

Atilla Dorsay

Tutkulu Sinema Yazıları

*İşte Büyü
Zamanı*

ATILLA DORSAY *İşte Büyü Zamanı*

TUTKULU SİNEMA YAZILARI

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

ATILLA DORSAY

NOKTAKİTAP

TUKULU SİNEMA YAZILARI İŞTE BÜYÜ ZAMANI

Atilla Dorsay

Genel Yayın Yönetmeni: Gül Duran

Editör: Mehmet Tarhan

Redaksiyon: Kubilay Tabak

Bilgisayar Uygulama: Nurhan Sezgin

Kapak Tasarımı: Cemal Öktemer

Basın ve Halkla İlişkiler: Sayım Çınar

Film-Grafik: Mat Grafik

Baskı-Cilt: Melisa Matbaası

1. Baskı Ocak 2005

ISBN : 975-8823-69-8

© Atilla Dorsay / Nokta Kitap

NOKTA KİTAP

Kazancı Yokuşu, Muhtar Kamil Sokak, Basmacı Han

No: 5/3 Taksim / İSTANBUL

Tel. 0212 243 43 03 (pbx) Faks: 0212 243 43 40

www.noktakitap.com / e-mail: info@noktakitap.com

TUTKULU SİNEMA YAZILARI

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

ATILLA DORSAY

OKTAKİTAP

Atilla Dorsay Hakkında,

İzmir Karşıyaka'da doğdu. Galatasaray Lisesi ve DGSA (şimdiki Mimar Sinan Üniversitesi) Yüksek Mimarlık bölümünü bitirdi. 1966'da Cumhuriyet Gazetesi'nde başladığı sinema yazarlığını aynı gazetede aralıksız 1993'e kadar sürdürdü. Sonra Milliyet ve Yeni Yüzyıl'da yazdı. Şimdi Sabah'ta yazıyor. Bugüne kadar 31 kitabı yayınlandı. Bunların arasında *"Sinema ve Çağımız"* (iki cilt), *"Yönetmenler, Filmler, Ülkeler"* (2 cilt), *"Sinemayı Sanat Yapanlar"*, *"Yılmaz Güney Kitabı"*, *"Yüzyüze"*, *"O İsimler, O Yüzler"*, *"Yüreğimin Orta Yeri Sinema"*, *"Beyazperdede Kırmızı Filmler"*, Türkan Şoray üzerine yazdığı *"Sümbül Sokağın Tutsak Kadını"*, *"Hayatımızı Değiştiren Filmler"*, *"Sinema ve Kadın"*, *"Düşen Yapraklar, Geçen Yıllar"* gibileri var. Türk filmi eleştirilerini *"Sinemamızın Umut Yılları"*, *"12 Eylül Yılları ve Sinemamız"* ve en son *"Sinemamızda Çöküş ve Rönesans Yılları"* kitaplarında, kent mimarlığı ve İstanbul üzerine yazılarını *"Benim Beyoğlum"* ve *"İstanbul'da Devr-i Sözen"* kitaplarında, denemelerini *"Ajda Pekkan'ın Yüzü"*nde, yemek kültürü üzerine yazılarını *"Ağız Tadıyla"* kitabında topladı. Sinemanın 100. yılı dolayısıyla hazırladığı *"100 Yılın 100 Yönetmeni"*, *"100 Yılın 100 Film"* ve *"100 Yılın 150 Oyuncusu"* ve ayrıca kişisel bir 20. yüzyıl pop-müzik tarihi olan *"Ne Şurup-Şeker Şarkılardı Onlar"* kitaplarını yazdı. 1970'lerde 'Yedinci Sanat' sinema dergisini yayınlayan Dorsay, sayısız dergiye de yazılar yazdı. Turhan Gürkan'la birlikte *"Türk ve Dünya Sineması Ansiklopedisi"*ni hazırladı. Sinema Yazarları Derneği'ni kurdu, kurulduğundan beri de başkanlığını yürüttü. İstanbul Film

Festivali'nin 1982'de başlamasından beri yürütme kurulu içinde görev aldı, şimdi danışmanlığını yapıyor. TRT İkinci Kanal'ın 1985'deki açılışından beri sürekli olarak film kuşakları sundu, halen "*Sinema Büyüsü*" kuşağını sunuyor. Dorsay'ın Türk Dil Kurumu-Basın Dil Ödülü, Fransızlardan aldığı Légion d'Honneur- Palmes Académiques nişanı, İstanbul Festivali emek ödülü gibi, Antalya Festivali onur ödülü, İzmir Festivali Altın Artemis ödülü bulunuyor. Birçok yerli ve yabancı festivalde jüri üyeliği de yapan Dorsay, evli ve iki çocuk babası. İngilizce, Fransızca ve İtalyanca biliyor.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	13
--------------------	----

Sinemada Türler, Akımlar ve Kahramanlar

Sinemada Erotizm ve Pornografi: Sınır Nerede?	19
Fantastik Sinema: Geniş, Sonsuz ve Davetkar Bir Alan	27
Ah Minel-Aşk Ya da İnsanlar Yaşadıkça	33
Sinema Tarihe Bakıyor: Kimi Zaman Şaşı Gözlerle de, Olsa!.... ..	39
Sinema Antik Yunan Tarihine Nasıl Baktı?	51
Bir Düş Sineması Örneği Olarak Korsan Filmleri	57
Çizgi-Roman ve Sinema İlişkisi Tarihine Bir Bakış	65
Siyasal Sinema Yeniden Parlarken	75
Siyaset, Tarih ve Her Şeyin Merkezinde İnsan	81
Amerikan Sinemasının Sefalet ve Yüceliği	85
Nerede O Eski Kötü Kadınlar?	91
Sinemanın Maçoluk ve Maçolar Tarihine Bir Bakış	99
Ölümsüz İkonlar Çağı: "Sweet Little Fifties"	107
Oscar: Dünyanın Merak Ettiği Ödüller	113
Türkler Batı Kapılarında –Ya da Platolarında... ..	125

Kimi Kült Yönetmenler, Kült Filmler

William Wyler: Klasik Sinemanın Temel Direklerinden Biri	135
Vittorio de Sica: Sevgi Ya da Şiir	141
John Cassavetes: Bağımsız Sinemanın Gerçek Babalarındandı ..	147
Alan Pakula 70 Yaşında Öldü	153
Stanley Kramer: Bir Amerikan Liberali Öldü	157
İki ilginç ve Ayrık Yönetmen Öldü	163
Billy Wilder: Keskin Alayın Ardındaki Hassas Yürek	167
Türkiye Doğumlu Elia Kazan, Sinemanın En Büyük Ustalarındandı	171
"Herşey Senin İçin": Sirk'in Başyapıtı ve İki Ünlü Yeniden Yorumu Üzerine	175
Roger Corman'ın Poe Uyarlamaları: Korkunun Kendine Özgü Tadı	183
2001 Yılında "2001"den Ne Kaldı?	189
"Yıldız Savaşları": Yine, Yeni, Yeniden... ..	195
"Kıyamet": Bir Efsanenin Perde Arkası	199
"Moulin Rouge": Değirmen Yine Dönüyor	205
Spielberg ve Gelecekte Tanrı Rolü Oynamaya Kalkanlar	209
Atom Egoyan ve Ararat Dosyası	215

Eleştiri, Eleştirmenler... Ve Tartışmanın Güzelliği

SiYAD Ödülleri: Geçmiş Anımsama	231
Nefretin Gazetecisi	237
Servantie Aslında Tam Bir Türk Dostu	239
Türk Seyircisinin Uğradığı İhanet	243
Gençlere Benden Farklı Tavsiyeler	249
Cannes, Hülya Avşar ve Basınımız	257
Peki, Erkekleri Kim Koruyacak?	259
Atları da Vururlar, Evet... ..	261
Bir Mektuptan Bölümler	263
Yeni Eleştirmenler, Farklı Tavırlar	269

Nereden Çıktı DVD Denen Bu Bela... Ya da Sinemasever Nedir, Nasıl Olunur?	277
İçimizi Acıtan O Drama Yüklü Filmler	283
Önce Yarışmaya Alınmadı, Sonra Altın Ayı Aldı	291
O Eleştirmeni Bir Elime Geçirsem!... ..	295
Hıncal'a da Geçmiş Olsun!... ..	297
Sanatçılar Üzerine Merak Edip de Sormaya Cesaret Edemediğimiz Her Şey	299
Briç: Sosyete Oyunu mu, Zekanın Sınıflar-Üstü Evrensel Çalışma Alanı mı?	305
Sinema Yazarlığının Basındaki Tutkulu Amatörleri	309
41. Yılında Antalya'da Neler Oluyor?	313
Sinemamız Dışarı Açılıyor... Biraz da Yazarların Katkısıyla... ..	317
TV Haberciliği: Perhiz ve Lahana Turşusu	321

TUTKULU SİNEMA YAZILARI

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

SUNUŞ

Sinema ile ilişkili olarak en sevdiğim sözcüklerden biri 'büyü' sözcüğüdür. Çünkü malum, görselliğin ve görsellik keyfinin ancak sinema salonlarında doyurulduğu yıllardan süzülüp gelen kuşaklardanım ben... Ve bizim kuşakların o büyük ve genelde tıklım tıklım dolu salonlarda kolektif biçimde yaşadıkları, belki ancak büyü sözcüğüyle anlatılabilir. Biz o çocukluk-gençlik yıllarında gördüğümüz filmlerle sanki büyülendik. Bu büyü hali hala sürüp gidiyor.

Bu açıdan, bu kitabın adı böyle oldu: "İşte Büyü Zamanı" Ama bu adın tam açıklaması için, lütfen Billy Wilder yazısına bir göz ativerin!...

Büyü, evet. Ama başka sözcükler de akla geliyor, sinema deyince... Bunlardan biri, tutku... Her şeye tutkuyla bağlanmak gerekir belki de... Bağlanırsan, tutkuyla olsun... Ama sinema tutkusu başka şeye benzemez. Çünkü ancak o bize her biri öbüründen farklı, hiçbirisi diğerine benzemez sayısız dünyayı armağan edebilir. Her film bir başka kapalı kutudur, her film kimi zaman ömür boyu bize eşlik edecek gizemli bir armağan olma olasılığı taşır. Ve tüm bu armağanlar bir araya gelir, adına sinema denen ve o hiç bitmeyen tutkuyu yaratırlar.

Ama bunlara belki bir üçüncü sözcük eklemek gerekir. O da bilgi elbette... Çünkü sinema biraz da bilgi işidir. Tutkuyla bağlandığımız, büyüsunü hissettiğimiz her şey gibi - bir sevgili, bir merak, bir hobi- sinema hakkında da olabildiğince bilgilenmeliyiz. Onun hakkında öğrenecek öyle

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

çok şey var ki... Ve bilgiyle desteklenmemiş bir merak, bir tutku, bence çok eksiktir ve verebileceği zevkin ancak küçük bir bölümünü verebilir.

İşte bu kitap; sinemanın geçmişi, bugünü, yapısı, özellikleri ve güzellikleri, yaratıcıları, yıldızları ve başka şeyler üzerine tutkuyla yazılmış, ama aynı zamanda sayısız bilgi içeren yazılardan oluştu. Hemen hepsi büyük keyifle yazıldı. Umarım okurken sizler de aynı keyfi alabilirsiniz.

Yazıların hemen hepsi 2000'li yıllarda yazıldı. Üç bölümden ilki olan "Sinemada Türler, Akımlar ve Kahramanlar", sinema tarihini temel türler ve de en tipik kahramanlar açısından şöyle bir tarıyor. Bu yazıların çoğu Milliyet Sanat'ta yayınlanmıştı. Beni bu genel çerçeve içinde sinemaya eğilmeye ve böylece adı konmamış bir mini sinema tarihi yazmaya teşvik eden Tuğrul Eryılmaz, Alin Taşçıyan ve Filiz Aygündüz üçlüsüne özel bir teşekkürle... Yazıların bir diğer bölümü Sinema dergisinden geliyor. Ama Sabah gazetesi veya Haftalık dergisinden gelenler de var.

İkinci bölüm olan "Kimi Kült Yönetmenler, Kült Filmler" bölümünde, ölümleri ya da toplu-gösterileri vesilesiyle yeniden andığım bir avuç önemli sinemacı var. Kimileri için ilk kez kapsamlı bir yazı yazabilmişim: Stanley Kramer, Alan Pakula veya Andre de Toth gibi... Kimileri ise zaten "100 Yılın 100 Yönetmeni" kitabımda ele aldığım sanatçılar. Ama bu yazılar o kitaptakilerden çok farklı. Tümüyle baştan, yeni bir bakışla yazılmış. John Cassavetes üzerine yazım ise, sözünü ettiğim kitaptakinden daha iyi, daha kapsamlı ve kalıcı oldu bence...

Bu bölümde özellikle Douglas Sirk melodramları ve Roger Corman'ın Edgar Allan Poe uyarlamaları üzerine yazdığım kapsamlı yazıları da kendi adıma çok önemsiyorum. Ayrıca bir avuç kült-film üzerine yazılar var. Sonda yer alan Atom Egoyan ve Ararat Dosyası ise bu film üzerine bulabileceğiniz her türlü bilgiyi içeren geniş ve uzun bir yazı.

Üçüncü bölümdeyse belki 'pastanın kreması' var. Yani, tartışma ve polemik... Bundan güzeli olur mu? 2000'li yıllar ne kadar çok polemikle geçmiş... Ve bunlar ancak bir bölümü: diyelim ki o unutulmaz Yılmaz Güney tartışmasının

tüm yazıları, Yılmaz Güney, Kitabı'mın yeni basımına girmişti. Özellikle Türk sineması üzerine kimi tartışmalar ise bugünlerde çıkan "Sinemamızda Çöküş ve Rönesans Yılları"nda yer aldı.

Ama bu kitaba girenlerin yeri ve önemi bambaşka. Çünkü bu kitaptaki yazılarda, bir yandan benim temel sinemaya bakış ve eleştiri anlayışımı açıklama çabam var (örneğin "İçimizi Acıtan O Drama Yüklü Filmler" yazısı). Öte yandan, farklı eleştiri tarzları ve film yorumları üzerine yine oldukça geniş ve önemli olduğumu sandığım yazılar var: "Gençlere Benden Farklı Tavsiyeler", "Yeni Eleştirmenler, Farklı Tavırlar", "Sanatçılar Üzerine Merak Edip De Sormaya Cesaret Edemediğiniz Her şey" ya da "Sinema Yazarlığının Basındaki Tutkulu Amatörleri" gibi yazılar...

Bu yazıların, aralarına serpiştirilmiş kimi bilgi veren yazılarla ("SİYAD Ödülleri: Geçmişi Anımsama" gibi) ve de çeşitli konulardaki polemiklerle birlikte (aşırı DVD tutkusundan magazin basınındaki Hülya Avşar hayranlığına, Türk usulü televizyonculuktan son Antalya Festivali'ne), sonuç olarak 2000'li yılların başlarında Türk basınının ve medyasının sinema ve de kültür alanlarına yaklaşım biçimi ve bizim bunun üzerine kurduğumuz tartışmalar konusunda çok ilginç bir belge-bölüm oluşturduğuna inanıyorum. Bu bölümdeki yazılarınsa yine Sinema ve Milliyet-Sanat Dergileri'nden, ama ayrıca Sabah Gazetesi, Tiyatro Dergisi, bir ara dönemde yazdığım Superonline sinema sitesi gibi farklı kaynaklardan geldiğini de meraklıları için belirteyim.

Bu arada, diğer iki bölümdeki yazılar artık her zaman okunacak genel ve uzun vadeli yazılara dönüştüğünden, altlarına tarih koymadım. Polemik ve tartışmalarda ise dönem önemlidir, onun için her yazının altına yazılış tarihi kondu.

Bu kitabın, okurlarına sinema üzerine biraz daha tutku ve bilgi vereceğine olan inancımla...

SİNEMADA TÜRLER, AKIMLAR VE KAHRAMANLAR

Son dönemin kimi filmlerinin ışığında
SİNEMADA EROTİZM VE PORNOGRAFİ:
SINIR NEREDE?

Sinemada pornografi ve erotizm ayrımı ve sıradan filmlerde son dönemde görülen 'pornografik sınırlara yaklaşma' denince, önce, izin verilsin, bu konudaki birkaç anımı ve izlenimimi hatırlayayım. Daha doğrusu, birlikte hatırlamaya çalışalım.

Geride bıraktığımız yüzyıl içinde, ahlak anlayışı ve bunun gündelik yaşama ve kültüre yansıması, elbette çok ilginç gelişimler gösterdi. 20. yüzyıla sadece "açık-saçıklık ve cinselliğin kültürde ve pop-kültürde yansıması" açısından bakan kapsamlı çalışmalar sanırım artık gerekli. Kısa bir yazıda, sadece benim için dönüm noktası olan birkaç şeye değinmek istiyorum.

Önce, tam 1970 yılı. Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da ilk kez bir "Seks Fuarı" açılmış. Ben, rastlantı sonucu, birçok Avrupa ülkesini kapsayan bir kış gezisindeyim. Programımı biraz değiştirerek Kopenhag'daki fuara denk getiriyorum. Cinselliği zaten uzun zamandır çeşitli tabulardan arındırmış, normal-anormal cinsellik ayrımlarını alabildiğine yumuşatmış, her türlü ilişkiyi kolaylaştırıcı ve güzelleştirici mekânları, barlar, lokaller, eşcinseller için özel kulüpler, seks ticaretini alabildiğine estetize eden "vitrinli sokaklar", vs. gündelik hayatın ayrılmaz parçası saymış Kuzey toplumları, yine bir yeniliğe, hatta bir devrime öncülük ediyor.

İlk 'seks fuarı'

Fuar çok geniş bir satıhta kurulmuş çeşitli sokaklardan oluşuyor. Sayısız dükkân, günümüz toplumlarının artık ya-

dırganmayan öğeleri olan sex-shop'ların ilk örnekleri olarak sıralanıyor. Akla-hayale gelecek her türlü açık-saçık dergiler, fetişizme hizmet eden eşya, kışkırtıcı giysiler... Ve beyaz satırlara, 8 mm.'lik projeksiyon makinelerinden yansıyan pornografik filmler (unutmayın: henüz video keşfedilmemişti. O, 1980'lerin buluşu). Kimisi sadece seks yapan kadın ve erkekleri gösteriyor, kimileri konulu, ama ara yerde, yine cinsel eylem görüntüleri yer alıyor.

Etkilenmişim doğrusu... Bizim yıllar boyu sinemada ancak kaçamak olarak görebildiğimiz cinsellik, koca duvarlara yansıyan bir gerçekliğe dönüşmüştü. Türk sinemasında kadın ve erkeğin öpüşmediği, yabancı filmlerin acımasızca kesildiği, eşcinselliğin -hâşâ- ima bile edilemediği, yatak eylemiyle ilişkili hiçbir sahnenin var olamadığı görüntü sanatı, sanki tüm zincirlerinden boşanmış, tüm yasaklardan sıyrılmıştı. Batı uygarlığı, hoşgörü ve haz toplumuna giden yolda dev bir adım atmıştı. Yanımda daktilo yoktu, oturup elle birkaç sayfa doldurdum, oradan sağladığım resimlerle birlikte gazetem Cumhuriyet'e yolladım. O yazının ne olduğunu hiç bilemeyeceğim. "Ciddi" gazete Cumhuriyet, seks fuarı hakkındaki yazıyı kullanmamıştı. Hem de sanat-kültürün başında, bu konulara büyük bir rahatlıkla yaklaşan çağdaş insan, rahmetli Adnan Tahir olduğu halde... Adnan Bey o yazıyı hiç almadığını iddia etti. Ve olay, o yıllarda dışarıda pek muhabir bulundurmeyen Türk basınında hemen hiç yer almadı. Oysa kuşkusuz, ahlak ve hoşgörü tarihinde bir devrim yaşanıyordu. Nitekim bunun hemen ardından pornografi sineması ve sex-shop'ların mantar gibi büyümesi geldi. Sadece bir-iki yıl içinde dünyada koskocaman bir seks endüstrisi doğmuştu.

Cannes'da ilk porno-film

Bu diğer anım, Cannes 1972 şenliğinden... Şenlikte resim olarak değil, ama Pazar bölümü filmlerinin yer aldığı Antibes Cokaplığındaki Star Sineması'nın önünde inanılmaz bir büyük... Bu Amerikan firmasının sunduğu bir "blue movie" yani porno filmi oynayacak. Adı, yanlışlıyorsam, "Monna...". Tüm Cannes, siyah gözlüklerinin arkasına saklanmış

saygın eleştirmenler, yanık tenli dilberler, kıskanç yapımcılar ve ön reklamla iyice meraklandırılmış Cannes ahalisi, kuyrukta. Kavga-dövüş içeri giriliyor, film biraz rötarla başlıyor. Mona adlı dilber, birkaç erkekle seks yapıyor, sonra birini seçip evlenmeye karar veriyor. Bu arada annesi cinsel tatminsizliklerle kıvranmakta, aygır gibi damat adayına göz koymuş bulunmaktadır. Damat onu da memnun ediyor. Ama bu arada Mona yeni fetihler peşindedir ve cinsel iştihası tükenecek gibi değildir, vs, vs... Cannes seçkinleriyle tıka basa dolu tüm salon adeta nefes almadan bu yeniliği izliyor, ara yerde birkaç kahkaha patlasa da, temelde olay son derece ciddiye alınıyor. Kolay değil, seks ilk kez geniş perdeyi işgal ediyor ve kitle halinde ilk kez seyrediliyor.

Köprülerin altından akan sular

Sonra köprülerin altından ne çok su aktı!... Pornografik filmler gündelik yaşamın parçası oldu, muazzam bir seks sanayii doğdu, pornografinin etkisiyle sinema da en azından cinselliğe çok daha rahat ve gerçekçi biçimde yer vermeye başladı. Türk sineması bile sansür, denetim, ahlaksal önyargılar ve toplumsal baskılar gibi değişmez sanılan faktörleri aşarak, 1974–80 arası fışkıran ünlü seks filmleri dönemini yaşadı. Videonun keşfiyle birlikte porno film sanayii hemen tümüyle video-filmlere kaydı, sayısız film arasından seçim yapabileceğiniz video dükkânları açıldı, röntgencilere, pornograflara, mastürbatörlere gün doğdu. İnsanlar teknolojiyle birlikte bir anlamda daha çok artan yalnızlıkları içinde, kişisel ve bireysel sekse gitgide daha çok düşer oldular. Bilgisayarda ve genelde teknolojik iletişimdeki devrimlerle birlikte, artık seksin bir başka türüsü, sanal seks de ortaya çıktı. Festivalde gösterilen "Thomas Aşık" filmi ve oradaki tümüyle içe dönük yaşamında seks olayını da sanal olarak çözümleyen genç adam hikâyesi, sanırım uzak bile değil, çok yakın bir gelecekte sıradan bir olay haline gelecek, hatta geldi bile... (Sinemada cinselliğin tarihine özel ilgi duyanlar, bu konuda "Sinema ve Kadın" kitabımın 'Sinema ve Cinsellik' bölümündeki yazılardan yararlanabilirler).



Nagisa Oshima: "Duyular İmparatorluğu"

Tüm bu kendimce özeti yapmamda temel bir amaç var. En azından sinemada, bildiğimiz haliyle ticari sinemada (buna kitle sineması, 'main stream cinema", salon sineması vb. adlar bulmak da mümkün), son birkaç film ışığında pornografiye uzanan eğilimleri ve sinemada cinselliğin geleceğini tartışmak için birkaç temel noktayı veya dayanağı saptamak. Sorun, zaten özellikle Fransız kadın yönetmeni Catherine Breillat'nın bizde de (kesilmeden) gösterilen "Romans" filmiyle ortaya çıkmış, ardından gelen "Baise – Moi" (kibarcası 'düz beni!') gibi filmlerle gelişmişti. Böylece Fransızlar (aslında Amerikalıların gerisinde kalmakla birlikte), en azından "Emmanuelle" serisiyle sinemada cinselliğin gelişimine 1970'lerde bulundukları katkıyı, 1990 sonlarında ve 2000'lerde yinelemiş olmaktaydılar!...

Porno'nun temel özellikleri

Neydi söz konusu filmlerin özelliği? Özetle, oyuncuların perdede gerçekten seks yapmaları, kadın-erkek bedenlerinin 'tevil götürmez' biçimde birleşmesi ve de ereksiyon halindeki erkek organları... Oysa tüm bunlar, yıllar boyu erotizmle pornografiyi ayıran ince ve hassas sınırın temel farklılıklarıydı. Ve şimdi bu sınır tehlikeli biçimde bozuluyordu.

En son Berlin Şenliği'nde gördüğümüz iki film, bu özellikleri yinelediler. Biri Patrice Chereau'nun "Intimacy Mahremiyet", öbürü ise yine Catherine Breillat'nın "A Ma Soeur / Fat Girl" adlı filmi. Breillat, yine kadın açısından görünen cinselliği son derece gözü pek ve provokatör biçimde anlatırken, Chereau soruna çok daha incelikli yaklaşıyor ve filmdeki yoğun cinselliği, iki kahramanının iç burucu ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olarak sunuyordu. Nitekim filmi çok beğenildi ve Berlin'de Altın Ayı'yı alıp gitti. Kendi adıma ben de bu filmi çok sevdiğimi belirtmeliyim.

Ama filmleri sevelim ya da sevmeyelim, sorun değişmiyor. Acaba sanatçıların gerçeklik konusundaki sınırlanamaz kaygıları ve modern ahlak anlayışının habire zorladığı eski kalıpların yıkılması, sonunda ticari filmlerin de pornografik özellikle donanmasını normalleştirecek mi? Yarın-öbür gün, hepimiz bir aşk veya serüven filmlerinde oyuncuların açıkça seks yapmasını normal mi karşılayacağız? Gel de yanıtla!...

'Performans' meselesi!...

Elbette konuya öncelikle mizahi biçimde yaklaşmak mümkün. Ben, özellikle erkek bakış açısından, erkek oyuncuların performans konusunda ne denli zorlanacaklarını düşünüyorum. Öyle ya, sanatsal filmler bunlar... Cinsel birleşme de olsa, sahnenin tek bir kerede çekilmesi mümkün değil. Farklı açılar olacak, ışık sorunları olacak, oyunculuk problemleri yaşanacak. Ve birkaç dakikalık bir seks sahnesinin çekimi belki en azından tüm bir gün sürecektir. Peki, zavallı erkek oyuncu, hem de kalabalık bir ekibin gözleri önünde, saatler boyu, hatta kimi zaman tüm bir gün aynı 'performansı' nasıl verebilecek? "Romans"ta bu işe alışık olan ünlü porno aktörü Rocco Siffredi'nin bile ne denli zorlandığı yazıldı, çizildi. Asıl işi her şeye rağmen farklı olan aktörler, bunun altından nasıl kalkacak? Yoksa zaman içinde, özellikle erkek oyuncuların oyun gücünün yanı sıra seks yapma gücünün de talep edildiğini mi göreceğiz? Örneğin Oscar'larda, oyuncuların bu açıdan başarılı olmaları da mı ölçüt olarak alınacak? Tam Selahattin Duman'lık konular yani...

Ama asıl sorun, sanırım insan karakterinde ve insanın sekse bakışında gizli. Hepimiz, ne denli çağdaş olduğumuzu iddia etsek de, seks olayına farklı biçimde bakıyoruz. Kendi adıma, dünyada ne kadar insan varsa o kadar cinsellik olduğuna inanmışımdır. İnsanları birçok şeyde kolayca buluşturabilirsiniz. Ama tıpatıp aynı cinselliklerde, asla... Kolektif izlenen ve o özelliğini de daha uzun yıllar sürdüreceğe benzeyen sinemada, bir filmin, tüm görsel kesinliğiyle belli bir cinselliği ve belli bir seks yapma türünü kalabalık bir kitleye aynı biçimde kabul ettirmesi zor, giderek olanaksızdır. Erotizmin belirsiz ve flu sınırlarında buluşabilen kitleler, pornografinin kesin, açık ve tevilsiz dünyasında şaşkına uğrayacaklardır. Gerçek seks olayı, gerçek cinsel birleşme, insanların çok büyük bir bölümünce izlenmesi hoş bir deneyim olsa da, bunu evlerinin veya karanlık hücrelerin mahremiyetinde yapmayı yeğleyecekler, yanı başlarında tanımadıkları insanların oturduğu karanlık ve dolu bir salonda, belli bir anonimlik içinde bile olsa, bu deneyimi paylaşmayı kolay kolay kabullenemeyeceklerdir.

Kararı kadınlar verecek

Cinsellik hâlâ her birey için özel, mahrem ve saklı bir olaydır. Onu kitleselleştirmek, vulgarize etmek ve sıradanlaştırmak girişimleri her toplumda yapıldı, çağımızda teşhire ve kıskırtmaya dayalı bir medya anlayışıyla da, özellikle ivme kazandı. Ama bunun son aşamada başarılı olacağına inanmıyorum. O yok edilemez 'mahremiyet' duygusu, ben- ce ağır basacak ve hepimiz ruhumuzun derinliklerinde yatan utangaçlığa er-geç geri döneceğiz. Özel video veya DVD porno sanayii hep varolacak. Küçük topluluklar için özel şeyler gösteren özel ekranlar da... Ama büyük bir salonda, geniş perdede, büyük bir kalabalık önünde, açık ve korkusuzca birleşmeleri, insanlık bugünden yarına kabule hazır değil. Ben kendi adıma öyle düşünüyorum ve "Mahremiyet" gibi düzeyli bir filmde (bile) karşımıza gelen bu tutumun, daha bir süre bir istisna olarak kalacağını sanıyorum. Bakalım, zaman ne gösterecek.

Ancak... Bir notum daha var. Benim düşüncelerim, her şeye karşın, erkek düşünceleri, bir erkeğin bakış açısı. Yani,

perdede kadın cinselliği ve çıplaklığı görmekten hiç rahatsız olmamış, ama pervasız erkek çıplaklığı ve 'iş başında' erkek görmekten doğal olarak rahatsız olan cinsin bakış açısı. Kadınların bu yeni akıma nasıl baktıklarını merak ediyorum. Ve ayrıca kadın sinema seyircisinin bu olaya bakışının, onu yorumlayışının, kabul veya reddedişinin erotik-pornografik sinemanın ve kısacası sinemada cinselliğin geleceğini saptamada çok etkili olacağını düşünüyorum.

2001

Hayal gücüne kapılarım tümüyle açan tür
FANTASTİK SİNEMA: GENİŞ, SONSUZ VE
DAVETKAR BİR ALAN...

Fantastik sinema dediğimiz şey kuşku yok ki zekânın bir türüdür. Başka bir deyişle, hayal gücünün... Hayal gücü dediğimiz şeyin, yani etrafımızdaki çıplak ve hemen kavranabilir gerçeklikten çıkıp başka şeyleri -başka hayatları, başka kıtaları, ufukların ardında kalan ülkeleri, belki uzak gezegenleri ve 'yabancı' varlıkları- hayal etme olayının da insanı insan yapan özelliklerden biri olduğu sanırım ki söylenebilir. Henüz bilinçaltlarına girmedik, düşlerine kadar uzanamadık ama hayvanların hayal kurduklarını, düş gördüklerini, görülenin ötesinde olan şeyleri 'tasavvur ettiklerini' hiç sanmıyorum!...

Ama bu, her insan hayal kurar, her insan çıplak gerçekliğin ötesine uzanmaktan hoşlanır, her insanın zaman ve mekân içinde sonsuza dek uzanan düşleri vardır anlamına gelmez. Hatta bir düş sanatı olan sinemaya gönül vermiş eleştirmenler arasında bile: ben bu tür filmlere hiç ilgi duymayan, hemen hepsini aynı kefeye koyup mahkum eden az sinema yazarı tanımadım!...

İlk baştaki ayrım

Sinema, hep bilinir, baştan beri iki temel anlayışın peşine düştü, iki farklı yönde gelişti. Genelde sinemanın ilk mucidi olduğu kabul edilen Lumiere Kardeşler'den Louis Lumiere, onu sadece etrafında gördüklerini saptamak üzere,

bir kaydetme, bir saptama aracı, bir 'tanık' olarak kullandı. Ne var ki birkaç yıl içinde "sinemanın geleceği olduğuna inanmıyorum" diyerek buluşunu ucuza birilerine devretmesi bile, aslında bu yolun ne kadar çıkmaz olduğunu göstermeye yeterdi. Çünkü sinema elbette tanık olabilirdi, elbette tarihi ve gerçeği saptayabilirdi. Hatta bunların onun temel ve asıl görevi olduğu da savunulabilirdi. Ama yalnızca bu işlevi yerine getirmeye mahkum edilmiş bir teknik buluşun bir sanat katına çıkamayacağı, dolayısıyla geleceğinin çok parlak olmadığı öylesine açıktı ki...

Buna karşılık, bir başka Fransız, yeri cennet olası Georges Melies, daha o ilk günlerde bile hayal gücüne sığındı, uzak yolculukları, "aya seyahat"leri, sirk ve sihir oyunlarını ön plana aldı. Sanki Lumiere'in gerçekçiliğiyle onun hayalci-liği, yeni doğmakta olan bir sanatın iki temel yönelişini haber veriyorlar ve zaman içinde bu iki başlılığın bir uyum ve zenginleşme değil, neredeyse bir rekabet, hatta kavga konusu olabileceğinin ilk işaretlerini veriyorlardı. Anlayana elbette!...

100 yıllık yol

Ve aradan 100 yıl geçti. Sinema her iki alanda da inanılmaz yol aldı. Sadece gerçeği, olup-biteni saptama tavrı zaman içinde adına belgesel, aktüalite, haber sineması ya da cinema-verite denen alanları meydana getirdi. Bu tavır, aynı zamanda bir hikâye anlatma sanatı olarak gelişen sinemanın, kitleye dönük ya da ticari sinema denen alanın da içine girdi. Özellikle ve öncelikle gerçekçi tavrılarıyla ilgi ve övgü toplayan filmler ve yönetmenler ortaya çıktı. Bugün elbette tüm bir Sovyet Sineması, tüm bir İtalyan Yeni-gerçekçiliği, Carl Dreyer'den Lars von Trier'e Danimarka Sineması, Murnau'dan Lang'a, Fassbinder'den Wenders'e Alman Ustaları, Amerikan Sineması'nın Griffith'den John Ford'a, John Cassavetes'ten Sidney Lumet'e, Arthur Penn'den Sidney Pollack'a birçok ustası, Satyajit Ray'den Mrnal Sen'e Hint ya da Naruse'den Ozu'ya Japon Ustaları, David Lean'den Tony Richardson'a İngiliz Yönetmenleri, gerçekçilik denen ekolün değişik zamanlarda çok farklı ve önemli örneklerini vermişlerdir.

Geçenlerde bir kanalda Anthony Mann'ın "The Far Country - Alaska Fatih" adlı bir Klasik Western'ini izliyordum (İşte genç sinemaseverlerin, hatta genç eleştirmenlerin asla yapmayacakları bir şey: bir klasik western izlemek!). Mann'ın her zamanki sapasağlam anlatımı, karakter yaratmadaki ustalığı gibi şeylere hayran olurken, şunu fark ettim: Film bana 19. yüzyıl sonlarında Alaska'daki yaşam üzerine öylesine dopdolu bilgiler veriyordu ki... Her Mann filmindeki gibi, 'dokümanter' bir senaryo anlattığı insan ve tarih gerçeğini iyiden iyiye irdelemiş, o zamanki insanların yaşamları, beslenmeden cinselliğe sorunları, tutku ve hırsları üzerine çok öğretici bir malzeme ortaya koymuştu. İşte aslında bir aksiyon türü olan Western'in gerçekçilik konusundaki azımsanmayacak önemi...

Ve de fantastiğin tadı...

Ama hayal gücünün sınırları sonsuzdur ve fantastik sinemanın tadı da bambaşkadır kuşkusuz... Fantastik sinema bizi alır, gündelik hayattan ve onun sıradanlaşmış, sıkıcılaşmış sorunlarından çok uzak âlemlere götürür. Bu alanda önünde sonsuz zengin bir malzeme vardır. Kimi zaman insan karakterinin temel kötülüklerinden yola çıkarak korkuyu, dehşeti ön plana alan filmler yapar; Ve bazen bunları edebiyatın kimi temel yapıtlarına dayandırır: "Golem", "Nosferatu", "Dracula", "Frankenstein", "Görünmeyen Adam", "Doktor Moreau'nun Adası", vs. Ya da hiç korkunç olmayan "Dorian Gray'in Portresi", "Ziyaret", vb. fanteziler... Kimi zaman bilimsel verilerden yola çıkar ve bunlara engin hayal gücü öğeleri katarak adına bilim-kurgu denen türü oluşturur. Kimi zaman masallara dayanır, insanoğlunun en eski zamanlardan beri yarata geldiği, bol düş öğesi katılmış bu söylencelere modern sinemanın teknolojisini ve büyüünü katar. Kimi zaman şiiri ve sinemayı özgün biçimde birleştirir: Özellikle Marcel L'Herbier, Marcel Carne, Jean Cocteau, Jean Vigo vb. Fransız sanatçıların yaptığı ya da Hollywood'da "Üç Arkadaş", "Peter Ibbetson", "Hayal Kadın" vb. ayrıksı filmlerde ortaya çıktığı gibi...

Kimi zaman fizik-ötesine geçerek telepati, kehanet, para-psikoloji vb. öğeleri kullanır: "Karanlığın Gölgesi", "Pe-

ter Proud Kaç Kere Yaşadı?", "Günah Tohumu", "Gizli Kuvvet", "Kötü Ruh", en son örnekleri "Altıncı His" ya da "Üçüncü Göz" Kimi filmler hayvanları bilinen özelliklerinden sıyrarak karşımıza garip, komik ya da ürkünç hayvan hikâyeleri getirir: "King Kong", "Konuşan Katır Francis", "Dev Tohumu", "Jaws", "Hayvan Çiftliği", "Bebe", vs. Kimileri dinsel inançlara el atarak karşımıza cennetli-cenhennemli öyküler getirir: İnsanların cennette ya da Araf'ta beklediği, meleklerin ya da şeytanın yeryüzüne indiği fanteziler anlatan "Cennet Beklesin", "Omzumdaki Melek", "Yaşamak Güzeldir", "Meet Joe Black", "Melekler Şehri", ya da çok daha korkunç olan "Şeytan", "Kehanet", "İblisin Kurbanları", "İfrit", "Şeytanın Avukatı", "Dişi Şeytan", vs... Kimileri tarihin ve saygısızca uygulanan arkeolojinin yeniden günışığına çıkardığı lânetleri anlatır: "Mumya", "Ölüm Piramidi", "Kutsal Hazine Avcıları", "Diriliş", "Büyü ve Seks" vs. Kimileriye çeşitli nedenlerle birer canavara dönüşen zavallı bireylerin öyküsüdür: "Dr. Jekyll ve Bay Hyde", "Kuduz", "Kedi Kız", "Kurt Adam" "Sinek", vs.

Fantastik güzeldir...

Fantastik güzeldir, fantastik insanı zenginleştirir, fantastik insanın önünde yeni ufuklar açar. Hiç şüphe yok ki sinema doğası gereği fantastiğe uygun bir sanattır ve özellikle teknolojinin olağanüstü gelişmesi, artık bu alanda sonsuz olanaklar getirmiştir. Stanley Kubrick "2001"i yaptığında, yalnızca bilimin aya yolculuk, uzay istasyonları, bilgisayardaki gelişmeler gibi dev adımlar attığı bir döneme bilimsellikle mistisizmin karıştığı bir damga vurmakla kalmadı. Belki sinemanın yönünü değiştiren ve mo-



Fritz Lang: "Metropolis"

dern sinemaya eksiksiz bir başyapıt oluşturan bir kilometre taşı armağan etti. Ama onun da eski filmlere, örneğin Fritz Lang'ın büyük kehaneti "Metropolis"e ne kadar çok borçlu olduğu yadsınabilir mi?

Steven Spielberg ise ününü, sinemaya hep bir çocuk gözleriyle bakması ve bizlere eski seriyal filmlerden klasik masallara birçok şeyi modern teknolojiyle harman eden filmler sunmasıyla kazandı. Bir "E.T."nin günümüzün en etkili görsel masalı olduğu gerçeği yadsınabilir mi? Ne gariptir ki içinde bulunduğumuz şu tuhaf 2001 yılı, Kubrick'in ünlü filminin anılmasıyla birlikte, bizlere bir Kubrick mirasının, onun yarattığı ve yıllar boyu film yapmayı tasarladığı bir projenin Spielberg tarafından yapılmış yorumunu getirdi. "Yapay Zeka" son dönemde fantastik sinemanın ve bilim-kurgusal masalların bize beyazperdeden yansıyan en parlak örneğiydi. Bu filmin yeterince izlendiği ve gereğince anlaşıldığı kanısında değilim.

Ne olursa olsun, gelecekte de bu iki tür film ve bu iki temel tavır hep varolacak. Ama fantastik sinemanın önü, bilimdeki çok hızlı gelişmeler nedeniyle daha da açık gözüküyor. Bakalım, yeni yüzyılda hangi dâhi sinemacılar çıkacak ve bizlere hayal gücümüzün henüz ulaşamadığı yepyeni dünyaların gizemli kapılarını açacak? Göreceğiz.

2001

Romantik filmler tarihine bir bakış
AH MİN-EL AŞK, YA DA İNSANLAR YAŞADIKÇA

Belki ilk duyguydu o... İlk insanların önce yağmurdan, şimşekten, gök gürültüsünden korkmayı mı, yoksa hemcinslerine karşı ilgi duymayı mı daha önce tattıklarını elbette hiç bilemeyeceğiz. Ama belki de karşı cinse istek, çok küçük yaşlarda daha masum biçimde de olsa ortaya çıkan ilk duyguydu. Yani, ünlü filmin dediği gibi, temel içgüdü... Bunun üzerine yalnızca insan türünün devamı için tüm bir yaşam mekanizması binmekle kalmadı aynı zamanda, adına zaman içinde sanat dediğimiz tüm etkinlikler de, en ünlü adıyla Aşk'ı hemen tüm insan yaratışlarının odağına ve yüreğine yerleştirmekte hiç duraksamadılar.

Ve böylece tüm bir aşk edebiyatı doğdu. Tüm bir edebiyat, şiiri, destanı, romanı ve öyküsüyle ona adandı. Şarkıların çok büyük bölümü de öyle... Sinemada ilk film belki bir aşk filmi değildi: "Trenin Ciotat Garına Girişi" adlı bir mini-belgeseldi bu... Ama hemen ardından ünlü "The Kiss - Öpüşme" adlı film geldi ve daha 1895 yılında skandal patlak verdi. Bir erkekle bir kadının öpüşmesini yakın plandan gösteren film kıyamet kopardı. Ve Chicago Tribune'de Herbert J. Stone şöyle yazdı: "Normal büyüklükte olduğu zaman bile hayvani bir şey bu. Bir de perdede çok daha büyük olarak ve tekrar edilen biçimde karşınıza geldiğini düşünün... İğrenç... Sanat hiç bu kadar bayağı olmamıştı"

Romantik sinemanın doğuşu

Demek ki insanoğlunun en doğal davranışlarından, üstelik türümüzün devamı için Tanrı ya da doğa tarafından bi-

ze bahşedildiği ileri sürülen temel içgüdümüzün bu masum tezahürü, 19. yüzyıl sonunda böylesine tepki alabiliyordu. Aslında bu konuda o günden beri temelde çok şey değişmedi. Elbette sinemada sansür sürekli geriledi, her şey gösterilir hale geldi, tüm bir porno sanayii doğdu. Yine de, beyazperdede bırakınız gerçek anlamda seksi, bir erkekle bir kadının tutkulu ve gerçek hayattakine benzer öpüşmesi, hâlâ sayısız kişide en azından bir utanmaya, en çoğundan tepki ve yasaklama feryatlarına yol açabiliyor. İnsanoğlunun ruhunda utanmazlıkla sıkılganlığın inanılmaz bir ikilem biçiminde varolduğunun bir diğer kanıtı...



"Kazablanka": Dooley Wilson, Humphrey Bogart ve Ingrid Bergman

Ne olursa olsun, sinema aşk ve onun ifadesi için ideal bir alan oldu. Romantik sinema 20. yüzyılla birlikte doğdu ve Mary Pickford ya da Lillian Gish'in ölümsüz genç kızlarından başlayarak, Theda Bara, Vilma Banky, Greta Garbo gibi tanrıçaları yarattı. Bunlar etraflarına aşk duyguları saçan ve erkeklere en büyük zevkle en sonsuz düşüşü birlikte sunan tehlikeli, ama tanrısal yaratıklardı, sanki... Tüm 1930'lu yıllarda aşk, sinemanın temel yönelişlerinden biri olacaktı. Marlene Dietrich, Carole Lombard, Myrna Loy, Joan Crawford, Merle Oberon, Bette Davis gibi aşk tanrıçalarına 1940'larda birçok güzel kadın daha eklenecekti: Ingrid

Bergman, Vivien Leigh, Rita Hayworth, Hedy Lamarr, Yvonne de Carlo, Michele Morgan, Arletty, Viviane Romance... Aşk filmlerinin en kralları ortaya çıkacaktı: "Rüzgar Gibi Geçti", "Kazablanka", "Cennetin Çocukları", "Sisler Rıhtımı", "Waterloo Köprüsü", "Hayal Kadın", vs.

Unutulmaz çiftler

Ünlü çiftler oluşacak, filminden filme aynı ikilinin aşkın çeşitli aşamalarını bir katalog oluştururcasına yaratmaları, büyük kitleler tarafından doğal karşılanacaktı. Gerçi en ünlü çiftler, bir kereliğine biraraya gelenlerdi: "Rüzgar Gibi Geçti"nin Clark Gable - Vivien Leigh, "Kazablanka"nın Humphrey Bogart - Ingrid Bergman, "Cennetin Çocukları"nın Arletty - Jean Louis Barrault, "Ölmeyen Aşk"ın Laurence Olivier - Merle Oberon, "Kanlı Aşk"ın Gregory Peck - Jennifer Jones, "Samson ve Dalila"nın Victor Mature - Hedy Lamarr, "Unutulmaz Şarkı"nın Merle Oberon - Cornel Wilde, "İnsanlar Yaşadıkça"nın Burt Lancaster - Deborah Kerr, "Roma Tatili"nin Audrey Hepburn - Gregory Peck, "Bazıları Sıcak Sever"nin Marilyn Monroe - Tony Curtis, "Bonnie ve Clyde"nin Faye Dunaway - Warren Beatty, daha yakın tarihten "Hayalet"nin Demi Moore - Patrick Swayze, "Melekler Kenti"nin Nicolas Cage - Meg Ryan, "Ucuz Roman"ın John Travolta - Uma Thurman gibi çiftleri bir daha bir araya gelmediler. Ama yarattıkları çiftler sinema tarihinde ölümsüzleşti.

Ama seyircinin hep birlikte görmeyi istediği ve bu isteğine karşılık aldığı sanatçılar da oldu. Greta Gabro - John Gilbert, Jeanette MacDonald - Nelson Eddy, Janet Gaynor - Charles Farrell, William Powell - Myrna Loy, Bette Davis - George Brent, Fred Astaire - Ginger Rogers, Greer Garson - Walter Pidgeon, Errol Flynn - Olivia de Havilland, Danny Kaye - Virginia Mayo, Humphrey Bogart - Lauren Bacall, Katharine Hepburn - Spencer Tracy, Rita Hayworth - Glenn Ford, Jean Gabin - Michele Morgan, Sophia Loren - Marcello Mastroianni, Alain Delon - Claudia Cardinale, Yves Montand - Simone Signoret, Richard Burton - Elizabeth Taylor, Shirley MacLaine - Jack Lemmon, Woody Allen - Diane Keaton, Woody Allen - Mia Farrow... vs...vs.

Ve aşk hala sürüyor...

Ve aşk sürdü, hâlâ da sürüyor. Tüm bir Mısır Sineması geleneği, Uzakdoğu'nun gizeminden süzülüp gelen birçok film, tüm bir Yeşilçam ekolu bizlere hep en güçlü, en acılı, en arızalı aşkları anlatıp durdular. Melodrama dönüşmüş aşklar, sanatın her zaman en kolay ve çabuk başvurduğu, kitleleri etkilemede en güvenceli türlerden biri olarak kaldı. Ve bu tür filmler hep varolacak: insanlar yaşadıkça!... Bir aşk filminde en azından hayatında bir kez ağlamamış, göz yaşlarının boşanıp gitmesine izin vermemiş, mendil ıslatmamış bir sinema meraklısı düşünülebilir mi?

Ve şimdi de, çok uzun sürmüş koyu bir sinema merakının birikiminden süzülüp gelen, elbette alabildiğine kişisel, ama yine de kimi kilometre taşlarını belirleyen biçimde, sizlere sinema tarihinin en iyi aşk filmleri listemi sunmak istiyorum. 10 ya da 20'ye indiremediğim için 30 sayısına bağladığım bir liste... Bakalım, nasıl bulacaksınız...

Sinema tarihinin en iyi 30 aşk filmi:

- Sunrise - Günbatımı / F. W. Murnau-1927
- Queen Christina - Kraliçe Kristin / Rouben Mamoulian-1933
- Peter Ibetson / Henry Hathaway-1935
- Wuthering Heights - Ölmeyen Aşk / William Wyler-1939
- Cone with the Wind - Rüzgar Gibi Geçti / Victor Fleming-1939
- Now Voyager - Aşk Yolcuları / Iving Rapper-1942
- Casablanca / Michael Curtiz-1942
- Les Enfants du Paradis - Cennetin Çocukları / Marcel Carne-1945
- Brief Encounter - Kısa Buluşma / David Lean-1945
- Duel in the Sun - Kanlı Aşk / King Vidor-1946
- A Place in the Sun - İnsanlık Suçu / George Stevens-1951
- Viaggio in Italia / İtalya'da Yolculuk / Roberto Rossellini-1953
- Senso- Günahkar Gönüller Luchino Visconti-1953
- Les Amants - Aşıklar / Louis Malle-1958
- Vertigo - Ölüm Korkusu / Alfred Hitchcock-1958
- I l'irishima Mon Amour - Hiroşima Sevgilim / Alain Resnais-1959
- A Bout de Souffle - Sersemi Aşıklar / Jean-Luc Godard-1960
- Splendor in the Grass - Aşk Bahçesi / Elia Kazan-1961
- Love Story - Aşk Hikayesi / Arthur Hiller-1970
- Tristana - Seni Sevmeyeceğim / Luis Bunuel-1970
- Last Tango in Paris - Paris'te Son Tango / Bernardo Bertolucci-1972

L'important c'est d'aimer - Önemli Olan Sevmek / Andrzej Zulawski-1975

The French Lieutenant's Woman - Fransız Teğmenin Kadını / Karel Reisz-1981

Passione d'Amore - Aşk Tutkusu / Ettore Scola-1981

Betty Blue / Jean-Jacques Beineix-1986

The Ghost - Hayalet / Jerry Zucker-1990

Leaving Las Vegas - Elveda Las Vegas / Mike Figgis-1995

The English Patient - İngiliz Hasta / Anthony Minghella-1996

Sous le Sable - Kumun Altında / François Ozon-2000

Hable con Ella - Konuş Onunla / Pedro Almodovar-2001

2003

Sinema yıllar boyu tarihten neler aldı, neler verdi?
SİNEMA TARİHE BAKIYOR: KİMİ ZAMAN ŞAŞI
GÖZLERLE DE OLSA!

Sinema tarihe hep baktı. Tarihte yaşanmış bin bir serüven, adları zaman içinde adeta ölümsüzlüğe ulaşarak donup kalmış onca kahraman, sayısız kan, şiddet, gerilim içeren maceralar, savaşlar, kıyımlar, devrimler, zaferler ve yenilgiler tarihi yaratmış krallar, kraliçeler, silahşorlar, liderler, öncüler, peygamberler, başkanlar, diktatörler, sanatçılar ve yaratıcılar, sinema için her zaman eşsiz zenginlikte bir malzeme oluşturdular. Ve daha sessiz sinemanın ilk yıllarından başlayarak sinema tarihe hep eğildi. Kimileri buna 'yağmaladı' deyimini daha çok yakıştırsa da...

Bu yazıda, bu elbette çok geniş alana, en azından bir kitabı hak eden bu zengin malzemeye sadece çok geniş bir panoramik bakış getirmeye ve birkaç satır başı sunmaya çalışacağım.

Mitoloji ve Roma tarihi

Mitoloji ve antik çağ, sinemaya belli ölçüde ilginç kahramanlar sundu. Homeros'tan esinlenmiş kimi filmlerde karşımıza çıkanlar arasında, "Kral Ulis'in Maceraları"nda ünlü kahramanı canlandıran Kirk Douglas, "Güzel Helen"de Helen, Paris ve Aşil'i canlandıran Rossana Podesta, Jacques Sernas ve Stanley Baker vardı. Sonuncu öykü, yani Truva Savaşları en son "Truva" filminde Diane Kruger, Orlando Bloom ve Brad Pitt'in varlıklarıyla karşımıza geldi. Antik çağ kahramanı Büyük İskender'i aynı yıllarda çekilen Robert Rossen filminde Richard Burton oynadı. Yakında izleyeceğimiz Oliver Stone filmindeyse Colin Farrell canlandıracak.

Roma tarihinin ne çok filme konu olduğunu söylemeye bile gerek yok!... Örneğin Jul Sezar, Cecil B. De Mille'in 1934 yapımı "Kleopatra"sında Warren William tarafından oynanırken, Kleopatra'yı Claudette Colbert, Mark Antuan'ı ise Henry Wilcoxon canlandırdılar. Joseph Mankiewicz'in 1953 yapımı ünlü "Jul Sezar"ındaki yaşlı Sezar, Louis Calhern'di. Mark Antuan ise Marlon Brando. Aynı adlı 1969 yapımı filmde imparatoru Jason Robards oynadı. Sonra Mankiewicz'in 1963 yapımı ünlü "Kleopatra"sında ise Sezar'ı Rex Harrison, Mark Antuan'ı Richard Burton ve Kleopatra'yı ise Elizabeth Taylor oynadılar. Sinema tarihinin en dedikodulu filmlerinden biri olan bu çok pahalı yapım, lanetli bir film oldu, ama aslında hiç de fena değildi.

Roma tarihi elbette saymakla bitmez filme esin kaynağı oldu. "Quo Vadis", "Ben Hur", "Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü", "Spartaküs", "Gümüş Kupa", "Gladyatör" gibi sayısız film hatırlanabilir. Bunların bir bölümü ise Roma egemenliği altında doğan Hristiyanlık dini ve onun kutsal kitaplardan gelen kahramanlarıyla ilişkiliydi. Tıpkı iki kez filme alınan "Ben Hur" ya da ilk Hristiyanlara yapılan işkenceyi tasvir eden "Quo Vadis" gibi... Sonuncusunda büyük oyuncu Peter Ustinov'un Roma'yı ateşe veren çılgın



Kral Neron kompozisyonu kolay unutulmaz... "Ben Hur"da filme adını veren hayal ürünü kişiliği Charlton Heston canlandırırken, Anthony Mann'ın gösterişli epigi "Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü"nde Roma imparatoru Mark Orel (Marcus Aurelius) ve oğlu Kommod gibi kişilikleri Alec Guinness ve Stephen Boyd oynadılar. Ridley Scott'un "Gladyatör"ünde yine aynı kişiler vardı: Mark Orel'de Richard Harris, Kommod'da Joaquin Phoenix, Proximo'da Oliver Reed ve düşsel bir kişilik olan Maximus'ta Russell Crowe... "Spartaküs"ün tarihin ilk büyük isyanını başlatan ünlü kölesi, elbette Kirk Douglas'tı. Filmde yine hemen hepsi gerçek Romalı kişiliklerine Peter Ustinov'dan Charles Laughton'a, Laurence Olivier'den Tony Curtis'e ünlü oyuncular yüzlerini verdiler.

Dinler tarihi sinemada

Dinler tarihi de Hollywood'da hep gözde bir alan olarak kaldı. Belki en çok bir dönemin üstün yapımlarının rakipsiz yaratıcısı Cecil B. De Mille filmlerinde... De Mille, Musevilerin tarihini iki kez çektiği "10 Emir"de dile getirdi. En çok bilinen 1956 yapımı olanında Charlton Heston Musa'yı, Yul Brynner ise onu Mısır'dan kovan firavunu oynadı. 1970'lerde çekilen oldukça uzun "Musa" adlı TV dizisinde, peygamberi Burt Lancaster oynamıştı.

Ama Hristiyanlık tarihi çok daha fazla filme konu olmuştur. Hazret-i İsa'nın kendisi, suret yasağı olmayan bu dinin hoşgörüsü içinde birçok kez filme alındı. Sessiz dönemden en çok yine De Mille'in çektiği "Krallar Kralı" hatırlanır. Özellikle 1960'larda yeniden gündeme gelen İsa'nın hayatı, George Stevens'in "Dünyanın En Büyük Hikayesi" ve Nicholas Ray'in "Krallar Kralı"na konu oldu. İsa'yı ilkinde Max von Sydow, ikincisindeyse Jeffrey Hunter oynadılar. Aynı yıllarda büyük İtalyan sinemacısı Pier Paolo Pasolini, bu hikayeye çok daha kişisel bir yorum getirdi: "Aziz Matya'ya Göre İncil"le. Onun İsa'sı ise Enrique Irazoqui idi. Yine o yıllarda Bunuel'in "Saman Yolu"nda İsa'yı Renaud Verley canlandırdı. 70'lerde "Nazareth'li İsa" adlı tam 6 saatlik bir TV dizisi yapıldı. 1988'de Martin Scorse-

se'nin "İsa'nın Son Baştan Çıkışı" filminde Willem Dafoe İsa oldu. 2000'lerde Mel Gibson'un "Tutku- Hazret-i İsa'nın Çilesi" filmindeki İsa ise, bilindiği üzere Jim Caviezel'di. 1973 yılının ünlü müzikali "Jesus Christ Superstar"ı ve onun 'hippie' kılıklı İsa'sı Ted Neeley de unutulmamalı.

Ayrıca "Hazret-i Davud ve Saba Melikesi"nden "Ester ve Kral"a, "Zincirli Köle"den "Demetrius ve Gladyatörler"e, "Gümüş Kupa"dan "Barabbas"a, "Sodom ve Gomor"dan "The Prodigal- Günahkar Mabude"ye dek sayısız filmde kutsal kitaplardan gelen efsaneler işlendi. Bunlardan ikisini oyuncularıyla birlikte hatırlatmak istiyorum: yine De Mil-le'in "Samson ve Dalila"sında bu kişilikleri Victor Mature ve Hedy Lamarr oynadılar. 1953 yılının Charles Vidor im-zalı "Salome"sinde ise, sessiz dönemde tam 7 kez filme alınmış bu hikayenin İncil'den gelen kahramanlarından Kral Herod'u Charles Laughton, dansöz Salome'yi ise Rita Hayworth oynadı. Ama, İncil'e ve kutsal hikayelere son de-rece alaycı yaklaşımlar da oldu. Özellikle İngilizlerin ünlü Monty Python ekibini ve onların "Monty Python ve Kutsal Kase" filmlerini hatırlamak gerekir.

Kral Arthur efsaneleri

Tarihin akışı durmadı elbette... Ve tarih hep efsaneler ve kahramanlar yaratmayı sürdürdü. Aslında çok şeyi başa-ran, kitleler ve onların ortak çabası olsa da, tarih bu başarı-ları bireylere ve seçilmiş kahramanlara yüklemeyi her za-man çok seviyordu çünkü... Böylesi daha romantikti, daha etkileyiciydi. Ve sinema da bunları hep bize anlattı.

Diyelim ki İngiliz tarihi... Bu tarihten beyazperdeye gel-memiş kral ve kahraman mı kaldı? Örneğin Kral Arthur... Varlığı ve dönemi tam anlamıyla tarihin içinde kaybolup gitmiş bu yarı-gerçek, yarı-efsane kral, ancak 12.-13. yüz-yıllardan itibaren adı çevresinde bir gizem ve çekicilik ha-resi oluşmaya başlanmış bir isimdi. Ama asıl Arthur'un 5. ya da 6. yüzyıllarda yaşadığı üzerine de ciddi savlar var, var ki... Her neyse, sinemada Kral Arthur'u işleyen birçok film yapıldı. 1942'de "Kral Arthur Bir Centilmendi"de (!) Arthur Askey, 1949'un Bing Crosby fantezisi Kral Art-

hur'un Sarayında"da Cedric Harwicke, 1954'ün "Yuvarlak Masa Şövalyeleri"nde Mel Ferrer kralı canlandırdılar. Sonuncusunda Lancelot ve Kraliçe Guinevere rolleri, Robert Taylor ve Ava Gardner'e düşmüştü. "The Black Night", "Siege of Saxons", Disney yapımı canlandırma "Taştaki Kılıç" gibi önemsiz filmlerden sonra, 1963'ün "Lancelot ve Guinevere"inde kralı eski dönemden usta oyuncu Brian Aherne oynadı. 1967'de efsane "Camelot" adıyla müzikal haline geldiğinde, Richard Harris Arthur oldu, Franco Nero ve Vanessa Redgrave ise Lancelot ve Guinevere. Nero ve Redgrave'in (hala süren) bir evliliğe giden ilişkisinin bu filmle başladığı rivayet olunur...

1970'lerde Fransızlar da konuya eğildiler, Robert Bresson "Lancelot du Lac", Eric Rohmer ise "Perceval" filmlerini çevirdiler. 1980 yılında John Boorman'ın "Excalibur"u kimilerine göre hepsinin en iyisiydi, kimileriye filmi ağır biçimde eleştirdiler. 1995'te efsane "İlk Şövalye"de yeniden canlandı, bu filmin kralı Sean Connery idi. Şimdiye karşımızda yepyeni bir yorum var. Antoine Fuqua'nın "Kral Arthur"unda kahramanı Clive Owen canlandırmış. Lancelot ve Guinevere'de ise Ioan Gruffud ve Keira Knightley var.

Ne krallar gördük!...

Başka İngiliz kralları da gördük perdede..."Büyük Alfred"de kralı David Hemmings oynadı. 2. Henry, "Beckett" ve "Kış Arslanı"nda Peter O'Toole tarafından canlandırıldı. Ünlü Aslan Yürekli Richard'ı canlandıranlardan en akılda kalanı Rex Harrison'du, "Kral Richard ve Haçlı Seferleri" adlı filmde...

2. Richard ve 5. Henry'nin öykülerini anlatan aynı adlı filmlerde, ikisini de unutulmaz Laurence Olivier oynadı. 8. Henry, etek düşkünü bu eksantrik kral, sinemanın en rağbet ettiklerinden biri oldu: "8. Henry'nin Özel Hayatı" adlı ünlü 1933 yapımı filmde Charles Laughton oynadı ve hemen Oscar aldı. Sonradan "Gül ve Kılıç"ta James Robertson Justice, "Her Devrin Adamı"nda Robert Shaw, "1000 Günlük Mutluluk"ta Richard Burton da aynı kahramanı oynadılar.

Stuart'lardan. Charles'ı "Cromwell" de Alec Guinness, "Nell Gwyn"de I. Cedric Hardwicke, "Amber"de George Sanders, "Sürgün"de Douglas Fairbankrs Jr., "Restorasyon"da Sam Neill oynadılar. 3. George, "Beau Brummel - Çapkın Prens"te Robert Morley, "Kral George'un Deliliği" adlı filmdeyse Nigel Hawthorne tarafından canlandırıldı.

Ve de kraliçeler

Ya ünlü İngiliz kraliçeleri? Elizabeth, önce tanınmış karakter oyuncusu Flora Robson tarafından canlandırıldı: "İngiltere Ateşler içinde" filminde... Ama onunla en çok özdeşleşen oyuncu Bette Davis oldu: "Elizabeth and Essex-Kraliçe Elizabeth" ve "The Virgin Queen - Kralızsız Kraliçe" filmleriyle... İlkinde büyük aşkı Essex kontu rolünde de Errol Flynn vardı. Sonraki yıllarda Irene Worth, derken "Elizabeth"le Cate Blanchett ve de "Aşık Shakespeare"le Judi Dench de, İngilizlerin büyük kraliçesini çok iyi oyunlarla ölmezleştirdiler. Elizabeth'in gençlik yıllarını canlandıran "The Young Bess - Korkusuz Kraliçe" adlı 1953 yapımı filmde onu Jean Simmons, ilk büyük aşkı Tom Seymour'u ise Stewart Granger oynadı. Ünlü Kraliçe Victoria, bir dönemde tüm İngilizler için Anna Neagle'in yüzünü taşıyordu: tam üç filmde sonra... Ama sonra Irene Dunne, Fay Compton ve en son "Mrs. Brown" adlı filmde Judi Dench de onu yakışır biçimde oynadılar. Talihsiz İskoç Kraliçesi Mary'nin beyazperde yüzleri ise Katharine Hepburn, Vanessa Redgrave ve Fanny Ardant oldular.

İngilizlerin tıpkı Kral Artur gibi efsaneyle gerçeğin karıştığı bir de Robin Hood söylenceleri var. İşte bu halk kahramanının sinema yüzleri: 1938'deki ünlü Michael Curtiz klasiği "Vatan Kurtaran Aslan"da Errol Flynn, sonrasında ise John Derek, Jon Hall, Richard Todd, Don Taylor, Richard Greene, onun ve sevgilisi Marian'ın 20 yıl sonraki hallerini anlatan "Robin ve Marian"da Sean Connery (yanı başında Audrey Hepburn olmak üzere). Son yıllarda ise Kevin Costner ve Patrick Bergin... Elbette son iki filmin çıktığı sıralarda efsaneyle alay etmek için yapılmış Mel Brooks filmini, "Robin Hood: Men in Tights"ı da unutmaksızın...

Rus ve de Orta Asya tarihinden

Kuşkusuz başka ulusların tarihleri de sinemaya geldi. Ve de büyük önderleri, kralları ya da yöneticileri... Örneğin Rus tarihinden Büyük Katerina perdede en çok canlandırılan kişilerden biri oldu: Pola Negri, Elisabeth Bergner, Talulah Bankhead, Bette Davis ve Marlene Dietrich gibi çok ünlü oyuncularca... Bizim Deli Petro, Rusların ise Büyük Petro diye adlandırdıkları ünlü kralları 1937'de bir Sovyet yapımına konu oldu, kralı Nikolay Simonov oynadı. Eisenstein'in ünlü filmi "Korkunç Ivan" ise bu tanınmış 16. yüzyıl çarının hikayesiydi ve bu muhteşem filmde Ivan'ı yine muhteşem bir oyunla Nikolay Çerkassov canlandırıyordu. Devrimden önceki son çar ve çariçenin hikayesi "Nicholas ve Alexandre" filmine konu oldu. Çarın sülalesinden gelen gizemli prenses Anastasia'nın öyküsünde ise Ingrid Bergman oynadı ve ikinci Oscar'ını aldı. Yine devrim öncesinin eksantrik figürü, "sefiş papaz" Rasputin ise birçok filme konu oldu.

Orta Asya'dan kimi tarihsel isimler de, az da olsa sinemaya yansıdı. Örneğin Hun İmparatoru Attila'nın öyküsü, 1954'deki bir İtalyan filmine konu oldu: Anthony Quinn ve Sophia Loren'in oyunlarıyla... Aynı yıl "Sign of the Pagan" adlı Amerikan filminde de Douglas Sirk, Attila'nın Roma'yla savaşını anlattı. Bu kez Jack Palance'ın oyunuyla... 1964'de sıra Cengiz Han'a geldi. Henry Levin'in sıradan filminde ünlü krala Ömer Şerif'in yüzü yakıştırılmıştı. Ama Cengiz Han daha 1928'de V. Pudovkin imzalı sessiz bir Rus filmine konu olmuştu: "Asya Üzerinde Fırtına / Cengiz Han'ın Hazineleleri"

Fransız tarihi ve Jeanne d'Arc

Fransızların tarihi de sinemaya yansıdı. Jeanne d'Arc hikayesinin içerdiği romantizm, onu zaman zaman perdeye taşıdı: 1928 yapımı ünlü ve sessiz Carl Dreyer klasiğinde Falconetti, 1948 yapımı Victor Fleming filminde Ingrid Bergman, 1957 yapımı Otto Preminger filminde Jean Seberg, 1963 yapımı Robert Bresson filminde Florence Carrez, 1994 yapımı ve iki bölümlü dev Jacques Rivette filminde Sandrine Bonnaire, 1999 yapımı Luc Besson filminde

Milla Jovovich ünlü "Orleans Bakiresi"ni oynadılar. Dönemin kralı 7. Charles'ı da değişik sanatçılar oynadı: En ünlüsü Fleming'in filminde Bergman'ın yanı başında yer alan Jose Ferrer olmak üzere...

"Güneş Kral" 14. Louis birçok filmde gözüktü. Özellikle Fransız filmleri olmak üzere... Ünlü tiyatro adamı Sacha Guitry'nin 1950'lerde çektiği iki dev tarihsel film, "Si Versailles m'était Conte- Versailles Sarayı'nın Dili Olsaydı" ve "Si Paris nous etait Conte- Paris'in Dili Olsaydı" tüm Fransız tarihinin birer özeti gibidir. Fransız Devrimi'nin giyotine gönderdiği soylu kral ailesi, yani 16. Louis ve Marie Antoinette de sinemada canlandırıldı. 1938 yılının gösterişli bir Hollywood yapımında John Barrymore ve Norma Shearer tarafından... Fransız Devrimi'ni konu olarak alan kimi filmlerde ise ikinci plandaki figürler olarak gözüksüler. Robert Morley ve Pierre Renoir, 16. Louis'nin sinemadaki diğer yüzleri arasında idiler. İkincisi Jean Renoir'ın ünlü filmi "Marsilyalı Kız"da olmak üzere... Alexander Dumas fantezisi "Üç Silahşörler"in sayısız yorumunda, fonda tarihin süzgecinden gelmiş gerçek kral ve saray mensupları vardı. Başta unutulmaz devlet adamı Kardinal Richelieu olmak üzere...

Başlı başına bir konu: Napoleon

Napoleon Bonaparte bambaşka bir hikayeydi. Tüm Avrupa'ya savaş açan bu ünlü 18. yüzyıl sonu / 19. yüzyıl başı İmparatoru, hareketli yaşamı ve trajik akıbetiyle sinemanın çok ilgisini çekecekti. Sayısız film arasında özellikle Abel Gance'ın başyapıtı 1927-28 yapımı "Napoleon" (Albert Dieudonne oynamıştı), 1937 yapımı "Conquest - Kontes Walewska" (Charles Boyer oynamıştı), 1953 yapımı "Napoleon" (diktatörün gençliğini Daniel Gelin, yaşlığını ise Raymond Pellegrin oynadı), aynı yıllarda çekilen Amerikan yapımı "Desiree - Napolyon'un Sevgilisi" (Marlon Brando oynamıştı) sayılabilir. 2002'de Fransızlar uzun bir TV dizisinde onun yaşamını yeniden sinemalaştırdılar. Başrolü Christian Clavier yüklendi. Fransız Devrimi'nin kahramanlarından Danton, Robespierre, Marat gibi isimler de kimi film-

lerde gözüktü. En önemlisi Andrzej Wajda'nın "Danton"uydu ve ünlü ihtilalciyi Gerard Depardieu oynamıştı.

Başka ülkelerin tarihleri de yansıdı perdeye... Ama daha az. Örneğin Alman Kralı Ludwig, aykırı yaşam öyküsüyle Visconti'nin aynı adlı filmine konu oldu. İsveç Kraliçesi Kristina'yı "Kraliçe Kristin" adlı filmde Greta Garbo oynadı: tüm Hollywood tarzı romantizm tüllerine bürünmüş olarak... İtalyan tarihinden özellikle Borjia'ların dönemleri, Rönesans ve kimi Papa'ların dönemi ve kişilikleri, tarihsel yaklaşımlara konu edildi. Bir örnek vermek gerekirse, Carol Reed'in "The Agony and the Ecstasy"si Papa 2. Julius'la Mikelanj'ın ilişkilerini konu ediniyordu. Charlton Heston ve Rex Harrison'un oyunlarıyla...

Amerikan tarihi ve western

Amerikan tarihinin büyükleri de birçok filme konu oldu. Abraham Lincoln "Bir Ulusun Doğuşu" adlı ünlü Griffith başyapıtında görüldü. Yine Griffith, 1930'ların başında bu kez sesli olarak çektiği "Abraham Lincoln"da da bu kurucu lideri işledi. Usta oyuncu Walter Huston'un oyunuyla... George Washington yine ABD'nin kuruluşunu anlatan filmlerde bir yan karakter olarak gözüktü. Thomas Jefferson ise James Ivory'nin "Jefferson Paris'te"sinde ve Nick Nolte görünümünde karşımıza geldi.

Amerikan Batı'ya göçünün, toprak savaşlarının ve iç savaşının kahramanları, General Grant'dan General Custer'a, Wyatt Earp'ten Doc Holliday'e, Billy the Kid'den Buffalo Bill'e, Calamity Jane'den Belle Starr'a, Cochize'den 'Oturan Boğa'ya, birçok western'de karşımıza geldiler. Western türü zaten sonuç olarak Amerika'nın 18.-19. yüzyıllardaki tarihini anlatan özel bir tür değil midir? Ve bu konuda, yani western'lerde anlatılan Amerikan kahramanları konusunda ayrı bir incelemeye gerek vardır.

Geçen yüzyıl kahramanları

Ve de geçen yüzyıl. Bir savaşlar, devrimler, soykırım ve kıyım tarihi olan 20. yüzyıl. Bu yüzyılı biçimlendirenlerin öyküler de anlatıldı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan Adolf Hitler ve Benito Mussolini ve bu savaşın karşı

cephesinde yer alanlardan Amerikan başkanı Franklin Roosevelt, İngiliz başbakanı Winston Churchill, Yugoslav su-bayı, sonraki yılların devlet başkanı Mareşal Tito, cephede savaşınlardan General Eisenhower, General Patton, Mareşal Montgomery, Hiroşima'ya atom bombasını atan askeri pilot Paul Tibbets vb. irili-ufaklı sayısız kişiliğin hikayeleri anlatıldı. Hiçbiri de gerçekten hatırlanan büyük bir filme pek dönüşmeden... Rus cephesinde, devrimin liderleri olan Lenin, Stalin ve Troçki üzerine biyografik filmler yapıldı. Belki en hatırlananı, Joseph Losey'in "Troçki'nin Öldürül-mesi / Meksika'da Cinayet" olan... Richard Burton'un ku-sursuz canlandırmasının da katkısıyla...

Geçen yüzyılın başka kahramanları da filmlere konu oldular. Örneğin Meksikalı devrimci Sancho Villa "Viva Villa"da ve Wallace Beery'nin oyunuyla, Emiliano Zapata ise "Viva Zapata"da Marlon Brando'nun oyunuyla hatırla-nır. Latin Amerika'da devrim rüzgarları estiren Che Guevara üzerine yapılmış bir Amerikan filmi, Richard Fleischer imzalı ve 1969 yapımı "Che", Guevara ile Fidel Castro'nun dostlukları üzerineydi ve Ömer Şerif'in Che'yi, Jack Palan-ce'in ise Fidel'i oynadığı bu film oldukça kötü bulunmuştu. Allah'tan Walter Salles'in o nefis "Motosiklet Günlükleri" geldi de bu boşluğu biraz giderdi. Yakın zamanda Steven Soderbergh'in "Che" biyografisinde ise rol Benicio del To-ro'ya düşecek. Arjantin'in efsane kadını Eva Peron'u da unutmamak gerekir: Alan Parker'in "Evita" adlı ünlü filmin-de onu, bilindiği üzere Madonna canlandırmıştı: herhalde hayatının rolü olarak ve sonuçta pek de kötü olmayan bi-çimde... O yıllarda yapılan "Eva Peron" adlı bir Arjantin fil-mini ise TRT'nin listelerinde bulup Sinema Büyüsü kuşa-ğında göstermişim.

Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinin büyük adı Ma-hatma Gandi, Richard Attenborough'un mükemmel filmi sayesinde yeniden hatırlandı. Libyalı devrimci Ömer Muhtar ise Mustafa Akad'ın filmine konu oldu. Mata Hari'den Arabistanlı Lawrence'e, 'Ankara Casusu' Cicero'dan 'Rus Köstebeği' Smiley'e kadar ünlü casuslar da unutulmadı. Mata Hari'ye Greta Garbo, Jeanne Moreau ve uyduruk bir

filmde Sylvia Kristel, Lawrence'e Peter O'Toole, Cicero'ya James Mason, Smiley'e Alec Guinness yüzlerini verdiler.

Başka türlü kahramanlar

Elbette başka tür kahramanlar da sinemaya konu edildiler. Örneğin tarihin ünlü gezginleri ve kaşifleri: Amerika'yı bulan Kristof Kolomb, en azından dört filme konu oldu ve onu Fredric March'tan Gerard Depardieu'ye ünlü sanatçılar oynadı. Aynı biçimde, Marco Polo'nun, Kaptan Scott'un, Amundsen'in, Afrika kaşifleri Richard Burton veya Dr. David Livingstone'un ve başkalarının da öyküleri anlatıldı.

Yine insanlık tarihinin malı olmuş sanatçılara, yani yazar, besteci, ressam, heykeltıraş öykülerine, ünlü sinema yıldızlarının ya da sporcuların (futbolcu, atlet, boksör, her alanda olimpiyat şampiyonları, vs.) yaşam öykülerini anlatan filmlere ise girmiyorum bile... Keza bilim adamlarının da... Çünkü sinema, özellikle de Hollywood her şeyi alıp bir 'glamour' perdesiyle sarıp sarmalama huyu sayesinde, en olmadık öyküleri bile konu edindi: radyumu bulan Pierre ve Marie Curie'nin öyküsünden (Greer Garson - Walter Pidgeon ikilisinin oynadıkları "Madame Curie"), zührevi hastalıklara karşı ilk aşığı bulan Dr. Erlich'e kadar (Edward G. Robinson'un oynadığı "Dr. Ehrlich'in Sihirli Kurşunu")... Son örneklerden biri de ünlü matematikçi, yaşamı boyu şizofreniyle boğuşan John Nash'in yaşam öyküsünü anlatan Ron Howard filmi "A Beautiful Mind - Akıl Oyunları" idi ve bilim adamını Russell Crowe oynamıştı. Bu son bölümde andığım türdeki adlar artık başka bir yazının konusu olsun...

Görülüyor ki, sinema için şöhret başlı başına bir ilginçlik ögesidir ve herhangi biçimde ün yapmış, gazetelere, hele tarihe geçmiş kim olursa olsun, günün birinde bir filmin konusu olmaktan kendini kurtaramaz... Sinema tarihe hep bakmıştır, her zaman da bakacaktır. Kimi zaman biraz şaşı biçimde olsa bile!....

Bize çok uzak... Ama yine de etkileyici bir çağ
SİNEMA ANTİK YUNAN TARİHİNE NASIL BAKTI?

Her şeyin başında Homeros vardı. Yani edebiyat / yazı alanında demek istiyorum. Daha kutsal kitaplar ortada yokken, yazı ve yazma alışkanlığı sadece Ortadoğu'nun Mısır ve Mezopotamya gibi birkaç büyük uygarlığına özgü bir eylem olagelmiş iken, Homeros denen dev, M.Ö. 9. ya da 8. yüzyıllar içinde, antik çağ tarihinin derinliklerinden süzülüp gelen tüm destanlardan, efsanelerden, mitlerden ve masallardan aldıklarını kendi uygarlığı içinde bir senteze kavuşturdu ve bize olağanüstü insanlık serüvenleri anlattı. Onun eserleri, edebiyat denen coşkun pınarın kaynağı ve büyük yapıtların öncüsüdür.

Homeros demek elbette eski Yunan uygarlığı demektir. İnsanlığa demokrasiden olimpiyatlara, tiyatrodan müziğe, sanat, politika ve yaşam serüveni alanlarında kimi önemli uygulamaları ilk kez sunmuş olan o büyük ve derin uygarlık... Homeros bize bu uygarlığın ilk büyük masallarını anlattı. Ama bunu yaparken, onun önem verip saygı gösterdiği, kimilerine taptığı tüm değerleri de önümüze getirdi: cesaret ve kahramanlık, macera ve keşif zevki, rekabet ve yarışma, insanlarla tanrıların ilişkileri, onlardan hem korkup hem boy ölçüşme içgüdüsü, sevgi ve tutku, nefret ve öç, sanat yoluyla en gizli özlemleri, en derin duyguları dışa vurma eğilimi... Son derece insanca, ama sanki insanların tanrılar alemiyle temsil edilen çok daha güçlü bir iktidar aynasında kendi gücünü sınamasını ve gerçek kimliğine ulaşmasını anlatan bir büyük eser... Tümüyle ona ait olduğu bilinen "Ilyada" ve ondan başka katkılar da içerdiğinden, hatta kolektifliğinden şüphelenilen "Odysseia"

Ve sinema da ondan ve Antik Yunan'dan yararlandı. Elbette Odysseia ve Ilyada gibi iki dev destanı olduğu gibi alıp sinemalaştırmak düşünülemezdi. Malzeme çoktu, ayıklamak zordu. Bu açıdan Homeros ve onun diliyle eski Yunan uygarlığının hikayesi, aslında beklendiği kadar çok filme kaynaklıkta etmedi. Şöyle bir hatırlayalım...

Mitolojik kahramanlar geçidi

Daha sessiz sinema döneminde "Odysseia" adlı bir filmde, bu dev yapıtın ana çizgileri perdeye aktarıldı. Sesli dönemde bir süre eski Yunan mitolojisi pek ilgi görmedi, ancak dolaylı olarak anıldı. Ama özellikle 1950'lerde sinemanın renklenmesi ve geniş perde teknikleri, tüm tarihsel filmler arasında eski Yunan'ı da yeniden güncel hale getirdi. Yunan mitolojisinin birçok kahramanı, epik filmlere konu oldular: örneğin Herkül'ün Maceraları, öncelikle kimi İtalyan Filmleri'nde işlendi, sonra Amerikan Sineması'na sıçradı. Amerikalı vücut kralı Steve Reeves, önce İtalyanların keşfi olarak birkaç filmde oynadı ve perdenin ilk ve en ünlü Herkül'ü oldu. 1970 yılının "Herkül New York'ta" adlı Amerikan fantezisi ise Arnold Schwarzenegger'e (filmin jeneriğinde adı Arnold Strong olarak geçiyordu!) ilk önemli çıkışını sağladı.

1954 yılında Mario Camerini'nin yönettiği "Ulysess - Kral Ulis'in Maceraları", Homeros'tan yola çıkarak bizlere Truva Savaşı'ndan sonra evine ve sadık eşi Penelope'ye dönmeye savaştan kahramanın öyküsünü anlattı. Ulis'i Kirk Douglas, Penelope'yi Silvana Mangano oynadı, ayrıca Anthony Quinn ve Rossana Podesta da rol aldılar. Ertesi yıl, gösterişli Hollywood yapımı "Helen of Troy - Güzel Helen"i emektar Robert Wise yönetti. Truva Savaşı'na yol açan güzel Helen'de İtalyan Sineması'nın yeni keşfi Rossana Podesta, Paris'te Jacques Sernas oynadılar. Ayrıca Stanley Baker ve Brigitte Bardot da vardı, bu ilgi çekici filmde...

Aynı yıllarda, ünlü Makedonya Kralı Büyük İskender'in yaşamı da ilk kez ele alındı: "Alexander the Great"i ilginç ve kişilikli bir yönetmen olan Robert Rossen yönetti. Buna karşın, film sıradan bir epik olmaktan öte gidemedi. Oysa İskender'i Richard Burton, babası Philippe'i Fredric March,

annesini ise Danielle Darrieux oynamıştı. İskender'in hikayesi yıllar sonra, 1980 yılında, büyük Yunanlı Sinemacı Theo Angelopoulos'un "Mega Alexandros - Büyük İskender" adlı filminin de konusu oldu. En son Oliver Stone'un iddialı ve hayli görkemli "İskender"ini izledik ve başrolde bambaşka bir ırktan, İrlandalı Colin Farrell'in oyununa hayran kaldık...

1963 yılında Don Chaffey'in yönettiği bir mitolojik efsane uyarlaması, "Jason and the Argonauts" özel efektleriyle büyük ilgi çekti. Don Chaffey'in yönettiği filmde, alanın uzmanı Ray Harryhausen'in yarattığı efektler bugün bile aşılmamış sayılıyor. Yakın zamanda bunun yeni bir uyarlaması da yapıldı.

Yunan trajedileri sinemada

Eski Yunan'a bu ilgi, ünlü trajedilerin de uyarlanma çabalarını getirdi. Yunan tiyatrosunun üç büyük adından biri olan Sophocles'in (M.Ö. 5. yüzyıl) en ünlü eseri olan "Kral Oidipus", 1957'de bir Kanada yapımı olarak çekildi. Ama bu ünlü yapıt en iyi uyarlayıcısını Pier Paolo Pasolini'de bulacaktı: onun 1967 yapımı "Kral Oidipus"u tam bir başyapıt sayılır. Başrollerde Franco Citti, Silvana Mangano, Ali- da Valli ve Carmelo Bene oynamışlardı. Pasolini ise bizzat 'büyük rahip' kılığında karşımıza geliyordu!... Oyun bir yıl sonra İngiltere'de Philip Saville yönetiminde filme alındı. Christopher Plummer, Orson Welles, Lili Palmer ve Donald Sutherland'li bu uyarlama insana görme arzusu veriyor!...

Sophocles'in diğer trajedilerinden "Antigone" ve "Electra" oldukça çağdaş içeriklerine karşın modern sinemadan pek ilgi görmediler. Ancak Yunan Sineması zaman zaman bunların çeşitli uyarlamalarını yaptı. Eski Yunan'ın üç büyük ozanından 'trajedinin babası' diye anılan Aşil - Akileus'un yapıtları pek uyarlanmazken, diğeri olan Euripides'in "Medea" ve "Helena"sı da zaman zaman uyarlandı: yine Pasolini'nin Maria Callas'la Türkiye'de çektiği "Medea" önemli bir filmidir (1970). Yine Euripides'in "Truvalı Kadınlar"ı 1971'de Yunanlı yönetmen, "Zorba"nın yaratıcısı Michael Cacoyannis tarafından uluslararası bir yapıma dönüştürüldü, baş rollerde de Katharine Hepburn, Vanessa Redg-

rave, Genevieve Bujold ve 'olmazsa olmaz', Yunan sinemasının büyük yıldızı ve trajedilerin kahramanı Irene Papas oynadılar. Onun Hippolites adlı yapıtı ise kahramanı olan Phaedra-Fedra'nın adıyla 1961 yılında bir Jules Dassin filmine konu oldu: "Phaedra"da 'yönetmenin karısı' olan Melina Mercouri, Anthony Perkins ve Raf Vallone oynadılar.

Tüm bu filmlerin sonuç olarak pek başarılı olmaması ve Yunan trajedilerini uyarlamanın kolay yenilemez güçlüğü, bu uyarlamaları azalttı. Ve eski Yunan, artık sinemada aratılan bir esin alanı olmaktan çıktı. 1997 yılında ünlü Rus yönetmeni Andrei Konchalovsky, doğrudan doğruya Homeros'a dayanan "Odysseia" adlı bir TV dizisini gerçekleştirdi. Önemli bölümü Türkiye'de, Antalya yöresinde çekilen bu yeni uyarlamada, Armand Assante Odysseus'u, Greta Scacchi karısı Penelope'yi oynuyordu. Ayrıca tanrıça Athena rolünde Isabella Rossellini, Circe'de Bernadette Peters, Anticlea'da Irene Papas, Tiresias'ta Christopher Lee vb. ünlü oyuncular vardı. Kendi ülkemizde çekilen bu önemli diziyi ne yazık ki bizim rating esiri kanallarımız ekrana getirmedi. Oysa dizi şüphe yok ki görülmeye değerdi.

Dev bir prodüksiyon: "Truva"

Ve sonra "Troy Truva" geldi. Amerikan Sineması'nın parlak ve alımlı yeni mitolojik kökenli oyuncağı... Truva Savaşı'nı yeni sinema teknolojisinin tüm olanakları ve zengin bir kadroyla perdeye getiren dev bir proje...

Yapımcılar bu büyük proje için hiçbir şeyi rastlantıya bırakmamışlardı. Büyük bir bütçe, binlerce figüran, Ege Denizi'ni aşip Anadolu sahillerine yaklaşan yüzlerce eski tarz gemi, Truva'nın eteklerinde uzanan geniş ovada birbirlerine giren binlerce asker ve kanlı savaşlar... İçeri bırakılıp kentin sonunda düşmesine neden olan ünlü Truva Atı...

Ve de parlak bir kadro... En son "Kusursuz Fırtına"daki becerisini takdir ettiğimiz Alman kökenli Wolfgang Petersen yönetiminde ve Roger Pratt'ın kamerasıyla saptanmış kimler, kimler yoktu ki filmde... Aşkı yüzünden bu büyük savaş başlatan Isparta Kraliçesi Güzel Helen'de Diane



Kruger... Ona aşık olup Truva'ya kaçırarak savaşı başlatan Truva prensi Paris'te Orlando Bloom... Helen'in kocası Kral Menelaus'ta Brendan Gleeson... Menelaus'un kardeşi, Misen Kralı kahraman Agamemnon'da Brian Cox... Truva'nın yaşlı Kralı Priamos'ta Peter O'Toole... Kahraman Truva dövüşçüsü Prens Hector'da Eric Bana... Ve nihayet, savaşın kaderini tayin eden, 'en büyük savaşçı' diye anılan yenilmez Aşil-Akileus'ta Brad Pitt. İşte tarihin efsanelerden süzülüp gelen bu büyük savaşının hikayesini perdede bu kişiler canlandırdı. Ve film, kimileri burun kıvrırsa da, üstün yapımlar tarihinin son büyük halkalarından biri olarak tarihe geçti. Üstelik bizim topraklarımızda olmuş bu büyük tarih olayı bir ölçüde Türkiye'yi de gündeme getirdi.

**Nerede o eski korsan filmleri... ve ötesi
BİR DÜŞ SİNEMASI ÖRNEĞİ OLARAK
KORSAN FİMLERİ**

Hayatımda ilk gördüğüm filmlerden biri "Kara Korsan" olmalı. Dur-durak bilmeyen bu 'technicolor' serüven, çocuk ruhumda öylesine heyecanlar ve fırtınalar yaratmıştı ki... O günden beri korsan filmlerinin tutkunu oldum. Ve bu tutkum galiba hiç eksilmedi, derinden derine sürdü.

Arada hemen bir not: O filmi yıllar boyu unutamadım, ama hangi film olduğunu bilmiyordum, gerçekten de çok eski anılarımin sisi içinde yitip gitmişti. Bir aralar, kimi TV kanalları Henry King imzalı "The Black Swan - Kara Kuğu" adlı bir korsan filmi göstermeye başladılar. Tyrone Power, Maureen O'Hara, George Sanders, Thomas Mitchell, Anthony Quinn gibi ünlü adların oynadığı, gerçekten son derece sürükleyici bir film. Ama onu izlerken de kafamda bir şeyler canlanmadı. Neden sonra fark ettim ki, kanalların "Siyah Kuğu" diye döne döne oynattığı o film meğerse benim çocukluk düşüm "Kara Korsan" değil miymiş?

Bu arada, benimle yaşıt birçok sinemaseverin de "Kara Korsan"a bayıldığını ve fellik fellik onu aradığını öğrenmeyeyim mi? Aslında yalnız bize ait olduğunu sandığımız kimi anılar ve izlenimler, ne denli çok paylaşıyor, bilerseniz şaşırdınız...

Sessiz dönem ve 1930'lar

Korsan filmleri baştan beri sinemanın gözdesi olup çıktı. Sessiz dönem sinemasının bir numaralı aksiyon yıldızı Douglas Fairbanks, benim bayıldığım "Kara Korsan"ın ilk çevrimini daha 1926'da yapmıştı bile... Ve kaynaklara göre bu film renkliydi!... Gerçek renkli sinemanın bulunmasın-



En ünlü korsan: Errol Flynn

dan çok önce, iki ya da üç renkle çekilen ilkel Technicolor denemelerinden biri... Bu ve daha birçok korsan filmi, türün gözde roman yazarı Rafael Sabatini'nin eserlerinden uyarlanmıştı. 1875-1950 arası yaşayan bu İtalyan yazarını küçümsemeyin: "Deniz Şahini", "Kanlı Kaptan" gibi başka ünlü korsan filmleri kadar, tarihsel-aksiyon sinemasında benim kişisel zirvelerimden olan George Sidney'in ünlü "Scaramouche - İntikam Kılıcı" filmi de bu verimli yazardan uyarlanmıştır.

Sesli sinema, korsan filmlerine, başta çarpışan kılıçların şakırtısı olmak üzere çok şey ekledi. Ve 1930'larla birlikte türün başyapıtları ve ünlü yıldızları doğmaya başladı. Bunların başını kuşkusuz ki Errol Flynn çekiyordu. Tasmanya'da doğan bu yakışıklı ve kendine özgü İngiliz oyuncusu, yine Sabatini uyarlaması ve ilk önemli filmi olan "Captain Blood Kanlı Kaptan"la bir yıldız oluverdi. Yıl 1935'ti. Flynn zaman zaman korsan filmlerine dönüş yaptı: 1940 yılının "The Sea Hawk - Deniz Şahini" filmi bunlardan biridir. Flynn, biraz yaşlanmış olarak 50'lerde de kimi korsan filmleri çekti: "Kaptan Fabian'ın Maceraları", "Against All Flags - Denizler Hakimi", vs. O, Leslie Halliwell'in dediği gibi, "yarım bir hayatın içinde birçok hayatı birden yaşayan ve hepsinin de hakkını veren bir kişilikti" Macera sineması, onsuz öksüz kaldı.

Gable, Power ve başkaları

Ama başkaları geldi elbette... Clark Gable de 30'larda az deniz macerası çekmedi: "Mutiny on the Bounty - Denizde İsyan", "China Seas - Çin Denizleri" Alfred Hitchcock'un "Jamaica Inn - Kanlı Meyhane" adlı 1939 yapımı filmi, bir zamanlar İngiltere kıyılarında acımasız korsanlarla iş birliği yapan saygın bir adamın öyküsünü anlatıyordu ve başrolde büyük oyuncu Charles Laughton'la Maureen O'Hara vardı. Bu arada, İngiliz hanım yazar Daphne du Maurier'nin korsanlara karşı olan ilgisine de işaret edelim. Çünkü "Kanlı Meyhane"de, anacağımız filmlerden "Korsan Aşkı"da birer Du Maurier romanından uyarlanmıştı.

1940'ların en ünlü korsanı, yakışıklı Tyrone Power'di. Bir kuşağın unutamadığı oyuncu, benim çocukluk anılarımı dolduran "The Black Swan - Kara Korsan"ı 1942 yılında çekip tüm dünya çocuklarına armağan etmişti. Onun diğer deniz filmleri arasında "Lloyds of London - Londra Postası", "Captain from Castile - Kılıçların Gölgesinde" sayılabilir. O yıllarda görüp unutamadığım bir diğer film, "The Frenchman's Creek - Korsan Aşkı" idi. Yıllar yıllar sonra yeniden izlediğimde, Joan Fontaine'in hala çok güzel, erkek oyuncu Arturo de Cordova'nın ise son derece eski moda kaldığını ve filmin aşırı romantizminden başka pek bir özelliği olmadığını görmüştüm.

Gerçek 'korsanlar kraliçesi'

1940'larda kaçış filmleri modaydı ve korsan filmlerinin bunların arasında özel bir yeri vardı. Bu filmlerin erkek oyuncularını değişiyordu, ama kızıl saçlı ve İrlanda kökenli güzel Maureen O'Hara'nın ideal korsan sevgilisi olduğu yadsınabilir mi? Hala hayatta olan bu eşsiz oyuncu, "Kara Korsan"ın yanı sıra, Paul Henreid'le birlikte "The Spanish Main - Korsanlar Kralı", Douglas Fairbanks Jr'la birlikte (efsanevi Fairbanks'ın oğlu) "Sinbad the Sailor - Şehzade Sinbad", John Payne'le birlikte "Tripoli - Bingazi Korsanları", Errol Flynn'la birlikte "Against All Flags - Denizler Hakimisi" gibi filmlerde oynadı. Eğer sinemanın bir 'Korsanlar Kraliçesi' varsa, bu kuşku yok ki O'Hara'dan başkası değildir.

Esmer güzeli Maria Montez de savaş yıllarının ünlü ve 'technicolor' kaçış filmlerinin kimilerinde korsanlara kraliçelik eder: özellikle "White Savage" ve de "Pirates of Monterey - Monterey Korsanları" gibi filmlerde... 1951 yılında 32 yaşında ölüp gidecek olan bu güzel kadına filmlerinin çoğunda Jon Hall, Turhan Bey, Sabu gibi egzotik oyuncular eşlik etmiştir.

1940'larda büyük oyuncu Charles Laughton, bu kez ünlü bir korsana yüzünü ve yeteneğini verdi. 1944 yılında çekilen "Captain Kidd" filminde bu düşsel korsanı Laughton oynuyordu. Laughton, 1952'de aynı rolü bir Abbott - Costello (iki Açıkgozler) komedisinde de oynamayı kabul etti: "Abbott and Costello Meet Captain Kidd İki Açıkgozler Kaptan Kidd'e Karşı".

Yine o yıllarda (yani 1940'larda) korsan filmlerinin parodisi de yapıldı. 1944 yılının ünlü komedisi "The Princess and the Pirate - Prenses ve Korsan", korsan filmlerinin tüm klişeleriyle alay eden, çok hoş bir Bob Hope komedisiydi ve sanatçıya güzel Virginia Mayo ile aralarında Victor McLaglen, Walter Slezak, Walter Brennan gibi adların da bulunduğu parlak bir karakter oyuncular kadrosu eşlik ediyordu. Vincente Minnelli'nin 1948 yapımı ünlü müzikali "The Pirate - Kara Şeytan" ise perdenin hemen hemen tek korsan müzikalidir. Önceki yüzyılda bir genç kızın, kendi halindeki bir gezginci aktörde hayallerini süsleyen bir korsanı aramasını anlatan film, korsan filmlerine hoş göndermelerle doludur ve Gene Kelly - Judy Garland ikilisinin şarkı ve dans numaraları eşsizdir.

1950'lerin yeni korsanları

1950'lerde yeni isimler ve yeni yaklaşımlar gelir. Sirk cambazlığından gelen Burt Lancaster, atletik vücudu ve tüm dişlerini gösteren tebessümüyle, elbette ideal bir korsandır. Ve bunu özellikle "The Crimson Pirate - Korsanlar Kralı" filmindeki harika atletik numaralarıyla kanıtlar. Robert Siodmak'ın bu çok sevilmiş filminde Lancaster'e sirkten alıp sinemaya getirdiği çok marifetli arkadaşı dilsiz Nick Cravat eşlik eder. "Prince of Pirates - Korsanlar Kralı" ve

"The Golden Hawk - Altın Şahin", yeni oyuncularını bize tanıtır: ilkinde John Derek ve Barbara Rush, ikincisinde ise Sterling Hayden ve Rhonda Fleming...

Ve de elbette Gregory Peck... Bu yakışıklı oyuncu, 50'lerin başında iki deniz filminde ünlü kaptanları canlandırır ve korsanlara karşı koyar: "Captain Horatio Hornblower - Kahraman Kaptan" ve "The World in his Arms - Kollarındaki Dünya" Elbette, edebiyatın en ünlü deniz canavarı Moby Dick'e karşı, yanında bir avuç şüpheli deniz adamıyla birlikte savaşa giren Kaptan Ahab rolünü oynadığı John Huston filmi "Moby Dick - Deniz Ejderi"ni de unutmadan...

"Blacbeard the Pirate - Karasakallı Korsan", tam bir karikatür kişisidir ve bu rolde tanınmış İngiliz karakter oyuncusu Robert Newton harikalar yaratır, hem ürkünç hem de komik bir korsan olmayı başararak... 15 yıl sonra, 1967'de devam filmi yapılır: "Blackbeard's Ghost - Karasakalın Hayaleti". Ve rol bu kez ünlü İngiliz oyuncusu Peter Ustinov'a nasip olur. 1951 yılının "The Double Crossbones" adlı bir komedisinde ise geçenlerde ölen ünlü komedi yıldızı Donald O'Connor beceriksiz bir korsanı oynar.

1950'lerde "Anne of the Indies" adlı bir film, kadın korsan Anne Bonney'in hayatını anlatır: perdenin çok sayılı kadın korsanlarından biri... Jacques Tourneur imzalı ve Jean Peters, Louis Jourdan, Debra Paget gibi dönem yıldızlarının oynadığı bu film, oldukça iyi karşılanır.

Son korsanlar...

Hayatı filmlere konu olan Fransız korsanı Jean Lafitte üzerine birkaç film yapılmıştır. Bunlardan ikisini Cecil B. de Mille çekmiştir, "The Buccaneer - Korsan"adıyla... İlk çevrim 1938 tarihini taşır ve Fredric March'ın oyunuyla ilgi görür. Yönetmen, tam 20 yıl sonra filmi renkli ve zengin kadrolu bir üstün yapım olarak yeniden çekmeye kalkışır, ama yarı yerde ölür ve filmi, o sırada damadı olan Anthony Quinn bitirir. Bu film, Yul Brynner, Charles Boyer, Charlton Heston, Claire Bloom'lu gösterişli kadrosuna karşın, hiç de başarılı sayılmaz.

Sonraki yıllarda korsan filmleri demode sayıldı ve 60'lar 70'ler boyunca buzdolabına kondu. Belki o yıllarda bu tür filmleri onca özlemle anıp en değerli bir anı gibi ya-
detmemiz bundan kaynaklanır. Çünkü o filmler, açık deniz-
ler gibi sonsuz bir macera alanına, yasa dışılığın cesaret ve
gözü peklikle atbaşı gittiği sınırsız bir özgürlük kavramına
ve her dakika tehlike içinde yaşanan hayatlara dair oldukla-
rından, çocuk ya da genç ruhlarımızın gereksinme duyduğu
hemen her şeye sahiptiler. Uzun yıllar sinemanın bu ilginç
türünden yoksun kalmak, sanırım birkaç kuşağı ciddi bir
özlem psikolojisine soktu. 1965 yılında dahi İngiliz yönet-
meni Alexander McKendrick'in yönettiği "High Wind in Ja-
maica - Jamaika Rüzgarı", o filmlere saygıyla taşlama arası
bir biçimde yaklaşan ilginç bir çabadır. 1976'da James
Goldstone'un yönettiği "The Swashbuckler / The Scarlet
Buccaneer" adlı bir film de, eski korsan filmlerine bir saygı
duruşu gibidir.

En ünlü korsan romanı

Bu arada, edebiyatın en ünlü korsan romanlarının ba-
şında gelen Robert Louis Stevenson romanı "The Treasure
Island - Define Adası" da sayısız kez filme alınmıştır. Gi-
zemli bir hazine haritasına sahip olan yaşlı korsanla genç
çocuğun öyküleri, kuşaklar boyu yeni-yetmelere düşler gör-
dürür. 1934'deki ilk filmde Wallace Beery ve Jackie Cooper
oynarlar. 1950'de Robert Newton ve Bobby Driscoll,
1971'deki uluslararası çevrimde Orson Welles ve Kim Bur-
field, 1990'daki Amerikan yapımında ise Charlton Heston
ve Christian Bale, iki baş kahramanı canlandırır. 1991'de
aykırı Fransız yönetmeni Raul Ruiz'in modern ve deneysel
lezzetteki uyarlamasında ise, Martin Landau ve Melvil Po-
upaud izlenir.

Korsan filmlerine dönüş

Ve sonunda, 80'lerle birlikte korsan filmlerine belli bir
dönüş başlar. 1982 yılında Gilbert and Sullivan ikilisinin
ünlü müzikali "Pirates of Penzance - Penzance Korsanla-
rı"nın Wilford Leach yönetiminde ilginç bir uyarlaması ya-
pılır. Aynı yıl Avustralya'da "The Pirate Movie" adıyla bir

başka ve dolaylı uyarılama daha çekilir. 1983 yapımı "Yellowbeard - Sarı Sakal", Mel Damski yönetiminde bir korsan filmi taşlamasıdır, ama amacına pek ulaşamamıştır. 1986'da, bu tür filmleri özleyen kuşaklardan olan Roman Polanski, yıllardır istediği filmi çeker: "Pirates - Korsanlar" Ama bu çılgın ve denetimsiz komedi, başroldeki Walter Mathhau'ya karşın tam bir fiyasko olur: yönetmenin kariyerindeki tek fiyasko. Anlaşılan korsanlar kimi filmlerde gösterildiği gibi, uğur getirmeyen bir türdür!...

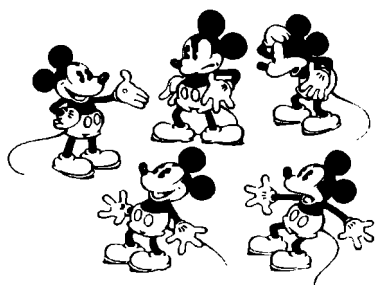
Nitekim Steven Spielberg de 1991'de kendine özgü bir Peter Pan uyarlaması yapar: "The Hook - Kanca" Bu filmde, eli kancalı, koca burunlu, hem tehlikeli, hem de gülünç korsanı oynamak Dustin Hoffman'a düşmüştür!... Bu da Spielberg'in parlak başarılarla dolu meslek hayatının en kötü filmlerinden biri olarak kalır. 1995'de Renny Harlin'in eşi alımlı Geena Davis'i yeni bir korsanlar kraliçesi yapmak için ve yanına Matthew Modine ve Frank Langella'yı alarak çektiği iddialı ve yüksek bütçeli filmi "Cutthroat Island Korsan Adası" ise yine gişelerde başarılı olmaz. 'Korsanın laneti' sanki sürüp gitmektedir.

Johnny Depp'in eşsiz korsanı

Ve buradan geliriz, bu yazının yazılış nedeni olan yeni korsan filmi "Pirates of the Caribbean: The Curse of the Black Pearl - Karaip Korsanları: Siyah İncinin Laneti" filmine... Gore Verbinski yönetimindeki filmin, son dönemdeki korsan filmini canlandırma çabalarının en iyisi olduğunu ve belli bir noktaya dek başarılı olduğunu hemen söyleyelim. Ama ne yazık ki bu film de o eski korsan filmlerinin tadını verecek gibi değil. Hele bizim kuşaklara... Yine de, Johnny Depp, hiç görmediğimiz ve olasılıkla da bir daha göremeyeceğimiz bir korsan... Ve her ne kadar Errol Flynn, Tyrone Power, Burt Lancaster vb. korsanları bize unutturamaz olsa da, Depp bu filmde gerçekten de görmelere seza...

Sinema tarihindeki en ilginç iş birliği örneklerinden biri
ÇİZGİ-ROMAN VE SİNEMA İLİŞKİSİ TARİHİNE
BİR BAKIŞ

Çizgi-roman da birçok şey gibi çağımıza Amerikan kültürünün bir armağanıdır. Ama aslında bu olayın tarihsel kökenleri elbette çok daha derindedir. Daha 17. yüzyılda, Almanya, Hollanda gibi ülkelerde devam eden savaşlar, çeşitli efsaneler ve onların kahra-



manları, matbaalarda basılıp üç kuruşa satılan ilk çizgi-romanlara konu oluşturdular. İncil sahneleri, Yedi Ölümcül Günah, 10 Emir gibi öğretiler, ilk dinsel-mistik romanlara konu edildiler. İtalya'da da aynı yönde ilk baskı eserler ortaya çıktı. İngiliz William Hogarth, 18. yüzyılda bu olayı çok daha estetik çizgilere kavuşturdu. 19. yüzyılda Cenevrelili sanatçı Rodolphe Töpffer'in çalışmaları Avrupa çapında izlendi. Fransa'da aynı yıllarda Cham, Gustave Dore ilginç şeyler çizdiler. Alman Wilhelm Busch ise 19. yüzyıl sonlarının en çok etki yapan sanatçısı oldu. Onun Fransa'daki uzantısı olan Caran d'Ache, Le Figaro Gazetesi'nin Pazar eklerinde çizgi-romanı hayli geliştirdi.

Ama çizgi-romanı bugünkü kapsamında kullanma fikri, Amerikan basınındır. 19. yüzyıl sonları /20. yüzyıl başlarında, okuma-yazması olmayan ve İngilizce bilgileri kuşkulu

önemli bir göçmen kitlesine sahip olan ABD, gazete satışlarını arttırmak için mümkün olduğu kadar az yazı içeren ve daha çok karikatür sanatının evrensel diline sığınan çizgi-romanları, Amerikan deyimıyla comic-strip'leri kullandı. Ve üstelik bunları, günümüzün TV dizisi anlayışının kökenlerini oluşturan ve yine gazetelerdeki 'tefrika roman' diye andığımız her gün yeni bölümü merakla beklenen anlatılara benzer olarak, her gün izlenen, kimisi ayrı ve bağımsız maceralara, kimisi ise devamlılığı olan bir serüvene dayanan biçimde pazarladı. Daha 1894 yılında Joseph Pulitzer'in Gazetesi New York World'da her gün tam bir sayfa renkli çizgi-roman yayınlanmaya başlandı. William Randolph Hearst'in rakip gazetesi Morning Journal hemen ardından haftalık bir çizgi-roman eki vermeye başladı. Yellow Kid adlı bir kahraman, ABD'nin ilk sürekli çizgi-roman kahramanı oldu. Ardından başkaları geldi ve özellikle 1907-1920 arası yaratılan çeşitli kahramanlar, Amerikan kamuoyu üzerinde büyük etki sahibi olan karakterlere dönüştü.

Sinema çizgi-romana eğiliyor

Sinema, bu serüvenlerin ve kahramanların yakından takipçisi oldu ve erken yıllardan başlayarak bunlar perdeye geldi. Krazy Kat adlı bir gazete çizgi-romanı, 1916'lardan başlayarak çeşitli kısa canlandırma örneklerine konu edildi 1918-19 yıllarında "Dinozor Gertie"nin maceraları kısa çizgi-filmlere dönüştü. 1923-28 arası The Gumps denen popüler roman yine kısa filmlere aktarıldı. "Bringing Up Father - Babamı Yetiştirmek" adlı aile çizgi-romanı 1916'da canlandırma, 1920'lerde oyunculu kısa filmler, 1928'lerde ise dönemin popüler oyuncularını Farrell McDonald ve Marie Dressler'in oyunları ile birer seriye dönüştü. Aynı çizgi-roman, 1945'lerde de bambaşka oyuncularla yeniden sinemalaştı.

1922'lerde, çizgilerini o dönemin modern kentli kadından alan romanlardan "Ella Cinders" adlı kahraman Coleen Moore'un, "Tillie the Toiler" ise Marion Davies'in oyunları ile perdeye geldi. 1930'da ve artık sesli dönemde, "Skippy" adlı çizgi-roman, çocuk yıldız Jackie Cooper'ın kişiliğinde sinemalaştı. "Küçük Yetim Annie"de Mitzi Green,

"Joe Palooka"da Stu Erwin, derken 1938'den itibaren "Blondie"de Penny Singleton oynadılar. Sonuncusu bizim için de önemliydi, çünkü Chic Young'ın yarattığı "Blondie", Hürriyet gazetesinin tüm Türkiye'ye tanıtıp sevdirdiği ve yakın zamana dek serüvenleri izlenen "Fatoş" adlı çizgi-romandan başkası değildi. Seri 1938'den 1950'ye tam 12 yıl 12 bölümle devam etti. Ama 50'lerdeki TV serisi girişimleri nedense başarılı olmadı. Zaten bu 12 sayısı, bu tür seri filmlerde sanki kutsal bir sayıydı. Örneğin ünlü bilim-kurgusal macera serisi "Buck Rogers"da 1939'da başlayan 12 bölümlük bir seriyal film haline gelmiş, sonra ortadan yok olmuştu. 1979 yılında "Buck Rogers 25. Yüzyılda" adlı tuhaf bir filmle yeniden dönüş yapıncaya kadar...

Unutulmaz kahraman: Tarzan

1930'larda Amerikan basınıni yoğun olarak işgal eden ve yalnız komedi değil, çok ciddi aksiyon hikayeleri de anlatan çizgi-romanlar, hemen aynı yıllarda seriyal film denen ve her hafta yeni bir bölümü izlenen kısa ya da orta uzunlukta filmlere konu edildiler. Bunların arasında bizde de çok iyi tanınanları vardı: Ünlü sihirbazın öykülerini anlatan "Mandrake", aynı çizgideki "Chandu", kovboy öyküleri anlatan "Lone Ranger" -ya da bizdeki adıyla "Maskeli Süvari"- , "Red Ryder" Ya da bilim-kurgu soslu üstün-adam öyküleri sunan "Flash Gordon", "Batman", "Superman", "Yüzbaşı Marvel" gibileri. Veya dedektif öyküleri anlatan "Dick Tracy", "Sherlock Holmes", "Nat Pinkerton" gibi diziler hatırlanabilir.

Belki önceliği, vahşi ormanlardaki üstün beyaz adam "Tarzan"a vermek gerekir. Edgar Rice Burroughs'un kaleminden ve hayal gücünden çıkan bu kahraman, sinemanın en uzun ömürlü kişiliklerinden birine dönüştü. Sessiz birkaç uyarlaması da var, ama en ünlü olanları 1930'lardan sonra geldi. İlk kez 1913 yılında yayınlanan bu çizgi-roman daha 1918'de film oldu, ilk Tarzan da Elmo Lincoln idi. Ardından sayısız uyarlama geldi. Ama 1932'deki "Tarzan Maymun Adam" sinemaya en ünlü ve ölümsüz Tarzan'ını armağan etti: Olimpiyat yüzme şampiyonu Johnny Weis-

müller. Weismüller, 1948'e dek bir düzine kadar filmde bu ilginç kişiliği canlandırdı. Ama sonra tümüyle çekilmedi, yine bir orman kahramanı olan "Jungle Jim" serisine geçti: 16 film... Aynı kahramanı uzun ömürlü bir TV dizisinde de oynadı. Sonraki Tarzan'lar arasında Bruce Bennett, Gordon Scott, Lex Barker, Johnny Sheffield, Mike Henry, Ron Elly, Jock Mahoney gibi adlar oldu, ama hiçbiri Weismüller'in ününe erişemedi. 1990'ların sonlarında "George of the Jungle" filmi, Brendan Fraser'in kişiliğinde kahramanı komikleştirdi, ama devamı da gelen bu seri ve bu kahraman ABD'nin dışında ilgi görmedi.

Hoş Memo, Temel Reis ve diğerleri

1930'larla birlikte, artık bizde de tanınan başka kahramanların dönemi gelecekti. ABD'nin son derece popüler ve bizde de Abdi İpekçi'nin Milliyet Gazetesi'nin "Hoş Memo" adıyla tanıttığı kahramanı, Al Capp'ın çizgileriyle ilk kez 1934'de hayat bulmuş olan "Lil Abner", önce 1949, sonra 1959 yıllarında iki ayrı filme konu oldu. Özellikle vaktiyle bizde de oynayan ikincisi hatırlanır. Bizde "Temel Reis" diye yayınlanan ve Elzie Crisler Segar'ın çizdiği "Popeye", 1919 yılından beri gazetelere geliyordu. Ama daha sonra sayısız kısa filme konu oldu: Max Fleischer'in engin hayal gücüyle... 1980 yılında ünlü yönetmen Robert Altman, oyunculu bir filmde aynı kahramanı işledi. Ama "Temel Reis" Robin Williams gibi parlak bir oyuncuya rağmen (onun ilk filmiydi), film beğenilmedi, hatta büyük bir fiyasko sayıldı. Bu arada Max Fleischer'in aynı zamanda "Betty Boop", "Koko" gibi başka ünlü kahramanların sinemadaki yaratıcısı olduğunu da burada hatırlatalım. 1930'ların tanınmış şarkıcısı Helen Kane'den esinlenen "Betty Boop" karakteri, ilk kez 1932'de yaratılmış, 1935'teki bir "Betty Boop" kartonu ise dönemin sansürünün hışmına uğramıştı!... İlk sansür kurbanı olan çizgi-film kahramanı olmak onuruna erişen "Betty Boop", bitmesinden yıllar sonra, 1970'lerdeki 'compilation' (derleme) filmleri sayesinde yeniden üne kavuştu.

Televizyonun olmadığı bir çağda, sinema salonlarında adeta düzenli biçimde gösterilen bu düşsel karakterler ve

hayal aleminden fırlamış serüvenler, o uzun savaş, yokluk, yoksulluk yıllarında kitleleri oyalayarak ayakta tuttular. Bu dizilerin hemen hepsi 1940'lara da taşındılar, 40'ların sonlarında ise birden Amerika'nın ve giderek Batı'nın yeni iletişim mucizesi TV tarafından emilerek yok edildiler.

Uzay kahramanları ve üstün-adamlar

25. yüzyıl kahramanı Flash Gordon'un maceraları, 1936-40 arası üç ilginç filme konu oldu. Alex Raymond'un yarattığı kahramanı hepsinde de Buster Crabbe oynadı. 1980 yılının Michael Hodges imzalı "Flash Gordon" filmiyse çok eleştiri aldı, ama zaman içinde kültleşti. "Batman - Yarasa Adam", 1943'ten itibaren 15 bölümlük bir seriyal oldu, 1948'lerdeyse "Batman ve Robin" adlı 25 bölümlük yeni bir dizi başladı. 1966'da yeniden canlandırılmaya çalışılan bu kahraman yine unutuldu, ama 1989'da başlayan ve şimdilik dört filme ulaşan seri, filmleri sanki dönüşümlü olarak çeken Tim Burton ve Joel Schumacher'in de katkısıyla, çağımız popüler sinemasının unutulmaz figürlerinden birine dönüştü. Kahramanı Michael Keaton, Val Kilmer, George Clooney gibi çok farklı aktörler oynasa da...

1960'larda çizgi-roman kahramanları yine gözdeydi. Bir "Batman" denemesi pek sonuca ulaşmadı. Joseph Losey, dişi ve seksi casus "Modesty Blaise"nin serüvenlerini dergilerden perdeye taşıyan aynı adlı filmde, Antonioni oyuncusu Monica Vitti'yi kullandı ve tam 'pop-art' çılgınlığına yakışır bir film ortaya koydu. Roger Vadim'in "Barbarella"sı ise 1968 yılının atmosferine ve siyasal ortamına oldukça uygun gözüktü, son derece seksi ve neredeyse uzayda strip-tease yapan bir Jane Fonda ile birlikte!...

"Superman" serisinin yeri yine de ayrıydı. Jerry Siegel'in metnine ve Joe Shuster'in çizgilerine dayanan bu kahraman, sürekli dünyayı felaketlerden kurtaran iki yüzlü bir kişilikti. Yine 1948'de başlayıp toplam 15 bölüme erişen bu seri, 1978 yılında ve Richard Donner'in yönetimiyle oldukça parlak bir bilim-kurgusal fantezi olarak hayata geri döndü. Ve Christopher Reeve'i de bir anda meşhur etti. Ardından dört film daha geldi. Farklı düzeylerde, ama hepsinde Reeve'in oynadığı ve etkileyici birer görsellik içeren

filmler. Böylece bu dizi, 1970'lerin başlarında eski çizgi – roman kahramanlarını sinemada yeniden ele alma modasının öncüsü oldu. Reeve'in geçirdiği bir kaza sonucu perdeden uzaklaşmasıyla dizi de bitti. Belleklerimizde unutulmaz kimi sahnelerle birlikte, Reeve'in acıklı serüveniyle ilişkili hüznü anılar da bırakarak... Ama bu anılar bir yana, 2004 sonlarında yapımcılar "Superman"ın yeni maceralarını haber verdiler ve hatta yepyeni ve gencecik bir oyuncu da buldular...

70'lerden 90'lara: eski-yeni kahramanlar

Bronz çağı kahramanı Doc Savage'ın maceraları, aynı adlı ve 1975 yapımı filme konu oldu. Yine 70'lerde William Gaines'in yarattığı "Tales from the Crypt - Yeraltından Öyküler" sinemaya uyarlandı. Freddie Francis'in 1972'deki ilk filmini uzunca bir aradan sona, 1990'larda iki film daha izledi. Bir İngiliz çizgi-romanı olan Tiffany Jones da o yıllarda bir filme konu oldu, ama çok başarısız biçimde... R. H. Crumb imzalı kedi Fritz'in serüveni, 1971 yılında canlandıranın özgün yönetmenlerinden Ralph Bakshi'nin "Fritz the Cat" filmine konu oldu. Ama film öylesine erotizm ve argo içeriyordu ki, çok yerde küçük yaştakilere yasaklandı!... Bakalım, 2004 yazı içinde beklenen bir diğer ünlü kedinin, Garfield'in sinema serüvenleri nasıl olacak!...

1986'da yetişkinler için bir çizgi-roman olan "Ördek Howard"da Steve Gerber'in çizgilerinden kaçıp bir filme dönüştü. İlk çağ kahramanı "Conan", 1980'lerde birkaç bölümlük bir seri oldu ve Arnold Schwarzenegger'in yükselen ününe ün kattı.

1990 yılında, "Dick Tracy" adlı eski hafiye'nin öykülerinin tozunu silkeleyen Hollywood, Warren Beatty'nin başarılı oyunu ve yönetimiyle parlak bir çizgi-roman / sinema evliliği gerçekleştirdi. Çizeri Chester Gould'un ruhu rahat etmiş olmalıydı. Charles Addams'ın kaleminden çıkma Addams Family, 90'larda Barry Sonnenfeld imzalı iki filme konu edildi: "Addams Ailesi" ve "Adams Ailesi-2"

Hank Ketchum'un yarattığı ve altı yaşlarındaki bir veldin maceralarını anlatan "Dennis the Menace", yine 90'lar-

da sinemalaştı. Hanna-Barbera'nın bir çizgi-romandan TV için canlandırmaya uyarladıkları "The Flintstones- Taş Devri", 1994 ve 2000 yıllarında iki sempatik filme dönüştü. İkisini de Brian Levant yönetti. James O'Barr'ın "The Crow" çizgi-romanı da sinemalaşmak için 1990'ları bekledi ve iki ilginç filme konu oldu.

Yeni 'Örümcek Adam' geliyor, geldi!...

1990'larda daha birçok aksiyon çizgi-roman kahramanı sinemalaştı. Örneğin "haşin polis" Judge Dredd'in geleceğin şiddet toplumundaki serüvenleri, aynı adlı bir Sylvester Stallone filmine konu edildi. Lee Falk'un yarattığı "Phantom", aynı adlı bir 1996 yapımında Billy Zane'in oynadığı bir kahramana dönüştü. Dave Stevens'in "Rocketeer" dizisi de aynı adlı ve bizde "Roket Adam" diye gösterilen bir filme konu oldu, kahramanı Bill Campbell oynadı. Alan Martin - Jamie Hewlett imzalı İngiliz fütürist komik romanı "Tank Girl", Rachel Talalay'ın aynı adlı ve 1994 yapımı filminde izlendi, Lori Petty'nin oyunuyla...

Ve çizgi-roman alanında en ilginç kahramanlardan biri elbette "Spiderman" Yani "Örümcek Adam" Stan Lee - Steve Ditko ikilisinin elinden çıkma bu tanınmış çizgi-roman, 2002 yılında Sam Raimi'nin yönetimiyle film haline geldiğinde, yalnızca ABD'de 'ilk üç gün' hasılat rekorunu kırmakla kalmadı. Her yaştan fantastik meraklısını tatmin edecek bir düzeye ulaştı. "Örümcek Adam - 2" ise ilkinin aratmayacak bir düzeye ulaştı, hata kimilerine göre ondan da iyiydi.

Diğer ülkelerden örnekler

Bu konu elbette burada bitmez. Örneğin Avrupa Sineması'ndan gelen örnekleri de söz konusu etmek gerekir. Özellikle çizgi-romanı çok gelişmiş bir ülke olan Belçika'dan... Böylece, Rene Goscinny - Albert Uderzo ikilisi, yarattıkları "Asterix" adlı çizgi-romanı 1967'den başlayarak bizzat kendilerinin yönettiği iki çizgi-filme dönüştürdüler. 1986'da Belçika yapımı bir başka filmi, yine aynı yıllarda Fransa - Almanya ortak yapımı olarak çekilen üç filmlik

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

bir seri izler. 1998'de Claude Zidi yönetiminde "Asteriks ve Oburiks Sezar'a Karşı" çekilir: bu kez, hem de ünlü oyuncularla çekilen bir büyük prodüksiyon... Başarısı üzerine 2002'de Alain Chabat yönetiminde "Asteriks ve Oburiks Kleopatra'ya Karşı" çekilir.

Yine Belçika patentli ve Herge'nin elinden çıkma "Tintin" adlı kahraman da 1961'den itibaren yapılan filmlere konu olur. İlk ikisi oyunculu filmlerdir, sonraki ikisiyse canlandırma sineması örnekleri. Morris imzalı ve bizde "Red Kit" olarak bilinen "Lucky Luke" çizgileri ise 1971'de bir Belçika - Fransa ortak yapımı olarak ve çizgi-film formatında çekilir, başarı üzerine ardından iki bölüm daha gelir. 1991 yılında ise İtalyan Sineması'nın popüler oyuncusu Terence Hill, başrolü de üstlendiği oyunculu bir "Lucky Luke" filmi çeker.

Fransa da bu alanda kimi çabalara sahne olmuştur. Örneğin ünlü çizer Roland Topor'un "Planete Sauvage - Vahşi Gezegen" adlı çizgi-romanı, 1973'de Rene Laloux'nun yönettiği parlak bir filme dönüşür. Son yıllarda ise Enki Bilal gibi modern çizerlerin yapıtları da zaman zaman ilginç filmlere esin veriyor.

Elbette bir de Japon olayı var: çizgi-romanı kendine özgü kahramanlarla son derece gelişkin bir kitle tüketimi haline getiren, 'manga' denen ve geniş bir kesim tarafından vazgeçilemez bir alışkanlık olarak izlenen tefrikaları yaratan ve son dönemde bunları tüm dünyada izlenen filmler haline dönüştürmeye başlayan... Tek başına, Tarantino'nun "Kill Bill" filminde yer verdiği Japon tarzı canlandırma bölümü bile bu sanatın özellikleri üzerine fikir veriyor. Ama ne yazık ki bu konuda ne yeterince bilgi birikimim ne de özel bir merakım var. Konunun bu boyutunu başka bir sinema yazarının tamamlaması umuduyla...

Ve de Türk usulü çizgi-roman uyarlamaları

Bu arada, bu ilişkinin çok az da olsa bizde de bir-iki örneğiyle varolduğunu hatırlatmak isterim. Çok eskileri bilmiyorum, ama bizde çizgi-romanın asıl öncüsünün ünlü karikatürcümüz Cemal Nadir Güler olduğunu ve onun "Amca

bey" tipinin hala hatırlarda olduğunu söylemek, bilmem yanlış olur mu? Aynı biçimde, yanılmıyorsam Ramiz'in "Tombul Teyze"si, Sururi'nin "Can baba"sı da çok sevilen tipik Türk çizgi-romanları oldular. Bedri Koraman'ın bir dönemde çok popüler olan "Cicican" adlı çizgi-romanı, 1963 yılında Ertem Göreç'in yönettiği aynı adlı bir filme dönüştü, kahramanı da Göksel Arsoy oynadı. Sezgin Burak'ın "Bizimkiler" adlı sevilen çizgi-romanı, 1971'de Lale Oraloğlu'nun yönettiği "Hüdaverdi" adlı filme konu oldu. O yıllarda Ayhan Başoğlu'nun "Malkoçoğlu" adlı çizgisi Cüneyt Arkın ve birkaç filmde de Serdar Gökhan'ın oyunuyla sinemalaştı ve bir seriye dönüştü. Aynı şeyler, Suat Yalaz'ın "Karaoğlu" ve Sezgin Burak'ın "Tarkan" adlı serileri için de söylenebilir. İkisinde de Kartal Tibet'i izledik. Rahmi Turan'ın yazdığı "Kara Murat" adlı bir roman, Şahap Ayhan'ın çizdiği "Kara Orkun" da birer seri filme dönüştü. İlkinde Cüneyt Arkın, ikincisinde Serdar Gökhan oynadı, ama öbürleri kadar uzun ömürlü olamadılar. Yine alanın ustalarından Turhan Selçuk'un uzun ömürlü "Abdülcanbaz"ı film değilse de bir sahne uyarlaması oldu ve hoş bir tiyatro yapıtına dönüştü.

Sinemamızın aşırı sayıda film çektiği 1960 sonları / 70 başlarında kimi yabancı çizgi-romanlar da filmlerimize konu edildi: "Hoş Memo", "Kızıl Maskenin İntikamı", "Korkusuz Kaptan Swing", "Killing Ölüm Saçıyor", "Süper Adam", "Süper Adam İstanbul'da", "Zagor Kara Bela", "Kaplan Kadın Dehşet Adasında", "Bedmen" gibi filmler var. Bu unutulmuş filmleri bulup izlemek ne kadar hoş olurdu!...

Politik filmler büyük ödülleri de kapıyor
SİYASAL SİNEMA YENİDEN PARLARKEN...

Doğrusu şu içinde bulunduğumuz 2002 yılında siyasal sinemanın böylesine görkemli biçimde baş kaldıracacağını ve böylesine parlak örneklerle karşımıza geleceğini ummuyordum.

Aslında siyasal konjonktür buna uygun olmadığı için değil. Elbette ki uygun... Çünkü, yeni bir yüzyılın şu ilk yıllarında, dünyamızdaki siyasal sorunlar hiç de çözülmüşse benzemiyor. Tam tersine, giderek artıyor, karmaşılaşıyor, içinden çıkılmaz hale geliyor. Avrupa'nın göbeğinde patlayan savaş ve ırkçılıkla geçen 1990'lardan sonra, yeni yüzyıl ABD denen çağdaş Roma'nın kendi evinde, kendi yüreğinde vurulmasıyla, terörizm denen olayı en üst boyutlarda yaşadı. Durulur gibi olan Ortadoğu sorunu yeniden ve artık bir umut kalmamacasına patlak verdi. İrlanda'da terör olayı gerçek anlamda bir türlü bitmiyor, İspanya'da BASK terörünün sonu gelmeyecek gibi gözüküyor, Korsika Adası bağımsızlık taleplerinden vazgeçecek gibi durmuyor. Avrupa'nın göbeği böyle de dünya daha mı sakin? Afganistan'dan Afrika Ülkeleri'ne, Latin Amerika'dan Bali Adası'na, Hindistan'dan Tibet'e, dünyanın hemen yer yöresinde yaşanan, savaş, kıyım ve terördür. Ve sıradaki de olası Irak Savaşı'dır. İnsanlık sanki çıldırmış gibi sonu belirsiz bir geleceğe doğru kendi kuyusunu kazıyor. Sanki en kötü bilimkurguların kehaneti gerçekleşecek, yer küremiz kendi kendisini yok edecek ve gelecek kuşaklar küller ve enkaz arasında bir yaşam umudu aramaya başlayacak gibi...

Bir keyif ve haz yüzyılı

Ama, öte yandan, tüm bu savaş kıyım ve ölüm olayları, gelişmiş ülkelerde -hatta az gelişmiş olanlarında da- akşamları karşısına kurulunan TV ekranlarından bir saat boyu yansıyan ve yerini hemen eğlence, bilgi yarışması, magazin ve kahkaha programlarına bırakan birer dolgu malzemesi haline gelmiş durumda. TV ekranı sanki her şeyi küçültüyor, asıl boyutlarından sıyrarak normalleştiriyor, sıradanlaştırıyor. En tahammül edilmez olayları bile -en iyi olasılıkla kimi görüntülerin üzerini karartarak- kabul edilir hale getiriyor. Artık ne en büyük saldırılar, ne kitlesel ölümler, ne çılgınca komplolar bizi gerçek anlamda ürpertiyor. Çünkü bir yandan 21. yüzyıl, geçen yüzyıldan da daha çok bir tüketim, haz ve keyif yüzyılı olmaya doğru gidiyor. Öte yandan ise, medyanın ve tüm haber verme kanallarının en trajik olayları bile sıradan haberlere dönüştürme gücü ve yeteneği, insanoğlunun gerçek tepkilerini törpülüyor, hassasiyetini körleştiriyor. Ve bu hay-huy içinde, adına siyasal sinema dediğimiz tür de çoktandır kuğunun şarkısını söylüyor.

Ya da biz öyle sanıyorduk. Ama değilmiş. Festivallerde, gitgide siyasal bir bilince sahip genç sinemacılar, her türlü zevk ve keyif sinemasından, hatta sanatsal arayışlardan bile vazgeçerek, ülkelerinin, toplumlarının ve çağlarının gerçek ve de siyasal-toplumsal nitelikli olaylarını yansıtan filmlerle karşımıza çıkmaya başladılar. Sanki siyasal sinemanın geçen yüzyıl içindeki zirvelerini oluşturan o altın dönemler yeniden gündeme gelir gibi oluyor. Diyelim ki, Grifitth'in filmlerinde beliren o yadsınamaz ırkçılık ve zenci düşmanlığı üzerine bina edilmiş bir 1910'lar Amerikan Sineması, 1925'lerden itibaren Sovyet Devrimi'ni sinema yoluyla tanıtmaya yönelik ve başını Eisenstein'in çektiği Rus Sineması, 1930'larda yükselen sosyalizmin Avrupalı aydınlar nezdindeki itibarını yansıtan Avrupa solu filmleri, 1940'larda savaşı hemen her ülkenin kendi propagandasına yönelik savaş filmleri, 1950'lerde bir yandan komünist blokta sistemi savunmaya yönelik devrimci filmler, öte yandan soğuk savaş psikolojisiyle komünizme karşı pençelerini çıkarmış, MacCarthy damgalı sağcı yapımlarla ortalığı ideolojik bir

savaş alanına çeviren en ilginç dönemler ve en aşırı kullanım örnekleri, 2000'lerin başında sanki yeniden hortladı.



Jim Sheridan: "Babam İçin / In The Name Of The Father"

İngiliz "Kanlı Pazar"ı...

Tüm bunları bana düşündüren, son günlerde dışarıda yapılan ve şans eseri artarda ülkemize de gelen bir avuç film. Paul Greengrass'ın Berlin 2002 Altın Ayı sahibi "Kanlı Pazar"ı örneğin... Cannes Şenliği'nde gösterilen ve sonra bize de gelen son filmi "Sweet Sixteen - Afili Delikanlı"da da genç emekçi destanları anlatmayı sürdüren, perdenin belki son büyük Marksist yönetmeni Ken Loach'un izinden giderek son yıllarda özellikle İrlanda olaylarını dile getiren "Babam Adına", "Some Mother's Son - O da Bir Ana", "The Informant" gibi filmler yapan İngiliz Sineması, belgəcilikten gelen Greengrass'ın filmiyle belki zirveye çıkıyor ve sinema tarihinin en etkileyici politik filmlerinden birini yaratıyor. 30 Ocak 1972'de Kuzey İrlanda'da bir yasayı protesto yürüyüşü yapmak isterken, İngiliz Hükümeti'nin beceriksizliği, yöneticilerin aymazlığı ve birkaç sorumlu komando askerinin kıyıcılığı sonucu bir katliama hedef olan sivil İrlanda halkının hikayesi, bu filmde kusursuz bir sinemasal karşılık buluyor.

Çünkü, Greengrass'ın seçtiği ve aslında bir sinemasever için yadırgatıcı, giderek dehşet verici yöntemler, bu olaya ve bu tür bir filme tam anlamıyla cuk oturuyor: Karartmalarla bağlanan kısa çekimler, sürekli hareket halinde bir omuz kamerası çekimleri, amatör oyunculuk ve filmin tümüne sinmiş, bir belgeselden de öte, bir haber film, eski deyimiyle bir aktüalite filmi, bir TV röportajı havası... Belki konulu, dramatik, klasik bir film için en azından yorucu. Ama bir sokak gerçeği, sokakta yazılmış bir tarih ve kitlenin içinde yaşanmış bir büyük dram için, ne denli uygun bir anlatım... 13 ölüm ve 14 yaralı. Hem de kendi ülkelerinde, kendi askerlerinin kurşunuyla... Yani, kendisine uygar demekle kalmayıp uygarlığın öncüsü rolünü de pek sevmiş bir toplumda oluşmuş bu trajedi için, gerçekten de ne uygun bir anlatım türü ve ne önemli bir film...

Bir İsrail'den, bir de Filistin'den...

2002 Cannes Şenliği, yarışmalı bölümüne bir Arap (Filistin), bir de İsrail filmi almakla, sanki Ortadoğu sorununda tarafsız olduğunu ve ayrıca bu konuda iki tarafın da sanat sözcülerine özel bir yer vermeyi amaçladığını simgelemek ister gibiydi. Ama, iki filmi de gördükten sonra, genel kanı şu oldu: Bu filmler, sırf bir siyasal denge kurmak ve kucaklayıcı bir büyük sanatsal kurum olarak gözükme için seçilmiş sıradan filmler değillerdi. Tersine, ikisi de çok başarılı, çok önemliydi. Ve Ortadoğu trajedisi karşısında insana zayıfta olsa tek teselli, belki böylesine haşin bir ortamda bile sanatın kendine özgü gereklerini, büyülü dilini ve yaratıcı gücünü hiç ihmal etmeyen gerçek sanatçıların çabaları getiriyordu.

İsrailli Amos Gitai, kuşku yok ki tam da bu sanatçılarından biriydi. Yahudi davasına adanmış siyasal filmlerinde asla kendi halkına, ırkına ve kültürüne dönük bir şovenizme düşmeyen, olaylara tam bir çağdaş aydın gibi bakmasını hep bilmiş yönetmen, son filmi "Kedma"da da bu temel tavrını koruyordu. 1948 yılında, İsrail'in kuruluş sürecinde, vaat edilmiş topraklara doğru yola çıkmış küçük bir geminin adıydı Kedma. Ama ne bu gemi Exodus'tü, ne de film o

tarz bir siyasal – dinsel-tarihsel epik... Gitai, içinde farklı ülkelerden İsrail'e doğru yola çıkmada birleşmiş, hepsi savaşta kişisel ve ailesel trajediler yaşamış, kurbanlar vermiş, ölümlerin arasından kayıp gelmiş çileli insanları bir araya getiriyordu. Kimi zaman konuşacak ortak bir dil bile bulamıyordu bu insanlar... Ama geldikleri yeni ülke, bunca acıdan sonra onları karşılayan sıcak bir yuva, dönüp gelinen bir ana rahmi gibiydi.

Bir duvar gibi kalacağız...

Ama gerçekten öyle miydi? Toprağa ayak basar basmaz, yıllardır yaşadıkları ülkelerinin, harita üzerinde, yüz-yıllardır vaat edildiği gibi Yahudilere armağan edildiğini görüp çılgına dönen Araplar ve bu devir teslimde soğukkanlı bir tanık olma görevini ifa etmeye çalışan İngilizler... Topraktan sıcakla birlikte fışkıran düşmanlık, her çalının, her kayanın ardında, her evin balkonunda olası bir düşman, bir silah, parlayan bir ateş... Savaştan, ölümden, kıyımdan, işkence odalarından ve toplama kamplarından süzülüp gelmiş, hayatları kaymış, ama dirençli ve kararlı Yahudiler, birçoğunun kaçınılmaz ölümüne karşın, bu topraklarda kalmaya kararlıydılar. Ama Filistinliler de öyleydi... Gitai, büyük bir hakkaniyetle filmine yerleştirdiği Arapların, özellikle de yaşlı bir çiftin ağzından, bu davanın öteki yüzüne de ışık tutuyordu. Yaşlı Arap şöyle diyordu: "Size rağmen burada kalacağız. Bir duvar gibi yerimizden kımıldamadan..." 50 yıl sonra bugün, bu kehanet doğrulanmış değil miydi?

Yine filmin sonunda, çok çile çekmiş bir Yahudi gencinin, hareket halinde bir birliğin önündeki uzun tiradı da, yalnızca sinema sanatı açısından çok usta işi bir bölüm olarak kalmıyor. Olasılıkla yönetmenin kendi fikirlerini yansıtan genç adam, kendi ırkının tarih boyunca uğradığı felaketlerden neredeyse zevk alan, zafer yerine yenilgiyi, hükmetme yerine ezilmeyi, yerleşmek yerine sürülmeyi tercih eder bir toplum haline geldiğinin altını çiziyor. "Yahudi halkı ülkesinden kovuldu ve o andan itibaren tarihi olmayan bir halk haline geldi". Musevi ruhunun özünde yatan kimi özellikleri, içerden gelen bir aydın bakışıyla saptayan bu aman-

sız ve ödünsüz tahlil, elbette önemli ve cesur bir tavır ve de bu ilgiye değer filmin en önemli yanlarından biri.

Ve “Kutsal Direniş”

Ama bitmedi. Ardından bu kez Filistin cephesinden olaylara bakan Elia Süleyman'ın “Kutsal Direniş”i geldi. Filistinli bir yönetmenden böylesine özgün bir film beklemiyordum sanırım. Cannes Festivali'nde yayınlanan ve benim de hem yıldızlarım, hem de minik yorumlarımla katıldığım Moving Pictures Dergisi'nde şöyle yazdım: “Tati ve losseliani'nin Arap bir yeğenleri oldu. Ne keyif!”...

Bu filmde, askeri birliklerle ayrılmış sınırın iki yanında yaşayan iki sevgilinin kavuşmak için verdikleri uğraşı, sinema tarihinin Keaton, Tati, losseliani gibi en özgün güldürü ustalarını aratmayan bir absürd komedi duygusu içinde izlerken, bu kez Araplarda Yahudilere karşı birikmiş kompleksleri ve korkuları, Arap halkının sefaletini ve yüceliğini, Ortadoğu sorununun çözümünün temel insan karakterindeki zaaf lar yüzünden nasıl zor olduğunu farklı biçimde kavradık.

Gerçekten de Süleyman, biri Kudüs'te, öbürü Ramallah'ta yaşayan iki genç Filistinlinin aşkını anlatırken, savaşın göbeğinde çekilmiş olmasına karşın sürekli taze bir mizahın beslediği, yaşamı küçük ayrıntılarla kavrayan ve yer yer gerçek üstücülüğe kayan bir film yapmaktan çekinmiyor. Filmi, absürd'e dönüşmüş bir savaşı ve o yöredeki gündelik yaşamı öylesine alayla betimliyor ki, şaşmamak elde değil. Örneğin, kimin tarafından bırakıldığı belli olmayan ve üzerinde kocaman bir Arafat resmi bulunan dev balon tam İsraili askerlerin gözetimindeki geçiş karakolunun üzerinde belirdiğinde yaşanan panik... Çöplerini sürekli komşu bahçeye atmak alışkanlığındaki birinin komşusu onları geri atınca kapıldığı öfke krizi... Ya da iptal edilmiş bir hatta her gün otobüs bekleyip duran kasaba sakinleri...

Evet, işte böyle... En önemli ve yaşamsal konulara bile mizahın ve gülmecenin taze rüzgarıyla ve zekanın tüyden hafif kanatlarıyla yaklaşmak mümkün. Süleyman bize bunu yeniden hatırlattı. Hem de en gerekli zamanda...

Politik sinemanın son ve parlak örnekleri
SIYASET, TARİH VE HER ŞEYİN MERKEZİNDE İNSAN...

Cannes 2002... Ve geriye kalan benim açımdan 50'ye yakın filmin anısı... Kimileri ömür boyu kalacak ve sık sık gündeme gelecek, kimileriye bir aynadaki buğu gibi çabucak silinip gidecek anılar... Bu yazıda, bu yıl Cannes'a damgasını vuran birkaçı üzerinde durmak istiyorum. Ortak bir noktaları olan filmler: hepsi de, adına tarih ve siyaset dediğimiz toplumların hikayelerine ve bu açıdan kimi önemli dönüm noktalarına değinen ve insanın kendi geçmişiyle hesaplaşmasını anlatan filmler...

Bunlardan biri kuşku yok ki "Ararat" Ele aldığı dönem, diğer filmlere kıyasla en eskisi: 1915'ler ve o dönemde Van'daki Osmanlı - Ermeni çatışması sırasında olup bitenler. Ama "Ararat" bunu doğrudan doğruya yapmıyor. Yönetmeni Atom Egoyan, basından izlediğiniz gibi, "Ermeni soykırımı" üzerine bir film yapmak istememiş, ama çeşitli baskılar karşısında yapmak zorunda kaldığında dolaylı bir yol seçmiş.

Böylece karşımıza birkaç katmanda gelişen bir öykü çıkıyor. Babası vaktiyle bir Türk diplomatını öldürmüş bir katil olan Raffi adlı 18 yaşında bir çocuk... Raffi, babasını hep bir terörist olarak görmüş, onun eyleminin ardındaki düşünciyi bilmek bile istememiş. Annesi Ani ise 1910'larda Türkiye'den ABD'ye göç edip orada ün yapan ekspresyonist Ermeni ressamı Arşil Gorki üzerinde uzman bir kadın.

Bu arada yaşlı yönetmen Edward Saroyan, Ermeni, özellikle de Van olayları üzerine bir film yapmakta. Filmde "Van katliamı"nı gerçekleştiren İttihatçı subay Cevdet Bey'i,

Kanadalı bir Türk oyuncu, Ali oynuyor. Bir eşcinsel olan Ali, Kanadalı Philip'le yaşıyor. Philip'in yaşlı babası David emekliye ayrılmak üzere olan bir gümrükçü. O sırada Raffi, bu konulara ilgi duymadığı halde kalkıp Türkiye'ye gitmiş, Ağrı ve Van'ı görmüş ve belki filmde kullanılacak çekimler yapmıştır. Ama dönüşünde David'e takılıyor, yaşlı adam ona çantasındaki filmlerin hesabını soruyor, Raffi de ona tüm hikayeyi anlatıyor. Seyircinin konuya girmesi ve bu karmaşık yapıyı yavaş yavaş çözmesi, Raffi'nin gümrükçüye itirafları aracılığıyla oluyor.

Zaafa dönüşen erdemler

Başta Egoyan'ın temel düşüncesi anlaşılır gözüküyor. Egoyan bir tarih ve kıyım destanı yapmak istemiyor. Bu onun tarzı değil. O, kaderleri iç içe geçmiş iki aile ve onun değişik yaştaki bireyleri aracılığıyla, günümüzdeki genç Ermeni kuşaklarının bu tarihin derinliklerinde kalmış olayla ilişkisini, bu olayın birkaç kuşak sonra bile onlarda yarattığı travmayı irdelemeye çalışıyor. Belli ki burada öz yaşamsal kimi öğeler işin içine giriyor. (Egoyan kendisini en çok Raffi'yle özdeşleştirdiğini söyledi). O Kanada'da büyüyen Ermeni kökenli bir Kanadalı aydın, tarihle pek ilişkili değil. Ama özellikle Kanada Ermeni cemaati ve kimi başka çevreler, onu günümüzün en ünlü Ermeni yönetmeni olarak rahat bırakmamışlar. O da bir tür bu işten sıyrılmak için dolaylı bir hikayeyi ve metoforik bir anlatımı seçmiş.

Ama tüm bunlar filmin erdemi değil, zaafı olmaya doğru gitmiş. Bu karışık hikayeyi, tarihe ve bu olaylara özel bir ilgi duyanların dışında kimsenin izlemesi kolay değil. Ermeni sempatzanı olan kimi çevreler, örneğin Fransız solunun önemli gazetesi Liberation şöyle diyor: "Daha ilk görüntülerden itibaren bir şeyler yanlış gözüküyor. Geçmişin canlandırılması ile şimdiki serüven arasında bölünen senaryo, bellek ve unutuş üzerine metaforun çürüklüğü, kayıp kimlik ve kişisel travmaların yükselişi üzerine karışık imalar, filmi kısa zamanda bir şişirilmiş temalar zincirine dönüştürüyor. Ermeni kıyımı elbette anlatılmalı, filmi de yapılmalı. Ama nasıl? Aznavour'un oynadığı Saroyan 'büyük bir yönetmen' olarak

tanıtılıyor, ancak çevirdiği filmde, bir araba üzerinde bir Osmanlı askeri tarafından ırzına geçilirken küçük kızının elini tutan kadın görüntüsünü, üstelik bunu yeterli bulmadığı için sahneyi izleyen bir oyuncunun gözlerinde beliren yaşları veren yakın planı, sinema saymaya olanak var mı?”.

Ünlü meslek dergisi Variety ise şöyle dedi: “Egoyan’ın bilgiççe ders veren anlatımı, filmi zahmetle izlenir hale getiriyor. Saroyan’ın çektiği film içindeki film ise, 1950’lerin kimi dönem filmlerini hatırlatan özellikle yapay ve gerçek dışı setlere dayanıyor. Bugün böyle bir film gerçekten yapılsa, stüdyoda değil sahici dış mekânlarda çekilirdi”

Bilindiği gibi, Egoyan’la konuştum. Bu çok sevdiğim sanatçının sıkıntılı, üzüntülü psikolojisine tanık oldum.”Ara-rat” kuşkusuz bize çok dersler getiriyor. Biri de şu: Bir sanatçının istemediği, inanmadığı bir konuda film yapması, onun sanatına ciddi biçimde zarar veriyor. Bu gibi görev-işlere kalkışmadan önce gerçekten de iyice düşünmekte yarar var.

Polanski’nin anıt-filmi

Roman Polanski de aslında Egoyan’la aynı konumda biraz... Onu da, belki başkaları değil ama kendi çocukluk anıları, çok küçükken görüp yaşadıkları ve sonradan bunlar



Roman Polanski: “Piyanist”

hakkında okuyup öğrendikleri, ilk kez böylesine bir savaş ve kıyım destanı yapmaya itmiş. Yahudi olmasından gayri konuyla hiçbir ilişkisi olmayan yüzde yüz Amerikalı Spielberg'e kıyasla, savaşı Polonya'da yaşamış Polanski'nin "Piyanist" gibi bir film yapmaya elbette daha çok hakkı var.

Ama yine de insan "keşke Polanski elini çabuk tutsaydı da bu filmi "Schindler'in Listesi"nden önce yapsaydı" demeden duramıyor. Çünkü sanat taklide ve kopyacılığa hiç tahammülü olmayan bir alan. Gerçekten sanatsal bir şeyler yapacaksanız, bunun özgün ve yenilik getirici olması gerekiyor. "Piyanist" 10 yıl önce bile yapılsaydı, etkisi bambaşka olurdu. Ama yine de çok düzeyli bir film bu...

1933 doğumlu Polanski, bu 16. filminde unutulmuş bir romandan yola çıkarak, Varşova'lı Yahudi bir piyanistin savaşta ve Nazi işgalinde çektiklerini anlatıyor. Wladislas Spzilman, toplama kamplarına gitmemek için kaçıyor ve saklanıyor. O klasik anlamda bir kahraman değil, korkak ve ürkek, sadece hayatta kalmaya çabalayan biri. Yani gerçek bir insan. Bir dehşet çağında, yeniden radyoda Chopin çalacağı günleri hayal ederken (ki o günler gelecek ve gerçek Spzilman 2000 yılına dek yaşayacaktır), canını dişine takmış, bir av hayvanı gibi yaşama içgüdüsünün peşine takılmış biri. Ve Polanski, finale doğru, sanatın ve müziğin en korkunç bir ortamda bile birleştirdiği karşıt cephelerden iki insanın ilişkisi sahnesiyle, sinema tarihinin en güzel bölümlerinden birini yaratarak seyircisinin sabrını ödüllendiriyor. David Lynch gibi bir aykırı sinema ustasının başkanlığındaki jürinin, her şeye karşın böyle klasik yapıda bir filmi birinci seçmesinin dışında, olayda fazla sürpriz unsuru yok.

2002

“Collateral” dolayısıyla kara-film tarihine bir bakış **AMERİKAN SİNEMASININ SEFALET VE YÜCELİĞİ**

Michael Mann’ın “Collateral” filmini izlerken, Amerikan Sineması’nı ne denli sevdiğimi düşündüm. Aslında çok özel bir durum değil bu, çok kişi Amerikan Sineması’nı sever. Bu yazıda onu savunmaktan özel bir gurur duyuyor değilim: örneğin Filipin ya da Pakistan Sineması’nı savunsaydım, belki bu daha özgün olurdu!...

Ama çok kimse bu sinemayı sevse ve kitleler ona doğru ışığın cazibesine kapılmış kelekler gibi koşsa da, kimi yazarların ve de seyircinin nezdinde bu sinemanın nasıl küçümsenip aşağılandığı da gözlerden kaçacak gibi değil. Bu yazıda biraz bunu deşmeye çalışacağım.

“Collateral”ın daha hemen başlarında, zenci kadın avukat, taksiye binip de ‘melekler şehri’ne yaklaşmaya başladığında, film aldı başını sanki şahlandı. Bir yandan, hemen hiçbir ülkenin kolay beceremediği, alabil-diğine doğal, şiir gibi, ama şiir gibi olduğunu hissettirmeyen diyaloglarla, bir taksinin içinde ilk ve olasılıkla son kez karşılaşan iki yabancı, ruhlarını birbirlerine açtılar, sempatilerini paylaştılar, sanki birbirlerine, tüm sınıf, kültür ve meslek uçurumlarının ötesinde birer gönül kuşu yolladılar. Onların yeniden



Michael Mann: “Collateral”de
Tom Cruise

karşılaşması için hiçbir neden yoktu, ama biz seyirciler hissettik, yeniden buluşacaklarını... Ve nitekim öyle oldu. Bu bir aşk filmi değildi, hiç değildi. Ama bir gerilim öyküsünün farklı sınırları içinde de olsa, avukat ve taksi şoförü yeniden ve çok daha zor koşullarda bir araya geldiler ve filmi, sonuç olarak, aynı zamanda bir aşk filmine de dönüştürdüler. Adı konmamış, ama değme aşk filmlerinden (Avrupalı olanları dahil) daha etkileyici bir aşk filmine hem de...

Amerikan kara-filmi

Doğum yeri Fransa olsa da film-noir'ın en çok ABD'de gelişmesinin nedenleri çok açıktır. Amerikan toplumu ilk sanayi ve sonra sanayi ötesi toplumu olarak, kapitalizmin tüm iç çelişkilerini de en güçlü biçimde hissetmiş ve yaşamış olan toplumdur. Yani suç, örgütlü suç, ona karşı geliştirilen güçlü polis, bireysel biçimde ortaya çıkan yasa uygulayıcıları, yani özel dedektifler, suçun çağdaş silahşorları olan gangsterler ve çevrelerindeki 'meşum kadınlar', paranın insan ruhunu kirleten gücü, neredeyse önlenemez olan sermaye-iktidar ilişkileri... Tüm bunları bol bol kullanan ve daha 1920-30'lardaki güçlü gangster ve suç olaylarını konu edinen Dashiell Hammett, Raymond Chandler, James Hadley Chase, William Irish gibi yazarlar, onların bir bölümünü Hollywood'a alıp senaryo yazarı olarak kullanan ve aynı olay, kişi ve kahramanları perdeye getiren bir Amerikan Sineması... Beşik hazırды, zemin çok uygundu. Ve bu uygun zemin üzerinde Amerikan kara-filmi çabucak yükseldi. Belki bu sinemanın en ilgiye değer ve ölümsüz filmlerini yaratarak...

Tuhaftır ki Amerika bu alanda öncü olmayı sürdürüyor. Gerçi Fransız Sineması da diyelim ki Jean-Pierre Melville gibi bir ustanın ya da sayısız küçük bezirganın çabalarıyla, kara film türünde örnekler vermekten, Delon, Belmondo, Ronet gibi oyuncularını modern gangsterlere çevirmekten kaçınmadı. Godard bile Yeni Dalga'nın manifesto-filmi "Ser-seri Aşıklar"da kara filmi yeniden okumayı denedi. Chabrol'dan Malle'e, Truffaut'dan Rivette'e Yeni Dalga'cılarının ilk filmleri, çokluk Amerikan yazarlarından ödünç alınmış olarak, kara filmi modern biçimde okuma deneyimleridir.

Çağdaş kara-film

Ancak çağdaş kara filmi yine Amerikan Sineması yaratıyor. Çağdaş megapoller önündeki suç, iktidar ve yozlaşma hikayelerini, kapitalizmin bağrında ve sermayenin kirli desteğiyle oluşan türlü-çeşitli oyunları, çıkar ilişkilerinin öğüttüğü küçük insan yaşamlarını, acımasız bir düzenin çarkında un ufak olup giden hayatları, yine Hollywood anlatıyor. Eşsiz ve tercihen sarışın 'femme fatale'lerden (Kim Basinger'den Sharon Stone'a onlardan düzinesiyle var!), Manhattan ya da Chicago silüetlerinden, has bir caz müziğinden de destek alarak...

Tümüyle Amerikan olan bu sinema, belki yalnızca suç öykülerine değil, megapollerden hızlı trafiğe, büyük şirketlerden yuppie'lere, fuhuştan Mafya'ya, siyasetten globalleşmeye, büyük kent yalnızlığından yok olan aile bağlarına, çağdaş toplumlarda gündelik olarak yaşanıp hissedilen sayısız olay, olgu ve soruna en iyi biçimde parmak basabildikleri için böylesine evrensel olabiliyorlar. O tipik Amerikan gözükken filmlerin en azından bazılarında sanki dünyanın yüreği atıyor.

Niçin bu düşmanlık?

Ne var ki, bu sinemanın neredeyse yeminli düşmanları da var. Ve onlar sanki Amerikan olan her şeye peşinen karşı. Örneğin son Venedik Şenliği'nde (ben yolculuktaydım, dış basından izledim) Fransız basınına yansıyan şu cümleye bakınız: "Collateral"daki ürkünç kiralık katil rolündeki Tom Cruise'in taşkınlıklarına, Michael Radford'un statik "Venedik Taciri"ndeki bunalmış Al Pacino'nun karizmasına, Mark Forster'in "Finding Neverland"inde bir kelebek gibi olan Johnny Depp'e rağmen, Venedik'te şu ana dek Arnaud Desplechin'in "Krallar ve Kraliçe" adlı harika filmi dışında pek bir şey yok".(J. L. D. -Le Monde, 7 Eylül)

Anılan filmlerin "Collateral" dışındakilerini görmedim. Ama Arnaud Desplechin'in diğer filmlerini gördüm, ne mal olduğunu bilirim!... Yalnızca kendi göbeğini gören, seyirci diye bir kavramı aklına bile getirmeyen, bir mastürbasyon sinemasının yorulmaz uygulayıcısı!... Şüphem var idiyse bile Venedik'ten yeni dönen sevgili Alin, filmin ne mal olduğunu bana açıkça belirtti. Peki, ama hiç de öyle gözükme-

dikleri halde son zamanlarda böylesine ulusalcı olan ve "Fransız olsun da ne olursa olsun" diyen bir eleştiri anlayışı içinde, bir dönemin ünlü, ciddi ve saygın Fransız eleştirisini nerede arayıp da bulacağız? "Mahrem Şeyler" gibi bir film, Yeni-Dalga'nın yaratıcısı Cahiers du Cinema tarafından "yılın filmi" (dikkat: yılın Fransız filmi değil, yılın filmi!) seçilebildiği bu ülkeden artık umudu keselim mi? O Fransız eleştirisi ki, bir dönemde Amerikan Sineması'nın en iyi ürünlerini ilk kez keşfetmenin, Howard Hawks'tan Sam Peckinpah'a, Douglas Sirk'ten Nicholas Ray'e, Delmer Daves'ten Samuel Fuller'e, Alfred Hitchcock'tan Vincente Minnelli'ye sayısız sinemacıyı ilk kez ciddiye alarak büyük usta sınıfına yükseltmenin onurunu taşımıştır?

Bizden bir 'düşman'...

Ama Fransızlar bu alanda yalnız değil. Bakınız, Venedik'ten yazan Mehmet Basutçu da 4 Eylül tarihli Radikal'de ne diyor: "Steven Spielberg ve Jonathan Demme, üst üste yaptıkları sinemanın ne kadar yüzeysel, ne kadar ticari kaygılarla kotarılmış olduğunu kanıtladılar. Alışılmış gerilimleri bilinen reçetelerle kotarmaya çalışan, iyilerin galip geldiği, kötülerin yenik düştüğü masallar anlatan bu filmler, kuşkusuz belleklerde iz bırakmadan unutulup gidecek. Örneğin "Terminal", acı gerçeklerden yola çıkarak mutlu sonla noktalanın, Rusya'nın hayali bir bölgesinden gelen saf, ama sıcağı kalpli adamı kalın çizgilerle yorumlayan Tom Hanks'ın sırtına yüklenmiş kaba bir güldürüydü. Alabildiğine özgün farklı sinema dilleriyle dikkat çeken iki Avrupa yapımı, mutlu değil mutsuz sonla noktalanın gerçekçi yapıtlardı." (Yazara göre bu iki film, Fransız François Ozon ve Yunanlı Nikos Panayotopoulos'un son filmleridir). Ve de yazar son darbeyi vuruyor: "John Boorman ve aralarında bağımsız Amerikan Sineması'nda başarılı olduktan sonra Hollywood'a yumuşak iniş yaptığından bu yana geçmişteki taze soluşunu yakalamayan zenci yönetmen Spike Lee'nin de bulunduğu jüri üyeleri, aslında sevinmeliler. Ne mutlu ki yarışma dışı gösterilen Amerikan Sineması'nın ağır toplarını izlemek zorunda değiller"!... (Elbette burada yazara "peki, sen zorunda mısın?" sorusunu sormak akla gelmiyor değil!).

İyiler ve kötüler

Bir filmin iyi olup olmadığını hemen sadece mutlu ya da mutsuz sonla bitmesine bağlar gözüken bu satırlara ne diyeceğimi bilemiyorum. Hepimizin sevdiği François Ozon'un ya da Yunanlı dostumuzun filmleri olasılıkla iyi filmlerdir, belki Spielberg veya Demme filmlerinden de üstündürler. Önemli olan o değil. Önemli olan, bu satırlardan taşan Amerikan tarzı sinemaya düşmanlık. Gerçi Mehmet Basutçu yıllardır Fransa'da yaşıyor, onu artık Fransız saymak gerekir...diye düşünebilirsiniz!... Ama bizde de Amerikan Sineması'na öylesine karşı olan bir eleştirmen gurubu var.

Sonuçta diyeceğim, iyi veya kötü filmler var elbette... Amerikan Sineması da önümüze bir sürü pislik atıp duruyor. Ama bu çok geniş ve zengin bir sinema ve içinde bağımsızlardan 'auteur' düzeyindeki sinemacılara önemli yaratıcılar ve çok iyi filmler var. Tıpkı Avrupa Sineması'nda da olduğu gibi... İlla da birini ya da öbürünü tutmak akıl yolu değil. Bırakınız bir sinema yazarına, bir sinemasevere bile yakışmayan ve sporda körü körüne takım tutmayı akla getiren bir yol bu. Kendi adıma kimseye tavsiye etmem.

2004

Brian de Palma'nın "Femme Fatale" filmi dolayısıyla: NEREDE O ESKİ KÖTÜ KADINLAR?

'Femme Fatale': uluslararası literatüre Fransızca olarak geçmiş bir deyim... Yani, güzel, çekici, gizemli, seksi, erkekleri pervaneleri çeken ışık huzmesi gibi çeken... Ama aynı ölçüde kötü, bencil, entrikacı, onlara felaketten başka şey getirmeyen ölümcül kadın tipi.. Bir zamanlar kullandığımız deyimle "meşum kadın" Yani erkeğin kadına bakışının ölümsüz arketiplerinden biri, belki de birincisi. "Aile kadını"nın, temiz ve namuslu kadının hemen yanı başına konan, ama erkeğin hayatında belki daha çok etkin olan, ona kolay girilemez uzak zevk bahçelerinin kokusunu, erişilmez yasak cennetlerin tadını vaat eden ve bu vaatlerini ne yazık ki çoğu zaman çok yüksek bir bedelle ödeten tanrısal yaratıklar...

Brian de Palma'nın son Cannes Şenliği'nde bir gece yarısı seansında gösterilen yeni filmi "Femme Fatale" bizde de gösterime çıktı. Bu film vesilesiyle sinemanın ve de kadın-erkek ilişkilerinin bu efsanevi arketipine biraz eğilmek ve sinemanın en unutulmaz meşum kadınlarını özetle hatırlamak istedik.

Kuşkusuz ki bu deyim bir başka tipik sinema deyimi olan 'vamp'la da örtüşüyor. Vamp, ya-



Theda Bara

ni vampir sözcüğünün kısaltılmışı. Ve benzer biçimde, ama belki biraz daha güçlü olarak, erkeklere zevkle birlikte kötülük dağıtan, giderek onların 'kanını emen' kadın tipinin bir özeti... Deyimin ilk kez 1910'ların ünlü oyuncusu Theda Bara için kullanıldığı söylenir. Bu oyuncu, 1915'te başladığı kariyerinde kısa zamanda inanılmaz düzeyde kötülük içeren kan emici kadın tipiyle döneminde büyük etki yapmıştı. Hakkında türlü-çeşitli efsaneler uydurulması, bu gizem haresini arttırdı. Bir yazar şöyle demişti "O, dişi şehveti adeta çiklet kadar kolayca tüketilen bir Amerikan özelliği haline getirmeyi başarmıştı" Sonraki yılların ünlü oyuncusu Bette Davis ise şöyle diyecekti: "O; tanrısal, histerik ve çılgın biçimde kötüydü"

Marlene ve Garbo

Ne var ki Theda Bara öylesine abartılı bir kötülük taşıyordu ki, kısa zamanda gülünç olmaktan kurtulamadı. 1925-26'lardaki filmleri, ilk ve asıl sinema kişiliğiyle dalga geçen, onu taşıyan filmlerdi. Ama sesle birlikte meşum kadın tipolojisi yeni ve unutulmaz yüzler kazandı. Marlene Dietrich'in tam 1930'daki "Mavi Melek"le başlayan öldüren kadın kimliği, Hollywood tarafından cilalanarak bir 10 yıl boyunca sürdürüldü. Ve Marlene, "Fas", "Şangay Ekspresi", "Kızıl İmparatoriçe" gibi filmlerde bu imajı değişik kimliklerle yaşattı. Zaman zaman içine hafif cinsel sapkınlık (lezbiyenlik, vs.), iktidar tutkusu, kimi zaman aniden beliren annelik ve vefa gibi olumlu öğelerin de katıldığı farklı yapılarla...

Dönemin bir diğer efsane-kadın figürü olan Greta Garbo da kimi filmlerinde bu ölümcül kimliğe yaklaştı. "The Temptress", "Flesh and the Devil", "The Kiss", "Mata Hari", "Camille" gibi sayısız filminde... Elbette tüm bu filmlerde, bu ünlü oyuncuların star kimliği korunuyordu: yani ne kadar 'fatal' olsalar da sonunda -veya arada bir yerde- onların da insancıl ve yumuşak yanları beliriyor, cellat oldukları hikayelerde aynı zamanda birer kurban oldukları da en azından hissettiriliyordu. Elbette, Garbo ve Marlene'in devasa

kimlikleri, onların sıradan bir Theda Bara kötülüğüne indirgenmesine ciddi bir engel oluşturunuyordu. Yine o yıllarda, yani 30'lerde Hollywood'da Jean Harlow, Claudette Colbert, Myrna Loy, Carole Lombard gibi oyuncular kimi filmlerinde unutulmaz 'femme fatale'lar yaratırken, Fransa'da da Viviane Romance, Ginette Leclerc, Mireille Balin gibi oyuncular dönemin seyircilerini hayli etkilediler. Yine dönemin ünlü meşum kadını Mae West ise ölümcül olmaktan çok esprili, felaketlere yol açmaktan çok kahkahalara yol açmakta usta, kendine özgü bir vamp idi.



Jane Russell

'Femme fatale' ve kara-film

Özellikle kara-film türünün ön plana çıkmasıyla birlikte, bu kadınlar mantar gibi çoğaldılar. Çünkü kara-film (ve elbette onun esinlendiği kara roman) türünün temel taşlarından biriydi, bu kadınlar... Esmer de olabilirlerdi, ama çoğu zaman gizemli sarışınlardı. Gelip erkeğin aklını başından alır, ona feleğini şaşırtır ve onu sonsuz felaketlerin kucığına atarlardı. Böylece diyelim ki "Çifte Tazminat"ta Barbara Stanwyck, "Postacı Kapıyı İki Kere Çalar"da Lana Turner (ve yıllar sonraki çevriminde Jessica Lange), "Damgalı Kadın", "Mektup" ya da "Mr. Skeffington"da Bette Davis, "Katiller", "Büyük Günah" ya da "Pandora"da Ava Gardner

(esmer vampların belki en ünlüsü), "Criss Cross - Yanlış Seçim"de Yvonne de Carlo, "Niagara"da Marilyn Monroe unutulmaz vamplar oldular. Rita Hayworth birçok filminde vamp standartlarını oldukça yükseltti: "Blood and Sand - Kanlı Meydan"dan "Gilda"ya, "Şangaylı Kadın"dan "Salome"ye...

Büyük Alman ustası Fritz Lang, Hollywood döneminde sıkça yaptığı melodramlarda kimi kadın oyuncularını görkemli vamplara çevirdi: "Woman in the Window - Penceredeki Kadın" ve "Scarlet Street - Kırmızı Fener"de esmer güzeli Joan Bennett, "The Big Heat" ve "Human Desire"da çok iyi bir oyuncu olan sarışın Gloria Grahame, unutulmaz kötü kadınlar oldular. Ama yine belli ölçüde kurban yanlarıyla birlikte: örneğin "The Big Heat"te Lee Marvin'in Grahame'in yüzüne sıcak kahveyi boşalttığı sahne, gangster filmi gerçekçiliğinde bir doruk noktası sayıldı. Biraz da bundan 20 yıl öncesinin gangster klasiği "The Public Enemy - Halk Düşmanı"nda James Cagney'in Jean Harlow'a yaptığı gibi...

Tarihin vamp'ları sinemada

Tarihin ünlü vamp kadınları da o yıllarda filmlere konu olmaya başladılar. Örneğin "Cleopatra"nın daha 1930'lardaki çevriminde Claudette Colbert bu kişiliğe tipik Amerikan bir bayağılıkla karışık bir Avrupalı sofistikasyon kazandırdı. Hedy Lamarr'ın ünlü "Samson ve Dalila"daki Dalila'sı yıllar boyu unutulmadı. İtalyan Sineması ise örneğin Roma İmparatoriçesi Messalina'nın hayatında Meksikalı yıldız Maria Felix'i bizlere tanıtırken, kimi modern dramlarda görkemli vamp kadınlar getirdi karşımıza: "Sensualita" ile Eleonora Rossi Drago'yu, "Acı Pirinç"le Silvana Mangano'yu, "Nehir Kadını"yla Sophia Loren'i tanıdık örneğin... Yazın tarihinin en ünlü fethat kadınlarından Carmen ise değişik filmlerde değişik oyuncularca oynandı: Fransa'da Viviane Romance, ABD'de Rita Hayworth, yine ABD'deki opera uyarlamasında zenci oyuncu Dorothy Dandridge, Fransa'da Marouchka Detmers, İtalyan yönetmeni Francesco Rosi'nin opera uyarlamasında Soprano Julia Miguenes, ona yüzlerini verdiler.

Hanım-hanımcık vamp'lar

Femme fatale'lik öylesine modaydı ki, aslında bununla hiç ilgisi olmayan hanım-hanımcık oyuncular bile zaman zaman bu rollere soyundular. Örneğin "Rüzgar Gibi Geçti"nin unutulmaz Melanie'si Olivia de Havilland, Daphne du Maurier'den uyarlanan "My Cousin Rachel - Kader Yolcuları"nda gencecik Richard Burton'u serseme çevirdi!... Ingrid Bergman bile "Doktor Jekyll ve Mr. Hyde" veya "Zafer Abidesi"nde birer sokak fahişesi oldu!... Kim Novak, Hitchcock'un "Vertigo - Ölüm Korkusu"nda kendine özgü bir 'femme fatale'di: alabildiğine gizemli, erkeğe yolunu şaşırtan, ama sonunda kurbanı dönüşmekten kurtulamayan bir ölüm kadını... Simone Signoret ise Clouzot'un "Les Diaboliques - Şeytan Ruhlu İnsanlar"ında hatırlaması bile insanın tüylerini ürperten bir kötü kadını ölümsüzleştirdi.

Özel Bond kadınları

60'larla birlikte James Bond filmlerinin kötü kadınlarıyla tanıştık. Alabildiğine güzel, ama erkeğe heyecan kadar tehlike, risk ve hatta ölüm vaat eden netameli kadınlar: Ursula Andress'ten Honor Blackman'a, Jane Seymour'dan Barbara Bach'a, Barbara Carrera'dan Maryam d'Abo'ya, Grace Jones'dan Michelle Yeoh'a, Diana Rigg'den Luciana Paluzzi'ye, Sophie Marceau'dan Halle Berry'ye, son 40 yılın en güzel kadınları Bond'u baştan çıkarmaya ve ondan ait oldukları örgüt için yararlanmaya kalktılar. Bunca yıldır, bunca kadına karşı savaşıyor zavallı Bond'un tam dört erkek oyuncuyu eskitmesine şaşmamak gerek!...

Fransız vamp'ları

1960'lı yıllarda parlayan Avrupa Sineması da karşımıza çeşitli meşum kadın tiplerini getirdi. Örneğin Fransız Sineması'nda iki ünlü oyuncu iki farklı tipi geliştirdiler: Brigitte Bardot, "Ve Allah Kadını Yarattı"yla başlayarak, delişmen, uçarı, çekiciliğinin pek farkında olmadan erkeğin aklını başından alan ve ona olmadık işler yaptıran çocuk-kadın tipini geliştirdi. Ki yine o yıllarda Stanley Kubrick, Nabokov'un ünlü romanı "Lolita"yı filme alarak Sue Lyon'un ki-

şiliğinde unutulmaz bir çocuk-kadın kimliği yaratacak. Aynı şey, Elia Kazan'ın Tennessee Williams'tan uyarladığı "Baby Doll - Taş Bebek" ve onda Carroll Baker için de söylenebilir.

Öte yandan Jeanne Moreau, çok daha dişi ve gücünün çok daha bilincinde bir meşum kadın oldu ve bu kimliği özellikle Joseph Losey'in "Eva - Aldatan Kadın" ve Roger Vadim'in "Les Liaisons Dangereuses - Tehlikeli İlişkiler" gibi filmlerinde doruklara taşıdı. Fransız sinemasının en usta burjuva öyküleri anlatıcısı Claude Chabrol da "La Femme Infidele- Vefasız Kadın"dan "La Ceremonie - Seremoni"ye dek sayısız ölümcül kadın öyküleri anlattı ve bunlarda Stephanie Audran'dan Isabelle Huppert'e değişik oyuncularını kariyerlerinin doruklarına çıkardı.

Modern zamanların kötü kadınları

Yakın yıllarda farklı meşum kadın kimlikleri izledik. Örneğin Bob Rafelson "Kara Dul"da Theresa Russell'a gerçek bir ölüm meleği rolü verdi. Russell zaten kimi Nicolas Roeg filmlerinde de aynı kimliği sürdürecekti. Faye Dunaway kimi filmlerde sıkı bir meşum kadın oldu: eski bir İngiliz klasiğinin yeniden çevrimi olan "The Wicked Lady - Yılan Kadın" ya da "Üç Silahşörler"ın yeni çevriminde, vaktiyle Lana Turner'in unutulmaz biçimde oynadığı ölüm meleği Lady de Winter rolü... Çocuk-kadın kimliği "Lolita"nın yeni çevriminde Dominique Swaim ya da "Rambling Rose - Uçarı Gül" filminde Laura Dern'in kişiliklerinde perdeye geldi. "Thelma ve Louise"de Susan Sarandon eline tüfeği aldı ve 'tecavüzcü erkeği' en ilkel biçimde cezalandırdı!... "She-Devil Dişi Şeytan"da Meryl Streep açıkça şeytansı güçleri olan bir kadını oynadı. Ama senaryo gereği şişman ve sakar Roseanne Barr'a yenilmekten kurtulamadı!...

"Sea of Love - Aşk Denizi"nde Ellen Barkin, "Crush - Çarpışma"da Deborah Kara Unger, "Damage - Ölesiye"de Juliette Binoche unutulmazlaştılar. Bence yeni Lana Turner olan Sharon Stone, "Les Diabolique Şeytan Ruhlu İnsanlar"ın yeni çevriminde Simone Signoret'nin yerini alırken, "Temel İçgüdü"yle çağın en etkili meşum kadını yarattı. Üstelik çağdaş soslara bulanmış olarak: yani alabildiğine

küstah, pervasız, biseksüel ve ölümcül yatak oyunlarına düşkün bir ölüm meleği... Onunla aşık atabilecek tek isim, elbette Glenn Close'du: "Fatal Attraction - Öldüren Cazibe"de fiilen öldüren bir dişiydi. "Tehlikeli İlişkiler"in yeni çevrimindeyse, cinselliği bir silah, aşkı bir oyun gibi kullanan ve dokunduğu her şeyi mahveden 18. yüzyıl dişi-cella-dı Merteuil markizi olmayı çok iyi becerdi.

Kimi fantastik filmlerde ise masal-kadınlar izledik: Örneğin "Batman" serisinde Kim Basinger, Uma Thurman, Nicole Kidman gibi oyuncularını anabiliriz. Ama serinin en başarılısı, içerdiği 'miktarı kafi' sayılabilecek "kitsch" dozuyla birlikte 'kedi-kadın' Michelle Peiffer'di!... Tuhaftır, bu karakterden yola çıkıp onu başrole getiren Pitoff imzalı ve 2004 yapımı "Kedi Kadın" ise Halle Berry'nin varlığına karşın tam bir fiyasko sayıldı. Bu arada "Dick Tracy"deki Madonna'yı da unutmayalım... Madonna demişken, onun Uli Edel'in "Body of Evidence - Kanıt: Vücutlar" filmindeki karikatüre yaklaşan çağdaş vamp'ini de hatırlamakta yarar var!...

Ve bizim vamp'lar

Bizim sinemamızda kötü kadınlar apayrı bir kategori oluştururlar. Vaktiyle rahmetli Cahide Sonku, "Mavi Melek"ın yeniden çevrimi sayılabilecek olan "Şehvet Kurbanı"nda Ertuğrul Muhsin'e az çektirmemişti... Sonraki yıllarda adları Üftade Kimi, Neriman Köksal, Leyla Sayar, Sevda Ferdağ, Devlet Devrim, Diclehan Baban, Suzan Avcı, Oya Peri, Lale Belkıs vb. olan kadınlar, erkekle masum kız arasına girdiler, entrikalar yarattılar. Ama sonunda hep yenilgiye uğramaktan kurtulamadılar. Kötü kadın veya meşum kadın, Türk Sineması'nda asla ana kahraman olmadı, enine boyuna ele alınmadı, hep klasik aşk öykülerinin bir dekoratif, ama 'olmazsa olmaz' yan unsuru olarak kaldı. Ve belleğimizde hemen hiçbir oyuncu, böyle bir rolle ölümsüzleşemedi.

'Tehlikeli kadınlar'dan sonra tehlikeli erkekler
SİNEMANIN MAÇOLUK VE MAÇOLAR TARİHİNE
BİR BAKIŞ

Gösterime yeni giren kimi filmler, erkek oyuncuların 'maço' karakteriyle dikkati çektiler, olasılıkla aynı nedenle, özellikle kadın seyircilerden ilgi görecekler. "Collateral"da Tom Cruise'ın canlandığı karanlık, kapalı, içe dönük ve son derece tehlikeli kiralık katil tiplmesi, sinemanın çok sevip sıkça kullandığı "tehlikeli maço" imajının parlak bir örneğiydi. "Yazı - Tura"da ise Kenan İmirzalıoğlu'nin kimliği yine aynı sözcüklerle ifade edilebilir: karanlık, kapalı, her an patlamaya hazır bir bomba kadar şiddet içeren, ama aynı zamanda yakışıklı ve cinsellik saçan bir erkek imajı. Belki bu iki güncel örnekten yola çıkarak, sinemada maço erkekler tarihine kısa bir göz atmanın yeridir.

Sinemada çok oyuncu erkeklik niteliklerini öne çıkarak ünlü oldular. Bu da doğaldı: tüm insanlık tarihi bir "cinsler-arası ilişki ve savaş tarihi" değil midir? Madem kadınlar, hayatta ve elbette onun bir yansıması olan sinemada dişiliklerini öne çıkararak, Theda Bara'dan Barbara Stanwyck'e, Jean Harlow'dan Marilyn Monroe'ya, Brigitte Bardot'dan Sophia Loren'e, Lana Turner'dan Sharon Stone'a, Mae West'ten Kim Basinger'e sayısız beyazperde idolu yarattılar, erkekler de son tahlilde süksenin, çekiciliğin ve giderek başarının ayrılmaz koşulu sayılan cinsiyet ve cinselliklerini bir araç, hatta bir silah gibi kullanmaktan niye kaçınınlardı ki?

Ve böylece "cinsler savaşı"ndan erkekler de kendilerine ayrılan yeri doldurmayı başardılar. İlk ünlü oyuncuların

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

çoğu maço değildi. Onlar, deyim yerindeyse zamanın 'metro-seksüel' erkekleriydi: John Barrymore'dan Douglas Fairbanks'a, William Powell'dan Cary Grant'a, Gary Cooper'den James Stewart'a, Tyrone Power'dan Spencer Tracy'ye, Henry Fonda'dan Gregory Peck'e birçok ünlü oyuncu, tipik macera filmleri çevirseler de aslında 'kent erkekleri' idiler: her zaman bakımlı, çoğu zaman iyi giyinen, genelde tıraşlı, kibarlığı ve kadınlara karşı koruyucu bir tavrı hiç ihmal etmeyen...

'Kötü çocuklar' ve Bogart efsanesi

Ama bu iyi çocukların yanında kötü çocuklar da vardı elbette... Rudolph Valentino, erkeklik cazibesinin simgesi olduğu 1920'li yıllarda maçolukla metro seksüelliğin ince-likli bir karışımını sundu seyircisine: dönem gereği aşırı boyanmış, makyajı aşık, ipeklere bürünmüş, ama yine de maço!... Kimi filmlerindeki aşırı erkekçe pozları bugün gülünç gözükebilir, ama o dönemin kadınları onu "Şeyhin Oğlu" ya da "Mahşerin Dört Atlısı" gibi filmlerinde izlerken "Allahım ne erkek" deyip baygınlıklar geçiriyorlardı. Valentino'nunki incelikli ve denetimli bir maçoluk gösterisi idi. Ama asıl kötü çocuklar gelmekte gecikmedi. Özellikle gangster filmlerinin unutulmaz kahramanlarını canlandıran James Cagney, Edward G. Robinson gibi oyuncuların karanlık bir cazibesi ve ölümcül bir çekiciliği vardı.

Humphrey Bogart, bu karakterin kralı oldu kuşkusuz... Onun maçoluğunda her zaman yumuşak ve duygusal bir yan vardı. "Kazablanka"da zirvesine ulaşan yalnız, gizemli, görmüş geçirmiş ama aslında sütlaç kadar yumuşak yürekli karakter tiplemesi, bar sahibi Rick'i sinema tarihinin en duygusal maçosu yapmaya yeterli oldu.

'Clark çekmek' ve Glenn Ford tokadı!...

O yılların, yani 30-40'ların belki en ilginç erkek tiplemesi Clark Gable idi. Hem tam bir maçoymuş, hem de bir metroseksüel öncülü... O bir yıldız olduğu halde bir karış uzamış sakalla gezebilir, kadınlara olmadık haşinlikler sergileyebilir, hatta onları dövebilirdi de... Ama asla gerçek

anlamda 'kötü' olmaksızın... "Bir Gecede Oldu" filminde (yıl 1934) birkaç sahnede kısa kollu atlet fanilayla gözüküyüşünde kıyamet koptu, mağazalarda fanila satışları patladı!... Yani modaya da öncülük eden bir davranış... Gable, "Gemide İsyan"dan "Rüzgar Gibi Geçti"ye, "San Fransisco"dan "Petrolcüler"e, "Mogambo"dan "Uygunsuzlar"a bu kişiliği ölümüne dek çeşitli nüanslarla sürdürdü. Ve her filminde Clark Gable olarak kaldı.

Ama 1940'ların belki en hatırlanan maço erkek imajı o denli önemli olmayan bir oyuncununkidir: Glenn Ford. Çünkü bu biraz silik oyuncu, kaderin cilvesi, sinemanın gelmiş geçmiş en seksapelli kadınlarından birine partner olarak yakıştırıldı: Rita Hayworth. Ve "Gilda"daki ünlü tokattan başlayarak, birlikte oynadıkları tüm filmlerde kadının canına okudu: "Karmen'in Aşkları"ndan "Trinidad Aşıkları"na dek... Öyle ki, "Trinidad Aşıkları"nın oynadığı 1950'lerin başlarında biz sinema tutkunu veletlerin dilinde "Sana Glenn Ford gibi bir tokat atarım görürsün" cümlesi adeta gündelik hale gelmişti!...

Sonraki yıllarda en büyük maço kuşkusuz John Wayne'di. Yürüyüşünden kadınlara davranışına, canlandırdığı haşin karakterlerden ilkel ve "brüt" erkek özelliklerine, John Wayne maçoluk tarihinin özel bölümlerinden biridir kuşkusuz... Arkasından kökenleri karışık maçolar geldi: Rus kanı taşıyan Yul Brynner, Meksika ve Kızılderili kanları taşıdığı söylenen Anthony Quinn gibi... Onlar, asla saf maço olmayacak kadar nazik Anglo-Sakson erkeğine gerekli sertliği getirdiler.

1950'lerin yeni maçoları

1940 sonları / 50'lerde özellikle Amerikan Sineması'na yeni bir kuşak geldi. Örneğin Burt Lancaster ve Kirk Douglas, o yıllarda ortaya çıkan iki yeni maço karakteri oldular. Douglas, sert ve haşin gangster filmleriyle işe başlayıp adaleli vücudunu da sergilediği "Vikingler", "Spartacus", "Kral Ulis'in Maceraları" gibi tarihsel filmlere de kayarken, Lancaster de sirkten ve ip cambazlığından gelmesinin avantajlarını kusursuz bedeniyle birleştirerek "Aslanlar Kalesi"

"Kahraman Korsan", "Trapez" gibi filmlerde sergiledi. Ama onun en maço kişiliği, "İnsanlar Yaşadıkça"daki çavuş Milton Warden rolü olmalıdır. O filmde subay karısı Deborah Kerr'i baştan çıkarırken veya kumsalda sere serpe öpüşürken, erotik sinema tarihine de, maço erkek tiplemesine de paha biçilmez bir armağan bırakmış oldu. Yine o yıllarda parlayan bir Robert Mitchum uykulu gözleriyle dövüşüp sevişirken, gerçek ve rol icabı olmayan bir maçoluğu sergiledi sanki... Hem de yıllar boyu.

Aynı yıllarda gelen bir Montgomery Clift ve ardılı James Dean, kadınlarda daha çok koruma isteği uyandıran çocuk-erkeklerdi. Nitekim ikisine de eşcinsellik iddiası yakıştırıldı. Clift'in eşcinselliği artık açıkça biliniyor, James Dean içinse biseksüellik iddiaları hep var oldu. Yine o yıllarda William Holden "Piknik" filminde, dışarıdan gelip taşralı dilber Kim Novak'ın gönlünü bir dans boyu çalan, yontulmamış macera adamı rolünde maçoluğa yeni bir çeşni kattı.

Brando'nun getirdikleri

Aynı kuşaktan Marlon Brando'nun da biseksüel olduğu yazılıp çizildi. Hatta yakın zamandaki ölümünden sonra da... Ama ne olursa olsun, o 1950'lerde sinemaya başlayan kuşağın en maço erkeği olarak anılacak. Yalnızca çok yakışıklı ve seksi olduğu için değil, ama aynı zamanda birçok filmde ezilmiş, zayıf ve teslim olmaya hazır kadınlara yaptıkları için: "Arzu Tramvay"ında Vivien Leigh'e, "Rıhtımlar Üzerinde"de Eva Marie-Saint'e, hatta ileri yaşında "Paris'te Son Tango"da Maria Schneider'e... Belki



• Marlon Brando

Brando'nun büyüklüğü, tüm bunları yaparken bile o kadınlara ve elbette seyircisine içinde başka bir kimlik de olduğunu, kadınlara başka koşullarda çok iyi de davranabilecek

karmaşık ve sorunlu bir kişilik sahibi olduğunu da hissettirmesindeydi. Clift ve Dean'ın de sahip oldukları bir ikilemli karakter yansıması idi bu... Belki biraz Actor's Studio'nun, biraz -başta soğuk savaş- o yılları bir tür kolektif nevroz haline getiren çeşitli öğelerin de katkısıyla...

Ki bunların arasında, o dönemde sinemayı da etkileyen ünlü Amerikan tiyatro yazarlarının katkısı da vardı: William Inge, Carson McCullers ve özellikle Tennessee Williams. Eşcinselliği bilinen Williams'ın sırtını Freud'e dayayarak yarattığı karmaşık erkek karakterleri modası, örneğin Brando'yu "Pırlıtlı Gözler"de emir eriyle yatan eşcinsel bir su bay ya da ardıllarından Paul Newman'ı "Kızgın Damdaki Kedi"de iktidarsız bir koca rolünde oynamaya ittiğinde kimsenin kılı kıpırdamamış, bu maço erkeklerin farklı kompozisyonları tersine oldukça övülmüştü. Ne tuhaftır ki o yıllarda sinemaya başlayan bir diğer oyuncu olan Rock Hudson, adını andıran biçimde 'kaya gibi' karakterler canlandırdı.. Öyle farklı ve şüpheli kimliklere bürünmedi. Ama yıllar sonra asıl onun eşcinsel olduğu ortaya çıkmasın mı?...

60'lı yılların maçoları

60'larla birlikte yeni maçolar arzı endam etti. Charlton Heston eski günlerden kalmaydı, ona kıyasla Robert Redford, Warren Beatty, Al Pacino, Robert de Niro çocuk sayılırlardı. Ama hepsinde belli ölçüde maçoluk vardı, yaşları ilerledikçe belki daha da artıp açık seçik hale gelen... Ama birden James Bond filmleriyle gündeme gelen İngiliz oyuncusu Sean Connery'yle kimse aşık atamadı. Bir diğer ünlü İngiliz oyuncusu, Albert Finney de Özgür Sinema'nın ilk günlerindeki filmlerinde, yani gencecikken az maço değildi, ama zaman onu oldukça yumuşattı. Jack Nicholson ise maçoluğunu hep özel bir giysi ya da aksesuar gibi sırtında taşıdı, yıllar geçse de hiç çıkarmadan...

Bir diğer Amerikan oyuncusu, Clint Eastwood ise asıl ününü İtalya'da, Sergio Leone'nin spagetti-western'leriyle yaptı. "Bir Avuç Dolar"dan başlayarak tüm bu filmlerde yarattığı çok az konuşan, gizemli ve karmaşık, eylemi konuşmaktan çok daha fazla seven, sert ve ölümcül yalnız kov-

boy kimliği, tüm bu özellikleriyle tam bir maço ydu ve kadın seyirciler bu karaktere bayıldılar. Onun western filmlerinde yarattığı kişiliğin büyük kent düzeyindeki benzeri ise Charles Bronson oldu ve megapol serserilerine adaletin sillesini tattırmak görevini, film den filme ve büyük bir keyifle yerine getirmeyi hiç sava saklamadı.

70'ler ve yeni maçolar

Ve yeni kuşaklar geldi. John Travolta bir seks objesi olarak başladığı sinemada, bedeninin gelişmesi ve belinin kalınlaşmasına koşut olarak biraz kimlik de ğıştirdi ve oldukça maço kişiliklere büründü. Harrison Ford, Mel Gibson, Richard Gere maçolukla metroseksüellik arasında ince dengeler kurdular. Brad Pitt ve Nicolas Cage de öyle...

Johnny Depp veya Tom Hanks ise hemen hiç maço olmadı, ama Bruce Willis denince akla hep maço kimlikler geliyor. Bir temel farkla: O ne denli haşın, sert, hatta ölümcül erkekleri oynasa da, dudaklarının kenarına yerleştirdiği bir tebessüm, ağzından beklenmedik bir kurşun gibi fırlayan bir espri, onu yine kent erkeklerinin arasına dahil ediyor.

Kimi oyuncular da bize bir ya da iki filmlik unutulmaz maço kimlikleri çiziyorlar: "Dirty Dancing İlk Aşk, İlk Dans"ta dans yeteneğiyle zengin genç kızın gönlünü çalan sokak serserisi rolündeki Patrick Swayze'nin yaptığı, 30 yıl önce "Piknik"te William Holden'in yaptığından farklı mı? Ya da eski ve ünlü Latin aşığı efsanesini devam ettiren oyuncular var: bir zamanların İtalyan jönl erinin gerçek bir stara dönüşmüş örne ği olan Marcello Mastroianni'den günümüzün Latin starı Antonio Banderas'a dek... Fransızlardan Alain Delon ve Belmondo yaşlandıkça maço kişiliklere kaydılar. Gerard Depardieu ise sonsuz rol yelpazesi içinde herhangi bir kategoride dondurulmayı hak etmiyor.

Ve de biyonik maçolar!...

Ama bir tür çağdaş maço tipl emesi var ki, eski filmlerde hiç yoktu: Sylvester Stallone ve özellikle Arnold Schwarzenegger'in son derece gelişmiş kaslarla, adeta yarının erke ği-

ni ya da uzaydan gelen özel yaratıkları canlandırdıkları roller. Ki onlara içimden "biyonik maço" demek geliyor!... İşte bu tipin eski sinemada örneği yok. O modern sinemanın ve bilim-kurgunun yeni ve özel bir yaratığı...

Ya bizim oyuncularımız ve onların maçoluğu? O apayrı ve sanırım hayli uzun bir yazının konusu olurdu!...

2004

***Sinemaya ve müziğe unutulmayan adlar armağan
etmiş yıllar***

ÖLÜMSÜZ İKONLAR ÇAĞI : 'SWEET LITTLE FIFTIES'...

1950'ler bana hep çok özel bir dönem olarak gözükte. Öncelikle kendi kişisel tarihimle bağlantılı olarak kuşkusuz: 1950-60 arası yıllarda ben Amerikalıların 'teen' dediği 10'lu yaşlarımı sürüyordum. Hep bilindiği gibi insanın ve bireyin her açıdan uyanışının özel yıllarıdır 10'lu yaşlar: duygusallığımız, zekamız, cinselliğimiz, kişiliğimiz, ama aynı zamanda adına genel olarak ve kabaca popüler kültür dediğimiz olayın ürünlerinden en yakın ve sıkı biçimde etkilenmemiz o yıllarda olur. Eğer olacaksa, sinema tutkumuz, edebiyat tutkumuz, müzik tutkumuz, resim tutkumuz o yıllarda başlar ve zaten o yıllarda başlamayıp geç kalan tutkular, bence gerçek tutkular değildir ve insan hayatını o denli etki altına alamaz.

Evet, 1950'li yıllar... Vaktiyle bir Fransız aylık sinema dergisi (La Revue du Cinema) o yılları ve olaylarını anımsatan bir köşeye sahipti: "Sweet Little Fifties" adıyla... 70'li yıllardı bunlar ve benim son dönemde geliştirdiğim bir hipoteze göre, 50'lerin en çok anıldığı ve gündeme geldiği yıllardı onlar... Çünkü, yine benim hipotezime göre, popüler kültür olayları bir süre moda-karşı moda gelgitlerine bağlı olarak unutuluyor, eskiyor, gözden düşüyor. Ama ortalama 20 yıl sonra o dönem yeniden hatırlanıyor, moda oluyor ve hemen tüm ürünleri yeniden kapış kapış gidiyor. Nitekim 40'ların gündeme gelişi 60'larda olmuştu: İkinci Dünya Savaşı filmleri yeniden gözde olmuş, Amerikan üniversitelerinde çok-

tan unutulmuş gözüken "Kazablanka" filmi yeniden keşfedilerek kült statüsüne yükseltilmiş, o yılların Marlene Dietrich, Humphrey Bogart, Judy Garland, Glenn Miller, Vera Lynn gibi popüler kültür ikonları yeniden hatırlanmış ve eğer hayatta iseler onurlandırılmışlardı. 70'lerde sıra 50'li yıllara gelmişti. Günümüzde özellikle 80'lerin hatırlandığını, o dönemde çok küçümsenen kimi müzikçilerin (ABBA, Modern Talking, tüm disco'cular takımı, vs.) peynir ekmek gibi sattığını gözden kaçırabilir miyiz?

İki önemli yıl dönümü

50'li yılları bu aralar hatırlamama iki neden var. İlki benimle ilişkili: geçen aylarda, pop müzikle ilişkili anılarımı yazarken, aynı zamanda bir tür kişisel "20. Yüzyıl Pop müzik Tarihi" oluşturmayı amaçladığım kitabımı "Ne Şurup-Şeker Şarkılardı Onlar" adıyla bitirip yayınevime teslim ettim. Ve bu kitap vesilesiyle, 1940'lardan başlayıp 50-60'ların üzerinde iyice durarak 70-80 ve 90'ları da tarayan bu kişisel ve bir ölçüde nesnel eğilmeyi yaparken, 50'lerin önemini bir kez daha hatırladım. Diğer neden ise açıkça nesnel: 2002 yılı Ağustos ayı içinde Marilyn Monroe'nun tam 40., Elvis Presley'in ise tam 25. ölüm yıldönümleri anıldı. Ve temelde 50'lerin önemli ikonları arasında bulunan bu iki sanatçının nasıl, ne denli ölümsüzleştiği ve geçen yüzyıla nasıl damga vurdukları bir kez daha hatırlandı. İşte 50'lere genel biçimde yeniden eğilmek için bir fırsat...

Evet, 1950'ler... Belki birçok açıdan, ama özellikle 20. yüzyıl pop kültürüne katkıları nedeniyle gerçek anlamda ölümsüzleşen yıllar... Savaş sonrası bozgun atmosferinin, yoksulluk, yıkılmışlık ve perişanlığın hemen her ülkede artık belli ölçüde çözümlendiği, savaş yaralarının sarıldığı, her ülkenin yeni ve heyecan verici kalkınma projeleriyle çağı yakalamaya giriştiği, yıkılmış diktatörlüklerin, krallıkların ve kirli ittifakların yerine, (komünist rejimin dışında kalan) hemen her toplumda çağdaş demokrasiye erişme çabalarının filiz verdiği yıllar... Sinemanın birden renklendiği ve geniş perde yöntemleriyle çok daha büyük etki gücü kazandığı, televizyonun ayrıcalıklı kesimi aşarak hemen tüm sa-

nayi toplumlarında kitleye mal olmaya başladığı, haber alma ve kitle iletişiminin dev boyutlarda geliştiği, edebiyatın birden bestseller kavramını keşfedip tartışmaya başladığı, mimaride yepyeni dehaların çıktığı dönem... Ve elbette müzikte de Amerikan damgalı bir yeni olayın, bir büyük devrimin, önüne her şeyi katıp sürükleyecek kadar radikal bir değişime doğru yelken açması. Bir diğer deyişle, o ünlü rock'n roll patlaması ve bunun 20. yüzyıl pop müziğini geriye dönüşü olmayan biçimde değiştirip dönüştürmesi...

Değişen güzellik anlayışı

Bu yıllar kendi ikonlarını üretti elbette... Kendi alanının dışına taşıp örneğin edebiyatı, Fransız varoluşçularını, Saint-Germain'de filizlenen tartışmaları ya da ABD'de ufukta gözüken 'beat generation'ı filan söz konusu etmek istemiyorum. Ama o yılların bu açılardan da mutlaka dikkate alınması ve irdelenmesi gereğine inanıyorum. Ben daha çok ilgi duyduğum iki temel alanda, sinema ve pop müzikteki gelişmeleri ve isimleri kısaca anmak istiyorum.

50'li yıllar pop ikonlarının yetişmesi açısından gerçekten çok verimli bir zemin oluşturdu. 50'li yıllarla birlikte değişen şeyler arasında iki temel öge de vardı: kadın ve bir ölçüde erkek güzellik anlayışları. Ve de birden önem kazanıp refahın kitlelere yaygınlaşmasıyla birlikte ön plana çıkan moda. Kadın ve erkeğe bakıştaki zevk kriterleri o yıllarda ciddi biçimde değişmiş, 30-40'lardaki uzun (ve genelde takma) kirpikli, hülyalı bakışlı, yüzlerini garip şapkalar veya ince tüller ardında saklayan gizemli kadın imajının yerini, renkli sinemanın da oluşmasına yardım ettiği daha çağdaş, daha etten kemikten, cinselliği daha belirgin kadın tipleri almıştı. 50'lerde kimi eski yıldızlar bir ölçüde varlıklarını sürdürseler de meydan artık yenilerindi. Ve adları Marilyn Monroe, Grace Kelly, Jayne Mansfield, Doris Day, Ava Gardner, Elizabeth Taylor, Audrey Hepburn, Shirley MacLaine, Jean Simmons, Kim Novak, Jean Seberg, Romy Schneider, vs. olan şahane kadınlar, o yıllarda gündeme girecek ve bir daha çıkmayacaklardı. Çok talihsiz birer yaşam öyküsü sürüp çok genç yaşta ölenler bile... Hatta belki özellikle onlar...

Yeni erkek imajı

Erkekler için de aynı şey söylenebilir. Onlar da eski filmlerdeki o abartılı, yüzleri bir karış pudra altında kaybolan yapay ve romantik yaratıklar değildiler, kanlı canlı erkeklere dönüşmüşlerdi. 50'lerin erkekleri daha bir erkek, daha bir seks objesiydiler sanki... Elbette tarihin en büyük erkek ikonu Rudolph Valentino kadar etkili olamadılar: o sinemanın çocukluk yıllarına

özgü bir efsane, bir daha tekrarına olanak olmayan bir kolektif çılgınlık nesnesiydi. Ama 50'lerin başında itibaren, adları Marlon Brando, Burt Lancaster, Montgomery Clift, Kirk Douglas, Charlton Heston, James Dean, Paul Newman, Rock Hudson, Tony Curtis, Steve MacQueen, Dirk Bogarde, Yul Brynner, Richard Burton, Anthony Perkins vb. olan genç erkekler geldiler ve modern erkek imajını 20. yüzyıldaki en köklü değişimine uğrattılar.

Bunlardan biri, kuşkusuz ki en talihsizi olan James Dean, şöhretin zirvesine ulaşmak üzereyken, ardında rüzgar gibi geçmiş 24 yılını ve üç filmi bırakarak ölüp gitti. Ve böylece yine klasik bir 50'ler kültü ve bir 20. yüzyıl ikonu olarak, belleklere yerleşti.

50'lerin ortaya getirdiği bu kadın ve erkeklerin ortak imajı, 50 yıl sonra hala geçerliliğini koruyor ve anılan sanatçıların hiçbirisi -en azından şimdilik- zamanın getirdiği bir gülünç gözükme, komikleşme, çağ dışı kalma deneyimine uğramadan kolektif bellekteki varlığını sürdürüyor. Modaların her yıl, hatta her gün değiştiği çok hızlı yaşanan bir yüzyılda, bu altı çizilecek kadar önemli bir olay.

Avrupa'nın katkıları

Elbette 20. yüzyılın sinema figürleri yalnızca adını andığımız Anglo-Sakson (Amerikalı veya İngiliz) sanatçılardan



James Dean

ibaret değildi... Fransa da o yıllarda kitleleri çok etkileyen adlar çıkardı. Modern kadın kimliği, bir yanda Brigitte Bardot (ve sayısız taklitçisi), öte yandan ise Jeanne Moreau (ve hemen ardından gelen Annie Girardot) tarafından sağlam biçimde seyirciye sunuldu. Erkek oyuncular da ise Gerard Philipe ve bir sonraki kuşaktan Alain Delon, Jean Paul Belmondo, Maurice Ronet gibi isimler, 20. yüzyıl ikonları arasına yerleşmekte çok zorlanmadılar.

İtalya'nın katkısı ise daha çok kadınlarıyla oldu. Ve yine 50'lerin başından itibaren Sophia Loren ve Gina Lollobrigida gibi Latin dilberleri birkaç kuşağın düşlerini süsledi. Bir öncesindeki Silvana Mangano ve hemen sonrasındaki Claudia Cardinale'nin arasında kalarak... Bu üç yıldızın oldukça yaşlanmalarına rağmen, hala güzel, etkili ve adlarından söz edilen kişiler olmaları bir rastlantı olabilir mi?

Rock'n roll fırtınası

Müzik alanı ise ayrı ve uzun bir konu... 'Rock'n roll' patlaması sayısız müzik kişiliğini gündeme getirdi ve bunların bir bölümü, daha doğrusu çoğu yüzyılın ölümsüz ikonları arasındaki yerini aldı. Kimileri erken ölümleri ve talih-siz öyküleriyle: Buddy Holly, Ritchie Valens, Ricky Nelson, Gene Vincent, Eddie Cochran, Frankie Lyman, Ivory Joe Hunter, Johnny Horton, Jim Reeves, Bobby Darin, Patsy Cline, vs. Kimileri daha uzun yaşadılar, ama eninde sonunda gelen trajik ya da en azından beklenmedik bir ölüm, onların efsane katına yükselmesine yardımcı oldu: elbette Elvis Presley, ama aynı zamanda Lavern Baker, Jackie Wilson, Earl Grant, vs... Ve sonraki yılların ikonlarından Jim Morrison, Janis Joplin, Jimi Hendrix, John Lennon, vb. Ama sadece 50'leri dikkate alırsak, o yıllardan kalan kült isimler ve etkileri hala süren sanatçılar sayılamayacak kadar çoktur ve sadece bu bile, o yılların 20. yüzyıl pop kültürüne yaptığı katkıyı kanıtlamaya yeter.

Öyle yıllardı ki onlar, yarattığı deprem gibi etkiyle olaya bulaşan herkes biraz ölümsüzleşti. Örneğin geçenlerde Digitürk'de Alan Freed'in yaşamı üzerine "Mr. Rock'n Roll"

adlı bir film izledim. Alan Freed, bir sanatçı değildi, bir Dj idi. Ama rock'n roll'un önemini tam zamanında kavramış ve çalıştığı radyoda sürekli bu müziği çalarak akımın yollarını açmıştı. Ve bu benim Alan Freed üzerine izlediğim tam üçüncü filmdi!... Fazla söze gerek var mı?

Marilyn ve Elvis

Evet, 2002 Ağustos'unda, önemli ölüm yıl dönümlerinde hemen art arda anılan unutulmaz Marilyn Monroe ve Elvis Presley... Sizler o büyülü yılların anılara yerleşmiş mirasçıları ve 20. yüzyılın ortak görüntüsünün önemli 'puzzle' parçalarısınız. Sizler, 20. yüzyılı biçimlemede en etkili ve ihmal edilmemesi gereğine inandığım bir alanın, popüler



Marilyn Monroe

kültür alanının kilometre taşları olarak, 50'lerdeki diğer birçok adla birlikte yüzyıl tarihindeki yerinizi aldınız. Biz sizleri tam zamanında, ilk elden tanıyıp sevmenin inanılmaz keyfini yaşadık. Bu neredeyse bir ayrıcalıktı. Ama yeni kuşaklar da size erişmekte zorlanmıyorlar: filmlerinizi sürekli gösteriliyor, plakalarınız çalınıyor, hatta listelere giriyor. Ve tüm bunlar, o 50'li yılları bizim için daha da önemli, gidecek sanki kutsal bir dönem haline getiriyor.

**35 cm. boyunda, 4 kiloluk heykelcik dünyanın en
kıskanılan ödülü**

OSCAR: DÜNYANIN MERAK ETTİĞİ ÖDÜLLER

Her şey 1920'li yılların sonlarında başladı. 20. yüzyılın yeni sanat biçimi, başlarda tümüyle bir fuar eğlencesi ve emekçi sınıfın ağlayıp güldüğü kısa filmler olarak gelişen, burjuvaların ve yüksek sınıfların küçümsemeye baktığı sinema, Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra büyük patlama yapmış, Amerika'da yönetmen D. W. Griffith sinema dilinin bugüne dek gelen temellerini atmış, ilk starlar ortaya çıkmış, film süreleri uzamış, bütçeler artmış, her yerde mantar gibi sinema salonları bitmeye başlamıştı. Fransa'da sanatsal ve deneysel filmler, İtalya'da özellikle Roma tarihi üzerine kalabalık ve gösterişli üstün yapımlar, Almanya'da Dışavurumculuk denen akımı sinemaya da taşıyan ve özellikle biçimle uğraşan parlak filmler yapılıyor, Rudolph Valentino'nun ölümü iletişimin gelişmediği o çağda bile dünyayı etkileyen bir matem haline geliyor, Chaplin'in Şarlo dönemi ve onu izleyen uzun filmleri sinemanın ilk kez bir sanat olduğunu düşündürüyordu. Sinema bebeklik-çocukluk dönemini geride bırakmış, masumiyetinin bir bölümünü yitirirken, artık gençlik dönemine adım atmıştı.

Ve sinemayı ülkenin doğusundan batısına taşıyan ve Hollywood'u kuran ABD'de de bu yeni sanata uygun bir kurumsallaşma düşüncesi doğdu. 1927 Mayıs'ında bir araya gelerek 'film alanının sanatsal kalitesini yükseltecek ve çıkar düşüncesi olmayan bir kurum' kurdular. Kurumun adı Academy of Motion Pictures and Sciences idi. Ve 36 üyenin arasında, başkan olan dönemin ünlü yıldızı Douglas Fairbanks, Mary Pickford. Richard Barthelmess gibi oyuncu-

lar, Raoul Walsh, Henry King, Frank Lloyd gibi yönetmenler, Louis B. Mayer, Irving Thalberg gibi şirket yöneticileri vardı. Kısa adıyla Akademi, hemen ardından yıllık bir ödül sistemi kurmaya karar verdi. Ve iki yıl sonra, 1929 Mayıs'ında Hollywood Roosevelt Hotel'te verilen yemekte, ilk Akademi Ödülleri dağıtıldı. Ödül verme sadece beş dakika sürmüştü: çünkü 7 dalda verilen ödüllerde konuşma yapma geleneği henüz yoktu.

Her yıl artan ödül sayısı

En önemsenen ödüller, en iyi film, yönetmen, kadın ve erkek oyuncu olarak dört taneydi. Bunlar, bugüne dek en önemli dört ödül olmayı sürdürdü. Ama hep yenileri eklenerek... Örneğin 1931'de ses, 1934'de müzik, şarkı ve de kurgu, 1936'da yardımcı oyuncular eklendi... 1939'da "The Rains Came - Hint Rüyası" filminin görkemli deprem ve su baskını sahneleri nedeniyle ilk kez özel efekt ödülleri kondu. Aynı yıl, birden patlama yapan renkli filmler nedeniyle görüntü yönetmeni ödülü siyah beyaz ve renkli dallarda ayrı ayrı verildi ve bu, birkaç yıl böyle sürdü. 1941'de belgeseller için ayrı ödül kondu. 1948'de kostüm ödülü yaratıldı, vs... 1956'da o zamana dek bir özel ödül biçiminde verilen yabancı film ödülleri de resmi kategoriler arasına girdi. Ve ilk ödülü alma onuru, "La Strada - Sonsuz Sokaklar" ile Federico Fellini'ye nasip oldu. Günümüzde tam 25 dalda verilen ödüllerle, Oscar'lar sinemanın tüm alanlarını kapsar hale geldi. İlk baştaki 36 Akademi üyesi sayısı ise, mesleğin değişik dallarındaki uzman, sanatçı, teknisyen ve emekçilerle birlikte artık birkaç bini buluyor.

Oscar adı nereden çıktı?

Amerika'nın dünyadaki gücüne ve de Hollywood'un gitgide daha da artan etkisine koşut biçimde önemi artan ödüller, uzun yıllardır Akademi Ödülü değil, Oscar ödülü diye anılıyor. Bu konuda birkaç söylenti var (biri bu adı Bette Davis'in yaptığı bir benzetmeye bağlıyor), ama genelde kabul göreni şu: ödüller kararlaştırıldığında, dönemin ünlü sanat yönetmeni, 1929-1956 arasında tam 11 kez bu ödülü alan Cedric Gibbons'tan bir heykelcik çizmesi isteniyor. O da ünlü heykelini birkaç çizgiyle çırpıştırıyor. 35

santimetre yüksekliğinde, altın kaplama bakır ve gümüş karışımından, 4 kilo kadar çeken ve bir film parçası üzerinde kılıç tutmuş bir şövalye heykelciği... 1931 yılında, sonradan Akademi'ye başkan olan yönetici Margaret Herrick heykeli görünce "ne kadar da Oscar Amcama benziyor!" diyor. Bir gazeteci bunu duyup yazıyor ve o yıl basında heykelin adı Oscar Amca olarak geçiyor. İsim giderek yerleşiyor, özellikle Walt Disney'in 1934 yılındaki konuşmasında ödülün bu isimle söz etmesinden sonra... Ama Akademi'nin ismi resmi olarak kabullenmesi ancak 1939 yılında oluyor.

En ünlü mekan ve sunucular

İçinde bulunduğumuz 2003 yılında tam 75. kez verilecek olan ödüller, 25 kez Pantages Tiyatrosu'nun Dorothy Chandler salonunda, 10 kez Los Angeles Oditoryumu'nda, sekizer kez Baltimore Hotel ve Santa Monica Oditoryumu'nda, 6 kez Ambassador Hotel'de, 3 kez tarihi Grauman Çin Tiyatrosunda, bir-iki kez de başka otellerde verilmiş. Bu yıl ise, eski Hollywood'un onarılıp güzelleştirilerek dünyanın dikkatine sunulmasını amaçlayan büyük plan çerçevesinde yeni yapılan Kodak Tiyatrosu'nda düzenleniyor.

Sunucular da her zaman dikkat çeker. Bu zor, ama popüler görevi tam 18 kez Bob Hope yüklenmiş. 1939'dan 1977'ye uzanan yıllar içinde... (1903 doğumlu Hope, 100 yaşına girdikten bir süre sonra ölümlük dünyanın en uzun yaşayan oyuncusu unvanını aldı). Billy Crystal 7 kez, Johnny Carson 5 kez, Jack Lemmon ve Whoopi Goldberg dörder kez, David Niven ise üç kez töreni sunmuşlar.

Unutulmaz anlar

Oscar törenleri hep olaylı olmuş, her zaman dikkatleri toplamış, sinemaseverler için unutulmaz anlara vesile olmuştur. İlk dönemdeki kimi unutulmaz geceleri şöyle bir hatırlatalım... 1935'de modern sinemanın kurucularından D.W.Griffith'in onur ödülü alırken, Oscar tarihinde ilk kez dakikalarca ayakta alkışlanması... 1937'de komedinin altın çağı öncülerinden Mack Sennett'in bir onur ödülünü yine ünlü komedyen W.C.Fields'in elinden alması... 1939'da Hattie McDaniel'in "Rüzgar Gibi Geçti"yle heykelciği ku-

caklayan ilk zenci olarak tarihe geçmesi ve gözyaşlarından konuşamaması... 1940 yılında törenden hemen önce, başkan Roosewelt'in 6 dakikalık bir radyo konuşmasıyla sinema alanına cesaret vermesi ve onu savaş için film üretmeye çağırması... Aynı yıl ilk kez sonuçların mühürlü zarflara konulması ve önceden kesinlikle açıklanmaması...

1946'da "Hayatımızın En Güzel Yılları" filminde rol alan gerçek savaş kahramanı, iki elini de savaşta yitirmiş ve yerine madeni eller takılı olan Harold Russell'in özel ödül alarak sahneye çıkması ve konuşmasıyla herkesi ağlatması... 1952'de ilk kez törenin TV'de yayınına geçilmesi... 1958'de Ingrid Bergman'ın 9 yıl önce evliliğini bırakıp bir İtalyan Yönetmeni'ne kaçtığı için kendisini aforoz eden Hollywood'a dönüşü ve ikinci Oscar'ını almak için sahneye çıkması... Yine aynı yıl tören bittiğinde, NBC'nin Jerry Lewis'e daha 20 dakikaları olduğunu söyleyerek sanatçıyı zoraki komiklik yapmaya zorlaması ve Lewis'in çektiği sıkıntı... 1966'da ünlü Fred Astaire - Ginger Rogers çiftinin bir ödül vermek için çıktıkları sahneye dans adımlarıyla gelmeleri ve ayakta alkışlanmaları...

Oscar ve zenci sanatçılar

Yıllar boyu ne garip ya da ırkiltici anlar yaşandı Oscar törenlerinde... Başoyuncu dalında zencilere verilen ilk Oscar, Sidney Poitier'ye nasip oldu örneğin... Yıl 1963'tü ve Amerika ırk olaylarıyla sarsılıyordu. Ödülün gerçek bir toplumsal-siyasal mesaj anlamı vardı. Ne yazık ki bu olay geleneksel hale dönüşmedi ve Hollywood'da gitgide daha önemli yer tutan zenci oyuncular, uzun yıllar unutuldu. Çemberi yeniden kırmak, Denzel Washington'a düşecek ve bu değerli oyuncu, tam beş kez aday olduğu ödüllerde iki kez heykeli kucaklayacaktı: 1987'de "Glory Zafer" ve 2002'de "The Training Day - İlk Gün" filmleriyle... 2002 zaten gerçek anlamda kara derililerin yılı olacaktı: aynı yıl kadın oyuncu dalında da Halle Berry'nin "Monster's Ball - Kesişen Yollar"la ödülü alması, ABD'de 11 Eylül 2001 saldırısının ardından etnik bir barış ve huzur ortamı sağlamak çabasına bağlanacaktı. Berry'nin sahnede gözyaşlarına bo-

ğulmasıysa, artık tüm dünyanın izlediği naklen yayın sayesinde herkesin belleğinde...

Unutulmaz duygusal anlar

Törenler türlü-çeşitli olaylara tanık oldular. 1971'de Charlie Chaplin, bir onur ödülü almak için, 1952'de terk ettiği ABD'ye geri döndü ve tarihteki en uzun alkışla karşılandı. Jack Lemmon'un sahneye çıkıp ona ünlü şapkası ve bastonunu sunmasıysa unutulmaz bir an oldu. Hollywood bir dönemde komünist diye suçlayıp kovduğu Şarlo'yu affetmişti. Daha da önemlisi, o da Amerika'yı affetmişti. 1970 yılında sessiz sinemadan kalan büyük oyuncu Lillian Gish, sonunda Akademi tarafından hatırlandı ve bir onur ödülü aldı. Tam 77 yaşında... 1975'te "Guguk Kuşu"yla ödül alan Louise Fletcher, ana-babasının sağır olduklarını söyledi ve onlara işaretle teşekkürlerini yolladı. Tüm salon gözyaşları içindeydi kuşkusuz...

1978'de John Wayne en iyi film ödülünü vermek için çıktığında, herkes onun kanserden ölmek üzere olduğunu biliyordu. Kovboy Kralı uzun süre ayakta alkışlandı, birkaç ay sonra da öldü. 1982'de Henry Fonda neredeyse 50 yılı bulan kariyerinde "Altın Göl" filmiyle ilk kez Oscar aldığı anda, hasta yatağındaydı ve ödülü filmde birlikte oynadıkları kızı Jane Fonda aldı. Henry Fonda ise kısa süre sonra öldü. 1986'da ise gelmiş-geçmiş en büyük oyuncularından Bette Davis, üç yıl önce geçirdiği kalp krizinden sonra ilk kez ortaya çıktı ve bir ödül verdi. 78 yaşındaki oyuncu öylesine küçülmüştü ki zor tanınıyordu.

İradenin yılı

1992'de Al Pacino yıllardır alamadığı ödülü "Kadın Kokusu" filmiyle aldığı anda öylesine duygusal konuştu ki, salon yine gözyaşlarına boğuldu. 1993 yılında, bir yandan Akademi'nin yıllardır ısrarla aday göstermeyi reddettiği Steven Spielberg'in "Schindler'in Listesi"yle sonunda ödüle ulaşması, öte yandan "Philadelphia"yla ödülü alan Tom Hanks'in geceyi AIDS kurbanlarına adayan konuşması, tüm dünyada büyük ilgiyle izlendi. 1995 ise iradenin yılıydı,

Dev oyuncu Kirk Douglas onur ödülünü almak için geldiğinde, yakın zamanda geçirdiği felcin etkisiyle zorlukla konuşuyordu. Ödülü alırken, kamera salondaki dört oğlunun, özellikle de Michael Douglas'ın yüzündeki yaşları gösterdi. Aynı törende, kısa zaman önce attan düşerek felç olan 'Süpermen' Christopher Reeve'in sürpriz olarak sahnede belirmesi, yine çok duygusal bir hava yarattı.

Politik gösteriler

Oscarlar politik gösterilere de sahne oldu. 1970'te George C. Scott, Oscar'ları "anlamsız, yaldızlı bir 'et geçidi töreni'" olarak niteledi ve kazanırsa almayacağını ekledi. Akademi buna karşın "Patton"la ödülü ona verdi. Ama Scott, Oscar tarihinde ödülü reddeden ilk sanatçı olarak heykeli almadı. 1972 yılında Marlon Brando "Baba"yla kazandığı ikinci Oscar'ı almaya gelmedi. Anons edildiğinde, Kızılderili kılığında bir genç kız sahneye çıktı ve Brando'nun film sanayinin Kızılderililere karşı olumsuz tavrını protesto ettiğini ve bu nedenle ödül almaya gelmediğini söyledi. Ortalık karıştı. 1973'teki törende salona nasıl girdiği anlaşılmayan bir genç çıplak sahneye çıktı ve barış çağrısında bulundu. Durumu espiyle kurtarmak da sunucu David Niven'e düştü!...

1977'deyse "Julia"yla yardımcı oyuncu ödülü kazanan Vanessa Redgrave, İsrail'e ve uluslararası Siyonizm'e çatan Filistin yanlısı konuşmasıyla kıyametleri kopardı. Hemen sonra sahneye gelen üç Oscar'lı yazar Paddy Chayevski bu 'politik konuşma' nedeniyle çok üzgün olduğunu söyledi ve Akademi adına özür diledi. Bakalım, birçok kişinin savaş ve de ABD'nin Irak politikasını protesto etmesi beklenen bu 2003 yılı törenlerinde nasıl bir siyasal hava egemen olacak!...

Oscar rekorları

Oscar elbette çeşitli rekorlara sahip. William Wyler, en çok aday gösterilen yönetmen: tam 12 adaylığı var ve üçünde almış. John Ford daha az aday olmuş, ama daha çok kazanmış: tam 4 Oscar'ı var. Oyuncularda en çok adaylık Katharine Hepburn'un: tam 12 kez... Ama bu yıl Meryl Streep yeni adaylığıyla bu rekoru eşitledi. Ne var ki Hepburn'ü yakalaması zor: çünkü Streep'in biri baş, öbürü yardımcı dalındaki iki ödülüne karşın, Hepburn tam 4 kez

en iyi oyuncu seçildi. Üstelik ilk ödülüyle sonuncusu arasında neredeyse 50 yıl var: "Morning Glory - Sabah Zaferi" (1933) ve "Altın Göl" (1981). İnanılmaz, değil mi? Hepburn'un (ki 2002 yılı içinde öldü) Akademi tarafından sinema tarihinin en iyi oyuncusu seçilmesine şaşmamak gerek!... Hemen ardından 11 adaylıkla Bette Davis (iki kez aldı), 8 adaylıkla Geraldine Page (bir kez aldı), yedişer adaylıkla Ingrid Bergman, Greer Garson ve Jane Fonda geliyor. (Bergman üç, Fonda iki, Garson bir kez kazandılar)

Erkeklerdeyse rekor Jack Nicholson'da: tam 11 adaylık ve de üç ödül... Laurence Olivier 10 (bir kez aldı), Spencer Tracy 9 (ikisinde aldı), Paul Newman, Marlon Brando, Jack Lemmon ve Al Pacino sekizer kez aday oldular. Brando ve Lemmon'un iki, Newman ve Pacino'nun birer heykeli var. En talihsiz olanlarsa İngiliz sanatçıları Peter O'Toole ve Richard Burton: yedişer adaylığa karşın, hiç kazanamadılar... Richard Burton çoktan öldü, yapacak bir şey yok. Ama Akademi sonradan unutulmaz "Arabistanlı Lawrence" O'Toole'a bir onur ödülü vererek gönlünü almaya çalıştı.

Kimi ilginç rekorlar

Başka ilginç rekorlara bakalım: Oscar kazanan en yaşlı oyuncu Jessica Tandy: "Bayan Daisy ve Şoförü"yle ödülü aldığı anda 81 yaşındaydı... Gloria Stuart ise "Titanik"le en yaşlı Oscar adayı oldu: 87 yaşındaydı!... En genç galip, Tatum O'Neal: 1973'te "Paper Moon"la yardımcı oyuncu seçildiğinde 10 yaşındaydı. İki kez art arda ödül kazananlar çok değil: Luise Rainer 1936 ve 37'de, Spencer Tracy 1937 ve 38'de, Katharine Hepburn 1967 ve 68'de, Jason Robards 1976 ve 77'de (yardımcı aktör olarak) kazandılar. Tom Hanks ise bu mucizenin son kahramanı: 1993 ve 94'te "Philadelphia" ve "Forrest Gump"la art arda kazandı. Oscar'lı en uzun filmler, "Rüzgâr Gibi Geçti", "Arabistan'lı Lawrence" ve "Ben Hur": hepsi de üç buçuk saatin üzerinde... İngilizce'den başka bir dille en iyi oyuncu seçilen sadece iki kişi var, ikisi de İtalyan: Sophia Loren ve Roberto Benigni. Kadınların hiç ödül almadığı sadece iki dal var: görüntü ve ses... En önemli beş dalda (film, yönetmen, senaryo, kadın ve erkek oyuncu) birden kazanan sadece üç film var: "Bir Gecede Oldu", "Guguk Kuşu" ve "Kuzuların Sessizliği"

Ve nihayet yabancı filmlerde rekor şu ülkelerde: Fransa

ve İtalya on ikişer kez aldılar. Rusya 4, Japonya, Çekoslovakya, İsveç, İspanya ve Hollanda üçer kez, İsviçre ve Danimarka ikişer kez. Birer kere kazananlarsa Almanya, Arjantin, Bosna-Hersek, Cezayir, Fildişi Sahili, Macaristan ve Tayvan.

En uzun konuşma

Oscar töreninde kazananların konuşmaları da ayrı bir tarih oluşturur. 1942'de "Bayan Miniver"le Oscar alan Greer Garson öylesine uzun konuştu ki, salondakiler neredeyse baygınlık geçirdi. Ve o yıldan sonra tören konuşmalarına sınıır geldi: 45 saniye... Ama bu süre yeterli miydi? 1994'de Martin Landau, 1996'da Cuba Gooding Jr., ikisi de yardımcı oyuncu dalında ödöl alan bu iki değerli oyuncu konuşurken, daha lafları bitmeden orkestranın müzik çalmaya başlaması çok kötü karşılandı. Landau, "Ed Wood" filminde canlandırdığı ünlü korku filmleri oyuncusu Bela Lugosi'den söz eden konuşmasını yarıda kesti. Siyahi oyuncu Gooding ise, sesini yükselterek konuşmasını sonuna dek tamamlamaya çalıştı. Ve başardı.

Başka unutulmaz anlar

Kuşkusuz başka unutulmaz konuşmalar var. 1948'de "Hamlet"le ödöl alan Laurence Olivier'in söyledikleri çoktan unutuldu, ama tam 30 yıl sonra bir onur ödölü aldığın-



Michael Caine, Angelina Jolie, Hilary Swank ve Kevin Spacey
Oscar'larıyla

da yaptığı konuşma, Oscar tarihinin en güzel konuşması olarak hatırlanıyor. 1977'de bir onur ödülü alan, Oscar'ı hiç kazanmamış dev oyuncu Barbara Stanwyck'in, 1979'da Oscar'lara karşı olduğu bilinen Dustin Hoffman'ın, 1991'de çok ileri yaşta bir yardımcı oyuncu ödülü alan Jack Palance'ın, 1999'da ikinci kez yardımcı oyuncu seçilen Michael Caine'in konuşmaları ya da 1976'da "Rocky"yle aday olan Sylvester Stallone'nin sahnede Muhammed Ali'yle karşılaşması ve Stallone'nin övücü sözleri de unutulmadı.

Dört Oscar sahibi Katharine Hepburn, törenlere yan çizmesiyle ünlü. Ama 1973 yılında bir özel ödül vermek için gelip konuşması ve hemen sonra ayrılması, hâlâ hatırlanan bir an. Yine törenleri hiç sevmeyen ve "Annie Hall"la kazandığı çifte ödülü bile almaya gelmeyen Woody Allen'in 2002 yılındaki sürprizi ve sahnede 11 Eylül saldırısında perişan olan sevgili şehri New York hakkında konuşması da olay olmuştu.

Sıcak, komik ya da duygusal anlar

1989'da ünlü "Over the Rainbow" şarkısı Michelle Pfeiffer ve Diana Ross'un başını çektiği bir koro tarafından ve 6 başka ülkedeki korolarla birlikte söylendi. Aynı yıl, onur ödülü alan büyük Japon ustası Akira Kurosawa'nın Steven Spielberg ve George Lucas'ın eşliğinde sahneye gelmesi olay yarattı. 1993'te, tam 6 kez aday olup iki filmiyle yönetmen ödülünü kazanan Federico Fellini'ye onur ödülü verildiğinde, sevgili oyuncular Sophia Loren ve Marcello Mastroianni'nin de onu yalnız bırakmamaları çok etki yapmıştı. Sanatçı ödülünden birkaç ay sonra öldü. 1997'de, Oscar'ın 70. yılında, geçmiş yıllarda ödül alan birçok isim bir araya gelmişti: Luise Rainer'den Shirley Temple'e sayısız ef-sane şöhret... Aynı yıl, "Yağmur Altında"nın yaratıcısı büyük müzikal yönetmeni Stanley Donen onur ödülü almaya gelirken, sahneye 'tap dansı' yaparak ve şarkı söyleyerek çıktı. Tam 73 yaşındaydı!... 1998'deyse Roberto Benigni'nin hem en iyi yabancı film, hem de en iyi oyuncu seçilmesinden sonra yaptığı 'show' ve hoplayıp zıplayarak sahneye gelmesi, Oscar'lardan hatırlanan belki en sıcak ve komik an.

Oscar Törenleri Üzerine İlginç Notlar

İlk Oscar ödülleri 1928 yılında bir otelde verildi. Ve tören sadece 4 dakika sürdü. Radyodan da yayınlanmadı. İlk üç yılın başarısızlığından sonra, ödülleri veren seçici kurul dağıtıldı ve ödüllerin Amerikan Film Sanatları Akademisi'nin tüm üyelerince verilmesi karara bağlandı.

1935 yılında büyük oyuncu Bette Davis'in "Of Human Bondage" filmindeki rolü ile Oscar'a aday bile olmaması büyük bir skandal sayıldı ve ödüller ciddi biçimde tartışılmaya başlandı. Akademi ise ertesi yıl önemsiz bir filmle Davis'e Oscar vererek adını temize çıkardı. Ve Oscar'lar o yıldan itibaren stüdyoların baskısından kurtarılarak daha ciddi bir tabana oturdu.

1940 yılında "Rüzgar Gibi Geçti" için o kadar çok reklam yapılmıştı ki, filmin 8 dalda ödül alması kimseyi şaşırtmadı. Ama o yıl "Gülmeyen Kadın", "Bay Smith Washington'a Gidiyor", "Oz Büyücüsü", "Posta Arabası" gibi klasikleri tümüyle devre dışı bırakan bu tören de çok eleştiri aldı.

1941 yılında Orson Welles'in başyapıtı "Yurttaş Kane" basın kralı William Hearst'ün hışmına uğradı ve ağır biçimde eleştirildi. Oscar ödülleri ise sadece senaryo heykeli ni aldı. Akademi sinema tarihinin en iyi filminin yanından geçip gitmişti.

1942 yılında Greer Garson ödülü kazanınca mikrofonu aldı ve tam sekiz dakika bırakmadı!... Bu olaydan sonra Oscar yönetmeliğine konuşmaları en çok 2 dakikayla sınırlayan madde kondu.

1948 yılında İngiliz filmi "Hamlet" en iyi film seçilince büyük şirketler "bir İngiliz sanat filmine" en büyük ödülü verdiği için Akademi'den mali desteklerini çektiler. Oluşan kriz ancak 1953'de NBC şirketinin törenin yayın hakkı için 100 bin dolar önermesiyle aşılabildi.

1960'larda ödüller ciddi biçimde eleştirilmeye başlandı. Art arda Kubrick'in "Dr. Garipaşk"ının "My Fair Lady", "2001"inin ise "Oliver" adlı klasik müzikallere yenik düşmesi, "The Graduate - Aşk Mevsimi", "Bonnie ve Clyde" gibi çığır açan filmlerin ödül dışı kalması büyük eleştiri aldı ve Oscar'ın önemini azalttı.

1970'de George Scott "Patton", 1972'de ise Marlon

Brando "Baba" filmleriyle aldıkları ödülleri reddettiler. Scott "yarışmaları ve ödülleri kişiliğine uygun bulmadığı", Brando ise "Hollywood'un Kızılderili karşıtı ırkçı tutumu nedeniyle" ödüle karşı çıktılar.

1978'deyse İngiliz oyuncusu Vanessa Redgrave ödülünü alırken Filistin davası lehinde konuştu ve Siyonizm'i kınadı. Tüm Amerikan Yahudileri ayağa kalktı. Oscar'a siyasetin gölgesi iyice düşmüştü.

1984'de "Amadeus" filmi tüm Oscar'ları toplayarak Mozart'ı yeniden güncel kıldı. İkinci büyük aday "Hindistan'a Bir Geçit"le ancak müzik dalında ödül alan Maurice Jarre şöyle dedi: "İyi ki Mozart müzik dalında aday değildi. Yoksa ben de nal toplardım!"

Akademinin ünlü oyuncuların yönetmenliğe soyunmasına çok iyi baktığı kesin... Böylece birçok ünlü yönetmen hiç ödül almamışken, Robert Redford ve Kevin Costner ilk filmleriyle ("Sıradan İnsanlar" ve "Kurtlarla Dans"), Warren Beatty ve Mel Gibson ise ikinci filmleriyle ("Kızılar" ve "Cesur Yürek") ödülün sahibi oldular. Woody Allen, Richard Attenborough ve Clint Eastwood'un da oyuncu olarak değil, ama yönetmen olarak aldıkları Oscar'lar var.

Çocuklar iyi oyuncu sayılır mı? Kaç yaşından itibaren? Onları eğitim görmüş profesyonel oyuncularla aynı kulvarda yarıştırmak misiniz? Bu hep ve her yerde tartışıla gelmiştir. Daha 1930 yılında çocuk yıldız Jackie Cooper'in aday gösterilmesiyle başlayan tartışma, gelmiş geçmiş en ünlü çocuk yıldız sayılan Shirley Temple'in daha altı yaşında bir özel Oscar almasıyla alevlenmiş, ama sonuca bağlanmamıştır. 1993 yılında "Piyano"nun küçük oyuncusu Anna Paquin'in yardımcı oyuncu olarak heykeli kucaklaması örneği hatırlardayken, 1999 yılında "Altıncı His"te olağanüstü oynayan Haley Joel Osment de aday oldu, ama ödülü alamadı.

En uzun süreli tören 2002 yılında yaşandı: tam 4 saat 18 dakika sürdü.

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

Görkemli Liste: Hiç Oscar Alamayanlar...

Oscar ödülleri için tartışmalı demiştik. İşte bugüne dek ödülü hiç alamamış olan ünlü yönetmenlerden bazıları: Charlie Chaplin, Alfred Hitchcock, Orson Welles, Robert Altman, Michelangelo Antonioni, Robert Bresson, Marcel Carné, John Cassavetes, Stanley Donen, Sergey Eisenstein, Fassbinder, Howard Hawks, Joris Ivens, James Ivory, K. Kieslowski, Stanley Kubrick, Emir Kusturica, Akira Kurosawa, Fritz Lang, Sergio Leone, Joseph Losey, Ernst Lubitsch, Sidney Lumet, Louis Malle, Rouben Mamoulian, Kenji Mizoguchi, F. W. Murnau, Max Ophuls, Yasujiro Ozu, P. P. Pasolini, Sam Peckinpah, Arthur Penn, Roman Polanski, Nicholas Ray, Jean Renoir, Alain Resnais, Eric Rohmer, Roberto Rossellini, Carlos Saura, Ettore Scola, Martin Scorsese, Douglas Sirk, Preston Sturges, Andrei Tarkovsky, Taviani Kardeşler, François Truffaut, King Vidor, Luchino Visconti, Andrzej Wajda, Raoul Walsh, Wim Wenders...

Oyuncuları sıralamaya ise yerimiz yetmez. Ama Greta Garbo'dan Marlene Dietrich'e, Ava Gardner'den Hedy Lamarr'a, Richard Burton'dan James Mason'a, Judy Garland'dan Marilyn Monroe'ya, Kirk Douglas'tan Cary Grant'a, Peter O'Toole'dan Dirk Bogarde'a, Jean Gabin'den Michel Simon'a, Yves Montand'dan Alberto Sordi'ye, o kadar çok ünlü ve yetenekli oyuncu da Oscar'ı alamadılar.

Nasıl, Oscar Ödülleri'nin hâlâ sinemanın en büyük ve ciddi ödülleri olduğunu düşünüyor musunuz?

Yabancı filmlerdeki Türk oyuncularına bir bakış
TÜRKLER BATI KAPILARINDA YA DA
PLATOLARINDA...

Geleneksel ve ırkımıza özgü göç merakı elbette sinema alanında da kendini göstermiş ve sanılandan çok daha fazla Türk veya Türk kökenli oyuncu ya da yönetmen, Batı ya da Doğu sinemalarının kapısını zorlamıştır. Bu yazıda onlara bir göz atmaya çalışalım.

Konuyu aklımıza düşüren, kuşku yok ki şu günlerde izlediğimiz ilgi çekici Amerikan filmi "Buffalo Soldiers - Ace mi Askerler"de Haluk Bilginer'in dört dörtlük bir Türk babası rolüyle karşımıza gelmesi oldu. Bilginer'in ilk vukuatı değildi bu... Değerli tiyatro – sinema-TV oyuncumuz, özellikle İngiltere'de çeşitli TV dizileri ve ayrıca "Half Moon Street", "Ishtar", "The Bill" gibi filmlerde boy göstermişti.

Olay aslında oldukça eskilere gider. Türk tiyatrosunun devi Muhsin Ertuğrul'un 1920'lerde Almanya'da eğitim aldığı yıllarda birkaç filmde gözüktüğü, hatta birini yönettiği söylenir. Ama bu filmler bir türlü günışığına çıkıp bize dek ulaşmamıştır. 1930'larda ise küçük çapta bir Muhsin olan Vedat Örfi Bengü meşaleyi devralır, Mısır'a gider ve orada sonraki yılların gelişmiş Mısır Filmciliğinin temellerini atar. Yönetmen, yapımcı ve de oyuncu olarak... Bu filmler de asla bize ulaşamamış sinema tarihinin kayıpları arasındadır.

Hollywood'da bir Türk: Turhan Bey

1940'larda Hollywood'daki medarı iftiharımız olan Turhan Bey devreye girer. 1920 yılında Viyana'da Türk bir babayla Çek bir anneden doğan ve tam adı Turhan Gilbert Selahaddin Saultavey olan bu yakışıklı genç adam,



Hollywood'daki en ünlü Türk: Turhan Bey

1930'larda ABD'ye gelmiş, oyunculuk eğitimi almış ve Pasadena Playhouse'da sahne deneyimi yaşadıktan sonra, 1941 yılında Hollywood'a transfer olmuştur. Egzotik görünümü onu kısa zamanda gizemli ya da şeytani kimlikleri oynamaya itmiş, daha sonra çoğunda Maria Montez, John Hall ve Sabu'yla oynadığı egzotik filmlerde Doğulu şeyh veya prensleri oynamıştır: "Çöl Akıncıları", "Burma Konvoyu", "Kongo Davulları", "Mumyanın Mezarı", "Arabistan Geceleri", "Ali Baba ve 40 Haramiler" gibi filmleri, 1940'ların çocuk seyircilerinin düşlerine giren unutulmaz, çoğu technicolor macera filmleri olmuştur. Şöhretinin doruğundayken, 1945'te ünlü Çin kökenli yazar Pearl Buck'ın "Dragon Seed - Canavar Tohumu" adlı romanından uyarlanan aynı adlı filmde Katharine Hepburn, Walter Huston, Akim Tamiroff gibi oyuncularla birlikte ve başrollerden birinde oynaması olay olmuştur. Son filmini 1953'te çeviren Turhan Bey, o yılların egzotik soslu kaçış filmlerinin baş isimlerinden biridir. Sonra yeniden ana vatanı Viyana'ya dönüp fotoğrafçılık yapmıştır. Viyana Film Festivali sanıyorum 2000 yılında ona bir özel gösteri adadı. Ben bulunup izleyemediğime hala yanarım.

Şans deneyen starlar

1950'li yıllar, belki Turhan Bey'in de verdiği cesaretle, kimi Türk yıldızlarının Hollywood kapılarını aşındırmasıyla sonuçlandı. Örneğin Ayhan Işık kalkıp gitti, ama bir şeyler yapamadı. Işık sonraları, 60'larda İtalya'da kimi filmlerde rol alabilecekti. Muzaffer Tema ise daha şanslıydı, en azından Françoise Sagan'dan uyarlanan "A Certain Smile - Acı Tebessüm" filminin bir parti sahnesinde gözüküp dönemin ünlü yıldızı Joan Fontaine'i kollarında tutabildi. Film bizde oynadığında, yeni açılmış Konak Sineması'nda seyircinin alkışlarını hala duyar gibiyim!... Rahmetli karakter oyuncumuz Feridun Çölgeçen de yine o yıllarda Hollywood'a gidecek birkaç filmde küçük roller almıştı.

Dansözlerimiz yabancı filmlerde

Belki hepsinden başarılısı, Türk Dansözü Necla Ateş oldu. O yılların bu çıtı pıtı ve işini çok iyi yapan kadını, ABD'de Türk usulü göbek dansını tanıtmakla kalmadı, yarım düzine kadar filmde de oynadı. En önemlisi, 1954 yılındaki "Selahattin Eyyubi ve Haçlı Seferleri" adlı tarihsel filmde, Selahattin'i canlandıran Rex Harrison'un önünde yaptığı uzun göbek dansıydı ve bizler burada Amerikalıların taktığı isimle 'Türk lokumu'nu adeta huşu içinde izlemiştik!... Yine 50'li yıllarda Türkiye'de çok ün yapan bir dansöz, Ayşe Nana daha sonra İtalya'yı seçti ve orada kimi filmlerde oynadı. En ünlüsü 1960 yılının ünlü Federico Fellini filmi "Dolce Vita - Tatlı Hayat" olan... İtalya'da bunu izleyen yıllarda belli ölçüde tanınıp kimi filmlerde oynayan bir diğer Türk oyuncusu da Romalı Perihan oldu.

Türkiye plato olunca...

Yabancı filmlerin Türkiye'yi doğal ve tarihsel bir plato olarak kullanmalarıyla birlikte, Türk oyuncularına yeni bir şans kapısı açıldı: Batı'ya filan gitmeden, yerlerinde kalarak yabancı filmlerde rol almak... 1962'de tanınmış Fransız yazarı ve yönetmeni Alain Robbe-Grillet'in İstanbul'da kendi romanından çektiği "L'Immortelle - Ölümsüz Kadın"da bir-

çok Türk oyuncusu irili ufaklı roller aldılar. Biri de o dönemin star oyuncusu Sezer Sezin'di. Jules Dassin'ın 1964 yılında ülkemizde çektiği "Topkapı" filminde iki rahmetli karakter oyuncumuz, Danyal Topatan ve Senih Orkan büyük başarı gösterdiler.

Ardından 1968'de Ankara yakınlarında çekilen "Hafif Süvari Alayının Hücumu"nda da birçok Türk figüranı ve kimi küçük rollerde Türk oyuncularını oynadı. 1970 yılında yine ülkemizde çekilen ve çeşitli nedenlerle oldukça gürültü koparan "You Can't Win Them All - Paralı Askerler" filminde, başrollerdeki Tony Curtis, Charles Bronson ve Michele Mercier'nin yanı sıra Fikret Hakan ve Salih Güney de oynadılar. Ama Peter Collinson'un filmi dünya çapında doğru dürüst gösterilmedi ve bu iki yakışıklı oyuncumuza dünya sinemasının kapılarını açamadı.

Ortak-yapımlarla dışa açılma

1970'lerde Cüneyt Arkın değişik isimler altında kimi Mısır, Lübnan ve İtalyan filmlerinde oynadı. Yine 1970'lerde Ayten Kuyululu adlı tiyatro sanatçımız, yapımcılığa soyundu ve Türkiye'de çekilen bir ortak yapımda Fikret Hakan'ı başrollerden birinde oynattığı gibi, daha sonra gidip yerleştiği Avustralya'da yıllar boyu kısa-uzun çeşitli film projeleri yaptı, kimilerini gerçekleştirdi. Aslında dış doktoru olan Tunç Okan, 1970'lerde yaşadığı İsviçre'yi merkez alarak ünlü "Otobüs" filmini İsveç'te çekti ve bu ortak yapımda kendisi ve Tuncel Kurtiz başrolleri yüklendiler. Okan daha sonra da "Cumartesi Cumartesi" ve "Sarı Mercedes" gibi ortak yapım olan filmlerde Türk oyuncular kullandı: Adalet Ağaoğlu'nun "Fikrimin İnce Gülü"nden alınan ikinci filmin başrolünde İlyas Salman vardı.

Tuncel Kurtiz ise o yıllardan başlayarak günümüze dek uluslararası bir oyuncu olma niteliğini sürdürdü ve pekiştirdi. Özellikle bir İsrail filmi olan "Smile of the Lamb - Kuzunun Gülümseyişi" filmindeki Arap rolüyle Berlin Festivali'nde aldığı özel ödül, sinemanın evrenselliği konusunda hoş bir örnek olsa gerektir. Yine 70'lerde Türkan Şoray, Sovyetler Birliği'ndeki büyük popülarlığı sonucu, Ejder İbra-

himov'un yönettiği Nazım Hikmet uyarlaması "Ferhat ile Şirin"deki Mehmene Banu Sultan rolünü yüklendi ve büyük başarıyla oynadı.

Almanya'daki Türkler

Almanya'daki Türklerden de hatırı sayılır oyuncular çıktı. Örneğin Ayşe Romey ve Renan Demirkan, bu ülkede iyi tanınan Türk oyuncular. 1980'lerden itibaren Almanya'da düzeyli biçimde çalışan Erden Kıral, Tevfik Başer, İsmet Elçi gibi yönetmenler, çoğu Alman - Türk ortak yapımı olan filmlerinde Türk oyuncular başarıyla kullandılar. Özellikle Erden Kıral'ın Osman Şahin uyarlaması "Ayna" Venedik'e bir Alman filmi olarak katıldı, başrollerde ise Nur Sürer, Suavi Eren ve Hikmet Çelik vardı. Tevfik Başer'in "Sahte Cennete Veda"sında Zuhal Olcay çatır çatır Almanca konuşan bir Türk kadını ustalıkla canlandırdı. Yine Tevfik Başer'in bir Alman filmi olarak Cannes Şenliği'ne katılan "Elveda Yabancı" filminin başrolünde ise Müşfik Kentler oynuyordu. Ama film boyunca inatla tek bir kelime bile Almanca konuşmadan... Belki Almanların bu filmde onca nefret etmesine ve neredeyse Başer'in Almanya'daki yönetmenlik yaşamını bitirmesine bu olay neden olmuştur!... Yine Almanya'da bir Alman yönetmeni, Hark Bohem tarafından çekilen "Yasemin" filmiyse Şener Şen'i Almanlara da tanıttı.

80'li yıllarda Almanya'da tanınmış türkücümüz Nizamettin Arıç, 'Kürt Filmi' olarak lanse edilen bir film çekti. İsmet Elçi'nin folklor damgalı ve kimilerinde Almanyalı Türk oyuncuların rol aldığı çabaları ise pek bir sonuca ulaşamadı.

Yine 80'li yıllarda Yılmaz Güney'in son filmi olarak kalan "Duvar" da Fransa'da çekilmiş bir Fransız filmiydi ve bu filmde de Tuncel Kurtiz, Ayşe Emel Mesçi, Ahmet Zeyrek, Ali Berktaş gibi birçok Türk oyuncusu oynadı. Kurtiz'inki başrol olarak...

Yeni kuşaklar, yeni sanatçılar

90'lı ve 2000'li yıllarda ise yeni bir kuşak geliyor. Artık dışarıda yaşayıp çalışan ve filmlerinde ustaca bir kültür sen-

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

tezi oluşturan tanınmış yönetmenlerimiz var. Almanya'da Fatih Akın ve onun tanıttığı genç oyuncu Mehmet Kurtuluş vardı. Akın'ın son filmi, 2004 Berlin festivali Altın Ayı sahibi "Duvara Karşı" ise iki 'Alamanyalı' oyuncuyu, Birol Ünel ve Sibel Kekilli'yi birden tüm dünyaya tanıttı. Aynı zamanda Meltem Cumbul ve özellikle Güven Kıraç'a da dış ülkelerde yepyeni kapılar açarak....

İtalya'da Ferzan Özpetek ve filmleriyle çok popüler kıldığı değerli oyuncu Serra Yılmaz var. Onunla birlikte yine İtalya'da tanınan bir diğer Türk oyuncusu ise Mustafa Uğurlu. Bir ayağı hep dışarıda olan Kutluğ Ataman var. Ve de ortak yapımlar var. Bunlardan biri olan Yunan - Türk ortak yapımı, Yunanca adı "Türk Mutfağı", İngilizce adı ise "A Touch of Spice - Bir Tutam Baharat" olan ve 2005 yılının Oscar'larına Yunanistan adına katılan filmde, bizden Başak Köklükaya ve Tamer Karadağ oynuyor ve çok iyi oyunlar veriyorlar.

Hollywood'da bir Türk yönetmen mi?

Zaman zaman gelip ülkemizde film çeken ve oyuncularımıza büyük fırsatlar getiren kimi yabancı yönetmenleri de unutmayalım. Örneğin Türkiye'de çekilen "Derviş" adlı İtalyan filmi ve bu filmde oynayan bir dizi değerli oyuncumuz. Ya da Amerikalı genç bir yönetmenin ülkemizde çektiği ve ABD'de bir festivalde ödül alan "Crude - Fırsat" adlı film ve oradaki kimi Türk oyuncularını... Şimdilerde bizim ülkemizde çekileceği söylenen "Gılgamış" adlı üstün yapım ise, başta Kenan İmirzalıoğlu ve ardından sanırım Zuhall Olcay, Hande Ataizi gibi isimlere dış kapıları açabilecek.

Ve de yepyeni ve beklenmedik bir gelişme... Osman Sınav "Deli Yürek" adlı TV dizisi ve filmindeki çalışmasını beğenen kimi Hollywood yatırımcıları tarafından sinemanın başkentine davet almış ve orada benzer bir hikayeyi anlatan bir film çekecek. Başrollerden birinde yine Kenan İmirzalıoğlu olduğu halde... Eğer gerçekleşirse, sinemamız için ne hoş bir olay...

İşte Türk sinema oyuncularının ve yönetmenlerinin geçen yüzyıldan günümüze uzanan bir çizgi üzerinde, Batı ve

kimi zaman Doğu ülkelerinde sinema sanatına katkılarının bir panoraması. Unuttuklarımız olduysa bağışlasınlar. Görüldüğü gibi, bu toplam hiç de fena değil. Ama 70 milyonluk dev bir ülke için yeterli de değil. Umalım ki yeni yüzyıl, sinema sanatına Türklerin evrensel katkısını ciddi biçimde arttıracak fırsatları getirsin...

KİMİ KÜLT YÖNETMENLER, KÜLT FİMLER

Festivalde filmlerinin gösterilmesi nedeniyle
WILLIAM WYLER: KLASİK SİNEMANIN
TEMEL DİREKLERİNDEN BİRİ

İlk konuştuğum büyük yönetmendi. 1970 yılında ilk kez Cannes'daydım. Öylesine amatördüm ki, bir teybim bile yoktu. Ve de fotoğraf makinem son derece ilkel. Ama onu Carlton Oteli'nin ünlü terasında görünce dayanamayıp yanaşmış ve söyleşi rica etmiştim. O, "The Liberation of L.B. Jones" adlı filminin galası için oradaydı (Bu film onun uzun kariyerinin son filmi olarak kalacaktı). Alçak gönüllükle kabul etti, konuştuk, resimlerini çektim (bu resimler bende yok, olasılıkla Cumhuriyet arşivindedir). Ve konuşmanın bir yerinde, incinmiş bir halde bana şöyle dedi: "Biliyorum, genç kuşaklar beni önemsemiyor, onların 'auteur' teorilerine uymuyorum. Ama ben eserimle iftihar ediyor ve bir gün anlaşılacağımı biliyorum"

Karşımdaki adam tam 68 yaşındaydı (11 yıl sonra, 1981'de ölecekti). O bir zamanlar Hollywood'un John Ford ve Frank Capra'yla birlikte en iyi üç yönetmeninden biri sayılmış, her filmi başarı kazanmış, tam 12 kez yönetmen olarak Oscar'a aday gösterilip bunlardan üçünde ("Bayan Miniver", "Hayatımızın En Güzel Yılları", "Ben Hur") heykelciği kucaklamıştı. Peki, niye böyle acılıydı, kırgındı? Şöhretin ve başarının hep süregelen bir şey olmadığını bilecek kadar olgunlaşmış değil miydi?

Wyler kuşku yok ki Klasik Amerikan Sineması'nın en büyüklerinden, temel direklerinden biriydi. 1902 yılında sonradan Alman toprağı olan Fransa'nın Alsace yöresinde doğup büyümüş, Lozan'da iş idaresi okumuş, sonra Paris'te

keman dersleri almıştı. Orada tanıştığı Universal'ın başlarından Carl Laemmle, bu parlak genç adamı Hollywood'a çağırmıştı. Çeşitli işlerden sonra, yeni doğan sinema başkentinde daha 23 yaşında ilk filmini yönetmişti. İki yılda 40 kadar iki bobinlik westernler çekerek mesleği öğrenmiş, 1930'larla birlikte dikkat çeken filmler yapmaya koyulmuştu. Sonra efsanevi yapımcı Samuel Goldwyn'le uzun sürecek iş birliği gelmişti. Lillian Hellman'ın tartışmalı oyunundan çekilen "These Three - Üç Arkadaş" onun değerli edebi eser uyarlamalarına adım atışıydı. Bu filmde birlikte çalıştığı, sonradan Orson Welles'le "Yurttaş Kane" mucizesini yaratacak olan görüntü cambazı Gregg Toland da onun sinemasının temellerinden birini oluşturunca.

Wyler, sanki tiyatrodan gelmişçesine uzun çekimleri tercih edecek ve oyuncular, uzun provalarla, dakikalar süren çekimlerde belli bir devamlılık içinde oynamaya yöneltecekti. Toland'ın geliştirdiği "deep focus - alan derinliği" tekniğiyle, bir sahnede en uzakta kalan kişilerin bile mimiklerine kadar gözükmesi, onun filmlerine görülmemiş bir boyut kazandıracak ve tanınmış Fransız sinema tarihçisi Andre Bazin'e övgü dolu Wyler incelemesini esinleyecekti. Alan derinliğine dayalı uzun çekimler, o yıllarda Hollywood'daki en önemli teknik uygulamalardan biriydi ve ilerde Welles kadar Antonioni, Bergman, Angelopoulos, Tarkovsky gibi büyükleri de derinden etkileyecekti. Mükemmelliğe ulaşmak için o kadar çok çekim yaptırıyordu ki, adı "90-take Wyler - 90 çekimlik Wyler"e çıkacak, bu teknikten yorulan oyuncularla, örneğin Bette Davis'le sürekli takışacaktı. "Ben Hur"dan sonra Charlton Heston şöyle demişti: "Wyler'le çalışmak, Türk hamamına girmek gibi. Neredeyse boğuluyorsunuz, ama sonra gül gibi kokarak dışarı çıkıyorsunuz"

Festivaldeki filmleri

Bu kısa yazıda Wyler gibi bir devin tüm veriminden söz etme olanağı yok. İstanbul Festivali'nde gösterilecek 7 filmini izleyerek gitmek en iyisi. Öncelikle bunun iyi bir seçim olduğunu ve sanatçının çeşitli dönemleri için oldukça

temsil edici gözüktüğünü söylemek gerekir. Üç filmde birlikte çalıştığı Bette Davis, onun genelde melodram tarzı edebi yapıtları uyarlama dönemini simgeler. "Jezebel", sükse yapmış bir piyesten uyarlanmıştır ve tipik bir İç Savaş dramıdır. "Rüzgar Gibi Geçti"de oynamayı çok isteyip seçilmeyen Bette Davis'e Warner Şirketi'nin bir teselli armağanı gibi yorumlanmıştır. Ernest Haller'in görkemli siyah-beyazı içinde geçen ateşli, barok bir melodramdır bu... Ve Davis'e Henry Fonda, George Brent ve zengin bir yardımcı oyuncu kadrosu eşlik eder. Az görülen bir film, bu açıdan sinemaseverler için gerçek bir fırsattır.



William Wyler

"The Letter - Mektup" zaman zaman CNBC-e'de ekrana gelen bir Somerset Maugham uyarlamasıdır. Maugham'ın avucunun içi gibi bildiği Uzakdoğu'da bir kauçuk çiftliği sahibinin karısı bir adamı öldürür. Ve soruşturmada bir tutku hikâyesi ortaya çıkar. Tam bir klasik sinema şöleni, melodram türünün anıt filmlerinden biridir. (Davis'le diğer filmse yine küçük ekrana zaman zaman gelen Lillian Hellman uyarlaması, görkemli aile ve kapital melodramı "The Little Foxes - Öldürünceye Kadar"dır).

Aradaki "Dodsworth", "Dead End - Çıkamaz Sokak", Emily Bronte klasiğinin hâlâ en iyi uyarlaması olarak kalan "Wuthering Heights - Ölmeyen Aşk" gibi filmlerden sonra, Wyler süregelen savaşa eğilir ve çok ünlü "Mrs. Miniver" filmini çeker. Film, savaşın cephede değil, evlerde, aile içindeki yansımalarını vermesi açısından oldukça özgündür. Ama bunun dışında ustaca çekilmiş, hafifçe yapay bir duygusal yapımlardan pek ileri gitmez. Yine de inanılmaz derecede başarı kazanır, finaldeki nutuk tüm ülkeleri, tüm halkları, bu arada elbette ABD'yi süregelen savaşa katılma-



William Wyler "Ölmeyen Aşk"ta Laurence Olivier ve Merle Oberon

ya çağırmak açısından büyük bir propaganda işlevi yüklenir. Film ödüllere, övgülere ve Oscar'lara boğulur. Ve Greer Garson - Walter Pidgeon çiftini döneminin en ünlü ikilisi haline getirir.

Wyler bu filminden sonra savaşa bizzat katılır ve belgeseller çeker. Deneyimi, 1946'daki "Hayatımızın En Güzel Yılları"na yansıyacak ve savaştan dönen farklı sosyal kesimlerden üç arkadaşın öyküsü, savaş sonrası tüm bir ülkenin, giderek savaşmış dünyanın yansımalarına dönüşecektir. Wyler bu filmde çok görülmüş bir savaş sonrası karamsarlığına kapılmaz. Romantizmi de bir yana iter ve olabileceği kadar gerçekçi biçimde, savaşın bireyler üzerindeki yıkıcı etkilerini dile getirir. Film onun uzunca bir ayrılıktan sonra yeniden Gregg Toland'la buluşmasını da simgeler. (Yetenekli Toland ne yazık ki 1948 yılında, henüz 44 yaşında ölüp gidecektir). Yine sayısız ödül ve büyük bir başarı. Yılların ötesinden, içtenliği ve insancıl mesajının gücüyle bu filmin Wyler'in en kalıcı yapıtı olduğu da belki söylenebilir.

Sonra yine çeşitli ve hepsi parlak tür filmleri gelir. "The Heiress - Miras" perdenin en unutulmaz kadın filmlerinden biri, "Detective Story Karakolda" çok usta işi bir oyun uyarlaması, "Roma Tatili" özlemle anımsanan bir duygusal

komedidir. Arada westerne döner ve artarda "Friendly Persuasion - Kan Dökmeyeceksin" ve "Büyük Ülke"yi çeker. Festivalde göreğimiz ikincisi, western türüyle büyük aile melodramını harman eden usta işi bir psikolojik aksiyondur. "Ben Hur" ise 1959 yılında, onun biraz solmuş olan ününü tazeler ve 10 dalda aday olup 9'unu aldığı Oscar Ödülleri'nde benzeri görülmemiş bir başarı elde eder.

Belki son gerçek anlamda kişisel filmi, 1965'te çektiği "The Collector - Korkunç Koleksiyoncu"dur. John Fowles'in tanınmış romanından uyarlanan film öylesine zamanına uygundur ki, Wyler'deki bu gençleşme olayı şaşkınlık verir. Biraz uçuk bir kelebek koleksiyoncusunun hoşuna giden bir kızı kaçırıp tutsak etmesi ve ona da kelebek muamelesi yapması, iç burucu biçimde hazindir. Ama ayrıca film, bir büyük özgürlük manifestosuna da dönüşmeyi başarır. İkisi de o yıl Cannes'da ödül alan Terence Stamp - Samantha Eggar ikilisiyse artık yeni bir çağın yeni oyuncularıdır.

Ve sonrası, bir-iki film daha... Sanki benim onu tanımam için yapılmış gibi duran son bir Cannes yolculuğu... Ve 10 yıllık bir sessiz dönemden sonra, o uzak âleme yolculuk... 35 filmiyle artık sinema tarihinin malı olmuş bu önemli ustanın filmlerini nerede bulursanız görmek gerekir.

Yeni-Gerçekçilik akımının babasıydı
VITTORIO DE SICA: SEVGİ YA DA ŞİİR

Vittorio de Sica deyince akla hemen "Bisiklet Hırsızları" ve de ünlü Neo – Realismo / Yeni-Gerçekçilik akımı geliyor. Tuhaftır, o çok uzun yıllar İtalya'da yönetmenliğiyle değil, aktörlüğüyle tanınmış bir sanatçıydı. Ve oynadığı filmlerin, hatta ilk yönettiği filmlerin, yeni veya eski, gerçekçilik denen şeyle hiç ilgisi yoktu. Ama bir sanatçının zamanla nerelere, hangi ufuklara yöneleceği, hangi okyanuslara yelken açacağı bilinmez ki!...



Vittorio de Sica

Napolili bir orta sınıf ailedendi. Bu güneşli, neşeli ve geveze ortamda geniş bir ailenin içinde büyüdü. 1902 doğumlu sanatçı, ilk kez sahneye çıktığında 16 yaşındaydı. Ama gerçek anlamda oyunculuğu 1923'lerden itibaren, Tatiana Pavlova adlı Rus kökenli bir sanatçının tiyatro grubuna girmesiyle başladı. Yakışıklı bir İtalyan genciydi, kızların gönlünü çalmada üstüne yoktu. Kısa zamanda ün yaptı, kendi tiyatrosunu kurdu. Ve 1930'lardan itibaren sinemaya geçti, özellikle komedilerin aranan bir jönü oldu.



Vittorio de Sica
"Bisiklet Hırsızları"

İlk yönetmenlik çabaları

Savaş sırasında yönetmenliğe merak sardı. İlk filmleri "Rose Scarlatte", "Maddalena Zero in Condotto", "Teresa Venerdi" gibi zararsız güldürülerdi (Hemen hepsi yakın zamanda TRT'de gösterildi). İlk önemli filmi, 1943'de çektiği "I Bambini Ci Guardano - Çocuklar Bize Bakıyor" sayılır. Bu filmde ilk kez bir yazarla, Cesare Zavattini'yle iş birliği yaptı. Bu, sinema tarihinin en hayırlı ve verimli iş birliklerinden biri olacak ve birçok başyapıta yol açacaktı.

Savaşın sonra yıkık, yoksul ve yorgun İtalya'da, Rossellini'nin "Roma Açık Şehir"le kapısını açtığı, toplumun ve ülkenin 'hali perişanını' yansıtan filmler yapma modası başlamıştı. De Sica - Zavattini ikilisi hemen bu akımın içinde yer aldılar. "La Sciuscia - Kaldırım Çocukları", toplumda en çok çocukları vuran derin yoksulluğun, "Ladri di Biciclette - Bisiklet Hırsızları" işsizliğin ve bunun yarattığı dramların yansımasıydı.

Özellikle "Bisiklet Hırsızları" içerdiği yoğun hümanizm ve adeta bataklığın içinden fışkıran şiir duygusuyla kitleleri

büyüledi. İnsanlar, hatta Hollywood bile, geleneksel Amerikan tarzı anlatımın, 'glamor' ve güzellik gibi öğelerin dışındaki şeylerle de çok iyi filmler yapılabileceğini, sinemanın dünyanın sefaletine, ezilmişliğine, yoksulluk ve sömürüye ayna tutabileceğini, güzel bir film yapmanın yalnızca güzellikleri göstermek demek olmadığını anlıyordu.

Chaplin'den beri en büyük sevgi mesajı

Ve o filmlerden fıskıran şiir duygusu... Andre Bazin'e bir kez daha kulak vermekte yarar var: "Onu anlatmak için, kaçınılmaz biçimde, sanatının temel öğeleri olan duyguya ve aşka yüzünü dönmek gerekir. Tüm bu filmlerin ortak noktası, yönetmenin kişiliklerine karşı olan büyük sevgisidir. Onun Napolili sevecenliği, Chaplin'den beri sinema aracılığıyla verilmiş en geniş sevgi mesajı olup çıkar. Sevgi dedim... Aslında şiir de diyebilirdim. Şiir, bazen aşkın aktif ve yaratıcı bir biçimi, dünyaya yansımaları değil midir?"

De Sica'nın etkili filmleri sürdü. "Milano'da Mucize", içinde petrol çıktığı için arazilerini ellerinden almak isteyen bir zengine karşı yoksulları ayaklandırmaya çalışan bir halk adamının öyküsüdür. Ve yoksullar başarıya ancak gökyüzünden inen meleklerin yardımıyla erişirler!... Toplumsal temalardan yola çıkıp fantastik-mistik bir finale ulaşan bu film, soyut bir devrim düşüncesini taşısa da, bu kimi yerlerde yasaklanmasını engellememiştir. (Örneğin 15 yıl kadar önce, yani çevrilmesinden neredeyse 40 yıl sonra, TRT'de !).

"Umberto D" ise yaşlılık üzerine hüznü bir dramdır. Bu, De Sica'nın tüm filmleri içinde en çok beğendiği olarak bilinir. Ve yönetmen filmi şöyle anlatır: "Oluşmasına katıldıkları bir dünyadan dışlanan bu insanların trajedisi, boyun eğme ve sessizlik biçiminde kendini gösterir. Ama kimi zaman da patlamalara ve intihar gibi aşırı çözümlere yol açar. Genç bir insanın intiharı seçmesi elbette korkunç bir şeydir. Ama zaten ölüme iyice yaklaşmış birinin intiharı? Bu daha da korkunçtur. Buna izin veren bir toplum, yitik bir toplumdur". Zavattini ise bu dört filmi bir bütün olarak görür ve temel işlevlerinin halkı dayanışmaya ve birliğe çağırmaları olduğunu söyler.

Gerçekçilikten pembe-gerçekçiliğe

Bu film, De Sica'nın Yeni-Gerçekçilik dönemini kapar. Gerçi bu ekole geri dönecek ve başarılı filmler yapacaktır, ama o dönemin ve o dört filmin inanılmaz etkisine bir daha erişmeden... Bu alanda, evsizlik sorununu işlediği "Il Tetto

Yuvasızlar" ve bir Alberto Moravia romanı aracılığıyla savaşın korkunçluğuna eğildiği "La Ciociara - İki Kadın" yine de anılması gereken örneklerdir. İlki yine neredeyse amatör oyunculara dayanan, ikincisi ise Sophia Loren'e Oscar getirecek bir performans yaratma imkânını veren...

De Sica, 1950'lerin ikinci yarısında oyunculuğa ağırlık verir. Luigi Comencini'nin "Ekmek, Aşk ve..." serisinde Gina Lollobrigida'nın köylü dilberine kur yapan o iflah olmaz zampara jandarma çavuşu odur!... Rossellini'nin "Generale della Rovere"sindeki general ya da Charles Vidor'un Hemingway uyarlaması "Silahlara Veda"daki yaşlı asker de... Arada "L'Oro di Napoli Napoli Altını" ya da David O'Selznick hesabına çektiği Amerika - İtalya ortak yapımı "Termini İstasyonu" gibi filmler yönetir.

60'larda ise artık daha çok 'pembe-gerçekçilik' diye adlandırılan son derece sevimli İtalyan usulü komedilerin yönetmenidir: ikisi de Sophia - Marcello ikilisine dayanan "Dün, Bugün ve Yarın" ve "İtalyan Usulü Evlilik", ünlü Amerikalı oyuncularla çektiği "After the Fox - Sevimli Mahkum", "Woman Times Seven - Yedi Kadın", "A Place for Lovers - Tehlikeli Arzular", "Brief Encounter - Kısa Buluşma", son filmi olarak kalan "The Voyage - Yolculuk". Bu filmlerde Peter Sellers, Shirley MacLaine, Faye Dunaway, Richard Burton ve elbette vazgeçilmez Sophia'sı gibi ünlüler rol alır. Filmler hoştur, sevimlidir, cilalıdır. Ama sanki içlerinde bir öz, bir çekirdek eksik gibidir.

Son iyi filmleri

Ancak hakkını yemeyelim. Usta arada yine iyi ve farklı işler yapar. "Altona Mahkumları", Jean-Paul Sartre'ın ünlü oyununun tanınmış oyuncularla yapılan parlak bir uyarlamasıdır. "The Sunflower - Güneş Çiçekleri" yine Sophia - Marcello ikilisine dayalı ve vaktiyle ülkemizde çok sevilen

bir savaş dramı... 1971'de çektiği "Finzi Contini'lerin Bahçesi" sanki onun gerçek veda filmidir. Bu filmde yeniden ciddi ve yaşamsal temalara döner ve savaş sırasında İtalyan faşizminin baskısına uğrayan bir büyük Yahudi ailenin öyküsünü anlatır. Bu film üzerine şöyle diyecektir: "O dönemi yaşadım. Ve unutamadığım izlenimleri filme aktardım. Bu zaten sanatın ve sanatçının tanımlaması değil midir?" Film çok beğenilir ve Hollywood, "Kaldırım Çocukları", "Bisiklet Hırsızları" ve "Dün, Bugün ve Yarın"dan sonra dördüncü kez yabancı film Oscar ödülünü ona verir. Üç yıl sonra, 1974'te De Sica ciğerlerindeki bir ameliyat sırasında ölür. 72 yaşındadır.

Larousse du Cinema, oyuncu olarak 100'ü aşkın, yönetmen olarak 30 kadar film imzalamış De Sica üzerine şöyle diyor: "O, İtalyan Sineması'nın en önemli isimlerinden biridir. Hatta onu, çelişkileri, tutkusu, cesaret ya da cesaretsizlik çıkışlarıyla, bu sinemanın 1930'lardan 70'lere olan gelişimi içinde dönemin en önde gelen temsilcisi saymak yanlış olmaz" Daha ne eklenebilir ki?

Sineması hiç eskimeyen bir öncü
JOHN CASSAVETES: BAĞIMSIZ SİNEMANIN GERÇEK
BABALARINDANDI...

Adına çok gençel biçimde bağımsız sinema denen sinema tarzının gerçek babası kimdir? Elbette soru soruyu getirir. Belki öncelikle bağımsız sinema denen şeyin ne olduğunu bulmaya çalışmak gerek. Nelerden bağımsız, niçin bağımsız, nasıl ve hangi araç-gereçle, sanat anlayışıyla, çekim yöntemleriyle yapılan ve kitleye ulaşması nasıl sağlanan filmler?

Elbette böylesine engin bir tartışmaya dala-
cak değiliz. Ama çok genel ve özlü biçimde, bağımsız sinemanın, özellikle Hollywood'un sinemayla eşanlımlı kıldığı büyük yapımevleri, büyük sermaye, ticari sinemanın konu seçiminden senaryo yazımına, star sisteminden dev tanıtıma, 'cinema de genre tür sineması'nın kalıplarına varıncaya dek tüm öğelerini belli ölçüde reddeden, büyük sermaye



John Cassavetes

ve onun geri çevrilemez talepleri yerine daha bağımsız kaynaklardan gelen çok daha küçük paralarla yapılan, elbette starlarla değil, yüzleri ve oyun güçleri istenen kişilere

yakın duran oyuncularla çekilen, başına buyruk, özgür biçimde yapılan filmler olduğu söylenebilir.

Kuşku yok ki bu tavrın ataları da sinema tarihinin karmaşık dehlizleri içinde ayırt etmesi kolay olmayan sayısız sanatçıdır. Daha sessiz dönemden başlayarak özgürlüklerini her zaman her şeyin üzerinde tutmuş sanatçılar varola gelmiştir: Erich von Stroheim'dan Orson Welles'e, Dziga Vertov'dan Eisenstein'a, tüm Yeni-Gerçekçilerden Yeni-Dalgacılara, Cinema Novo'dan Free Cinema'ya, tüm Amerikan 'underground'cılarından hemen tüm belgeselcilere...

Hem setlerde, hem sokaklarda çalışmak

Yine de John Cassavetes tüm bunların arasında özel bir yer tutar. Çünkü sistemin hem dışında kalıp hem de onu içerden ele geçirme çabalarını ustalıkla yürütmüş, hem tanınmış isimlerle hem amatörlerle çalışmış, hem sokaklarda hem de kusursuz setlerde film çekmiş ve ne yaparsa yapsın, hemen her zaman özgür ve bağımsız kalmasını bilmıştır. Bu az şey mi?

Cassavetes, 1929'da New York'ta Yunan kökenli bir iş adamının oğlu olarak dünyaya geldi. Önceleri aktörlüğe merak sardı ve American Academy of Dramatic Arts'ta eğitim gördü. Bir tiyatro trupuna girip Amerika'yı dolaştı ve belli bir isim yaptı. 1960'tan itibaren "Johnny Staccato" adlı popüler bir TV dizisindeki baş kahramanı oynadı. Ve buradan aldığı parayla, "Shadows - Gölgeler" adlı ilk filmini finanse etti. Beyaz bir çocukla siyah renkli bir küçük kızın aşkını anlatan ve hemen tümüyle doğaçlama olarak 16 mm'lik filmle çekilen bu küçük yapıt, sadece 40 bin dolara mal olmuştu. Ama 1960 yılının Venedik Şenliği'nde FIP-RESCI ödülü aldı ve sanatçıyı bir anda ünlü kıldı.

Söyle diyecekti: "Tümüyle doğaçlama çalışıyorduk. Her sahne en basit biçimde çekiliyordu. Sorunlu kişilere sorunlarını kamera önünde yaşıtıyordum. Her bölümün sonunda başka bir sorun ortaya çıkıyordu ve bu kez onu işliyorduk" Sinema sanki ilk günlerindeki gibi sokaklara ve katı gerçeğe dönmüştü. Dziga Vertov'un, hemen aynı dönemde başlayan Fransız cinema-verite'cilerin ya da bir diğer deyişle 'candid cinema' tutkunlarının ruhunu rahatlatırcasına...

Büyük oyuncularla çalışma

Cassavetes "Gölgeler"den sonra aldığı önerileri değerlendirek artarda iki büyük oyunculu film yaptı: "Too Late Blues", Bobby Darin ve Stella Stevens'in oynadıkları ve bir caz müzisyeninin sanatı ve aşkı arasındaki gel-gitlerini anlatan sempatik bir yapımdı: belli bir caz ve 'blues' duygusuyla donanmış... "A Child is Waiting - Bekleyen Çocuk"sa handikaplı çocukların bakım ve eğitimi üzerine çok gerçekçi ve ödünsüz bir dramdı. Burt Lancaster ve Judy Garland gibi iki dev oyuncudan da destek alan...

Ama özellikle ikinci film şirket tarafından öylesine değiştirildi ki, Cassavetes yeniden tümüyle bağımsız yapıma dönmek zorunda kaldı. O aralar oyunculukla yönetmenliği koştut biçimde yürütmeye koyuldu. Bir yandan "The Killers - Katiller", "The 12 Dozen - 12 Öfkeli Haydut", "Rosemary'nin Bebeği" gibi filmlerde unutulmaz kişilikler çiziyordu (hatta "12 Öfkeli Haydut"la bir Oscar adaylığı bile aldı!), öte yandan eline geçen parayla bağımsız filmlere devam ediyordu. Art arda çektiği "Faces - Yüzler" ve "Husbands - Kocalar", özellikle evlilik sorunlarına, kadın-erkek ilişkilerine, kadın özgürlüğüne adanmış son derece ödünsüz, gerçekçi, insan ruhunun derinliklerine cesur bir tavırla eğilen önemli filmlerdi. İlki üç dalda Oscar adayı olurken, ikincisi tam 154 dakikayı bulan uzunluğuyla seyircilerin sabrını sınava soktu.

Doğaçlamanın önemi

Daha çok doğaçlamadan ve yönetmenin oyuncularına tümüyle özgürlük tanımasından kaynaklanan bu özellik, Cassavetes filmlerinin sonuçta seyirciye bir anlamda meydana okuyan, ama kahramanlarını daha iyi tanıtmak amacını mükemmel yerine getiren bir büyük özelliği olarak kalacaktı. Ve de artık onun hemen tüm filmlerine katılmaya başlayan ve hayatının sonuna (ölümüne) dek bağlanacağı kadınla, büyük oyuncu Gena Rowlands'le olan iş birliğinin de başlangıç günleri olacaktı.

1971'deki "Minnie ve Moskowitz" bir dinlenme, ara verme filmiydi sanki... Dekor New York'tan Los Angeles'e

taşınıyor ve Gena Rowlands'le Seymour Cassel'in oynadıkları iki yaşı geçmiş bohemin olanaksız ilişkisi anlatılıyordu. Hoş, ama biraz amaçsız bir karakter komedisi... Ardından birçok yazara göre başyapıtı olan "A Woman Under the Influence - Etki Altındaki Bir Kadın" geldi. Sanatçının belki ilk kez tümüyle yazılmış, ayrıntılara dek belirlenmiş bir senaryoya dayalı olarak çektiği film, karşımıza evliliğinde sorunlar yaşayan ve yavaş yavaş gerçek dünyanın dışına kayan bir kadının öyküsünü getiriyordu. Tam 155 dakikalık uzunluğuyla ve Peter Falk eşliğinde Gena Rowlands'ın katkısıyla, perdede yaratılmış en güçlü, en ayrıntılı, en etkileyici kadın portelerinden biri, unutulmaz bir gerçekçi-psikolojik sinema örneği.

Baş malzemesi: insan

Tümüyle sanatçıların kendi koyduğu parayla yapılmış bu sistem dışı film, belki de Cassavetes sinemasının doruk noktasıydı. "Ben filminden çok birlikte çalıştığım kişilerle ilgileniyorum" diyen sanatçı, sanki filmlerini eşsiz insan portreleri yaratmak için çekiyordu. Sonra yine Gena Rowlands'a ve de tiyatro sanatına eşit ölçüde adanmış çok kişisel bir film: "Opening Night - Açılış Gecesi". Bu kez, sinir krizinin eşiğindeki bir büyük tiyatro oyuncusunu irdeleyen yine uzun (144 dakikalık) bir ruhsal araştırma. Ama ne görkemli bir sinemayla... Benim onu Gena'yla birlikte ilk ve son kez bizzat görme fırsatını bulduğum Berlin Şenliği'nde o yıl Gümüş Ayı alan ve onun sinemasını uluslararası düzeyde ilk kez onurlandıran film... Cassavetes de bizzat oynamıştı bu filmde...

Ardından en az bilinen filmlerinden "The Killing of A Chinese Bookie - Çinli Bahisçinin Ölümü" geldi. Cassavetes tarzı bir gangster kişiliği sergilemesi. Ve sonra artarda yine iki önemli film, iki başyapıt. "Gloria" (1980), yine bir tür gangster filmiydi: gerçekçilikle parodi arasında gidip gelen... New York'un göbeğinde kendi halinde bir ev kadının hayatına karışan bir küçük çocuk ve kadının onu gangsterlerden korumak için onların yöntemleriyle, eline silahı alıp savaşıma girmesi... Time Out'un deyiimiyle "yarı sanat

film, yarı kaçıp kovalamaça gerilimi. Ve onun tüm filmleri gibi soylu, ama öfkeliendiren türden”

Venedik ve Berlin ödülleri

“Love Streams - Aşk Irmakları”nı ilk kez yine Berlin 84’de izlemiştim. Filmin yarattığı büyük hayranlığı dün gibi hatırlıyorum. Uzun çekimlerden, süratli ama inanılmaz derecede etkileyici kamera hareketlerinden oluşan film, özünde bir büyük aşk ve çaresizlik çılgılığıydı sanki... Gena Rowlands’e eşlik eden, yine bizzat Cassavetes’in kendisiydi. Ama tuhaftır, hayatının kadınıyla başrolü paylaştığı bu filmde, onunla iki kardeş olmayı seçmişti!... Eşinden ve yuvasından kopmuş, büyük bir yalnızlık içindeki kadınla, kendi sorunları içinde boğulmuş erkek kardeşi ve ikisinin birlikte yaşama deneyimleri, insanın içini ürperten bir büyük ve gerçekçi drama dönüşüyordu. “Gloria” Venedik’te, “Aşk Irmakları” Berlin’de en büyük ödülleri alıyor ve muhaliflerine karşın, Cassavetes’in önemini perçinliyorlardı.

Eşi ve oğlu sürdürüyor

Ve işte, aşağı-yukarı hepsi bu kadar... Sanırım çok içmenin getirdiği siroz denen hastalık midesini kemirirken o, 1986’da son bir film daha yaptı. “Big Trouble” adlı filmde Cassavetes sanki hafif, ticari bir film yapabileceğini de kanıtlamaya çalışır gibiydi. Bu zararsız komedi, bir büyük sigorta şirketini kandırmayı amaçlayan iki üçkağıtçının öyküsünü anlatıyor ve sanatçının büyük dostu Peter Falk’un hatırı için yapılmış gibi duruyordu. Bu son filminden üç yıl sonra, 1989’da öldü Cassavetes... 60 yaşındaydı. Ardında belki sayıca az, ama önemi çok büyük bir avuç film bırakarak...

Gena Rowlands kariyerini sürdürdü. Aynı zamanda kocasının onuruna yapılan birçok gösteriye katılmayı ihmal etmeksizin... Üç çocuğundan sadece Nick Cassavetes ciddi olarak sinemayı seçti. Birkaç ilginç filminden sonra, 1997’de babasının bir senaryosu üzerine “She’s So Lovely - O Çok Sevimli” adlı filmi çekti. Bir film boyunca sanki Cassavetes’in ruhu geri gelmiş gibi oldu: film onun gözde temalarına öylesine yakındı ki...

Hollywood'un bir çınarı devrildi **ALAN PAKULA 70 YAŞINDA ÖLDÜ**

Yale üniversitesi mezunuydu, tiyatro bölümünde okumuştur. Yönetmen ve aktör olarak sahnede çalıştı. Ama sinemanın cazibesi başkaydı. 1940 sonlarından itibaren asistanlıkla işe başladı. Daha sonra yapımcı oldu. 1950 sonlarından itibaren yönetmen Robert Mulligan'la çok iyi anlaştığını fark etti. Birlikte yarım düzine film yaptılar. Hepsi de belli bir düzeydeydi. "Fear Strikes Out - Yenilen Korku", "Come September - Sonbahar Hatıraları", "To Kill a Mockingbird - Uğursuz Kuş", "Baby the Rain Must Fall - Kaderin Oyunu" gibi filmler, sinema tarihine geçti. Pakula'dan ayrıldıktan sonra yönetmen Mulligan'ın aynı başarıyı bir daha göstere-memesi, bu iş birliğinde yapımcının katkısını belirler.

Ama Pakula'nın asıl istediği yönetmenlikti. Sanatçı 1969'da Liza Minnelli'yi sinemaya kazandıran "Pookie" ile bu döneme başladı. İkinci filmi olan "Klute - Fahişe", Jane Fonda'ya bir Oscar kazandırırken, yönetmenin yerini de sağlamlaştırdı.

Alan Pakula bundan sonra hep çok iyi yazılmış senaryoları biraz Avrupa Sineması'ndan esinlenen uzun planlar, ayrıntı titizliği ve iki yanlı gizemli kişi-



Alan Pakula

lik tasvirleriyle besleyerek ünlü filmlerini yaptı. Uyarlama veya özgün senaryo ayrımı yapmıyordu. Tek istediği, konuyu ve hikâyeyi sevmesi, kendine yakın bulmasıydı. Ancak psikolojik öyküler kadar, belli bir siyasal yapıya dayalı gerilimler en çok sevdiği türü oluşturunuyordu.

Kolay unutulmaz filmler

Böylece, üst üste ünlü filmleri geldi. Kennedy cinayeti üstüne "The Parallax View", Watergate Skandalı üzerine "All the President's Men - Başkanın Adamları", William Styron uyarlaması savaş dramı "Sophie'nin Seçimi" Tüm bu filmlerdeki oyuncu yönetimi çok başarılıydı: ilkinde Warren Beatty, "Başkanın Adamları"nda Dustin Hoffman - Robert Redford ikilisi, "Sophie'nin Seçimi"nde ise Meryl Streep ve Kevin Kline'in oyunları büyük ilgi görüyor, kimileri Oscar adayı oluyor ve Streep, Pakula'nın Oscar kazandırdığı ikinci kadın oyuncu oluyordu.

Arada Jane Fonda ile iş birliği hep sürdü. Ama pek başarılı olmayan "Comes A Horseman - Eve Gelen Atlı", "Roller" gibi filmlerle... "Dream Lover", "Orphans", "See You in the Morning" gibi filmleri de pek başarı kazanmadı. Pakula iyice yorulmuş muydu?

Pakula 90'lı yıllarda öyle olmadığını gösterdi."Presumed Innocent - Şüphe Altında", Harrison Ford'lu çok iyi bir hukuk gerilimi, "Consenting Adults - Komşunun Karısı" bir aile kurumu eleştirisinden yola çıkan bir polisiye idi.

Ve 'Pelikan Dosyası'

Son önemli filmi ise bir John Grisham uyarlaması olan "The Pelican Brief Pelikan Dosyası" oldu. Benim kendi adıma türünün çok iyi bir örneği olarak selamladığım filmi, bizim eleştirmenlerimiz pek tutmadılar. Oysa film, paranoyak bir devlet komplosunu çok iyi anlatan yapısı içinde Pakula'nın 70'lerdeki ünlü politik gerilimleriyle göbek bağı taşıyordu. Ve örneğin Larousse Sinema Sözlüğü, bu film için şöyle diyordu: "Törenselsel ağırlığı ve dekoratif dışa vurumculuğu içinde büyüleyici bir anlatım"

Evet, artık tüm bunlar geride kaldı. Ve tam yarım yüzyıldır 'bilfiil' sinemanın içinde bulunmuş bir Hollywood çı-

narı devrildi. Alan Pakula 1998 yılında, 70 yaşında hayat-
tan ayrıldı. Bir avuç filmini belki şimdi daha soğukkanlı bir
tavırla ele alıp irdelemek mümkün olacak. En azından bu
gerekli...

Stanley Kramer en ünlü yıldızlarla çalışmıştı **BİR AMERİKAN LİBERALİ ÖLDÜ**

Berlin Festivali notları mı, yoksa yine Berlin'deki önemli Fritz Lang retrospektifi mi derken, kıyıda kenarda kalmış bir ölüm haberi. Stanley Kramer'in ölümü. Ölüm bir kez ve son kez gelir ve o insandan söz etmek için artık mazereti olmayan bir gerekçe oluşturur. Hele bu kişilik Kramer gibi zamanında zirveye çıkmış, sonraları ise neredeyse unutulmuş bir sanatçı ise... O zaman, diğerlerini kenara koyup biz de Kramer'in öyküsüne dalalım. Hele yakın zamanda bir kanalda, en önemli filmlerinden sayılan "Nurenberg Duruşmaları"nı sıcaklığına izlemişken...

Stanley Kramer 1913'de doğdu, 2001 yılında 88 yaşında dünyamızı terk etti. Çoktandır unutulmuştu, hatta bir vesileyle FİPRESCİ Genel Sekreteri Klaus Eder dostum bana telefon açıp hayatta olup olmadığını sormuştu. Son 20 küsur yıldır film yapmıyordu, 1991'de Amerikan Yapımcılar Birliği - The Producer's Guild'in David O'Selznick ödülünü aldığı törenden sonra da hiç umumi yerlerde gözükmemişti.

Kramer New York City Üniversitesi'nde okudu. 20 yaşlarında Hollywood'a gitti ve sinema işine girdi. Konu araştırmacılığı, yazarlık ve kurguculuk dallarında çalıştı. 1940'ların başlarında tüm parasını ortak yapımcı olarak filmlere yatırmaya başladı: "So Ends Our Night" adlı Erich Maria Remarque uyarlaması ve Anti-Nazi Savaş Filmi, ressam Gauguin'in hayatından esinlenen Somerset Maugham uyarlaması "The Moon and Sixpence"...

Gerçekçi filmler yapımcısı

Savaşa denk gelen askerlik hizmetinden sonra, Screen Plays Inc. adlı bir yapımevi kurdu ve küçük filmlere para yatırdı. Bunlar konuları dikkatle seçilmiş, sosyal mesajlar ve hümanist tezler içeren filmlerdi. Mark Robson'un yönettiği iki film örneğin: Kirk Douglas'ın oynadığı ünlü boks filmi "The Champion - Şampiyon" ve Hollywood'un ilk ırkçılık karşıtı filmlerinden olan "Home of the Brave"

Marlon Brando'ya dayalı savaş karşıtı Fred Zinnemann filmi "The Men - Erkekler"...Düzenli edebi uyarlamalar: ünlü Edmond Rostand oyununun Jose Ferrer'e Oscar kazandıran çevrimi "Cyrano de Bergerac", ünlü Arthur Miller oyununun çok kaliteli uyarlaması "Satıcının Ölümü" Hepsi saygınlık ve ödül kazanan bu filmler, ne yazık ki gişede iş yapmıyordu.

Dönüm noktası: "Kahraman Şerif"

Başarısı, ünlü "High Noon Kahraman Şerif"le geldi. Kramer bu yapıma baştan dört elle sarıldı. Carl Foreman'ın senaryosunun, komünist avıyla allak-bullak bir Amerikan toplumunda ne ifade ettiğinin çok iyi farkındaydı. Onun da gayreti ve elbette Fred Zinnemann'ın kusursuz yönetimiyle, film Oscar'lara boğuldu ve tüm zamanların en iyi westernlerinden biri olarak sinema tarihine geçti. Kramer'in yapımcılığı ilk kez gerçek anlamda ödüllendirilmişti.

Ardından yine önemsiz kimi filmler geldi. Arada Avrupa ile yapılan ve dünyaya açılma isteğini simgeleyen ortak yapımlar: İngiliz Rex Harrison - Alman Lilli Palmer çiftiyle Avrupa'da çekilen ünlü bir oyun uyarlaması, "The Four Poster - Bir Yatakta" ya da Kirk Douglas'la birlikte taa İsrail'e gidilip çekilen "The Juggler - Kahraman Hokkabaz" Bu arada Columbia için yaptığı son iki film, gişede para getiren başarılı filmleri arasında yer alıyordu: Brando'yu deri montlarla ölümsüzleştiren "The Wild One - Vahşi Hücum" ve ünlü roman uyarlaması, zengin kadrolu "The Caine Mutiny - Denizde İsyan"

Yönetmenlik serüveni başlıyor

Sonra, Kramer yönetmenliği de denemek istedi. Fred Zinnemann, Edward Dmytryk, Laslo Benedek gibi yönetmenlerle iş birliği iyiydi, ama artık tümüyle geminin kaptanı olmak istiyordu. Yönettiği ilk film, tıp dünyasına dalan bir bestseller'den uyarladığı "Not As A Stranger - Bir Yabancı Gibi" oldu. Robert Mitchum, Frank Sinatra, Olivia de Havilland gibi starlarıyla gişede çok başarı kazandı, ama kuşkusuz en kötü filmlerinden biriydi.

Ardından yine çok gösterişli, ama oldukça kötü bir film geldi: Napolyon dönemi savaşları üzerine görkemli epik denemesi "The Pride and the Passion - Gurur ve İhtiras". Bu kez kameranın önünde Cary Grant, Sophia Loren ve Frank Sinatra vardı. Film para yaptı, ama yine çok eleştirildi.

Kramer'in asıl kimliğine, yani ilerici ve sosyal temalar içeren filmlere dönüşü, bu filmlerin getirdiği mali güvence sayesinde oldu. 1958'de belki en iyi filmi olan "The Defiant Ones - Kader Bağlayınca"yı çekti. Irk sorunu üzerine yapılmış en güçlü filmlerden biriydi bu ve Tony Curtis - Sidney Poitier ikilisinin oyunları muhteşemdi.

Ardından gelen "On the Beach - Kumsalda", Nevil Shute'un bir romanından yola çıkan karamsar bir fütürist yapımdı: atom savaşıyla yok olmuş bir dünyada kalakalmış bir avuç kazazededenin öyküsü... Gregory Peck, Ava Gardner, Fred Astaire (ilk dramatik rolü), Anthony Perkins gibi oyuncularıyla hâlâ hatırlanan düzeyli bir film...

Ünlü 'mahkeme filmleri'

Sonra iki "mahkeme filmi" yaptı. "Inherit the Wind Rüzgârın Mirası", Amerika'da 'maymun davası' diye bilinen ve 1920'lerde bir mahkemenin Darwin teorilerine karşı açılan davayı reddetmesiyle sonuçlanan tarihsel hukuk olayını perdeye getiriyordu. Spencer Tracy, Fredric March, Gene Kelly'nin baş rollerini üstlendikleri film, yine ilerici bir öz taşıyor ve gericiliği, bağnazlığı mahkum ediyordu.

"Nurenberg Duruşmaları" ise daha iddialı ve daha dramatikti. 1947-48 yıllarında Nurenberg Kenti'nde Nazi suçluların yargılanması ve mahkum edilmelerinin öyküsünü

anlatıyordu Kramer... Filmi, mahkeme kayıtlarından yola çıkmıştı. Bu malzemedен bir film yapılabileceği belki ondan başka kimsenin aklına gelmezdi.



"Kader Bağlayınca" da Sidney Poitier ve Tony Curtis

Kramer filmde, mahkemenin en can alıcı noktalarını bize gösteriyordu (Buna rağmen film 3 saatten az sürmüyordu). Suçun o kadar taze ve acıların henüz diri olmasına karşın, hemen herkes olayın örtbas edilmesini istiyordu: Alman halkını canavar damgasından kurtarmak isteyen eski yöneticilerden, o halkı karşısına almaya çekinen Amerikan yüksek düzey subaylarına, yerel basından Amerikan medyasına dek... ABD'nin küçük bir kentinden gelen bölge yargıcı, vicdanının sesini dinliyor ve tüm suçluları mahkum ediyordu. Birkaç yıl sonra ne yapıp edip serbest kalacaklarını bile bile...

Bir 'casting' ustası

Kramer, bir kez daha nasıl inanılmaz bir 'casting' ustası olduğunu göstermişti. Deneyimli Spencer Tracy, mahkeme başkanıydı. Ama savcıda, genelde macera filmlerinin oyuncusu Richard Widmark'ı, savunma avukatında gencecik bir

Maximilian Schell'i kullanmayı nasıl akıl etmişti? Ya da uzun meslek yaşamlarının tam o döneminde, son derece uygun fizikleriyle rollerine eldiven gibi uyan sanatçılar: ölümünün yaklaştığı yıllardaki yorgun ifadesiyle, Nazilerin kısırlaştırdığı bir zavallıyı oynayan Montgomery Clift, bezgin ve şişmanlamış yüzüyle son derece patetik bir Judy Garland ya da Nazilerin aklanmasına çabalayan dul general eşi rolünde Marlene Dietrich...

Kramer, en önemli anlarda kameranın oyuncuların çevresinde dönerek konuşmalarını özenle saptadığı uzun planlarla, mahkeme sahnelerini gerçek bir gerilime dönüştürmeyi başarıyordu.

Sonrası daha az önemli. Parlak kadrolarına karşın biraz hantal olan filmler: komedinin 'slapstick' çağına bir saygı duruşu olan uzun ve dev güldürü denemesi "It's A Mad, Mad World - Çılgın Dünya", gemi serüveni "Ship of Fools - Çılgınlar Gemisi", bir İtalyan köyü masalı olan "The Secret of Santa Vittoria - Kasabanın Sırrı" Arada, Katharine Hepburn Spencer Tracy çiftini son kez biraya getiren ve Tracy'nin son filmi olarak kalan liberal ve anti-ırkçı mesaj filmi "Beklenmeyen Misafir" Kimsenin farkına varmadığı "R.P.M.", "Bless the Beasts and the Children" ve "Oklahoma Crude - Kara Altın" adlı filmler... Ve belki de son başarısı olarak kalan 1977 tarihli, ilgi çekici casusluk filmi "The Domino Principle - Ölüm Oyunu"

Bağımsızların atası

Kramer büyük bir anlatım ustası değildi. Ama o, Amerikan ve de Dünya Sineması'nın sayılı gerçek liberallerinden, sinemayı bir sanat alanından çok toplumsal, ilerici ve çağdaş tezler yaymak için bir medyum olarak kullanmayı deneyen vicdan ve bilinç sahibi aydınlardan biriydi. Belki bu aydın liberal tavrı, yönetmenliğinden daha önemlidir.

Ama bu saptama, onun filmlerini küçümsemekle de sonuçlanmamalı. Tam altı filmi en iyi film dalında Oscar adayı oldular: "Kahraman Şerif", "Denizde İsyan", "Kader Bağlayınca", "Nurenberg Duruşmaları", "Çılgınlar Gemisi" ve "Beklenmeyen Misafir" Filmleri ayrıca çeşitli dallarda tam

80 adaylık aldılar, bunlardan 16'sında Oscar'ı kazandılar. O Hollywood dışı bağımsızların da atasıydı ve bu alandaki öncülüğü de sanırım kolay kolay unutulacak gibi değil...

Ve de, Robert Enrico

Kramer'in yanısıra, ilginç Fransız yönetmeni Robert Enrico'yu da birkaç satırla analım. 1931 doğumlu sanatçı, 1960'lardan itibaren etkin olmuş, özellikle Alain Delon - Lino Ventura'lı "Les Aventuriers - Macera Peşinde", Brigitte Bardot'lu "Boulevard du Rhum - Kötü Yol", Romy Schneider - Philippe Noiret'li "Le Vieux Fusil - Savaş Kurbanları" yıllarca unutulmamıştı. Son yıllarda pek çalışmayan Enrico, 2001 yılında ve 70 yaşında dünyamızdan ayrıldı.

Andre de Toth ve Antonio Bardem'in ardından İKİ İLGİNÇ VE AYRIKSI YÖNETMEN ÖLDÜ

2002 sonbaharında kimi ölümler üst üste geldi. Özellikle birkaçından Fransa'da haberdar oldum ve gazetelerin sinema-kültür sayfalarındaki geniş yansımaları beni büsbütün etkiledi.

Önce Andre de Toth. Sinemanın göçmen ve çalışkan yönetmenlerinden biri. Kendi adıma, son aylarda iki kez andım onu: biri Kanal D'nin geç saatlerde oynattığı "House of Wax - Mumyalar Müzesi" adlı önemli korku filmi nedeniyle... Diğeri de Digitürk, MGM'de oynayan "Monkey on my Back - Sırtımdaki Maymun" adlı film dolayısıyla...



Andre de Toth,
eşi eski yıldız Veronica Lake ile

Ölünce farkına vardım: tam 90 yaşındaymış... 1912 Macar doğumlu sanatçı, 1931'de sinemaya giriyor ve yazarlıktan oyunculuğa, ikinci ekip yönetmenliğinden kurguculuğa her alanı deniyor. Ülkesinde yaptığı 5-6 film, zamanına göre son derece modern sayılan yapımlar. Savaştan hemen önce İngiltere'ye, oradan ABD'ye geçiyor. 1943 yılında "Süveys'e Pasaport" adlı serüven filmiyle Hollywood dönemine başlıyor.

De Toth, tam bir klasik dönem yönetmeni olarak her türde film çekti. Belki Western'ler başta gelir, özellikle de

Randolph Scott'la yaptığı yarım düzinesi... 1953 yılında çektiği "Mumyalar Müzesi" bir kaynağa göre "üç boyutlu filmlerin en iyisi" idi. Ama bu filmi korku filmleri türünün en iyileri arasında da saymak mümkün. Ayrıca Vincent Price'ı da bir korku ustası olarak tanıttı bu film... 1955'deki Kirk Douglas'lı westerni "The Indian Fighter - Asi Cengaver" türünün en iyilerinden sayılır. (Yine Digitürk'te yer alan bir film). "Sırtımdaki Maymun" adlı siyah-beyaz filmse o zamana dek yasak bir konu olan uyuşturucu alışkanlığını yüreklilikle inceler ve kadri bilinmemiş bir oyuncu olan Cameron Mitchell'den azami yararlanır.

De Toth 1960'lardan sonra Avrupa'ya geri döndü ve özellikle tarihsel yapımlar yönetti. İleri yaşına karşın genç kaldığı bilinir: daha 10 yıl öncesine dek California'da Mazda'sıyla aşırı hızdan tutuklanıyor ve yeni film projeleri yapıyordu!... Uzun süre dönemin vamp sarışını Veronica Lake'le evli kalmıştı. Martin Scorsese onun "değeri anlaşılmamış bir kahraman" olduğunu söyler ve özellikle "Play Dirty - Kirli Oyun" adlı 1968 yapımı savaş filmini çok beğenir. De Toth'un ayrıca Hollywood'un efsanevi dört tek-gözlüsünden biri olduğunu da eklemek gerekir. Diğerleri John Ford, Raoul Walsh ve Fritz Lang olmak üzere...

İspanyol sinemasının öncüsü.

Ekim 2002 sonlarında ölen bir sanatçı, İspanya'nın büyük yönetmeni Juan Antonio Bardem'di. Sevgili Onat'ın da çok sevdiği yönetmenlerden... 1922 doğumlu sanatçı, İspanyol Sineması'nın büyüklerindendi: Pedro Almodovar ve kuşağının babalarından yani... Ana-babası oyuncuydular, ama o tarım mühendisliği okudu. Ama kader, Tarım Bakanlığı'nın onu haber filmleri bölümüne atamasıyla değişti. Birden sinemaya ilgi duydu ve eğitimini aldı. Yakın dostu Berlanga'yla birlikte bir kısa filmle işe başladılar. Yıl 1948'di. Berlanga'nın ünlü politik filmi "Hoş geldiniz Bay Marshall"ın senaryosunu birlikte yazdılar.

1953'ten itibaren Bardem tek başına yönetmenliği denedi. "Komikler", "Mutlu Paskalyalar" derken, ünlü "Bir Bi-

sikletçinin Ölümü” geldi. Daha 1943’te İspanyol Komünist Partisi’ne üye olan Bardem, bu filmde üstü kapalı biçimde de olsa General Franko’nun rejimine ağır eleştiriler getiriyordu. Bu film 1955 Cannes Şenliği’nde, sonraki filmi “Cal le Major - Ana Cadde” ise 1956 Venedik şenliğinde FIPRESCI ödülleri ald. Çeşitli siyasal baskılara karşın, Bardem hep çalıştı. “İntikam”, “Masumlar”, uluslararası bir kadroyla çektiği “Mekanik Piyanolar”, “Savaşın Son Günü”, “Varyete” Son filmlerinden biri “Lorca: Bir Şairin Ölümü” adını taşıyordu. Adı İspanyol Sineması’nın öncüsü olarak hep anılacak.

2002

Yaşayan en büyük sinema ustası öldü
BİLLY WİLDER: KESKİN ALAYIN ARDINDAKİ HASSAS
YÜREK

Sinemanın yaşlarıyla hayret uyandıran ünlülerinden biriydi.: 1906 doğumlu olduğuna göre, tam 96 yaşında... Yaklaşık 10 yıl önce Berlin Şenliği'nde basının karşısına çıkmış, demek ki 85 yaşının üstünde olduğu halde çok keyifli bir sohbet yapmıştı.

Viyanalı otelcinin oğlu, önce gazeteciliği seçmiş, çiçeği burnunda olarak geldiği Berlin'de bu işi sürdürürken, geceleri kendi ifadesiyle "yaşlı bayanlara kavalryelik, gerektiğinde de jigololuk" yapmıştı. Kafası

bin bir fikirle kaynayan genç adam, yapacağı en iyi işin sinema olduğunu çabucak kavramış ve senaryo yazarı olarak işe başlamıştı. Ama Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılında, Yahudi kökenli Wilder en doğru seçimi yaparak ülkeyi terk etmiş, önce Paris, sonra da Hollywood'da efsanevi kariyerine başlamıştı.



Billy Wilder

İlk filmi, sübyancılık üzerineydi!...

Wilder, ABD'ye geldiğinde İngilizce bilmiyordu. Sonradan öğrendiği de şüpheli!... Alman aksanını olsun, Avrupalı

bakışını olsun hiç yitirmedi. Bu ona, seksin henüz tabu olduğu bir sinemada, ahlak konularında çok elastik olmak, cinselliğin her türlüyle alay etmek ve incelikli bir mizahı hep sürdürmek olanaklarını tanıdı. Lubitsch, Leisen, Hawks gibi ustaların klasik komedilerinin senaryolarından sonra sıra bizzat yönetmenliğe geldiğinde, ilk filmi "The Major and the Minor - Küçük Kız", kendisini 18 yaşından küçük olarak tanıtan delişmen bir genç kız ve ona abayı yakan bir subay üzerineydi. Yani, açıkçası, sübyancılık!...

Bir büyük karamsar mı?

"Çifte Tazminat"ta kara-filmlerin belki en karasını yaptı. **"Büyük Karnaval"**da medyanın, "Sunset Bulvarı"nda star efsanesinin yapıla gelmiş en acımasız eleştirisini gerçekleştirdi. Tüm bu filmlerde adına 'insanlık durumu' denebilecek şey üzerine yaptığı gözlemler, görünüşte son derece acımasızdı. Wilder sanki insan ırkından umudunu kesmiş bir kötümserdi, işlerin asla iyi gitmeyeceğine, insanlığın asla 'düzelmeyeceğine' inanan bir aşırı karamsar.

Ama acaba gerçekten öyle miydi? Tüm filmlerini dikkatle incelemek, sonunda onun daha çok tam bir hümanist olduğunu, insanın daha iyi bir yola döneceğinden umudu kesmediğini ve bunu sinema ve de filmleri yoluyla yapmaya çalıştığını gösterir. Hem de kesinlikle...

İşte büyü zamanı...

"Sabrina", "Öğleden Sonra Aşk", "Garsonyer", son derece sempatik duygusal komedi görünümleri ardında Amerika'daki sınıfsal ve cinsel ayrımcılığı, çalışma yaşamını ve büro hayatını radikal biçimde taşıyan filmlerdir. "Beklenmeyen Şahit" Agatha Christie'ye, "Şerlok Holmes'in Özel Hayatı" Sir Conan Doyle'e yapılmış en iyi saygı duruşudur. "Bazıları Sıcak Sever" ve "Yaz Bekarı" Marilyn'in gerçek oyun gücünü en iyi gösteren filmlerdir. Ayrıca ilki sinema tarihinin en ünlü travesti filmidir. Jack Lemmon ve Walter Matthau ile tanışmasından sonra ise, bir avuç filmini sanki onlara adamıştır: "Büyük Tasarı", "Avanti", "Baş Sayfa"

Özellikle Jack Lemmon'la ilişkisi apayrı bir inceleme,

hatta kitap oluşturacak düzeydedir. Nitekim Wilder üzerine yazılmış tüm kitaplarda bu ilişkiden uzun boylu söz edilir. Bu konuda bir anekdot... Yıllar önce Peter Sellers, "Kiss me Stupid"deki rolü konusunda kaygılarını belirttiğinde, Wilder ona şöyle demiş: "Jack Lemmon gibi yap. Çekim öncesi gözlerini kapar ve "İşte büyü zamanı" der. Ve her şeyi unutup kendini rolüne verir".



"Garsonyer"de Shirley MacLaine ve Jack Lemmon

Yukarıdaki üçlü buluşma

Wilder, sanırım ki yukarda Matthau ve Lemmon'la çok keyifli bir buluşma gerçekleştirmiştir. Herhalde o ikisi ustalarını uzun süredir bekliyorlardı ve birlikte belki eski filmlerindeki eşsiz şakaları anmış olabilirler. Bu arada, bu büyük ustanın filmlerinden bir bölümünün Digitürk - MGM'de sürekli gösterildiğini hatırlatmakta yarar var: "Öğleden Sonra Aşk", "Beklenmeyen Şahit", "Bazıları Sıcak Sever", "Garsonyer", "Bir İki Üç", "Sokak Kızı Irma", "Büyük Tasarı", "Öp Beni Budala" ve "Avanti".

Ünlü yönetmen 94 yaşında öldü
TÜRKİYE DOĞUMLU ELİA KAZAN, SİNEMANIN
EN BÜYÜK USTALARINDANDI

Sinemanın en büyükleri arasında Türkiye doğumlu olan tek isimdi: Rum bir aileden 1909'da Elia Kazancıoğlu adıyla doğmuştu. Ailesinin kökenleri ise Kayseri çevresindendi. Daha 4 yaşında ABD'ye göç eden, babasının yolundan gidip halı tüccarı olmak yerine Yale Üniversitesi'nde tiyatro okuyan, çok genç yaşta Group Theatre grubunu kurup oyun yönetmeye başlayan Elia, kökenlerini hiç unutmadı. Sık sık Türkiye'ye geldi: film çevirmek için, son döneminde sıvandığı romancılığı adına esin aramak için, aile izlerini sürmek için, İstanbul Festivali'nden ödöl almak için, dönemin başbakan ve bakanları tarafından kabul edilip iltifatlara boğulmak için...



Elia Kazan

Ama aile kökenlerine kimi acı hatıralar da karışmıştı. İlk dünya savaşındaki kuşatılmış ve kısıtılmış Osmanlı'nın Batı tahrikleriyle azınlıklara karşı yüzyıllardır sürdürdüğü 'müsamaha'nın sekteye uğraması, onun ailesinde de acı anılar bırakmıştı. Ama onun kişiliği Anadolu'yla öylesine yoğrulmuştu ki, o acının galip gelmesine izin vermedi.

1962'de önemli bölümünü İstanbul'da, Haliç kıyılarındaki "Amerika Amerika", Kazancıoğlu ailesinin serüvenini anlatır. Bu filmde yer yer "korkutucu Osmanlı" imajı olsa da filmin tümü Anadolu'ya ve o döneme şiirsel bir ağıttır. Benzer şeyleri 1982'de yazdığı "The Anatolian Anadolulu" adlı ünlü biyografik romanda da kullanmıştır. Birçok filminde bu Anadolu duyarlılığı vardır: örneğin kendi romanından uyarladığı "The Arrangement - Kader Değişmez" adlı filminde... Bir de, bir Berlin Festivali'nde ona kökenlerinin Rum mu, yoksa Ermeni mi olduğunu soran bir yabancı gazeteciye verdiği yanıtı unutmuyorum: "Hiçbiri... Ben tek sözcükle bir Anadoluluyum" Tüm bunlar, Kazan'a bir dönemde yakıştırılan "Türk düşmanı" unvanının hiç de doğru olmadığını kanıtlar.

İlk dönemdeki ününü parlak tiyatro ya da roman uyarlamalarıyla yaptı: "İhtiras Tramvayı", "Viva Zapata", "Cennet Yolu", "Taş Bebek"... Özellikle Tennessee Williams'ı en iyi anlayıp uyarlayan sinemacıydı. Ama ilk döneminde bile tiyatro / roman uyarlamalarının sınırlayıcı dünyasından sıyrılıp belgesel tadında dış mekan filmleri de çekmişti: "Boomerang - Geri Tepen Silah" ya da "Sokaklarda Panik" gibi... Az bilinen filmlerinden "Kalabalıkta Bir Yüz"de medyanın bireyi ezici etkilerini, ilk kez güçlü biçimde işleyen filmlerden birini yapmıştı.

Tümüyle biyografik filmi "Amerika Amerika" en gözde yapıtı olarak kaldı. Hollywood'un parlak dönemini anlatan kıymeti bilinmemiş "The Last Tycoon - Son Büyük Patron"dan sonra (1976) bir daha film çeviremedi. Ama çevirdiği toplam 20 film, onun Amerika'nın 20. yüzyıldaki en önemli meselelerine değindiği, bir avuç en ünlü yapıtı

uyarladığı ve aynı zamanda, gösterişli, barok, ama öz olarak da çok zengin bir sinema dilini kurduğu bir toplam olarak yeterince önemlidir.

1947'de Lee Strasberg'le birlikte kurduğu Actors' Studio adlı oyunculuk okulundan yetişen o öfkeli genç adamlara sinemadaki en iyi rollerini Kazan verdi: Marlon Brando, Montgomery Clift, James Dean, Warren Beatty... James De-



"Aşk Bahçesi"nde Warren Beatty ve Natalie Wood

an efsanesinin onun Steinbeck uyarlaması "Cennet Yolu"yla başladığı unutulabilir mi? Brando ise özellikle özgün bir senaryoya dayalı "Rıhtımlar Üzerinde"yle ilk Oscar'ını aldı ve efsaneye doğru giden yolda en büyük adımı attı. Katharine Hepburn, Jeanne Crain, Vivien Leigh, Carroll Baker, Lee Remick, Natalie Wood, Deborah Kerr onun kadın oyuncular galerisinden kimi portrelerdir. Karl Malden, Anthony Quinn, Rod Steiger, Eli Wallach, Jo Van Fleet, Eva Marie Saint ise üne kavuşturduğu karakter oyuncularları...

Elia Kazan, hayatının en zor yıllarını 1950'lerde yaşadı. O dönemde çılgın ve demagog senatör Joseph McCarthy'nin etkisiyle Amerikan Kongresi'nin giriştiği soruşturmalarda sıra Hollywood'a geldiğinde ve kurulan komiteler tüm ünlü sanatçıları "solcu etkinlikleri" konusunda ifade

vermeye ve ihbarda bulunmaya zorladığında, Kazan ilk pes edenlerden biri oldu. Komünizmi lanetlemek ve solculuğa ilgi duyduğu gençlik yıllarını yadsımakla kalmadı. O yıllardaki kimi arkadaşlarını da ihbar etti. İlerici Amerikan ve dünya kamuoyu bunu hiç affetmedi ve Kazan yıllarca ‘muhbir’ etiketini sırtında taşıdı.

Kısa süre sonra “Rıhtımlar Üzerinde”yle Oscar’lara boğulması ya da yine o sıralarda “İpteki Adam” adlı gülünç biçimde anti-komünist bir film yapması, hep bu olaylara bağlandı. Ama ne olursa olsun ve hayatının bir döneminde ahlaken yanlış bir iş yapmış da olsa, o çok büyük bir yönetmendi ve sinema tarihine öyle geçti. Ve Kazan, 2003 yılında, 94 yaşında olduğu halde hayata veda etti.

2003

“HER ŞEY SENİN İÇİN”: SİRK’İN BAŞYAPITI VE İKİ ÜNLÜ YENİDEN YORUMU ÜZERİNE

Douglas Sirk’in kimi sinemaseverler ve yönetmenler tarafından son derece önemsenmesi, bu konuda tam bir konsensüs oluşmasına yetmiyor. Bakınız: sanatçının başyapıtı sayılan ve geçenlerde Sinema Büyüsü kuşağında gösterdiğimiz “All That Heaven Allows - Her sev Senin İçin” adlı filmi, Leslie Halliwell’in çok ünlü Film Guide’ında hala “yıldızsız” olarak duruyor (yani tek bir yıldız bile verilmemiş). Elbette filmi çok önemseyen kaynaklar yok değil: örneğin Time



Douglas Sirk

Out, Yüzyılın Yüz Filmi arasına almış ve özetle şöyle diyor: “Yüzeyde gösterişli bir melodram: orta sınıftan, hala çekici bir dul kadın ve ondan çok daha genç, bohem tavırlı bahçıvanı arasındaki ilişki. Ama aslında film, Amerikan Rüyası denen şeyin çok değerli bulunan hemen tüm cephelerine saldırıyor. Zenginlik, snopluğa ve hoşgörüsüzlüğe yol açıyor, ailede birlik denen şey yabancı düşmanlığına ve ölümler kültüne dönüşüyor, gündelik nezaket şaşırtıcı biçimde buyurgan olabiliyor ve materyalizm, en doğal duygulardan uzaklaşmayı getiriyor”



"Her Şey Senin İçin" de Rock Hudson ve Jane Wyman

Doğrusu ben de filmin çok büyük hayranlarından değilim. Birçok sinemasever, son derece sakın ve alçakgönüllü bu filme Sirk'in daha ateşli ve barok melodramlarını tercih eder: **"Written on the Wind - Ask Rüzgarları"**, **"Magnificent Obsession - Şahane Tutku"** ya da **"Imitation of Life - Zehirli Hayat"** gibi. Ama filmi bu kez gösterdiğimde dikkatle izleyip kaydederken, gerçekten o sakın ve neredeyse 'banal' görünümün altında yanan ateşi kavradım. Bu yazıda bundan söz etmek istiyorum.

Bir 'bahçıvan' öyküsü

Film, küçük ve sevimli bir kasabada, orta sınıflardan, iki yetişkin çocuğuyla dul kalmış bir kadının, bahçedeki ağaçları budamaya ve bakmaya gelen bir bahçıvanla ilişkisi üzerine kurulu. Bahçıvan aslında zaten bildiğimiz bahçıvanlardan değil: üniversitede tarım ve ağaç bilim eğitimi almış, çevrede bir doğal bitkiler merkezi işleten ve babasından miras kalmış kimi ev bahçelerinin bakımını da yürüten... Yakın zamanda bu küçük işleri terk edip, daha yaratıcı etkinliklere açılmak üzere. Yani sosyal açıdan o denli de uçurum yok.

Ama ne olursa olsun, o sonuç olarak bitki ve ağaçlarla uğraşiyor ve bundan para kazanıyor. Kadın ise, partilerde

sarhoş olup en yakın arkadaşlarının karılarına sarksalar ve sürekli dedikodu üretseler de, görüntü olarak orta sınıf sayılan bir çevrenin seçkin bir üyesi. Yakın arkadaşları var, yetişkin iki çocuğu var, şık giysileri, son model bir arabası ve kendini adadığı sosyal etkinlikleri var.

Ama öyle olmuyor, genç kadın bu kendisinden en az 15 yaş küçük, en az 15 santim de uzun, irikiyim ve yaşam bilgisiyle yüklü erkeğe tutuluyor. Adamın Rock Hudson olması işleri kolaylaştırıyor elbette: Ronald Reagan'dan boşanmış Jane Wyman (gerçek hayattan söz ediyorum!), bu sıırım gibi ve adı henüz eşcinsele çıkmamış erkeğe nasıl dayansın ki? O da dayanamıyor. Gönül eğlendireyim derken, bir de bakıyor, adam ciddi, ona evlenme öneriyor.

Uzun duraksamalardan sonra kabul ediyor. Ama çevreyi hesaba katmamıştır. Öncelikle çocukları karşı çıkıyor: ölen babalarının anılarıyla dolu evi bırakıp başka bir yere, genç adamın evine yaşamaya gitmek fikri karşısında adeta çıldırıyorlar. Sonra komşular, yakın arkadaşlar ve 'dost çevresi' geliyor. Hemen herkesin bu birlikteliğe karşı çıkmak için geçerli nedenleri var. Kadın duraksıyor, direnmeye çalışıyor. Ama sonra boyun eğiyor ve adamı bırakıyor.

Sade ve inanılır olaylar

Film elbette böyle bitmiyor. Çünkü Douglas Sirk'in olaya bakışı, biraz sonra söz edeceğimiz, Rainer Werner Fassbinder'in (20 yıl sonraki) bakışından çok farklı değil. Sirk, boyun eğmeyi ve mutsuz sonu değil, isyan etmeyi, konvansiyonları yıkmayı ve böylece mutlu sona ulaşmayı seçiyor. Çünkü her akli başında insanın bildiği gibi, sonuç olarak hayatımızı biz inşa ederiz, kaderimiz kendi ellerimizdedir ve mutluluk yolundaki yapay engellerin silkenip atılması şarttır.

Film, son derece yalın, sade ve gerçekçi bir yaklaşımı izliyor. Örneğin "Şahane Tutku"daki tüm o kolay inanılmaz gelişmeler, kadının kör olması ve buna sebep olmuş adamın da onu ameliyat edip iyileştirmek için okuyup 'doktor çıkması', sonunda ameliyat... ve mutlu son... ya da "Aşk Rüzgarları"nda günümüzün Dallas, Hanedan ya da sayısız

Brezilya dizilerini andıran karışık ve karmaşık gönül entrikaları, gizli tutkular, yoğun arzular ve ihtiraslar...

"Her şey Senin için"de bunların hiçbirisi yok. Sadece temel bir şey var: iki insan, kimseye zarar vermeden, yasaları çiğnemen, birleşip mutlu olmak istiyorlar. Ama çağdaş bir sanayi toplumu olan Amerika'da bile bu mümkün olmuyor ve her şey, herkes onlara ayrılmalarını sanki emrediyor.

Bundan daha büyük bir dram, daha sarsıcı bir toplum / birey ilişki ve çelişkisi olur mu? Ortada ahlak dışı bir şey yok, topluma karşı gelen temel bir davranış yok. Sadece, o kadar da aşılmaz olmayan yaş ve sosyal statü farkları var. Ve bir şey daha: herkesten yansıyan inanılmaz bir bencillik ve de kıskançlık.

Annenin evlenmesine en sert biçimde karşı çıkan iki çocuk, çok kısa zaman sonra kendi hayatlarını yaşamak için evden uzaklaşıyor ve anneyi tek başına bırakıyorlar. Çevrenin, yani tüm o dost ve arkadaşların tavrı ise, kendilerinin sahip olmadığı bir mutluluğa birden erişme şansını yakalayan birini engelleme içgüdüsünden kaynaklanıyor, başka şeyden değil...

Melodram, trajedinin torunudur

Douglas Sirk'in o eşsiz estetik dünyasının dışında, filmin bunca önemsenmesinin gizi burada yatıyor. Melodramlar trajedinin torunlarıdır. Nasıl trajedilerde insanoğlunu aşan büyük engeller, örneğin tanrıların buyrukları, kaderin yazdıkları, önlenemez imkansız ikilemler gibi şeyler varsa, melodram kahramanlarının önünde de kolay aşılmaz engeller vardır.

Bu filmdeki engeller ise öyle büyük gözüküyor. Hayatın gerçekleri, çevremizi oluşturan insanların genel psikolojiye son derece uygun davranışları. Ama sanki asıl aşılmaz olanlar bunlar... Finalde kadının çözüme ulaşması için küçük bir olay, bir kaza yetiyor... Rock Hudson kadına yetişmek üzereyken bir tepeden kayıp düşüyor ve gözde bir melodram mekanı olan hastaneye yatırılıyor. Başucunda bekleyen kadın artık kararlıdır: gerçi açıkça belirmiyor, ama onun hikayeyi mutlu sona götüreceği kesin gibidir.

Böylece Sirk önemli bir şeyi başarıyor. Tüm gelişimle-riyle hayata yaslanan, hiçbir abartma içermeyen, adeta ger-çekçi bir melodram kuruyor ve hikayesine herkesi yüzde yüz ortak ediyor. Belki melodram türünün yeni bir gerçek-çilik kodu kazanmasının bir işaretidir bu ve her halde, yapı- la gelmiş en soylu melodramlardan biri vardır karşımızda...

Fassbinder'in yaklaşımı

Filmin özellikle iki önemli sanatçıyı, Fassbinder ve de yakın zamanda Todd Haynes'i niye böylesine etkileyip yeni yorumlara yol açtığı da anlaşılıyor. Çünkü burjuva ya sana-yi toplumlarının, sadece statülerin korumasına, düzen den-şeyin aynen sürüp gitmesine yönelik tavırları, Fasssin-der gibi isyancı ve baş kaldıran bir sanatçı için ideal bir malzeme.

Hele özellikle eşcinsellerin çok sık yaşadıkları, cinsel partnerleriyle yaş farkı ya da sosyal sınıf çelişkisi, eşcinsel-liklerini saklamamış her iki sanatçı için de ayrı bir 'cazibe merkezi'

Gerçi Fassbinder olayı eşcinsel bir çerçeveye taşımıyor. Ama 1950'lerin ABD'sindeki 20 yıl içinde eskimiş noktaları da aynen koruması mümkün değil. Ne de olsa artık 1970'lerin yeni ve Cinsel Devrim denen şeyi yaşamış ahlakı geçerli. Böylece, onun "Fear Eats the Soul - Korku Ruhu Ke-mirir" (ya da diğer adıyla "Hepsinin Adı Ali'ydi") filmindeki kadın, 60 yaşlarını süren, temizlik işlerine giden bir emekçi Alman kadını, 'bahçıvanımız' ise ondan 20 yaş kadar kü-çük Faslı göçmen Ali oluyor.

Bir Alman ve bir Türk

Emmi, bir barda tanıştığı adama ilgi duyuyor, onu evine alıyor, yatağa giriyor ve sonra evlenmeye kalkışıyor. Tıpkı Sirk'in filmindeki gibi, bu evliliği erkek istiyor: çünkü yine o filmdeki gibi, etraf ne derse desin, her iki genç erkek de yaşlı kadınlara çıkar için değil, serseri ruhlarını dinleyip an-layan kişilikli ve güvenilir birer ruh ikizi buldukları için ya-naşıyorlar.

Elbette Emmi'nin evli üç çocuğu, ayrıca komşuları ve

yakınları da bu birleşmeye karşı çıkıyor. Aralarında bu kez dil, din, kültür ve de 20 yıllık yaş farkı var elbette... Emmi de önce boyun eğiyor, ama Sirk'in filmini görmüş olmasa da, sonunda doğru yolu buluyor!...

Fassbinder şöyle diyor: "Bu gerçek bir hikayeden esinlenmişti. 60 yaşlarındaki dul bir Alman kadını, kendisinden genç bir Türk işçisiyle tanışır ve evlenirler. Günün birinde kadın ölü bulunur. Katilin koca mı, yoksa civardan Türk veya Alman başka biri mi olduğu hiç bulunmaz. Ama ben hikayeyi aynen çekmedim. Yani kadın temelde bu birlikteliğe karşı çıkan toplum tarafından yok edilmişti, falan filan... Şimdilerde bireylerin her şeye ve de topluma karşı direnmesini ve her şeye karşın başarmasını anlatmayı daha ilginç buluyorum. Bu, aynı zamanda filmi seyredenleri uyarma ve bilinçlendirme çabası da sayılabilir"

Ve günümüzdeki uyarlama

1973 yapımı bu uyarlamadan 30 yıl sonra, bu kez Todd Haynes yeni bir uyarlama yaptı: "Far from Heaven - Cennetten Çok Uzakta" Ama artık çok şey değişmişti. Olayı 1957 yılına yerleştirerek, Sirk sinemasını hatırlatan bir renk cümbüşü ve estetik düzey yakalayarak o filmi yenilemek yeterli değildi. Savaşılacak şeyler değişmiş, toplumların ahlak anlayışları hayli yol almış, geleneksel 'burjuva ahlakı'nda ciddi gedikler açılmıştı. Artık kimse dul bir kadının yeniden ve daha genç biriyle evlenmesine filan karşı çıkmazdı: mutluluk ve haz arayışı sanki bir hak, hatta bir görev haline gelmişti. Bireycilik çağıydı bu ve birey, sanki kutsal bir varlık olarak, her şeyin merkezindeydi.

Haynes de gerekli değişiklikleri getirdi. Kadın dul değil, hala evli oldu. Ama onun 'ihaneti'ne biraz hak vermek için, koca eşcinsel yapıldı ve kadın onu bir 'erkek arkadaşı' ile koklaşırken bizzat yakaladı!... Bu durum karşısında teselli amacıyla sığındığı yine bahçivandı, ama adam bu kez bir zenciydi. Ve elbette yıl 1957 idi ve bu ilişkiyi onaylamak kolay değildi.

Ama tüm bunlar, filmin bir yönetmenin başyapıtına yapılan görkemli bir saygı duruşunun ötesinde de çok iyi bir film olmasını engellemedi. Gerçi Halliwell Guide (ve onu

günümüzde sürdüren John Walker) bu filmi de es geçip yine 'yıldızsız' bırakmaktan kendilerini alıkoyamadılar. Ama tüm ciddi sinema yazarları, filmi bir başyapıt olarak selamladılar.

Görüldüğü gibi, ayrıntılar değişiyor, hatta kimi zaman asıl olan da... Ama çok temel şeyler değişmiyor. Bunlardan biri, bir başyapıttan esinlenerek yeni başyapıtlar yapılabileceği gerçeği ise, öteki de bireyin mutluluğa erişmesinin önünde hala çok engeller olduğu ve hala toplumsal tutumların buna kolay kolay izin vermediği gerçeği...

ROGER CORMAN'IN POE UYARLAMALARI: KORKUNUN KENDİNE ÖZGÜ TADI...

Edgar Allan Poe benim için hep çok gizemli bir ad olarak kalmıştır. Onun Melih Cevdet Anday'ın eşsiz çevirisiyle dilimize kazandırılan "Annabelle Lee" adlı şiirini herkes gibi ben de çocukluk yıllarımda okudum ve hayran kaldım. Hikâyelerini okumam yine aynı yıllara rastladı. Sanırım Doğan Kardeş kitaplarındandı: cırlak renklerle bezeli tuhaf bir kapağı olan "Altın Böcek" kitabı, yine çocuk yaşında beni şaşkınlığa düşürmüştü. Evet, karşımda bir korku-gerilim hikâyeleri yazarı vardı. Ama diğerlerinden ne denli farklı...

Poe, edebiyatta "gotik tarzı"nın yaratıcısı ve de klasik detektif öykülerinin atası olarak biliniyordu. İki çok önemli



Roger Corman

nitelik!... 1809 yılında doğup sadece 40 yıl yaşadıktan sonra 1849'de ölen Amerikalı yazar, İngiliz kökenli bir aktrisle Baltimore'lu bir aktörün çocuklarıydı. Aslında tipik İngiliz tarzı bir yazı tarzının atası olması, kuşkusuz bu kökenlerden de kaynaklanmıştı!... İçki tutkusu yüzünden birçok işten atılmıştı. Bir kadeh likör bile onda hayaller dünyasına girme sürecini başlatıyordu. Tüm o garip, ayrıksı, ürkünç öykülerin esini, bu içkiye teslim dönemlerinde mi geliyordu? Bilinmez ki... Ama 20 yaşından başlayarak önemli şeyler yazmaya koyuldu. Aylık bir dergiye yazdığı ilk hikâyeleri olan "Arthur Gordon'un Hikâyesi", "William Wilson", "Usher Evinin Çöküşü", ondaki büyük hayal gücünü ve dili kullanma özelliklerini tümüyle haber veriyordu.

İlk Poe uyarlamaları

Poe'nun öyküleri ilk baştan beri sinemanın dikkatini çekmiş ve sessiz dönemden başlayarak çeşitli uyarlamalar yapılmıştı. Griffith 1909'da bir "E. A. P.'nun Hayatı"nı çekmiş, "The Raven - Kuzgun" adlı şiiri 1912'den itibaren birkaç kez filme alınmış, 1942'de "E. A. P.'nin Aşkları"(!) yapılmıştı. 1951'de ise benim çok iyi hatırladığım "The Man with A Cloak - Pelerinli Adam" adlı bir filmde Poe, Joseph Cotten'in oyunuyla, bir esrarı çözen bir yazar-detektif olarak perdeye gelmişti. Fransa'da, İngiltere'de, Almanya'da çekilen başka filmler de var.

Ama Poe'ya sinemada asıl değerini veren, deyim yerindeyse onu sinemayla barıştıran, **Edgar Allan Poe** oldu. 1926 doğumlu bu ünlü Amerikalı bağımsız yapımcı-yönetmen, 1953 yılında yazar-yapımcı, iki yıl sonra ise yönetmen olarak başladığı uzun meslek yaşamındaki en önemli aşamayı Poe uyarlamalarıyla gerçekleştirdi. Bunlardan ilki olan "Usher'lerin Evi"ni yaptığında yıl 1960'tı ve Corman'ın arkasında 5 yılda yönettiği tam 25 film vardı!... Filmleri çok çabuk ("The Raven"ın dekorlarında çektiği "The Terror" filmini bir hafta sonunda bitirdiği söylenir!) ve çok ucuza çıkarmasıyla tanınan yönetmen, belki Poe'ya el atmasaydı sinemada bir başka Ed Wood olarak kalmaktan öteye gidemeyecekti.

Poe yazar, Corman tamamlar!...

Corman, 1960'tan 1965'e sekiz tane Poe filmi çekti. Corman'a Poe'nun kısacık bir öyküsü yetiyordu. Tüm bu filmleri yapan American International Pictures adlı şirketin başkanı James H. Nicholson'u dediği gibi "Poe ilk bobini ya da son bobini yazar. Gerisini Corman tamamlar!" Aslında Poe'nun zaten tipik bir kısa öykü yazarı olduğunu belirtmek gerekir. Şu sıralar onun İthaki yayınlarından çıkmış çevirilerini okuyorum: "E. A. P. - Bütün Hikâyeleri" Örneğin üçüncü ciltteki "Oval Portre" sadece dört sayfa... Bir şatoya gelen bir yabancı, olağanüstü canlı bir kadın portresi karşısında şaşkınlığa düşüyor. Sonra bir kitapta bulduğu notları okuyor. Yıllar önce, ünlü bir ressam dünya güzeli bir kızla evlenip onu şatoya gelin getirmiştir. Ve karısını günler boyu soğukta poz vermeye ikna etmiştir. Resim bittiğinde öylesine gerçektir ki, ressam haykırır: "Ama bu canlı" Ancak ona döndüğünde, kadının çoktan ölmüş olduğunu görecektir. Nasıl, dört sayfadan çıkan ne şaşırtıcı bir öykü, değil mi? Ve Oscar Wilde'a "Dorian Gray'ın Portresi" için esin vermiş de olabilir!...

Corman, "Oval Portre"yi filme almadı. Ama filme aldığı hikâyeler, Poe'nun en ilginçleri arasında sayılır: "Usher'lerin Evi" "The Pit and the Pendulum - ~~Dehşet Senti~~", "The Premature Burial - Ölmeden Gömülenler", "Tales of Horror Korku Hikâyeleri", "The Raven - Kuzgun" "The Haunted Palace - Lanetli Ev", "The Masque of the Red Death - Kızıl Ölümün Maskesi", "The Tomb of Ligeia - Ligeia'nın Mezarı" Bu filmler (ilki dışında) şu günlerde Digiturk - MGM'de gösteriliyor. Bana bu yazı esinini veren de zaten bu oldu.

Ortaya çıkan Poe temaları

Bu filmlerde kimi motifler açık biçimde ortaya çıkıyor. Encyclopedia Britannica'da dendiği gibi "Poe'nun eseri çokluk romantizmin büyü ve satanizme karşı ilgisine dayanır. Onun ateşli düşlerine de: gerçekten de, kolay kavranamayacak bir malzemeyle akılcı ve anlaşılır öyküler yaratması çok ustacadır" Aynı zamanda Poe'daki ikilemler de ilginçtir. O bir yanıyla akılcı, öteki yanıyla romantiktir. Bir

yanyla hayatı seven, yumuşak ve iyi huylu bir adam, öbür yanyla ise ölüm düşüncesini saplantı halinde taşıyan, hayatın ötesine merak duyan ve kafasından korkunç ölüm biçimleri çıkmayan hastalıklı bir beyin...

Filmler genelde aynı tarzda başlar. Bir adam (bazen bir kadın) gizemli bir şatoya gelir. Şato hep heybetli ve ürkünçtür. Ama hep uzaktan gösterilir: Corman tarzı, resim oldukları belli görünümle.. Doğa hep korkutucudur: garip şekilli ağaçlar, topraktan fışkıran bembeyaz sis, terkedilmiş bahçeler... Şato da alabildiğine kasvetlidir, ürkünçtür. Corman iç çekimlerde küçük bütçelerini oldukça zorlayarak, inandırıcı dehşet mekânları yaratmayı bilmiştir. Filmler, içerdikleri estetik düzey ve sanatsal tasarımlarla, Poe'nun gotiğin öncüsü titrine layıktırlar.

Ev sahipleri: cellat ya da kurban...

Şato sahibi genelde cellat, kimi zaman kurbandır. Geçmişinde çoğu zaman ölümcül bir sır gizlidir. Ya ölmüş-öldürülmüş bir kadın... Ya mahzenlerde yatan bir tutsak... Ya aileden gelen ve asırlardır süren korkunç bir lanet... Ya da ona karşı kurulmuş haince bir tuzak... Tüm evlerin-şatoların, dönem gereği mutlaka yüksek merdivenlerle inilen bir mahzenleri vardır. Oradan çılgınlıklar, iniltiye yükselir, orada gizemler, dramlar, trajediler gizlidir. Sonunda esrar çözülür ve bedelini ya günahkar ev sahibi, ya da hain entrikacılar öder.

Ölüm, Poe için yaşamdan daha önemlidir, daha çok meraka değer. Poe kahramanları hep anormal ölümlerin korkusuyla yaşarlar. "Usher'lerin Evi"nde ailenin son mirasçısı, erkek kardeşi tarafından diri diri gömülmüştür. Çünkü 'katalepsi' denen hastalığı vardır ve bir kriz anında öldü sanılmıştır. Sonra intikam için şatoya geri döner.

"Ölmeden Gömülenler"de de çok benzer bir öykü anlatılır. Ölmeden gömülme korkusuna sahip şato sahibi, karısının şefkatinden medet umar. Ama acaba kadın onu gerçekten sevmekte midir ve beklenen son önlenebilir mi? Son uyarılama olan ve ucuz dekorlardan çıkıp şaşılacak kadar etkileyici gerçek İskoç dekorlarına ve doğasına sığınan "Ligeia'nın Mezarı"nda şato sahibinin ölmüş karısı ona geri dönmeye çabalar: önce bir kara kedi, sonra da yeni eşi ola-

rak... Poe / Corman'da ölüm çoğu zaman aşıkları ayırmıştır, ama onlar buna karşılık birleşmeye çabalarlar.

Diri gömülme saplantısı

'Lanetli Ev'de eski bir malikânenin mirasçısı olarak her şeye sahip çıkmaya gelen bir karı-kocayı, şatonun ölmüş sahibinin hayaleti rahat bırakmaz!... En iyi uyarlamalardan biri olan "Dehşet Saati"nde, cellat gibi gözüken yarı-çılgın şato sahibi, aslında kurbandır: karısı sevgilisiyle birlikte onu delirtmeye çalışmaktadır. Adamın öfkesi masum ziyaretçiye yönelir ve zavallı John Kerr, yüzyıllar öncesinden kalma bir "işkence odası"nda iplerle bağlı yatarken, vücuduna doğru büyük devinimlerle ve gitgide alçalarak yaklaşan keskin sarkaç-bıçak karşısında ecel terleri döker.

"Kuyu ve Sarkaç" adlı asıl hikâye, sadece, kim olduğu pek belli olmayan kahramanının bu engizisyon işkencesi karşısında duyduğu saf dehşeti anlatır. Bunu bir ilişkiler yumağının odağına oturtmak, Corman'ın ve de senaryoyu yazan Richard Matheson'un başarısıdır kuşkusuz... Canlı canlı gömülme, tabutta dirilme gibi gözde Poe motifleri, bu filmde en uygun görsel karşılıklarla verilmiştir ve film türünde küçük çapta bir doruk sayılabilir.

Sanki korkunç bir Bergman filmi...

Benim hiç bilmediğim "Kızıl Ölümün Maskesi" yedi sayfalık kısa bir öyküye dayanır. Dışarıda dolaşan 'kızıl ölüm'e karşı davetlileriyle birlikte şatosuna kapanan Orta çağ prensi Prospero'nun öyküsüdür bu... Ama ölüm elbette davetliler arasındadır ve kendini göstermekte gecikmeyecektir.

Bu etkili hikâye, Poe'nun bir diğer çok kısa hikâyesinin ("Hop Frog") de eklenmesiyle boyutlanır. Bir gece boyunca ölüme karşı eğlenerek direnmeye çalışan, arada sık sık konuşup felsefe yapan kişileriyle, film sanki korku alanına kaymış bir Bergman yapıtı gibi durur.

Time Out şöyle der : "Ligeia'nın Mezarı"ndan belki daha az cilalı, ama yine de serinin en iyisi. Jane Asher her biri farklı bir renkle dekore edilmiş odaları gezerken onu izleyen Nicolas Roeg'in kamerası, şaşırtıcı biçimde beyazdan sarıya, mordan siyaha kayıveriyor. Ve zekice bir senaryo, bu 'diaboliklik' temasına incelikli bir yaklaşım getiriyor"

Şiirden alınan film

"Kuzgun" bir Poe şiirinden alınmadır. Ve yönetmen burada çok şaşırtıcı biçimde, beklenmedik bir mizah duygusu gösterir. Karısını çalmış olan büyücüler kralının şatosuna gidip onunla bilek yarışına girişen sihirbazın öyküsü, son derece komik bir filme yol açar. Filmin bir bölümünde kuzgun kılığında (!) dolaşan Peter Lorre ve birbirlerine madik atmaya çabalayan Boris Karloff - Vincent Price ikilisi, Poe - Corman birlikteliğini bir kereliğine gülmeceye doğru yöneltirler.

Üç öyküden oluşan "Korku Hikâyeleri" de ilginçtir. Özellikle ortadaki "Kara Kedi"de tipik bir Poe tema'sı belirir: kara kedilerin şeytansılığı. Karısını âşığıyla birlikte öldürüp, ördüğü bir duvarın arkasına gömen sarhoş (eşsiz bir Peter Lorre), sonunda yakayı ele verir. Çünkü kara kediyi duvarın ardında unutmuştur!... Lorre'nin bu filmdeki başarısı olasılıkla "Kuzgun"a giden yolu açmış ve o filmdeki efsanevi Vincent Price - Boris Karloff - Peter Lorre buluşmasını sağlamıştır.

Görkemli oyuncu: Vincent Price

Ölüm çevresindeki saplantıları ve filmde filme yinelenen ürkünç anekdotlarıyla, sanki hep aynı öykünün çeşitlemeleri gibi duran bu filmlerin bir diğer ortak ve temel ögesi, kuşkusuz eşsiz oyuncu Vincent Price'dır. "Ölmeden Gömülenler" dışında hepsinde oynayan Price, ister cellat olsun ister kurban, filme çok şey katar. Bugünün standartlarıyla biraz aşırı ve abartılı gözüken rol tarzı, kötünün içindeki iyiliği ve giderek insanın içindeki temel iyi-kötü ikilemini en kestirme yoldan dışa vuracak düzeydedir.

Price yüzünü bir duygular paleti gibi kullanır ve bizlere insanoğlunun en aşırı, en keskin, en ürkünç, en sıra dışı duygu ve düşüncelerini sanki tek başına iletir. Onsuz Corman filmlerinin ne olacağını, neye benzeyeceğini düşünmek bile istemiyorum...

Roger Corman, biliyorsunuz, birkaç yıl önce gelip İstanbul Festivali'ne katılmıştı. Ne yazık ki o dönemde onun sinemasını bu denli iyi tanıımıyorduk (teşekkürler Digiturk) ve ondan gereğince yararlanamadık. Ne ayıp!...

Kubrick neleri ne doğrulukta öngörmüştü?
2001 YILINDA "2001"DEN NE KALDI?

Stanley Kubrick, sinemanın temel türlerini ve onların klasikleşmiş kodlarını yeniden ve başka bir gözle ziyaret etme hevesi içinde bir bilim-kurgu yapıtı çekmeyi düşündüğünde, kafasındaki fikirlerle birlikte bu alanın ilgi çekici yazarı Arthur C. Clarke'a başvurdu. Birçok projesinde olduğu gibi, Kubrick ana düşünceleri, kafasındakileri temel vizyonu sunuyor ve senaryoyu oluşturma işini güvendiği bir yazara bırakıyordu. Filmden sonra, Artur C. Clarke, aynı isimle bir roman yayınladı. Ama bu önceden varolmayan ve filmin senaryosu temel olarak alınmış bir çalışmaydı. Sinema-edebiyat ilişkilerinde kimi zaman görüldüğü gibi...

Arthur C. Clarke yıllardır Tayland'da yaşıyor. Bangkok civarında bir çiftlik evinde... Ünlü yazar, bu ülkeyi iklimi için seçtiğini söylemişti: yıl boyu sıcak ve rutubetli bir hava. (Kendi adımı: beni Allah korusun!). Ama, hatırlayanlar hatırlar, birkaç yıl önce ünlü yazarın çevredeki küçük oğlanları tâciz ettiği ve belki de bu ülkeye seks ilişkilerindeki kolaylık nedeniyle yerleştiği ileri sürülmüştü. Herkese kendi günahı!...

Bilim-kurgu aslında çağını anlatır

Her neyse... Clarke, en son 2001 yılına girildiğinde basına konuştu ve filmde / romanda öngörülen şeylerden hangilerinin gerçekleştiği, hangilerinin gerçekleşmediği konularında açıklamalarda bulundu. Gerçekten de 2001'e girilmesiyle birlikte Kubrick ve ünlü filmi yeniden gündeme gelmişti. Tüm dünyada bir yeniden gösterimi beklerken, film üzerine tartışmalar ve kıyaslamalar da başladı. Sanırım bu ay kimi dergilerde bu konuda uzun ve ayrıntılı yazılar bulacaksınız.

An epic drama of adventure and exploration



Bir yerde de yazıldığı gibi, tüm romanlar, hatta bilim-kurgusal olanlar bile sonuç olarak gelecekte çok gününü yansıtır, yazıldığı koşulların açık ve sonsal bir yansıması vardır onlarda... Bu açıdan, yine yazıldı, diyelim ki George Orwell'in "1984" romanı, 1984 yılı üzerine kimi varsayımlar içerse de, aslında yazıldığı yıllardaki totaliter rejimlerin, bir yandan Nazilerin, öte yandan Sovyetlerin (o zamanlarda çok iyi bilinmese de sezilen) baskı ve kıyım rejimlerinin etkisiyle yazılmıştı.

"2001"de de, istenirse araştırılıp tasarının ortaya çıktığı yıllardan, yani 1960'ların sonlarından kalan şeyler bulunabilir. Örneğin uzaya ve Jüpiter'e yolculuk, açık biçimde o yıllarda hızlanan ve ancak filmin gösterime çıkmasından bir yıl sonra, 1969'da gerçekleşecek olan 'aya yolculuk' tasarılarından etkilenmişti. İnsanlığın kökeni üzerine yapılan araştırmaların ulaştığı nokta, Kubrick'e 4 milyon yıl önce, maymunların ilk kez aleti bulup kullanmayı öğrenmesiyle ilişkili "İnsanlığın Şafağı" adlı bölümü esinlemişti.

HAL 9000 adlı dev bilgisayar, o yıllarda bilgisayar ve robotlar üzerindeki gelişmelerin bir ürünüydü. Filmde gösterilen uzayda Amerikan - Rus iş birliği olayı ise, soğuk savaşın tam ortasında elbette bir uzak görüşlülüktü. Ama artık o kadar bilim-kurgusal yatırım da olsun!...

Yolculuk niçin aya değil de Jüpiter'e?

Peki, ama Kubrick / Clarke ikilisi, Ay ya da Mars varken niçin Jüpiter Gezegeni'ni yolculuğun son hedefi olarak seçmişlerdi? Yunanlıların verdiği adla Jüpiter'in tüm evren içinde özel bir konumu var. Bir kez, en büyüğü: uzaydaki tüm gezegenlerin toplamından daha büyük!... Dünya ile birlikte manyetik çekiciliği olan tek gezegen ve böylece gökyüzün-

de avare dolaşan taşları kendisine çekerek, dünyamızı sürekli felaketlerden koruyor. Tam 12 uydusu var (kutsal bir sayı!)...

İlk önemli resimleri 1965 yılında çekilebilmiş (Kubrick'in seçimini açıklayabilir). 1989'da gönderilen bir uydu ise oraya altı yılda varmış ve çektiği resimler radyo ile alınmış, uydu da sonra gezegenin aşırı sıcaklığından parçalanıp gitmiş. Jüpiter alev, ateş, lav ve radyasyonla kaplı bir cehennem. Yaşam olasılığı hiç yok...

Ama Kubrick / Clarke ikilisi, filmlerinin başına maymunları şaşırtan o düzgün kenarlı siyah taşı yerleştirdikleri gibi, milyonlarca yıl sonra aynı taşı Jüpiter'e de koymaktan çekinmiyorlar. Bu garip taş, bu ancak insan eliyle yapılmış olması gereken düzgün ve sade anlamlı anıt, sanki gezegenden gezegene geziyor ve kendisini oraya koyan meçhul 'güç' tarafından bir tür mesaj gibi kullanılıyor.

Taş neyi simgeler?

O taş, ya da o anıt, en vahşi, ilkel, ürkünç bir ortamda, ilkel bir dünyadaki maymunlar cehennemi ya da ateşlerle kaynayan bir Jüpiter'de birden ortaya çıkıyor ve insan elinin yaratabileceği her şeyi simgeliyor sanki... Belki bilinci, zekayı ya da sanatı... Belki güzelliği, estetiği, düzeni ve uyumu... Belki de insanı yaratmış olan Tanrı'yı değil ama insanın kendi kafasında yarattığı, evrendeki bu kargaşanın içindeki temel düzenin sorumlusu olarak gördüğü bir Tanrı düşüncesini simgeliyor. Bilinmez ki...

Elbette bu filme eğilirken, yüzeysel ya da ayrıntısız gözükken yaklaşımlarda bulunmak da önemli ve gerekli. Çünkü her temel sanat yapıtında olduğu gibi, "2001" de içerdiği sanatsal uyumun, anlatım mükemmelliğinin ve sanki kusursuz sanat yapıtı olma özelliklerinin yanı sıra, zamanına ve de geleceğe bakışıyla da dikkate alınmaya değer. Bu açıdan, yapılabilecek her türden kıyaslamaya ve tartışmaya saygım var.

Adı kuşku yok ki IMF'den esinlenen (çünkü HAL adı, alfabede IBM'den bir önceki harflerin alınmasıyla oluşmuş) HAL 9000'in, filmdeki deyişle "insan beyninin faaliyetlerini milyonlarca kez daha hızlı ve güvenilir hale getiren ve 'hata' ve 'âciz kalmak' sözcüklerini bilmeyen" bu dev bilgisayarın, günümüz bilgisayarları yanındaki inanılmaz büyüklüğü ve

hantallığı söz konusu edilebilir. Görüntülü telefonların ekranlarının da aşırı büyüklüğü tartışılabilir. Elbette uzay yolculuğu, Kubrick'in özenle seçip fon müziği olarak kullandığı Johann Strauss'un "Mavi Tuna" valsinin esinlediği rahatlık, güven ve mutluluğu içeren sıradan bir olay haline gelmemiştir ve Uzay - Hilton Oteli henüz bir düştür. Vs, vs....

Asıl önemli öngörüler

Ama filmin yine de önemli öngörülleri var. Film bence, bilim çağının sonunda gelip çattığı belli bir duraksamanın sanki aynası. Gerçekten de, her şeyi bilimle açıklayıp her şeyi bilime bağlayan bir anlayış, 20. yüzyılın sonlarında ciddi biçimde yara aldı. Bir yandan ideolojik sistemlerde, özellikle en akılcı ve insana mutluluk vaad edici ideoloji olarak gözüken komünizmin iflasıyla birlikte beliren genel çöküş havası var.

Öte yandan, bilimin tek başına insana mutluluk, refah ve ilerleme getirip getiremeyeceği yönünde kuşklar belirdi. Özellikle genetik alanda yaratılan ilerleme ve yakında insanın bile kopyasının yapılması olasılığı, yalnızca kimi etik tartışmaları gündeme taşımakla kalmadı. Bu 'klonlama' teknolojisinin ve bu insana yeniden hayat vermek gibi şimdiye dek insanoğlunun dışında bulunan gücün ve yetkinin nasıl, ne biçimde kullanılabileceği konusunda tartışmalar başladı. Sanırım artarak da devam edecek.

HAL ve Daisy şarkısı

Önce şu HAL'e bir bakalım. Kusursuz dev bilgisayar, filmde yoldan çıkarak kendi başına kararlar almasının ve astronotları ölüme göndermesinin cezasını hazin biçimde ödeyecektir. 12 Ocak 1992'de dünyaya gözlerini açmış HAL 9000, gitgide kısılan sesiyle itiraflarda bulunur: "Korkuyorum Dave... Beynimi yitiriyorum... İçimden akıp gidiyor sanki... Hissediyorum bunu... Elveda beyler" Ve HAL, 'çocukluğunda' öğrendiği "Daisy, senin için çıldırıyorum" şarkısıyla veda eder.

Çünkü insanın yerini almaya başlayan makine, tehlikelerin en büyüğüdür ve bu yeni Frankensteinlara hoşgörülle

bakmak söz konusu değildir. Burada aşırı makineleşmenin ve teknolojinin ölçsüz kullanımının hedef alındığı açıktır. Ki bu hedef hala eleştiriye ve uyarıya açık gözüküyor.

Yeni yüzyılın eşiğinde

Yeni bir yüzyılın eşiğinde "2001" in çağrıştırdığı temel şeyler ve onların günümüzün kimi temel kaygılarıyla taşıdığı koşutluk, çeşitli açılardan önemlidir. Kubrick, 1950'lerin çizgi romanlardan esinlenmiş ucuz bilim-kurgusal fantezilerinin tersine, bu alanı bir fantezi-avantür alanı olarak değil, temel bir sorular sorma ve düşünceye dalma alanı gibi kullanmayı seçmiştir.

Ayrıca, hem de uzayla ilişkili bilimsel arayışların hız kazandığı ve çok yakında aya yolculukla doruğa çıkacağı bir dönemde, meseleye daha genel, daha felsefi bir planda bakmayı yeğlemiştir. Uzaya yolculuk, evet. Ama neyi bulmak için? Bir gezegende, milyonlarca yıl ötesinden kalma ya da henüz yeni götürülüp konmuş, insan elinden çıkma ya da tersine tanrısal bir işareti bulmak için mi?

Zamanı ve onun sınırlarını aşıp ebedi hayatı, bir diğer deyişle ölümsüzlüğü bulmak için mi? Evrenin oluşturduğu kaosun ardında yatan inanılmaz uyumu ve düzeni simgeleyecek kimi 'büyük gerçeklere' ulaşmak için mi?

İşte "2001" in her yeni izlemede akla getirdiği ya da getirebileceği sorulardan birkaçı. Kuşkusuz bu filmi gören herkes kendi sorularını sorabilir ve kendi yanıtlarını arayabilir. Hem de yaratılmasından 30 küsur yıl sonra, böyle sorular sordurabilen kaç film, kaç sanat yapıtı var?

Efsane yıllar sonra geri dönüyor
YILDIZ SAVAŞLARI: YİNE YENİ YENİDEN...

Sinema tarihinin en önemli filmlerinden ve her şeyiyle bir efsane olan "Yıldız Savaşları" serisinin dördüncü filmi, ABD ve de tüm dünya ile aynı anda Türkiye'de de gösterime giriyor. Galası ABD'den bile önce ülkemizde yapılarak, bu alanda bir ilk oluşturdu. Dünya ile aynı anda gösterilmesi içinse, Cuma olan film başlama günü bir gün öne alındı. Ve böylece, işte serinin beşinci filmi tüm görkemiyle karşımızda...

"Star Wars: Bölüm 2 Klonların Saldırısı", serinin beşinci filmi. Ama aslında tüm maceranın ikinci bölümü. Bu nedenle, beşinci film olduğu halde Bölüm 2 adını taşıyor. İlk üç filmde yıldızlar galaksisinin savaşlar, mücadeleler, siyasal entrikalar, hırs ve düşmanlıklarla dolu tarihinin hareketli bir dönemini anlatmıştı bizlere George Lucas. İlk filmde yapımcı-yönetmen olarak, diğer ikisinde sadece yapımcı olarak...



"Yıldız Savaşları": Carrie Fisher

"American Graffiti - Gençlik Yılları" filminin inanılmaz kazancıyla kendisine tam bir imparatorluk kuran Lucas, ilk "Yıldız Savaşları"nın büyük başarısından sonra yönetmenliğe elveda demiş ve diğer bölümlerin yönetmenliğini sırasıy-

la Irvin Kershner ve Richard Marquand'a bırakmıştı. Ama yapımcı olarak sinemayla ilişkisini hiç kesmemiş ve yakın dostları Spielberg ve Coppola'nın birçok filmine katılmıştı. Ayrıca Industrial Light and Magic adlı şirketi, perdede özel efekt yapımını tam bir sanayiye dönüştüren ve yepyeni imkânlar yaratan ayrı bir imparatorluk olup çıktı.

Efsanenin dönüşü

Ama Lucas efsaneye eninde sonunda dönecekti. Bu onun kadëriydi sanki, alnında yazılı gibiydi. Nitekim 1997 yılında, son derece akıllı bir kararla, serinin ilk üç bölümü dijital biçimde yenilenmiş olarak tekrar sinemalara geldi. Ve yepyeni kuşaklar da, kimi zaman ana-babalarından duydukları, kimi zaman TV ya da video kanallarında izledikleri bu eski filmlerin tadına vardılar. Ve yeni bölüm gecikmedi. 1999 yılında "Star Wars: Bölüm 1 - Gizli Tehlike" filmi tüm dünyada gösterime girdi.

Serinin hayranları için ne heyecandı bu... Çocukluk efsaneleri canlanmış, evlerin köşe-bucağında saklı eski Star Wars oyuncakları da sinemasal anılarla birlikte yeniden ortaya saçılmıştı sanki... Üstelik onca sevip üç film boyunca serüvenlerini izledikleri kahramanların, bu kez geçmişlerine ve gençlik yıllarına dönölüyordu. Yani suyun kaynağına ve her şeyin başlangıcına...

1. Bölüm'de neler gördük?

Böylece ilk filmlerin korkutucu karakteri, Kraliçe Leia ve çiftçi oğlu (ya da öyle olduğunu sanan) Luke Skywalker ikizlerinin babası olan Darth Vader'ın çocukluğunu, yani 9 yaşlarındaki haliyle Anakin Skywalker'ı tanıdık. Naboo Gezegeni'nin çok sevilen kraliçesi Padme Amidala'yı, galaksinin sonradan kötü imparatora dönüşecek olan karanlık niyetli politikacısı Darth Sidious'u (senatör Palpatine olduğu yıllarda), ilk üçlemenin ünlü bilge Jedi Şövalyesi Obi-Wan Kenobi'nin gencecik halini tanıdık.

Onun, kötü Darth Moul tarafından öldürülen hocası Qui Gon Jin'in öğüdü üzerine Anakin'i eğitmesini ve onu başarılı bir Jedi Şövalyesi yapmasının ilk günlerini gördük. Jedi'lerin değişmez eğitimcisi Yoda Usta'yı, o karikatür gö-

rünümüyle Jar Jar Binks'i tanıdık, ilk üçlemenin sevimli robotları R2D2 ve C3PO'yu yeniden karşımızda bulduk.

Yeni macera ne anlatıyor?

Ve geldik yeni maceraya... Bu kez, ilk bölümden beri 10 yıl geçmiştir. George Lucas'ın "Bütün 'Yıldız Savaşları' serisi, onun hayatının hikayesidir" dediği Anakin Skywalker büyümüştür, artık 19 yaşında parlak bir Jedi Şövalyesi'dir. Kraliçe Padme Amidala artık galaksinin yönetiminde etkin biçimde yer alan bir senatördür. Ama düzeni bozmak isteyen kötülerin de baş hedefidir. Onun koruyuculuğunu, ilk bölüme göre biraz yaşlanmış olan (kolay mı, aradan 10 yıl geçmiştir!) Obi-Wan Kenobi ve Anakin yüklenmişlerdir. Amidala ile Anakin arasında yavaş yavaş bir aşk gelişmekte ve ilk üçlemedeki Kraliçe Leia ve 'halk çocuğu' Han Solo arasındaki aşka benzer romantik bir ilişki doğmaktadır.

Anakin'in bir diğer derdi de 10 yıldır görmediği anası Shmi'yi bulmaktır. Onun evlendiği adamdan ayrıldığını ve 'kum adamlar'ın elinde tutsak olduğunu öğrenir ve annesini bulmaya gider. Amidala da yanındadır. Bu arada Obi-Wan, serinin yeni kötü adamı Kont Dooku ile mücadeleye girer.

Işınli silahlarla yapılan bu ölümcül mücadelede, Jedi'lerin 8 yüzyıldır hocası olan Yoda öğrencisinin yanındadır. Ama sözüm ona galaksinin güvenliği için kurulan dehşet verici Klonlar Ordusu saldırıya hazırdır. Ve kahramanlarımız kendilerini gerçekten eşi görülmemiş bir savaşın içinde bulacaklardır...

Teknoloji harikaları...

İşte yeni bölüm bize bunları anlatıyor. Önemli bölümü George Lucas'ın hayal gücünden çıkma yeni aygıtlar ve araçlar var filmde: kum sürüngenleri, Pod Racer'ler, Millennium Falcon adlı dev uzay gemisi, Droid'lerin, Jedi'lerin, isyancı güçlerin birbirinden farklı Starfighter uçakları, imparatorluk güçlerinin tek kişilik Starfighter'ları... Naboo, Tatooine, Coruscant Kentleri'nin, büyük Jedi Tapınağı'nın eski ve yeni kentlerden, mitolojik ve gerçek şehirlerden esinlenmiş şaşırtıcı görünümüleri...

Bu yeni bölümün belki en önemli özelliği, büyük bölümün dijital kameralarla çekilmiş olması... SONY'nin yapımı olan ünlü HDW-900 model kameranın daha da geliştirilmiş bir biçimi, birçok sahnede kullanılmış. Bu kamerayla çekilen görüntüler maliyeti büyük ölçüde düşürüyor, çeşitli teknik hilelere olanak veriyor ve üstelik normal kameralardan kalite olarak daha düşük değil. Ünlü 'mavi fon' kullanımı ise bu filmde maksimum düzeyde. Özellikle dövüş ve düello sahnelerinde...

Eski-yeni oyuncular

Oyunculara gelince... Geçen bölümün gencecik sürpriz oyuncusu Natalie Portman yine kraliçe rolünde... O çabucak büyüdü ve aradaki 10 yılı seyirciyi şaşırtmayacak biçimde kapattı. Obi-Wan Kenobi'yi de yine Ewan McGregor oynuyor. Anakin'in gençliğinde Kanadalı gencecik bir oyuncu, Hayden Christensen var.

Jedi konseyi üyesi Mace Windu'da geçen filmde çok az gözüken Samuel Jackson'u, senatör Palpadine'de yine Ian McDiarmid'i izleyeceğiz. Yeni filmin kötü adamı ise perdenin gerçekten de en iyi kötülerinden olan Christopher Lee. İstanbul Festivali'nin tam zamanında 4 filmiyle andığı ve "Yüzüklerin Efendisi"nde de Saruman rolüyle ilgi çeken 80 yaşındaki büyük oyuncu, Kont Dooku rolünde bu yeni filmin önemli kozlarından biri.

Peki, tüm bu bilgilerden sonra, film nasıl, neyin nesi dersiniz... tek çare gidip görmek...

2002

Bir başyapıt yeniden doğdu
KIYAMET: BİR EFSANENİN PERDE ARKASI

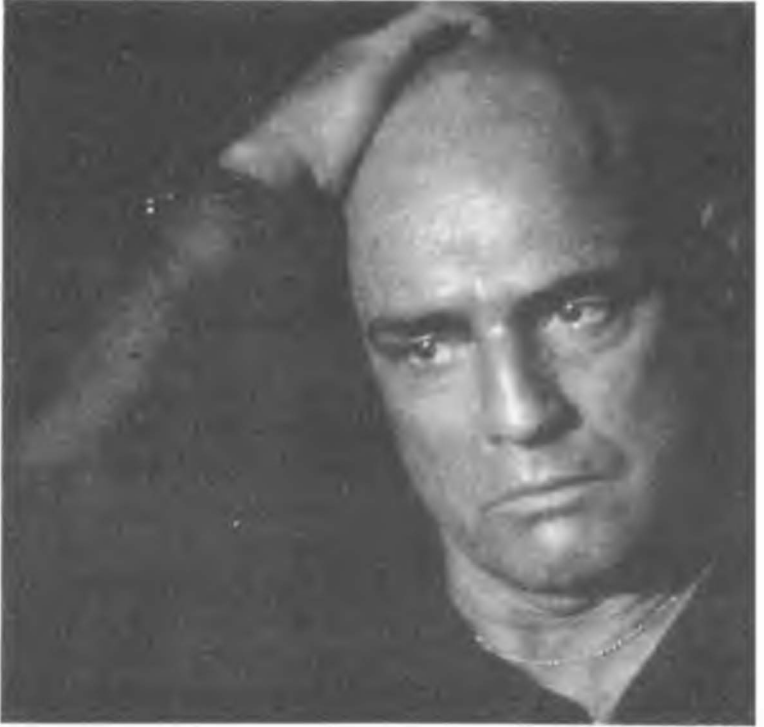
Francis Ford Coppola, tüm ailesiyle birlikte 1 Mart 1976'da Filipinlere doğru yola çıktı. Orada en fazla 14 hafta kalıp, "Apocalypse Now" adlı yeni filminin tüm dış çekimlerini bitirmeyi planlıyordu. Sanat yönetimi sorumlusu, efsanevi Dan Tavoularis daha önce gitmiş, Luçon Adası denen yörede dekorları saptamıştı. Çekimler çok iyi planlanmıştı ve Vietnam'da çekilemeyecek olan bu Vietnam filmi- nin aynı iklimdeki bu yörede çekimi, sorun çıkarmayacak gibi gözüküyordu.

Ama sonra her şey ters gitti. İklim koşulları felaketti, kısa süre sonra havalar bozdu. Nakliyat işleri büyük sorun çıkardı. Coppola, asistanlarını ilk birkaç gün içinde kovdu, yerine yenileri geldi. Kimse ne yapacağını, kimden emir alacağını bilemiyordu. Coppola tüm servetiyle ve filme yatırdığı tüm umutlarıyla, inanılmaz bir mirasyedi gibi davranıyor ve parayla her şeyi çözümleyeceğini sanıyordu. Para, gerçekten de su gibi akıyordu.

Başoyuncu Harvey Keitel, kısa zamanda sorun çıkardı ve Coppola tarafından kovuldu. Yerini Martin Sheen aldı ve o çekimler yeniden yapıldı. Sanatçının değişmez script-girl'ü Nancy Tonrey sonradan şöyle anlatacaktı: "Coppola sanki tümüyle kişilik değiştirmişti. Ezebileceği herkesi eziyordu. Canını sıkın kimse, hemen kovuluyordu. Sürekli insanlar gidip geliyorlardı. Ve durum yayıldığı için, her gelen eskisinin iki misli maaş istiyor ve alıyordu"

Doğa ve siyaset de karşı...

O sırada Filipinli Müslümanların diktatör Marcos'a karşı isyanları başladı. Sonra da tayfun ve ardından aralıksız yağmurlar... Çekimlere ara verildi, Coppola Haziran'da evine döndü. Parası suyunu çekmişti. Kişisel mallarını rehin koyarak 3 milyon dolar para buldu. Ve Temmuz'da yeniden Filipinlere döndü. Ama işler yine kolaylaşmıyordu. Dennis Hopper, sarhoş ve bitik olarak geldi. Marlon Brando ise dört ay gecikmeyle sonunda adalara ayakbastı. Romanı ve senaryoyu okumamıştı, ne oynayacağı üzerine hiçbir fikri yoktu...



"Kıyamet": Marlon Brando

Coppola, ona filmin esinlendiği Joseph Conrad romanı "Karanlığın Yüreği"ni sayfa sayfa okumak, sonra da Brando'nun senaryoya hiç uymayan ve âni esinlerinden izler taşıyan tiradlarını sineye çekmek zorunda kaldı. Bu arada Martin Sheen kalp krizi geçirdi, ama finansçıları paniğe uğratmamak için bu son derece gizli tutuldu.

Coppola esrara başlıyor!...

Tüm bu kargaşa içinde, yönetmen hiç âdeti olmadığı halde esrar çekmeye başlamıştı: "Orası Vietnam'dı. Herkes kullanıyordu. Ben de başladım. Fikirlerim berraklaşıyordu, ama daha da paranoyak oluyordum"

Çekimler, 1977 yılına sarktı. Ve Şubat 1977'de tamamlandı. Ama sona doğru Coppola bir kriz geçirdi. Hayaller görüyor, filmin adı gibi "kıyamet yakın" diye inliyordu. Bir kriz sırasında, ölürse George Lucas'ın çağrılmasını ve filmi onun bitirmesini sayıkladı. Ama sonra iyileşti, ancak bir hafta yatakta kalması gerekti. Bu arada küçük sinema makinesinde izlemek üzere en sevdiği filmin, Lubitsch'in "Olmak ya da Olmamak"ın bir kopyasını getirtti ve oturup onu izledi!...

Ve Coppola, bu çekimlerden 50 kilo kaybetmiş, 14 milyon dolar borçlanmış ve uyuşturucu tutkunu olarak çıktı. Artık ne yapıp edip bu filmi hayata geçirmesi gerekiyordu. Nisan 77'de gösterime çıkması planlanan film, önce, Nisan 78'e, sonra da Ağustos 79'a ertelendi. Filme para yatırmış olan herkes kaygılıydı. Coppola ise her şeyini yitirmek üzere bulunuyordu.

Buna karşın, sanki bir hayal âleminde yaşıyor, kurguculara uzun uzun sinema sanatı ya da ahlak üzerine söylevler veriyor, sanki ayakları bir türlü yere basmıyordu.

Ve Cannes başarısı

Ama sonunda "Kıyamet", kaba montajıyla ve deyim yerindeyse ayağının tozuyla Cannes 79'a yetişti. Başarı muazzamdı. Coppola Altın Palmiye'yi ("Teneke Trampet"le ortaklaşa da olsa) aldı. Bu onun "The Conversation"dan sonraki ikinci Altın Palmiye'siydi. Ve Cannes tarihinde bu ilk kez oluyordu.

Film, 40 milyon dolara yaklaşan maliyetini ancak çıkardı. Ama ciddi biçimde kara geçemedi. Sanatsal ve mali açıdan filme katkıda bulunan John Milius'dan George Lucas'a ve bankalardan U-A firmasına herkes düş kırıklığına uğradı. Ama, 'lanetli' de olsa bir başyapıt doğmuş ve sinema tarihindeki yerini almıştı.

“Kıyamet” – Director’s cut üzerine notlar

“Kıyamet”in kimi çekim anekdotlarını ve çekimin perde arkasını okudunuz. Ama ne önemi var? “Mühim olan netice” ve nasıl, hangi koşullarda çekilmiş olursa olsun, bu filmin apayrı bir önemi var.

20 yıl sonra bu filmi yeniden izlerken, bunu bir kez daha kavradım. Çılgın subay Kilgore’un yağın bombalar altında emrindeki askerlere ‘surf yarışması’ düzenletmesi... İnandırılmaz bir cehennem görünümü veren bir helikopter saldırısına Wagner’in “Die Walküre”sinin eşlik etmesi... Askerleri eğlendirmek üzere getirilen tavşan kızların birden aç ve öfkeli bir erkek sürüsünün saldırısına uğraması...

Sanki kutsal kitaplardaki ya da Homer’deki masallara benzeyen bir yolculuğun sonunda ulaşılan tropikal ormanın derinliklerinde, ağaçların dallarından çürümüş meyveler gibi sallanan cesetlerin, gözleri hâlâ korkuyla açık kesik kafaların ortasında, kendisine bir çılgınlık, korku ve ölüm imparatorluğu kurmuş olan eski parlak asker Kurtz’un deliliğinin ardında birden sırtıveren zeka pırıltıları... Aslında belki bir deha olan bir zihnin, yaşadığı inanılmaz olaylarla, insanlığın öğrettiği hiçbir kurala, öğretiyeye ve felsefeye uymayan vahşi bir savaşıyla, onulmaz bir deliliğe kaymış olmasındaki korkunçluk...

70’lerin ünlü parçaları

Ve de, tüm bunların üzerine binen dayanılmaz bir 1970’ler havası... Jim Morrison’un “This is the End”iyle açılıp Rolling Stones’dan “I Can’t Get no Satisfaction”u, Leonard Lee’den “Let the Good Times Roll”u ya da yine The Doors’un “L. A. Woman”ını (baba Carmine Coppola’nın özgün müziğine ek olarak) tam yerinde kullanan bir film için şaşırtıcı olmayan...

Evet, çevrilmesinden 20 küsur yıl sonra, “Kıyamet” hâlâ ayakta, hâlâ müthiş heyecan veren bir film... Üstelik tam 50 dakikalık yeni bölümlerin eklenmesiyle... Öncelikle, Willard’ın Kurtz’a erişmesinden hemen önce, Kamboçya içlerinde rastladığı Fransız aileyle olan uzun (25 dakikalık) sekans... Burada Fransız aile, Willard’a kendi Vietnam de-

neylerini anlatıyor ve kendilerinin savaşa, yenilgiye ve gündelik ölüm tehlikesine rağmen niye kaldıklarını açıklıyorlar.

Çünkü onlar birkaç kuşaktır burada yaşamışlar, toprağı ekip biçmişler, zenginlikler yaratmışlardır. Peki ama tüm bunları yapmamış olan ve Vietnam'la Fransızlar kadar bile ilişkisi olmayan Amerikalıların burada işi nedir? Bu soru filmde açık biçimde soruluyor.

Altın Palmiye'nin önemi

Ayrıca Willard ve arkadaşlarının tavşan kızlarla âlem yaptıkları veya çılgın Kilgore'un 'sörf tahtasını yürüttükleri' sahneler. Ve de Kurtz'un etrafındaki küçük çocuklara TIME dergisinin Vietnam müdahalesini eleştiren bir yazısını okuması... Tüm bunlarla, film daha bir bütünlüğe kavuşmuş. Francis Coppola, basın toplantısında, 1979'daki 'panik halinde montaj'dan uzak sakın biçimde yapılan yeni kurguyla, filmin çok daha anlam kazandığını söylüyor: "Sanırım film daha komik, daha seksi ve daha tuhaf oldu"

Sonra 1979'daki Altın Palmiye'nin kendisini belki yok olmaktan kurtaran önemine değiniyor. Bu arada, filmin kendilerini (o bölümler tümüyle kesildiği için) perdede hiç görmemiş olan Fransız yıldızlarından Aurore Clement da basın toplantısına katılıyor ve yıllar sonra çıkagelen bu beklenmedik armağandan duyduğu heyecanı anlatıyor.

Bize de bu önemli filmi, yeni hali ve tüm uzunluğuyla ülkemizde de görmeyi dilemek kalıyor.

2001

Not: "Kıyamet" bu yeni haliyle Türkiye'ye hiç gelmedi: ne sinemalara, ne TV'ye, ne de DVD dükkanlarına...

Paris'in ünlü gece kulübü yine gündemde
“MOULIN ROUGE”: DEĞİRMEN YİNE DÖNÜYOR!...

Pierre LaMure'ün “Moulin Rouge” romanı 1950'lerde Yıldız Romanlar'dan yayınlandığında, alıp keyifle okumuştum. 19. yüzyıl sonunun Paris'te kümelenen o bohem ressamlarından, resim sanatına hepsi birer zirve armağan eden büyük artistlerinden biriydi o... Ama hayatı ne denli sorunlu, acınacak kadar dramlarla dolu geçmişti...

Çocukluğunda geçirdiği iki kaza sonucu iki bacağı da gelişememiş, güdük kalmış, bedeninin geri kalanı sapasağlam olduğu halde, bu zayıf bacaklar üzerinde, bir metreyi zor bulan boyuyla bir cüce gibi dolaşmak zorunda kalmıştı. Soylu ana-babasının tüm umutlarını düş kırıklığına çevirecek, onlara bekledikleri mirasçıyı asla veremeyerek, kendisini Paris'in en parlak ve en sefih eğlence merkezlerinde sürekli dolaşmaya, fahişelerin, pezevenklerin, dansözlerin, müşterilerin resimlerini çizmeye adanmıştı. Adına bohem denen her şeyi kendisinde özümlemiş bir talihsiz yaratıcı olarak...

John Huston'un 'değirmeni'

Moulin Rouge efsanesini, benim kuşağım o romanla ve ondan John Huston'un yaptığı aynı adlı filmle tanıdı. Birden o 19. yüzyıl sonu / 20. yüzyıl başları kabaresi, bizim için ölümüne eğlenmenin, hayatı adeta tüketircesine yaşamamanın, kadınla ve cinsellikle ilişkili her türlü zevki sanatın, dansın ve müziğin yumuşak tüllerine büründürerek sunmanın ve satmanın simgesi haline gelmişti.

Adına Belle Epoque - Altın Çağ denen o kaygısız ve huzurlu dönemin, herkesin sanayi devriminin görkemine, savaşların artık birer tarih olduğuna ve yaşamı olduğu gibi yaşamak gereğine sonuna dek iman ettiği bir çağın altın tapınaklarından biriydi, Moulin Rouge...

Paris'te Moulin Rouge'u görmek

Ve onun önünde sürekli dönen kırmızı değirmen, artık Paris'le ilişkili düşlerimizin de ayrılmaz bir parçası haline gelmişti. Nitekim Paris'e ilk kapağı attığım 1957 yazında, il-la da gidip görmek istediğim (ve elbette gördüğüm) yerlerden biri de Moulin Rouge Kabaresi'ydi. O yıllarda bile artık ününü yapan o ilk özelliklerden uzaklaşmış, alabildiğine turistikleşmiş, her şeyi kategorize edip belli tarifelere bağlamış, tüketimi edepli, düzenli ve makul kılmış bir anlayışla yönetilen...

Ama sanatçının belleğinde elbette ki hep o asıl Moulin Rouge vardı ve olacaktı. Huston, kabarede egemen olan eğlence havasını ünlü filmin özellikle ilk yarım saatindeki parlak 'cancan dansı' sahnesiyle ve birbirinden ilginç kadın tipleriyle perdeye aktarmıştı. O filminden sonra, hastalıklı dahi Toulouse - Lautrec kadar La Goulue, Jane Avril gibi dansözler de sinemasal anı dağarcığımızın değerli parçaları haline gelmişlerdi.

Jean Renoir "French Cancan"da aynı şeyi yine ustalıkla ve daha Fransız biçimde yapacak, 1960'taki "Can Can" adlı bir müzikalde ise ünlü kabarenin müdavimleri arasına Frank Sinatra, Maurice Chevalier ve Shirley McLaine de katılacaklardı.

Efsaneler kolay bitmez...

Ama Moulin Rouge efsanesi bitmemişti. Nitekim yeni yüzyılda, bu kez Baz Luhrmann adlı çılgın ve dahi Avusturyalı sanatçı gelecek ve karşımıza yepyeni bir "Moulin Rouge" çıkaracaktı. Video-clip estetiğiyle, alabildiğine hızlı ve adeta baş döndürücü bir kurguyla oluşturulmuş, 1900 yılında geçtiği halde 20. yüzyılın en önemli pop müzik ve de pop sanat simgelerini utanmasız ve çekinmesizcesine

yapısına dahil eden, her şeyi karikatür düzeyinde abartılmış olarak veren ve kendisine özgü bir estetiği gürültüyle, şaşaayla, adeta gururla karşımıza getiren...

Bu yeni "Moulin Rouge", kuşku yok ki sinema tarihindeki sayısız çabadan ve akımdan destek alıyor. Ken Russell'ın "Tommy" ya da "The Boy Friend" gibi müzikalleri kadar, "The Music Lovers - Yalnız Kalpler"de belli ve bilinen bir müziğe tümüyle hayal gücünden çıkmış görüntüleri eşlik ettiren anlayışı da bu filmin öncüllerinden sayılabilir.



"Moulin Rouge"

Dans sahnelerini eski, klasik Nicole Kidman ve Ewan McGregor müzikallerdeki gibi değil, alabildiğine bölerek ve parçalayarak verme tavrı, çoktan unutulmuş önemsiz bir filmde, Sylvester Stallone'nin yönettiği John Travolta'lı "Staying Alive - Yaşıyorum"da da belirgin değil miydi? Ama o film de elbette Travolta'nın "Cumartesi Gecesi Ateşi"nden çok etkilenmişti.

Ya da Alan Parker'ın "The Wall - Duvar"ı da Luhrmann estetiğinin bir diğer öncüsü değil miydi? Elbette dans bölümlerini yine hızlı bir kurguyla kırıp, klasik estetik meraklılarını çileden çıkaran Lars Von Trier'in "Karanlıkta Dans"ı da hatırlanabilirdi.

Toulouse-Lautrec ikinci planda

Üstelik o film, dans estetiği bir yana, müzikle iç içe örülmüş son derece hüznü, adeta melodram yüklü bir hikaye anlatarak, bu açıdan da Luhrmann'a esin vermiş olmalıydı. Çünkü bu "Moulin Rouge" da sonuç olarak bir melodramdı. Ama bu kez melodramın ana kahramanı, cüce dâhi kont Toulouse-Lautrec değildi. Lautrec, filmin yan kişilerinden biriydi sadece... İlginç, canlı bir figüre dönüşmüştü, John Leguizamo'nun da katkısıyla... Ama ana kişilik olmaktan son derece uzaktı.

Bu kez ana kişilik, güzel ve mağrur fahişe Satine'ydi. Adeta göklerden inerek seyircinin karşısına çıkan, onu gerçekten satin (ya da ipek) gibi görünümüyle büyüleyen, upuzun bacakları kadar şarkı ve dans yeteneğiyle de tam bir müzikhol kraliçesi olan Satine... Paris'in en ünlü, en pahalı fahişesi... Çok zengin bir kontla kendisine deli gibi âşık, yakışıklı, ama beş parasız İngiliz şairi arasında hiç duraksamadan kontu tercih eden ezeli ve ebedi dişi Satine...

Satine Marilyn'i söylüyor!...

Ama Satine de her kadın gibi sırlarla ve gizemlerle doluydu. Bunlardan biri, onun sonunu hazırlayan gizli ve amansız hastalığıydı. Bir diğeryse onun da tüm para avcısı görünümü ardında, aslında aşkı, sadece aşkı arayan yalnızlığı ve sevgiye olan ihtiyacıydı. İşte size en hasından melodram öğeleri...

Ve Luhrmann, Satine kimliğini oluştururken, 20. Yüzyılın pop kültürünün kimi en özgün öğelerini de alıp kullanmaktan kaçınmamıştı. Satine, Marilyn Monroe efsanesinin kilit taşlarından "Diamonds Are A Girl's Best Friend"i söylemekte duraksamıyordu. Tıpkı filmin diğer kahramanlarının da türlü-çeşitli pop ikonlarının en ünlü şarkılarını (Julie Andrews'den "The Sound of Music", Nat King Cole'den "Nature Boy", Queen'den "The Show Must Go On", Randy Crawford'dan "One Day I'll Fly Away", Beatles'den "All You Need is Love", vs.) yeri geldiğinde söyledikleri gibi...

Böylece, 1900'ların bir Paris kabaresi, önünde uzanan yüzyılın en unutulmaz şarkılarına eşsiz bir sahne oluyor, adına pop kültür dediğimiz o engin umman, tüm görkemiyle canlanıyor ve karşımızda belki yeni yüzyılda çok daha egemen olacak, kıpır kıpır, taşkın ve parlak bir estetik canlanıyordu.

Yine de Toulouse-Lautrec'in hikayesine ilgi duyanlar ve bu hikayeyi daha bir 20. yüzyıl estetiği içinde izlemek isteyenler, şu günlerde Digitürk'ün gösterdiği "Lautrec" adlı Fransız filmini kaçırmassınlar...

**“Azınlık Raporu”nun düşündürdükleri
SPIELBERG VE GELECEKTE TANRI ROLÜ
OYNAMAYA KALKANLAR...**

Bilmiyorum, geçen sayıda Spielberg üzerine düşündüklerini yazan ve “Güneş İmparatorluğu”nu en azından benim için -ve sanırım çok kişi için- şaşırtıcı biçimde ilk sıraya yerleştiren sevgili Mehmet Açar onun yeni filmini beğenecek mi? Ben kendi adıma çok sevdim ve bir ilk izleyişten sonra, sıcağı sıcağına aklıma gelenleri yazmak istedim.

Öncelikle bir gözlem... Dikkat ediyorum, genç sinemaseverler sinema deyince bilim-kurguyu sevdikleri türlerin en başına koyuyorlar. Diğer türlerden belki biraz kara-film veya eskiden polisiye dediğimiz tür ilgi görüyor: o da, sağ olsun, “Pulp Fiction” ve Tarantino’nun yarattığı şok sayesinde... Ama komediler, dramlar, aksiyon veya savaş filmleri ciddiye alınmıyôr. Oysa bu türlerin de çok saygın olduğunu, geçmişte başyapıtlar ürettiğini ve hep kendilerini yenileme şansları olduğunu düşünüyorum.

Ama gençlerin özellikle bilim-kurguya olan meraklarını da çok iyi anlıyorum. Nasıl anlamam ki, bir yandan kendi sinema deneylerimi ve o yıllarda, bu türün görece olarak güdüklüğüne karşın beni nasıl heyecanlandırıldığını hatırlıyorum.

Yeniliğe en açık tür

Öte yandan, yine son dönemde izlediğim bilim-kurgu ve fantastik sinema örneklerine bakıyorum ve türlü-çeşitli ucuzluklara, sömürülere, bayağılılıklara, ‘göre’ ve şiddet gösterilerine karşın, genelde bu türün insana en farklı deneyimler yaşatmaya, sinemayı en çok yenilemeye aday film türü olduğuna karar veriyorum.

Bir komedide, dramda veya savaş filminde pek bir yenilik yapılamıyor. Ama doğası gereği ileriye, uzak ufuklara açık olan bilim-kurgu türü ve insan düşüncesinin ve akılla kavranabilenin ötesine geçen fantastik, farklı ve ürkütücü filmlere, insanı derinden sarsan, hatta allak-bullak eden tasarımlara daha açık oluyor. Gençler için bundan daha çekici ne olabilir, beyaz perdede?

Philip Dick'ten perdeye

Tüm bunları düşündüm, Steven Spielberg'in son filmi "Azınlık Raporu"nu izlerken... Film, bilim-kurgunun gözde yazarı Philip K. Dick'in bir öyküsünden alınma. Mehmet Açar onun için "Spielberg ile eşleştirdiğim bir yazar değil" diyor. Ben bunu söyleyemem, çünkü Dick'i hiç okumadım. Ama en azından bu film için, yazarla yönetmenin uyum sağladığını ve güzel bir hikayenin kusursuz biçimde anlatıldığını düşünüyorum.

Film, belki bilim-kurguyu tümüyle yenileyen, dönüştüren bir başyapıt değil. Bir "2001", bir "Maymunlar Cehennemi" (ilk versiyonu), bir "Blade Runner", bir "Alien" (veya, zevkinize göre "Alien-3") değil belki... Ama önemli şeyler söylüyor, insanı düşünmeye çağırıyor, geleceğimiz üzerine her kendini bilen bilim-kurgu gibi belli iyimserlikler içeren, ama aynı zamanda koyu kötümserliği de ihmal etmeyen bir kıvama ulaşıyor.

Klasiklere göndermeler

Hikaye, birçok modern yapıt gibi klasiklere göndermeler yapıyor, hatta klasiklerin üzerinde oturuyor: antik trajedilerden Homeros, Dante veya Cervantes gibi yazarlara dek... Bir kez daha, anlatılan temelde bir aile öyküsüdür, bir baba, anne ve oğul arasında geçmişte yaşanmış ve zehirli otlarını geleceğe de salmış bir facianın mirası... Baba küçük oğlunu birlikte oldukları sırada yeterince koruyamamış, onu yitirmiştir. Onun ölümünden kendisini sorumlu tutmaktadır. Anne kocasında hep ölen oğlunu gördüğü için onunla yaşamaya dayanamamış ve ayrılmıştır.

Ama unutmamalı, tüm bunlar 2054 yılında geçmektedir ve dünyamız hayli değişmiştir. Suç oranı öylesine artmıştır ki, modern toplumlar -yani anlayınız: Amerika- bir örgüt ve bir sistem geliştirmiştir: işlenecek suçları, özellikle de cinayetleri önceden haber almak ve önlemekle yükümlü Suç Önleme Merkezi...

Bu sistem şöyle çalışmaktadır: çeşitli nedenlerle yetişmiş olan bir 'düşlerinde geleceği gören çocuklar' neslinin en seçme üç temsilcisi, adalet bakanlığı tarafından 'resmi kâhinler' olarak seçilmiş, hem beslenmelerini hem de 'gelecekle ilgili görüntülerin zihinlerine akışını' sağlayan bir havuzun içine kapatılarak sürekli denetim altına alınmıştır. Gördükleri düşler -daha doğrusu karabasanlar- modern teknolojiyle saptanmakta, geleceğin katil ve maktulleri dev ekranlarda belirmekte, böylece cinayetler özel ekiplerce önlenmektedir.

Sistemin sakıncaları

Sistem iyi işler aslında... Ve altı yıl zarfında büyük kentlerde suç % 90, hatta % 100 oranında düşer. Ama her sistem gibi bunun da sakıncaları ortaya çıkmıştır: her cinayet ya da tecavüz düşüncesi gerçek suça dönüşmez ki... Sadece hayallerimizde kalan ne suçlar işleyip dururuz!... Ama sistem bu ayrımı yapamamakta, potansiyel suçlular da yakalanıp ömür boyu kalacakları ürkünç hücrelere kapatılmaktadır. Ayrıca bir kum tanesi sisteme sızıp tüm çarkı bozabilir de...

Sözünü ettiğimiz baba, bu önleme birliklerinin gözü pek memuru John Anderton, rakibi ve yerinde gözü olan genç polis Danny Witwer'in peşine düşmesine neden olan biçimde, kâhinlerden tek dişi olanı Agatha'nın kâbuslarına malzeme olur. Hiç tanımadığı bir adamı öldürecektir güya... Genç adam önce güler, ama daha sonra kendisini gitgide daha sıkılaştan ağın içinden kurtarmaya çabalar. Yerleşmesine onca yardım ettiği ve yararına tümüyle inandığı sistem, şimdi kendisini kapana kısırmıştır. Ve o artık kökenini anlamadığı bu tuzaktan kurtulmaya çalışan tipik bir Hitchcock kahramanıdır...

İyimserle kötümser karışımı

"Azınlık Raporu", klasik metinlerden ödünç aldığı motiflerle zenginleştirilmiş öyküsünü, gelecek üzerine iyimserlikle kötümserliğin karışımı bir tabana oturtur. Suçluların düşüncelerini okuyacak kadar modernleşmiş bu dünya, ne yazık ki hâlâ yoksulluk, sefalet ve düşkünlüğün egemen olduğu, hayatını böcekler gibi kirli, izbe mekânlarda yaşayan insanların kitle halinde var olduğu bir dünyadır. Filmde gösterilen Washington semtlerinin, sokaklarının, o pislik yuvası evlerin acıklı görünümü, gelecekte her türlü korkuyu duymamız için yeterlidir.

İnsan kimliklerinin gözlerden okunduğu ve merkezi bir denetimin hayatın her aşamasına yayıldığı bu dünyada, sistemden kaçmak için gözlerini değiştirmeye karar veren Anderton'un ameliyat sahnesi, bu açıdan filmi doruğa çıkarır. Ameliyat yeri öylesine pistir ki anlatılamaz. Ameliyatı yapacak doktor, Peter Stormare'nin suratını taşıyan ve üstelik Anderton'a hapiste geçirdiği yıllar nedeniyle ölesiye kin tutmuş bir manyaktır. Yardımcısı Slav hemşire, tıpkı Hülya Avşar gibi yakaladığı erkek popolarını elinden bırakmaz. Bu pislik ve dehşet evinde geçen ameliyattan sonra, Anderton'un yepyeni gözlerle hayatına devam etmesi olmayacak şeydir. Ama olur...



Meraklıları için 'gadget'ler

Filmdeki gelecek, 'gadget (teknik buluş) meraklılarını zevkten ürpertecek buluşlar içerir. Kentlerde "Metropolis"i hatırlatan üst üste binmiş yollar vardır, yoğun trafik ufak ve her yönde gidebilen, üstelik havaya da yükselebilen araçlarla sağlanır. Büyük cam panolara dönüşmüş saydam bilgisayarlar, haberleri sürekli değişen elektronik gazeteler, ışınlı

ultra-modern silahlar, şüpheli mekânların aranması için kullanılan elektronik örümcekler, insanı havalara fırlatan sırta takılmış küçük motorlar... Daha neler de neler... Yakın bir gelecek için fazla yadırgatıcı olmayan, ama yine de şaşırtan parlak teknik-görsel buluşlar...

Bu ultra-modernle gotik filmlere özgü ürkünç dekorlar karışımına 'eski kültür'den kalma kimi öğeler katılır. Örneğin çılgın doktor duvardaki dev ekranda "Zoro'nun İşareti"ni izler: Tyrone Power'in oynadığı siyah-beyaz çevrimini hem de!... Heryerde 'huzur verici', gençlerin "lounge" dediği müzik çalmaktadır: ünlü Mancini bestesi "Moon River" gibi... Ve konuşmalarda kimi kült yazarların adı anılır, en azından edebiyatın ölüp gitmediğinin kanıtı olarak...

'Müspet düşünce' dinsel inanca karşı

Spielberg kimi parlak sinema bölümleri yaratır. Örneğin andığım ameliyat bölümü ürkünçtür. John Anderton'un kaçarken içine düştüğü araba montaj fabrikasındaki dövüş sahneleri ya da finalde 'büyük sır'ın ortaya çıktığı kalabalık parti sahneleri de oldukça görkemlidir.

Ama bu garip ve büyüleyici filmin belki en ilginç özelliği, yazarının temel izleklerinden birini yansıtmaması ve bilimle mistisizmi, 'müspet düşünce' ile dinsel inancı karşılaştırmadaki başarısıdır. Filmin bir yerinde şöyle denir: "Bilim, mucizelerimizin büyük bölümünü bizden çaldı" Yani, bilimin inanca üstün gelmesinin, giderek onu yok etmesinin simgesi... Hikâyede anlatılan sistem, sanki yitirilen kutsalın yerine konmuş olan şey gibi durmaktadır. İdeolojilerden sonra inançların da tümüyle yitirilmesi sonrasının hikâyesidir bu...

Suç Önleme Merkezi, sanki inançlar yitirildikten, kutsal kitaplar okunmaz olduktan sonra, tanrısal adaleti sağlamanın, suçu önlemenin tek yolu olarak kurulmuş gibidir. Kehanet denen ve çok eski çağlardan beri bilinen yöntem ve bunun savaşçıları, yani her şeyi -bu filmde özellikle cinayet ve tecavüzleri- bilmek durumunda olan kâhinler, hikâyenin temel figürlerine dönüşmüştür. Bunlardan birinin suçların kurbanlarından birinin kızı olması, yani suçu kendi kimliğinde yaşamış olması neyi değiştirir? Belki Agatha'nın sisteme inancının pekişmesini ve kendisini bu misyona adanmasını kolaylaştırmış olabilir.

Tanrı'nın adaletine seçenek

Daha da ötesi, sistem sanki kaybolmuş-kaybedilmiş inançtan daha etkili bir yöntem bulmuş gibi gözükür. Tanrı'nın yarattığı dünyada hiçbir zaman gerçek anlamda adalet, hak ve iyilik egemen olamamıştır ki... İnanca göre bizi yaratan, elbette tüm kötülükleri, suçları, cinayetleri, savaş ve kıyımları önceden görmekte ve bilmektedir.

Ama, o tipik Hristiyan bir isyana ve suçlamaya konu olacak biçimde, bunları önlemez, durdurmaz. Çünkü O, insanoğluna irade denen gücü de vermiştir ve kötülükleri insanoğlunun kendisinin durdurmasını bekler... Suç Önleme Merkezi ise bu konuda artık insana güvenmez, kehanet yoluyla saptadığı suçları kaba güçle önlemeye çalışır. Yani Tanrı'nın yönteminden farklı bir yol...

Ama, aslında Tanrı'ya düşen bir görev insanoğluna yüklenebilir mi? Onun değişmez ve eksilmez zaafı, eninde sonunda sistemi körleştirmez mi, beklenen ve özlenen adaleti engellemez mi, asıl suçlular dururken zavallıların hayatıyla oynar hale gelmez mi?

Belki de Philip Dick kitaplarının temel sorunsallarından olan bu kaygılar, filmin dokusuna ustalıkla yedirilmiştir. Ve belki de, bu filmi klasik Spielberg serüvenlerinden ayırarak ek bir boyut ekleyen, bu sorulardır.

2002

“Ararat”: nasıl ortaya çıktı, neler getirip, neler götürecektir?
ATOM EGOYAN VE ARARAT DOSYASI

Cannes’ın en ünlü ve soylu oteli Carlton’un festival sırasında sanatçılara tahsis edilen dev balo salonunda, sabahın onunda hemen hemen kimseler yok. Sadece ben, resim çekmek için gelen değerli gazeteci dostum Güngör Deniztaş, Charles Aznavour ve ortağı M. Sayan’dan başka... Ama biraz sonra “Ararat” filminin ekibi de sükun ediyor. Yüzler asık, kaşlar kalkık, belli ki sinirler gergin... Çünkü o sabah Liberation Gazetesi ve Variety, Moving Pictures gibi sinema dergilerinde çıkan eleştiriler öylesine olumsuz ki...

Ve bu hemen tavırlara yansıyor. Bir gün öncesine dek, Croisette’e bakan lüks Imperatrice (İmparatoriçe) rezidansında kurulmuş olan Alliance Atlantis adlı dağıtım şirketinin bürosunda, gazetecileri neredeyse tartaklayan, röportaj için başvuranlara kan kusturan, hele Türk gazetecilere düşman gibi davranan tavırdan eser yok. Hatta ben Aznavour’la konuşurken içeri giren Atom Egoyan yanıma geliyor, ben çıkarılan zorluklardan söz edip onunla röportajdan vazgeçtiğimi söyleyince özür diliyor, gönlümü alıyor. Ve ertesi gün için randevulaşıyoruz.

Peki, arada neler olmuş ki? Daha doğrusu bu “Ararat” projesi ne, neyin nesi, nasıl ortaya çıkmış? Önce biraz bunlara bakalım.

Egoyan’ın yaşam öyküsü

1960 yılında Kahire’de Ermeni bir aileden doğmuş Egoyan... Çocuk yaşta ailesiyle birlikte göçmenler ülkesi Kanada’ya gelmişler. Egoyan 18 yaşında Toronto Üniversite-



Atom Egoyan

si'nde uluslararası ilişkiler ve de klasik gitar eğitimi almış. Üzerine sinema eğitimi de gelmiş. Çünkü genç adam, sinemanın çağın en önemli sanatı olduğunu anlamış ve kendisini buna adamaya karar vermiş.

Parlak bir kariyer

Sonrası biliniyor. 1984'deki ilk filminden başlayarak, farklı bir dil oluşturmaya, özellikle iletişim ve onun eksikliği, teknolojinin getirdiği yalnızlık duygusu, küçük bir çevrede kişisel ve toplumsal sorunluluk gibi temalara ilgi duyan sanatçı, "Family Viewing", "Speaking Parts", "The Adjuster" filmleriyle ününü artırıyor. Sonraki filmleri artık Türkiye'ye de sinemalara gelen büyük başarılarıdır: "Exotica", "The Sweet Hereafter - Bir Başka Dünya", "Felicia'nın Yolculuğu". Ayrıca kısa filmler, tiyatro ve operada sahneleme çabaları.

Ama tüm bunlar, genç Egoyan'ı misyonuna adım adım yaklaşmaktan kurtaramaz. Dünyadaki 6 milyon Ermeni'nin 100 bin kadarını bünyesinde toplayan Kanada'da, bu cemaat güçlü, hırslı ve tarihe karşı kırgındır. Ailelerinden dinledikleri kimi öyküler, kuşaktan kuşağa büyütülerek aktarılan kimi söylenceler, genç kuşaktan kimi hassas beyinleri zorlamaktadır.

Genel istek, Ermeni Soykırımı diye adlandırdıkları olayın sinema yoluyla perdeye aktarılmasıdır. Ve dünyada Er-

meni kökenli sayılı birkaç yönetmenden biri olarak (diğerleri geçen yıl ölen Fransız yönetmeni Henri Verneuil, emektar Amerikalı Richard Sarafian ya da günümüzün gözde Fransızı Robert Guediguian (Gedikyan) sayılabilir), Egoyan bu önemli işin kendisine düştüğünü hissetmektedir. Hem de bu tür tarihsel bir filme karşı hiçbir istek duymamasına karşın...

Sonunda Egoyan çareyi bulur: kendi yazdığı senaryoda 'soykırım' bir yan motif olacak, daha çok bunun üzerine çekilen bir film aracılığıyla duyurulacak, ön planda ise genç kuşak Ermenileri, kimi Kanadalılar ve de bir Türk'ün oluşturduğu çağdaş kahramanlar yer alacaktır. Böylece hem Ermeni kıyımı üzerine bir film (hem de ilk kez) yapılmış olacaktır, hem de asıl konunun çevresinden dolanılmış olacaktır.

Yardım edenler

Film için, çeşitli Ermeni Örgütleri'nin, Kanada Hükümeti'nin ve kendi şirketinin parasıyla oldukça yüksek bir bütçe oluşturur Egoyan... Yapımcılığı diğer filmlerde de birlikte çalıştıkları Robert Lantos yüklenir. 2001 Mayıs ayında çekimlere başlanır. Hemen tümü Toronto çevresinde yapılan çekimler 10 hafta sürer. Ara Run adlı ünlü bir Ermeni kuyumcu mücevherleri, George Yeremian adlı ünlü halıcı halıları ve diğer aksesuarları sağlar. Uluslararası bir kadro oluşturulur: Charles Aznavour, Christopher Plummer, Elias Koteas, Eric Bogosian, Bruce Greenwood, Egoyan'ın eşi Arsine Hancıyan... Ve film ortaya çıkar.

Sonuç ne yazık ki bu, neredeyse yüzyıllık beklentiyi doğrulayacak düzeyde değil. Biz Türkler, filmi elbette tümüyle nesnel olarak izleyemeyiz. Irkımıza ve halkımıza yakıştırılanlar, tarihin çok çalkantılı bir döneminde geçmiş olmanın mazeretine sığınsa da, savaşta her şey olur, herkes yapar denilse de, bizim için o vahşi öldürme, ırza geçme, hatta genç kadınları üzerine benzin dökerek yakma sahneleri yenilir-yutulur şeyler değildir.

Peki, ama Fransızlara ne oluyor? Hem de Ermeni Davası'nın en çok yandaş bulduğu, dünyada Ermeni Soykırımı

olayını resmen tanımış ve 24 Nisan'ı matem günü ilan etmiş tek parlamentoya sahip Fransa'da? Hem de bu davaya özellikle sahip çıkan sol yayın organlarında?

Ağır eleştiriler

İşte Liberation Gazetesi'nin eleştirisinden bir bölüm: "Daha ilk görüntülerden itibaren bir şeyler yanlış gözüküyor. Geçmişin canlandırılması ile şimdiki serüven arasında bölünen senaryo, bellek ve unutuş üzerine metaforun çürüklüğü, kayıp kimlik ve kişisel travmaların yükselişi üzerine karışık imalar, filmi kısa zamanda bir şişirilmiş temalar zincirine dönüştürüyor. Ermeni kıyımı elbette anlatılmalı, filmi de yapılmalı. Ama nasıl? Aznavour'un oynadığı Saroyan 'büyük bir yönetmen' olarak tanıtılıyor, ancak çevirdiği filmde, bir araba üzerinde bir Osmanlı askeri tarafından ırzına geçilirken küçük kızının elini tutan kadın görüntüsünü, üstelik bunu yeterli bulmadığı için sahneyi izleyen bir oyuncunun gözlerinde beliren yaşları veren yakın planı, sinema saymaya olanak var mı?"

Ünlü meslek dergisi Variety'ye geçelim şimdi: "Egoyan'ın bilgiççe ders veren anlatımı, filmi zahmetle izlenir hale getiriyor. Saroyan'ın çektiği film içindeki film ise, 1950'lerin kimi dönem filmlerini hatırlatan özellikle yapay ve gerçek-dışı setlere dayanıyor. Bugün böyle bir film gerçekten yapılırsa, stüdyoda değil sahici dış mekânlarda çekilirdi"

Yine ünlü meslek dergisi Moving Pictures'te esprili izlenimler yayınlayan bir sütunda yer alan yazı ise daha da acımasız: "Bu film tam bir felaket çıktı. Egoyan hayranı bir hanım eleştirmen, filminden çıkarken "şimdi gidip kendimi öldüreceğim" diye söyleniyordu. Acaba yanlış giden ne olmuştu? Egoyan'ın tarihsel destanlara yakın olmadığı belliydi zaten... Ve bir rakip yapımcı keyifle şöyle diyordu: "Ben onu zıpır bir serseri olduğu zaman daha çok seviyordum!" En inanılmazı ise Toronto Havaalanı'nda geçen bölümdü. Burada, Türkiye'den dönen delikanlıyla emekliye ayrılmak üzere olan yaşlı gümrük memurunun karşılaşması, genç çocuğun hayat hikâyesini anlatması için bir fırsat olarak kulla-

nılmıştı. Ama bu bitmek-tükenmek bilmeyen bölüm boyunca, seyircide şöyle bir istek uyanıyordu: kamera yavaşça sola doğru kayar ve sırada bekleyen, uzun bir kuyruk oluşturmuş yolcular bağırmaya başlarlar: "Hello? Biraz bakar mısınız? Acaba biz ne zaman geçebileceğiz?"

Görüldüğü gibi, ciddi eleştirmenler olsun, popüler kalemeler olsun, "Ararat"ı pek övmediler. Elbette olumlu birkaç yazı da çıktı: örneğin Le Monde Gazetesi'nde... Ama filmin bir fiyasko olacağı hemen hemen kesin.

Peki, filmin yaratıcıları ne diyorlar, filmi nasıl açıklıyor, nasıl savunuyorlar?

Aznavour, 20 yıldır ilk kez Türk basınıyla konuştu. Karşımdaki ufacık-tefecik adam, 40 yıldır benim müzik idollerimden biri... Onun şarkılarıyla büyüydük, duygulandık, sevdalandık biz... Onunla konuşmayı yıllardır arzu ederdim. Bugün tam 78 yaşındaki Charles Aznavour'la Cannes'da konuşmamız, ne yazık ki "Ararat" filminin ve açtığı tartışmaların gölgesinde oluyor. Sanatçı, 20 küsur yıldır ilk kez bir Türk gazetecisiyle konuştuğunu söylüyor ve neredeyse benden heyecanlı gözüküyor!...



Charles Aznavour

Aznavour ailesi, Adapazarı yöresindenmiş. 1915 olaylarında annesi İstanbul'daki büyük babasını ziyarette imiş. Sonradan ailenin kimi fertlerinin öldürüldüğü haberleri gelmiş. Babası Rus'muş, Rus pasaportu varmış. Sonra aile Fransa'ya göç etmiş: "Biz Fransa'da doğduk. Ben kendimi hep Fransız saydım. Öncelikle Fransız... Ailemin iki ırktan olması nedeniyle ve Fransa'ya olan sevgim nedeniyle, ben belki de Ermenilerin en ılımlısıyım"

"Annem bize Türkiye'yle ilişkili hep iyi şeyler anlatırdı. Evde Türk düşmanlığı hiç yoktu. Osmanlı'da ırk-din farkı gözetmeden oluşan komşuluğu, sevgiyi, yardımlaşmayı anlatırdı. Arap harfleriyle Türkçe yazardı. Bana hep Türk mutfağının dünyanın en iyisi olduğunu, Türk kadınlarının güzelliğini anlatır dururdu"

Aznavour'un annesi 30 yıl kadar önce Türkiye'ye dönmüş, Adapazarı ve çevresini ziyaret etmiş. Ama oğluyla değil, aile dostları Ferda Kahraman'la... Aznavour, Ferda Bey'in Türkiye'deki en iyi arkadaşı olduğunu söylüyor: "Ama onunla ancak İngilizce anlaşabiliyorduk. Ne tuhaf!"

Annesi memnun kalmış mıydı ziyaretten? "Evet, birçok şeyi değişmemiş olarak bulmuştu. Yakın zamanda Adapazarı depremde yıkılınca, bizim ailede matem yaşandı. Hepimiz o yörenin asıl yuvamız, vatanımız olduğunu biliyorduk, çok üzüldük".

Türkiye'ye gelememek...

Ama Aznavour bugün dünyada Ermeni cephesinin önde gelen liderlerinden biri olarak görülüyor. Peki, bu nasıl olmuş?

"Ben aşırı milliyetçi değilim. Bakınız, her yıl 24 Nisan'da tüm dünya Ermenilerinin yaptığı törenlere bir kez bile katılmadım. Bir arkadaşımla birlikte bir kitap hazırlıyoruz. Orada Ermeni olayları sırasında Ermenilere yardım eden, onları kurtaran Türklerle ilişkili anılar olacak. Öylesine kaynaşmış iki halktık ki... Bakın eşim İsveçli. Ama çocuklarımız hep Doğu'ya gider: Ürdün, Suriye, İsrail... Bu ülkeler çekiyor onları, Kuzey Avrupa değil".

Ama ne yazık ki çocuklar henüz Türkiye'ye gelememişler. Niye?" Çünkü Aznavour soyadını taşıyorlar. Ve bu soyadıyla babalarının ana vatanına gelmeye çekiniyorlar" Evet, işte bu gerçekten acı... Günün birinde tüm Aznavour vb. Ermeni soyadları taşıyanlar elbette bu ülkeye rahatça, korkusuzca gelebilmeli, başta Ermeni anıtları, kiliseleri, kalıntıları, tüm tarih ve doğa zenginliklerimizi gezebilmeli...

Ermenistan'a yardım eli

Aznavour oğullarına geçmişten hiç söz etmemiş. Ama şuna inanıyor ki, gençler şimdi kendi kökenlerini eski kuşaklardan çok daha fazla merak ediyor ve geçmişle ilgileniyorlar. Oğulları İsviçre'de okurken, en iyi arkadaşları Türk'müş. Kendisinin Ermenilere yakınlık duyup bu davanın sözcülüğünü yüklenmesi ise 1988'de Ermenistan'ı yerle bir eden büyük depremden sonra olmuş: "Öyle acı tablolar çiziliyordu ki... Kendimi sorumlu hissettim, kalkıp ilk kez Ermenistan'ı ziyaret ettim. Sonra yardım kampanyalarında başı çektim. Bana diplomatik pasaport verdiler. Asıl amacım, büyük yoksulluk içinde bulunan bu ülkeye yardım etmek. Bunun baş koşullarından biri de Türkiye'nin bu ülkeye uyguladığı ambargoyu kaldırması"

Aznavour, Ankara'nın Ermeni Soykırımı'nı tarihsel bir gerçek olarak kabul etmesi gerektiğini söylüyor. Özellikle Ermeni Diaspora'sının (dünyaya dağılmış Ermeniler) buna çok önem verdiğini, bunu bir ırk, tarih ve onur sorunu yaptığını belirtiyor. Ama kendisinin asıl amacının bu değil, Ermenistan'a yardım etmek olduğunu belirtiyor: "Tekrar ediyorum, ben politik bir amaç peşinde değilim. Tümüyle insancıl bir amaç peşindeyim. Diaspora çok talepkar olabiliyor. Ama Ermenistan Ermenilerinin asıl amacı, Türkiye'yle ve Türklerle ilişkileri düzeltmektir, emin olun" Konuşmamıza katılan yakın dostu ve iş ortağı Bay Sayan da aynı düşüncede olduğunu söylüyor.

Zeki Müren öldü mü?

Aznavour TIME dergisinin yüzyılın müzikçileri arasına aldığı görkemli bir müzik adamı... Sayısız şarkıyı besteleyen, birer şiir güzelliğindeki sözlerini de yazan... Bunca

şarkısı arasında en çok hangilerini beğeniyor: "En sevdiklerim "Hier Encore" (Yesterday When I Was Young), "La Boheme" Ve de eşcinsellere baskı yapılan bir dönemde yazdığım "Comme Ils Disent" Ben aslında tüm ezilenler için şarkılar yazdım. En azından iki şarkım da cinsel baskıya karşıydı ve bunlar dünya eşcinsellerinin ulusal marşlarına dönüştü".

Aznavour geçmişte Türkiye’de iki konser vermiş. Seyircimizin sıcaklığını unutamıyor. Ama öyle uzun zaman olmuş ki... "Yeniden gelmek isterim elbette... Ama bu resmi, en azından yarı-resmi bir davet olmalı. Örneğin Kültür Bakanı’nın aracılığıyla bir davet alsam ve bir dernek yararına gelip konserler versem... Ne kadar iyi olur"

Aznavour’un şarkılarında sık sık caz motifleri vardır. Caz ve chanson birleşebilir mi? "Elbette" diyor. "Ben her alanda sentezlere inanırım" Ama günümüzde artık kliplerin her şeyi yönettiğini, tanıtımın ve reklamın bir zamanlar yüreğimize yerleşen güzel melodilerin yerini aldığını söylüyor. Türk müziği deyince bir tek isim anıyor: Zeki Müren... Müren’i hayatta sanıyormuş, ölümünü benden öğreniyor ve üzülüyor.

Aznavour Türk mutfağını en iyi Türklerin yaptığına inanıyor. Ben de "bizlerse Ermenilerin çok iyi aşçı olduğuna inanırım" diyorum. Ona göre Diaspora, Ermeni yemeklerini unutmuş. Ermenistan’da ise yemek filan yapacak halleri yokmuş: "Tek çare ülkenize gelmek galiba"

Dikkafa... ve diğer Türkçe sözcükler

Aznavour bize bildiği Türkçe sözcükleri sıralıyor: dikkafa, iki tane kahve pişir, çok güzel, ne olur ne olmaz!... Küçükken evde onun anlamaması için Türkçe konuşurmuş ana-babası...

Peki, Aznavour böyle sert bir filmle Türk - Ermeni dostluğunun onarılacağına inanıyor mu?

"Filmde anlatılan her şeyin kitaplardan alındığını söylüyor Egoyan... Biliyorsunuz ki her halkın tarihinde böyle kıyım olayları vardır. Aynı şeyleri Almanlar, Ruslar, Ceza-yir’de Fransızlar ya da Vietnam’da Amerikalılar yaptı. Kaba-

hat yöneticilerin, komutanların, liderlerindir. Halklar kötü olamaz. Ben Türkleri asla eleştirmedim. Kimi gerçekleri kabule hiç yanaşmayan Ankara Hükümetleri'ni eleştirdim"

Aznavour son olarak bize Türkiye'ye bağlılığını ve Türkiye için de çeşitli konularda çalışabileceğini belirtiyor: "Örneğin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınmasını destekliyorum ve bunun için çalışabilirim. Aynı biçimde Türkiye'deki Ermeni anıtlarının onarımı için UNESCO nezdinde bir kampanyada görev alabilirim. Yeter ki talep edilsin"

Egoyan filmi kabul edilirse ülkemize gelmek istiyor:

Atom Egoyan... Dünya sinemasının artık en parlak yönetmenlerinden, en yaratıcı çağdaş isimlerinden biri. Filme karşı gösterilen tepkilerden sinmiş, yılmış bir hali var. Anlaşılmamış ya da yanlış anlaşılmış sanatçı psikolojisi içinde, belli...

"Film iyi anlaşılmadı. Belki kabahat bende: çok yönlü, çok katmanlı bir film yapmak istedim. Soğan soyar gibi sabırla soyulması gereken, gerçek anlamlarını kolay ele vermeyen bir film... Bir yandan soykırıma doğrudan değinmek istemiyordum. Öte yandan, ilk kez bu olayı perdeye taşımak, büyük bir sorumluluk getiriyor. Herkes filminden bir şey bekliyor. Ben karmaşık bir senaryoyla, beklentilerin büyük bölümünü karşılırsınız diye düşünmüştüm. Öyle olmadı. Hemen hemen kimseyi memnun edemedim"

Egoyan, özellikle filmlerini hep savunan, Ermeni Davası'na hep yakın duran Liberation'un eleştirisinden çok gıcunmuş: "Filmi bir kez görüp mahkum ettiler. Ben ancak birkaç kez izlenince anlaşılabilecek bir film yaptım sanıyorum. Ama bu denli insafsız olmayabilirlerdi"

Yönetmen, filmde 'büyük yönetmen' diye tanıtılan Edward Saroyan'ın çektiği 'soykırım filmi'yle ilişkili eleştirileri de haksız buluyor: "Saroyan 75'lerinde bir adam. Belli ki en parlak dönemini 60, bilemediniz 70'lerde yaşamış. Artık yaşlanmış. Çektiği film de o dönemde kalmış. Bu doğal. Ayrıca o filmdeki 'kötü Türk' aslında bir karikatür. Birçok filmdeki kötü Türk klişelerinin bir toplamı. O soykırım filmi böyle klişelerle dolu. Ama bunu anlatamadım galiba" Niye eşcinsel Türk?

Böylece Egoyan büyük bir kurnazlık örneği gösteriyor bence... Film içindeki film Türkleri ya da eleştirmenleri rahatsız mı etti? "O benim değil, Saroyan'ın filmi" deyip işin içinden sıyrılmak... Ne rahat!...

Yönetmen bana o vahşet sahnelerinin kaynak alınan kitapta (Amerikalı Doktor Clarence Ussher'in anıları) aynen varolduğunu söylüyor. "Ama tüm kitabı filme almadınız ki... Belli bir seçim yaptınız. O sahneleri, örneğin diri diri yakılan kadınları göstermek, bu filmin Türk - Ermeni diyaloguna hizmet etmesini baştan önlemiyor mu?".

Egoyan filmin gerçekçi bir film olmadığını, bir tür iç içe geçmiş panolardan oluşan bir yapı olduğunu tekrarlıyor. Filmdeki tek Türk karakterinin bir eşcinsel olmasını da eleştiriyorum: "Bu bir aydın olarak beni hiç rahatsız etmedi. Ama Türkiye'de sokaktaki adam şöyle düşünecek: 'Adam bir Türk koymuş, o da o biçim' Buna fırsat vermeseniz daha iyi olmaz mıydı?". Bu konuda haklı olduğumu söylüyor.

Türk halkına mesaj

Sanatçı, Türklerle diyaloga büyük önem verdiğini ve ülkemize gelmekten sevinç duyacağını söylüyor. "Ben Türkiye'ye dostça davranmaya, onunla Ermenistan arasındaki sorunlar için aracı olmaya hazırım. Ama Türk basını da lütfen bana biraz iyi davransın. Bu film yüzünden ülkenizde basında kopan fırtınayı, linç çılgınlıklarını bana anlatıyorlar. Bunu hak ettiğimi sanmıyorum. Sizler de benim sanatçı olarak, yaratıcı olarak kimi haklarıma ve özgürlüğüme saygı gösterin lütfen"

Devam ediyor: "Türk halkına karşı hiçbir kişisel düşmanlık taşımadığımı ve bu büyük ulusa çok saygı duyduğumu belirtin lütfen... Benim için önemli olan, Türk halkının da tarihle ve kendi tarihiyle ilişkili gerçekleri bilme hakkı. Bu hakkı talep etsinler. Yoksa Türk halkı ve de hiçbir halk, geçmişte farklı yönetimlerde ve özel koşullarda olup bitenlerden sorumlu tutulamaz. Modern Türk Toplumu ve Çağdaş Türk Yönetimleri, geçmişle ilişkili şeylerden sorumlu

sayılamaz. Ben de, eğer filmim kabul edilirse gelip görüşlerimi halkınıza daha iyi anlatmak isterim”.

Bir modern Lady Macbeth

Sonra Egoyan'ın karısı Arsinee Khanjian (Hancıyan) ile konuşuyorum. 1958 Lübnan doğumlu bu uzun boylu, alımlı kadın, zaten basın toplantısındaki sert tavrıyla dikkatimi çekmişti. O da ailesinin kimi fertleri 'soykırım'da ölenlerden... Ve anlaşılan hep bunun nefretiyle büyümüş.

Çünkü hislerini kibarca seçilmiş sözcükler ardında saklamaya çalışsa da, biz Türklere hiç de iyi gözle bakmadığı seziliyor. Örneğin Ermeni sorununu aşip geçen yüzyılda Rumlara ve de şimdilerde Kürtlere yaptıklarımızdan söz ediyor, kibarca “siz zaten sicilli bir halksınız” demeye getiriyor. Açık ki Arsine Hanım, Türkleri sevmiyor. Ne yapalım, ona kendimizi zorla sevdirecek halimiz yok!

Hancıyan zaten Ermeni Davası'nın uluslararası planda en büyük savunucularından biri sayılıyor. Başka işleri yanında, kendisini Ermeni olaylarının soykırım olarak kabulüne adanmış, belli.

Ve ben önce çekingen, hayalci ve sanatçı Egoyan'la, sonra bu haşin ve iradeli kadınla konuşurken, sanki karşımda Lord ve Lady Macbeth'i görüyorum. Evet, Arsine tam bir Lady Macbeth. Ve büyük olasılıkla “Ararat”ı Atom'un başına bela eden de o...

Peki, ne yapmalı?

Peki, tüm bunlardan sonra, ne yapmalı? Türk Hükümeti'nin “Ararat” dolayısıyla önce Kanada Hükümeti'ni, sonra da Cannes Şenliği'ni uyaracağı ve de dava açacağı haberleri yayıldı Cannes'da... Ve herkes de buna şaştı. Çağımızda artık böyle şeyler olanaksız. Osmanlı döneminde miyiz? Türkiye nasıl uluslararası bir yönetmeni dava edebilir, filmin yasaklanmasını talep edebilir?

Böyle şeylerin sadece ve sadece filmin ve bu tarz girişimlerin ekmeğine yağ süreceği, hükümet-devlet düzeyinde protestolarla, hele bu iletişim ve teknoloji çağında hiçbir yere varılamayacağı açık değil mi?

Bence çok daha hoşgörölü ve dikkatli davranarak ve uzun vadeli biçimde bakarak bu olayla ve benzerleriyle savaşıabiliriz. Öncelikle ölkemizde tam bir demokrasiye bir an önce geçmek ve sanatın, sanatçının ve düşüncenin önündeki engelleri bir an önce kaldırmak gerekiyor. Çünkü uluslararası planda bu konular tartışırken hala bizdeki yasaklamaların temcit pilavı gibi önümüze getirilmesinden bıktık. Bu ayak bağından kurtulmalı, filmleri, kitapları, düşünceleri yasaklayan bir ölk konumundan acilen çıkmalıyız.

Aznavour'u onore etmek...

Sonra sanatı daha çok teşvik etmeliyiz. Cannes 2002'de, kimse farkında değil ama tam iki Zeki Demirkubuz filmi vardı ve dolu salonlarda izlendiler, haklarında iyi yazılar çıktı. Düşünün ki "Ararat"ı eleştiren gazetede Türk filmleri üzerine iyi bir eleştiri yayınlandı. Kötü filme iyi filmle karşı çıkmak ve Türkiye'nin adını sanat yapıtlarıyla duyurmak... En iyi çözüm değil mi?

Ben ayrıca Egoyan ve Aznavour'un söylediklerine de kulak verilmesine taraftarım. Belki şu anda Egoyan değil, ama ailesi bu topraklarda doğmuş, Türkiye'ye duygusal olarak hala çok bağlı, artık 80'ine yaklaşmış Charles Aznavour'u biraz onore etmekle Türkiye hiçbir şey yitirmez. Tersine çok şey kazanır. Onu Ermeni konusundan ayırıp çok büyük bir sanatçı kimliğiyle yeniden ölkemize çağırarak, bir hayır konseriyle karşılamak, inanınız ki tüm dünyada büyük etki yaratacaktır.

Ayrıca Türkiye'deki Ermeni anıtlarını, başta "Ararat" filminde Ermeni kültürünün en önemli eseri olarak sunulan Van'daki Aktamar Kilisesi ve de Ani Harabeleri olarak onarmak ve bunun için belki gerçekten de Aznavour'un başını çekeceği bir uluslararası kampanya oluşturmak ilginç olabilir.

Kendi deneyimimle öğrendim: basın toplantısında ben "Bu filme karşıyım. Ama yine de İstanbul Festivali'nde gösterilmesi için elimden geleni yaparım" deyince, başta Ermeniler, tüm salon tarafından alkışlandım. Bu olay Le Monde, Liberation gibi gazetelerde de çıktı.

Demek ki size düşmanca davranana belli bir hoşgörüy-
le bakarsanız, tüm dünya sizi alkışlıyor. Türkiye büyük ve
güçlü devlet olmanın güveniyle, bu davanın kimi önderleri-
ni dostça davranarak kendi yanına çekebilir. Bu mümkün,
hatta bence gerekli...

2002

**ELEŞİRİ, ELEŞTİRMENLER... VE TARTIŞMANIN
GÜZELLİĞİ**

Eleştirmen ödülleri tarihine toplu bir bakış **SİYAD ÖDÜLLERİ: GEÇMİŞİ ANIMSAMA**

Sinema yazarları her ülkede ve her dönemde genel-geçer seyirciden ayrı ve farklı bir gurup oluşturmuşlardır. Adeta değişik bir seyirci kategorisi: bu alana sıra dışı bir ilgi duyan, normal bir insandan çok daha fazla film izleme gereksinmesi içinde bulunan, sinemayı sanki hayatının en temel amaçlarından ve keyiflerinden biri haline getiren, hatta kimi aşırı durumlarda, sinemayı sanki gerçek yaşamın yerine koyan... Sinema yazarlarının ayakları tümüyle yerden kesil-



Geçmişte bir SİYAD ödül toplantısı

miş değildir kuşkusuz... Ama onların, bunca filmde ve bunca görüntüden sonra, tümüyle sıradan bir insan gibi yaşayıp düşündükleri de söylenemez!... Onlar, onulmaz görüntü tüketicileri, bıkip usanmadan filmler aracılığıyla farklı yaşamları keşfetmeye koşan meraklı kumkumalar, hayatın çoğu zaman acı, sıkıcı ve üzücü gerçeklerinin yerine sinemanın egzotik, uzak ve bir kaleidoskop gibi değişik görüntülerini koyan rüya yolcularıdır.

Ve sinema yazarları, dünyanın her yerinde bir araya gelip en iyileri seçmeye meraklıdırlar. Bu işi yapan başka gruplar da vardır: örneğin festivaller ya da sinemanın profesyonelleri. İlk grup, Cannes, Venedik, Berlin başta dünya yüzündeki sayısız festivali ve her birinde biraz da 'hasbelkader' kurulan sayısız jüriyi akla getirir. İkincisi ise Oscar, Cesar ya da BAFTA - İngiliz Film Akademisi gibi daha büyük çaplı örgütlenmeleri...

Yazar ödülleri'nin farkı

Ama sinema yazarlarının seçimi farklıdır. Yalnızca kriterleri açısından değil. Bu seçimler birkaç açıdan daha sağlıklı, düzenli ve süreklidirler. Örneğin festivallerde çok farklı kökenlerden, biraz rastlantılar sonucu bir araya gelmiş bir sürü film yarışdırılır. Oysa bir ülkenin sinema yazarları, o ülkede her yıl üretilen ve gösterilen tüm filmleri, hiçbirini unutup kenarda bucakta bırakmaksızın dikkate alır ve hakkaniyete en yakın panoramayı oluştururlar. Ölçütleri ise elbette sıradan seyircininkinden farklıdır. Ama zaman içinde ve özellikle günümüzde, sinema yazarları da öylesine farklı beğenileri olan, öylesine değişik, giderek zıt yargılarda bulunan kişiler oldular ki... Böylece, en azından 20-30 (bizim SiYAD ödülleri), en çoğundan 50-60 (Hollywood'un Altın Küre'sine galiba o kadar kişi katılıyor) sinema yazarının yaptığı seçimler, tüm bu farklı beğenileri ve çelişkili yaklaşımları bir senteze kavuşturur. Ve sonuç olarak sinemaya en geniş kapsamlı, en hakkaniyetli ve en uzmanca bakan ödüllendirme sistemi oluşmuş olur. En azından ben öyle olduğunu düşünüyorum.

Şu dergiyi elinize aldığınızda, SİYAD - Sinema Yazarları Derneği'nin ödülleri verilmiş ve basında duyulmuş olacak. 1 Mart gecesi Emek Sineması'nda üst üste üçüncü kez, görkemli olmasına çalıştığımız bir gece düzenleyerek ödülleri dağıtmış olacağız. Bu yıl kimi arkadaşlarımızın mazeretleri nedeniyle katılamadığı seçimler, 20 sinema yazarımızın oylarıyla ortaya çıkmış olacak. Ama burada bile farklı bakışların ve değişik zevklerin oluşturduğu bir sentez söz konusu.

SİYAD gecelerinin mantığı

SİYAD ödülleri, yıllardır süregelen bir ödüllendirme sisteminin son aşaması ve Türk Sineması için ciddi, ağırbaşlı, yararlı ve yapıcı bir çaba olarak düşünüyor ve bu nitelikleri koruması için sürekli zihinsel faaliyette bulunuyoruz. Bu ödüllerde, Türk Sineması'nın geçmişine ve o parlak dönemine de eğiliyor, o dönemin önde gelen ya da biraz unutulmuş emekçi ve sanatçılarına onur ve emek ödülleri veriyoruz. Yönetmenler ve star oyuncuların yanında, bu ödüllerin karakter oyuncularından görüntü yönetmenlerine, sinema yazarı ve arşivcilerinden sinemacılığın adsız kahramanlarına, oldukça geniş bir yelpazeye yayılmasına özen gösteriyoruz. Yine de bu amaçlara tam olarak eriştiğimiz henüz söylenemez. Yeşilçam'ın geçmişi, unutulmuş sayısız emek ve çaba içeriyor. Ve bunlardan kimilerini unutulmuşluğun ve kadir kıymet bilmezliğin pençesinden alıp kitlelere yeniden hatırlatmak çabası, hiç de görüldüğü kadar kolay değil...

Ayrıca bunu yaparken Yeşilçam nostalgisini çok abartmamak, kimi kanalların ve kimi programların yaptığı gibi, aşırı ve gereksiz bir yüceltme, süblimasyon, hatta neredeyse tapınma olayından da kaçınmak gerekiyor. Burada ince bir denge söz konusu ve biz bunu yapmaya çalışıyoruz.

Ve SİYAD ödülleri, özellikle son üç yılın başarılı galalarıyla birlikte, medyadan kimi sorulara muhatap oluyor: bu ödüller ne zaman başladı, kaçınıcı kez veriliyor diyerek... Bu sorulara yanıt veremiyoruz, çünkü orada da ayrı bir emek gerekiyor: geçmişe eğilmek, belgeleri ve basını tarayarak bu ödüllerin bir tarihçesini oluşturmak... Bu işi genç bir sinema yazarı arkadaşın yüklenmesini hep umutla bekledim. Hâlâ da bekliyorum!...

Ama beklerken, bu yıl artan bu tür sorular karşısında kendim küçük bir araştırma ve bir bellek tazelemesi yaptım. İşte vardığım sonuçlardan birkaç kırıntı...

Sinema yazarları seçimleri nasıl başladı?

Sinema yazarları yıllık seçimlerini 1960'ların sonlarından itibaren yapmaya başladılar. Daha önceleri çeşitli derneklerin (Türk Sinema Derneği, Gazeteciler Cemiyeti gibi) yaptığı yıllık değerlendirmeler olmuş. Ama hiçbiri sürekli ve düzenli olmamış ve hiçbiri özellikle sinema yazarı kategorisine bağlı kalmamış. İlk kez, 1965 yılında kurulan Sinematek Derneği yazarlardan yıllık listeler istemiş ve bunların sonuçlarını bir ortak listeye dönüştürmüş. Derneğin yayın organı olan ve hâlâ çok ilginç bir sinema dergisi olarak kalan Yeni Sinema'da ilk kez bu tarz bir seçime Haziran Temmuz 1968 sayısında rastladım. 19. ve 20. sayıların birleşmesiyle oluşan dergide, Tanju Akerson, Sungu Çapan, Atillâ Dorsay, Ali Gevgilili, Tarık Dursun K., Tuncan Okan, Giovanni Scognamillo ve Jak Şalom'un oylarıyla yılın yabancı filmleri seçilmiş. Liste şöyle:

- 1- Firavun - Jerzy Kawalerowicz
- 2- Mutluluk - Agnes Varda
- 3- Lola - Jacques Demy
- 4- Karanlığın İçinden - The Miracle Worker - Arthur Penn
- 5- Profesyoneller - The Professionals - Richard Brooks
- 6- Aşkın Kurbanları - Francesco Maselli
- 7- Acı Hatıralar - Muriel - Alain Resnais
- 8- Fahrenheit 451- François Truffaut
- 9- Tatlı Günler - Les Demoiselles de Rochefort - Jacques Demy
- 10-Yedi Yüzlü Adam - Family Jewels - Jerry Lewis.

Öte yandan, Ağâh Özgüç, Turhan Gürkan, Erman Şener, Tanju Akerson, Sungu Çapan, Atilla Dorsay, Ali Gevgilili, Tarık Dursun K, Tuncan Okan, G. Scognamillo ve Jak Şalom'un seçimiyle yılın yerli filmleri Akad'ın "Kızılırmak - Karakoyun" ve Güney'in "Seyyithan"ı olarak saptanmış.

İşte size tarihsel bir bilgi ve aynı zamanda, sinema yazarları seçimlerinin kökenlerine küçük bir yolculuk... Olay bundan sonra yine Sinematek çatısı altında sürmüştü. Sonra,

1970'lerin ikinci yarısında bizler biraya gelerek ilk kez SİYAD'ı kurmuşuz. Sağ olsunlar, beni başkan seçmişler. Ve o yıllarda, bir kez Açık hava Tiyatrosu'nda, bir kez Emek Sineması'nda düzenlenen gecelerde, ödüllerimizi görece olarak kamuoyuna mal edecek biçimde vermişiz. Bunlardan en azından Açık hava'daki töreni yine Sinematek Derneği'yle ortak olarak düzenlediğimizi hatırlıyorum.

12 Eylül'den sonrası

Sonra 12 Eylül 1980. Ve sayısız dernekle birlikte hem Sinematek Derneği'nin, hem de SİYAD'ın kapatılması... Öylesine şaşırmışız ki: 12 Eylül ve asker iyi geldi, hoş geldi. Ama sanatsal amaçlı derneklerden ne ister diyerek... Bu şaşkınlık ve buruklukla, SİYAD'ı tümüyle unutmuş ve yeniden kurmayı düşünmemişiz. Ama ödüllerimiz düzenli biçimde verilmiş: sinema yazarlarının bir araya gelmesiyle oluşan listeler, genelde yaz başlarında basına verilmiş ve sanatı kollayan gazetelerde çıkmış. İşte tam bir tarihçe için, basını tarayarak tüm bunların kayda geçmesi ve bir kitaba aktarılması gerekiyor.

Sonra, 1990'lardan sonra cesaret bulup SİYAD'ı yeniden hayata geçirmiş ve seçimlerimizi yine kendi aramızda yapmışız. Ama basındaki yankıları giderek artan biçimde umutlarımızı aşan bir düzeyde olmuş. Biz de ödülleri, yine yaz başlarında, bir sinemada (Alkazar, Emek, Fitaş) düzenlenen bir film galası öncesinde, bilet alıp film izlemeye gelmiş seyircinin önünde vermeye başlamışız. Ama basından yine yakınmalar: bir şey göremedik, resim çekemedik, niçin bu ödülleri iyi bir gece halinde düzenlemiyorsunuz diye...

Törenlere nasıl gelindi?

Bunun üzerine, ödüllerimiz için görkemli bir geceyi tasarlayıp gerçekleştirdik. Ama bunu yaz ortasında yapma imkânı olmadığından, geceyi Ocak ayına aldık ve Türk Film seçimlerimizi de sezon başından yıl başına aldık. İlk yıl, yani 1999'da farkı kapatmak için bir buçuk yıllık bir süreyi dikkate almak zorunda kaldık. 2000'den itibaren bu normalle, yani bir yılın ürünlerine dönüştü. Şimdi, 2001 yılında

verdiğimiz ödüllerde de Türk Filmleri olarak yine 2000 yılında gösterime çıkmış filmleri temel aldık.

Demek ki, kabaca bir hesapla, bu ödülleri 33 yıldır veriyoruz (daha ince bir hesabı gelecek yıla yaparız inşallah!). Sanırımki bu ödüller derli-toplu bir kitapçıkta toplandığında, sinema yazarları seçimlerinin hep Türk Sineması'nın yararına, iyi ve doğru sinemanın lehine işleyen ödüller olduğu ortaya çıkacaktır. Buna inanıyor ve güveniyoruz. Umarımki, gelecek yıl belki Altın Küre'ye benzer bir isim de vermeyi düşündüğümüz bu ödüller, gerçekten de tüm sinema sanatının geleceğine yönelik daha da yararlı ve güçlü bir kurum haline gelir.

2001

NEFRETİN GAZETECİSİ

Bir gazetede bir 'kadın yazar' bana nefret kusan bir yazı yazmış. Kim ve hangi gazete mi? Sabah sütunlarını reklam için mi kullanacağım? Yağma yok!...

Yazara göre: 1- Ben bunamışım. 2- Ama zaten eski yazılarım da 'cumburlop' ve 'yalapşap' şeylermiş. 3- Bir de utanmadan kitap ve ansiklopedi yazıyormuşum. 4- Zaten yeni eleştirmenler de 'zırr cahil', 'tembel' ve 'kifayetsiz muhteris" imişler.

Böylece bu 'yazar', bir kalemde 34 yıldır sürekli üreten bir Atilla Dorsay'ı mahvedecek ve üstelik ülkede sağlam eleştirmen de bırakmayacak. Ne zeki kalem, ne müthiş kadın! Vallahi ödüm koptu!

Elbette Türkiye'yi 'kitap ve ansiklopedi yazmanın' bile eleştirilebildiği bir ülke haline getirenler ve cehalete böylesine prim verenler utansın. Çünkü bu 'yazar' nasıl olsa yüzüne tükürseniz de utanmaz.

Bu yazıda eleştirmenler harcandı. Başka yazılarda başka isimler ve meslekler harcanıyor. Bayan yazar için marjinal, muhalif ve küfürbaz olmak bir meslek, bir ekmek kapısı, bir yaşam tarzı çünkü...

Merak ediyorum: bu 'yazar' böylesine nefreti nereden buluyor? Bunca nefret hangi acıların, hangi deneyimlerin, hangi tatminsizliklerin sonucu?

Ve bu kadını yazar diye sütunlarına oturtanlar, onun bir kez de olsa 'müessesenin doktoru' tarafından ciddi bir ruhsal muayeneye tâbi tutulmasını hiç düşünmüyorlar mı?

Çok saldırıya uğradı, ama...
SERVANTİE, ASLINDA TAM BİR TÜRK DOSTU

Türk kamuoyu onu birden ve garip biçimde tanıdı. Avrupa Konseyindeki Türk Masası'nın şefi olan Fransız diplomatı Alain Servantie, gerçi bir Türk'le evliydi, Türkiye'yi çok iyi tanıyor, Türkçeyi çok iyi konuşuyordu. Ama inanılmaz bir gafın da kahramanı olmuş ve PKK örgütünü resmen muhatap alıp "saygılarını belirterek" Türkiye'nin sorunlarından söz eden bir mektuba imza atmıştı.

Ve hemen kıyamet koptu. Olay gerçekten tam bir gaftı. Kurumun üst makamları da Servantie'yi kınadılar, hatta acı biçimde eleştirdiler. Servantie en hafifi 'budalaca' olan sözcüklere muhatap oldu. Ve şu satırları yazdığımda henüz değil, ama yakın zamanda işinden olması da çok olası.

Tam kamuoyumuz bu olayla çalkalanırken, ben Servantie'nin adına rastladım. Hayır, gazete sütunlarında değil, ama elimdeki çok hoş bir kitabı karıştırırken... Kitap, 1998 yılında Institut Français d'Etudes Anatoliennes - Anadolu İncelemeleri Fransız Enstitüsü tarafından yayınlanan Fransızca bir kitaptı: "İstanbul Réelle, İstanbul Revée - Gerçek İstanbul, Hayal Edilen İstanbul" Bu kitap tasarısından bana önce Le Monde'un İstanbul muhabiri sevgili dostum Nicolas Monceau söz etmiş ve benden de bir yazı istemişti: sinemada İstanbul üzerine...

Ben de araştırdım, sinema tarihini karıştırdım. Ve İstan-

bul'da çekilmiş filmler üzerine "İstanbul ve Sinema: Olanaksız İlişki" başlıklı bir yazıyı Fransızca olarak yazıp verdim. Kitap yayınlandı, bana da bir adet yollandı. Ama Timur Muhiddin ve Nicolas Monceau'nun redaktörlüğünü yaptıkları ve Cevat Çapan'dan Ferit Edgü'ye, İlhan Berk'ten Önay Sözer'e, Sait Faik'ten Fûrazan'a, Nedim Gürsel'den Orhan Du ru'ya, Karine Thepot'dan Henry Miles'a birçok yazarın yazısını içeren bu güzel kitaptan Türk kamuoyunun hiç haberi olmadı (Bu arada benim o yazımın "Düşen Yapraklar, Geçen Yıllar" kitabıma girdiğini burada hatırlatayım).

İstanbul aşığı yabancı

Evet, işte bu kitabı bir vesileyle karıştırırken birden Alain Servantie'nin yazısına rastladım. Kitaptaki en uzun yazıydı bu: 20 sayfaya yakın... "Turistik Rehberlerden Çizgi Romanlara: İstanbul'u Gezmek" adını taşıyordu. Servantie, uzun yazısına ara başlıklar koymuştu: "Rüyanın Labirentleri", "Erişilmez Kadın", "Türk Erkeği", "Ölümler Randevu", "Keşke Türkler Modernleşmeseler" Yazar, 20 sayfa boyunca, Guide Bleu ya da Gallimard gibi rehber-kitaplardan Claude Farrere, Pierre Loti, Le Corbusier, Liman von Sanders, Anna de Noailles gibi sanatçıların seyahat anılarına, Eric Ambler, Agatha Christie, Maurice Dekobra, Ian Fleming, Panait Istrati, Graham Greene, İsmail Kadare, Georges Simenon vb. romancıların eserlerinden Tintin, Becassine, Jeromba gibi çizgi roman kahramanlarının serüvenlerine, içinde İstanbul geçen sayısız edebi yapıttan söz ediyor ve alıntılar yapıyordu. Alain Servantie, gerçek bir Türkiye ve İstanbul uzmanı, bilgili ve kültürlü bir Türk dostu idi.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e

Servantie yazısına şöyle başlıyordu: "1923 öncesi Türkiye, beş yüzyıldan fazla bir zamanın gelenekleri içinde donup kalmış kozmopolit Osmanlı imparatorluğu idi" Yazar sonra bu tarih ve gelenekler bütünü içinde İstanbul'un oynadığı role ve yüzyıllar boyu Batıyı ve Batılıyı düşlere yönelten İstanbul, Topkapı Sarayı, harem vb. mitoslara değini-

yor. Bu efsanelerin kimi zaman Batılının zihninde nasıl abartılı biçimde şekil değiştirerek yer aldığını ve yüzyıllar boyu seyahatnamelerden romanlara yazılı sanata nasıl yansıdığını da irdeliyordu.

Servantie, daha sonra gizemli Türk kadını, Türk erkeğinin maço olarak nitelenen tavrını ve modernleşmeye karşı zorluklarını koruyan kadın-erkek ilişkilerini ele alıyordu. Yazarın sonunda geniş bir bibliyografyada adını andığı birçok eseri okuduğunu ve hatırladığını hissediyordunuz. O, konusunu çok iyi biliyordu.

Ve Servantie uzun yazısını şöyle bitiriyordu: "Turist modernleşme denen şey karşısında kördür: o bunu görmeye gelmemiştir ki... Egzotizm, Doğu'ya yolculuğu doğrulayan başlıca şeydir. Hissedilen bir farklılık, akıl dışına kaysa da bir tür mucize gibi yaşanan bir deneyim... Globalleşme ve tüketimin tekdüzeleşmesi çağında, hamburgerden Hollywood filmlerine her şey her yerde tıpatıp aynı olmaya doğru giderken, tarihsel bilinçaltımızda farklılığın değişmez işaretleri olarak hemen yalnızca camilerin minareleri kalıyor. Evet, camiler ve çevrelerindeki düş ve inanç dünyası öğeleri... Ki yüzyıllar boyu yaşamlarını Doğu'yu keşfetmeye adanmış bekâr seyyahların anılarından bize intikal etmiş harikalarlardır"

Bu yazıyı hayatımda yüzünü görmediğim Fransız yazarı ve diplomatı Alain Servantie'yi savunmak için yazmadım. Servantie bir hata işlemiş, olasılıkla da cezasını görecektir. Ama o, en azından bu yazıdan anlaşıldığına göre, Türk olan her şeyi incelemiş ve irdemiş, Doğu'nun ruhunu sanki yakalamış bir aydın, bir Doğu, Türkiye, İstanbul dostu, bu globalleşme çağında her toplumun kendi kültür ve geleneklerini sürdürme hakkı üzerinde özellikle duran çağdaş bir düşünür... Onu ilk hatası yüzünden ülke, devlet ve kamuoyu olarak gözden çıkarmaktansa, bu olay üzerinde biraz daha serinkanlılıkla düşünelim derim. Belki bizim için daha yararlı olur.

Yakın tarihin klasik filmlerini izlerken düşündüklerim **TÜRK SEYİRCİSİNİN UĞRADIĞI İHANET**

Digiturk aboneliğimden ne kadar mutlu olduğumu Sabah'ta yazmıştım. Birkaç kanalda bol film, sinema tarihinden çeşitli sürprizler, günümüz sinemasından hoş örnekler... Elbette şu anda "iki aylık ücretsiz deneme dönemi" içinde olduğumuzdan, tatlı geliyor. Paraları ödemeye başlayınca ne olacak, bilmiyorum!... Ama ben artık şöyle düşünüyorum: yakın dönemin TV alanında, iki temel gidiş olacak. Biri, rating kaygısıyla düzeyi gitgide düşen, 'gecekondu kültürü'nü hedef olarak alan, 24 saat boyunca izlenecek hemen hiçbir doğru dürüst program sunamayan kitle kanalları. Ve belli bir ödeme kolaylığı olan kitlelere, yani orta ve üst sınıflara yönelik, çeşitli merak, ilgi alanlarını ve yüksek düzeyde bir kültür birikimini gözetten özel paralı kanallar. İnsanların sinema, müzik, spor, teknoloji, doğa, belgesel, tarih vb. ilgi alanlarını doyurmaya yönelik, ama bunun bedelini kaçınılmaz biçimde talep eden özel seyir olanakları...

Digiturk'ü izler ve her gün birkaç filmi kaydedip arşivime mal ederken kimi gözlemlerde de bulunuyorum. Bunlardan en önemlisi şu: son 30-40 yıl içinde, sinemacılığımız nasıl bir körebe oyunu oynamış, nasıl kendisinin görmediği şeylerin yok olduğunu farz eden bir devede siyaseti gütmüş!... Sinemacılarımızın, film getirticisi, işletmecisi, salon sahibi ve de elbette sansür kurumuyla tam iş birliği halinde yaptıkları, ancak ihanet sözcüğüyle tanımlanabilir. Türk seyircisine ihanet, sinema sanatına ihanet, toplumsal tarihimize ihanet...

Korkak ve pısırik bir zihniyet

Çünkü dar görüşlü, korkak, pısırik bir zihniyet, dünya sinemasının birçok önemli filminden bizi yoksun bırakmış. Önemli film den vazgeçtik, Türkiye'nin kendisiyle, kendi geçmişi ve tarihiyle ilişkili, dünyadaki kendi yerini anlamasına yardımcı olacak filmler inatla ve cehaletle getirilmemiş, gösterilmemiş. Türk seyircisi, Türk sinemaseveri, Türk eleştirmeni yıllar boyu en önemli akımları, filmleri ve yönetmenleri hep uzaktan izlemiş, onları tam zamanında tanımanın getireceği çeşitli zevkleri, bilinci ve değer ölçütleri skalasını hep kaçırmış. Yazık!...

Digitürk ve kimi zaman da CNBC-e kanallarını izlerken, bu konuda saptamalar yapıyorum. Örneğin geçenlerde ikincisinde, Costa-Gavras'ın "Z - Ölümsüz" filmi oynadı. Ben bu filmi hasbel kader 1969 kışında yaptığım Avrupa gezisinde görmüş ve hayran kalmış, gazetemde de yazmıştım. Ama film ülkemizde yasaklandı, ancak 1980'lerde gösterilebildi. Oysa o film yalnızca bir siyasal sinema başyapıtı olarak değil, Türkiye'de o yıllarda olup biten kimi şeyleri anlamak açısından da çok önemliydi. Bizde de 12 Mart 1971'deki Askeri Ültimatoma, 12 Eylül 1980'deki Askeri Müdahale, "Z" de anlatılan siyasal-toplumsal koşulların çok benzeri olan bir zemin üzerinde yaşandı. Türkiye ile Yunanistan'ın ve daha birçok az gelişmiş ülkenin koşulları, hele o yıllarda, birbirine müthiş benziyordu, çünkü... Eğer "Z" zamanında gösterilmiş olsaydı, ben aydınların o film den alacakları derslerin ülkenin gidişinde bile etkili olacağını düşünüyorum.

Ülkede çekilen filmlere karşı korku

Digitürk'de yine ülkemizde hiç oynamamış bir filmi, Tony Richardson'ın "Hafif Süvari Alayının Hücumu"nu izledim. Bu filmi sansür mü yasakladı, yoksa filmciler mi getirmedi, şu anda bilmiyorum. Ama bir bölümü ülkemizde çekilen 1968 yapımı film, bizi öyle yakından ilgilendiriyordu ki... Çünkü 19. yüzyılın Kırım Savaşı'nı ve İngiltere, Fransa ve Rusya'nın 'hasta adam' Osmanlı'yı nasıl şamar oğlanına çevirdiğini anlatıyordu. Bir İngiliz yönetmen, kendi tarihini ve ulusunu alaycı ve acı biçimde eleştiriyor, sa-

vaşın ve özellikle de bu savaşın anlamsızlığını açığa çıkarıyordu. 30 kusur yıl sonra bu filmi izlemek de ilginçti. Ama zamanında izlesek daha iyi olmaz mıydı?



"Z": zamanında Türkiye'ye uğramadı.

Zaten Türkiye, kendi ülkesinde çekilmiş filmlere hep korkuyla, kompleksle bakmıştır. Yabancıların hep kötü niyetli olduğu, bizi farklı bir gözle görmenin hep kötü bir gözle görmek anlamına geldiği düşünülmüştür. Öyle olmasaydı, vaktiyle çekimi kıyamet koparan Charles Bronson ve Tony Curtis'li "Paralı Askerler" ya da Elia Kazan'ın "Amerika, Amerika"sını çoktan görmüş olmaz mıydık? Sonuncusu, dikkat çekerim, son dönemde iki kez CNBC-e'nin programına alındı, ikisinde de son dakikada vazgeçildi. Sanki kimi büyülü eller, Kazan'ın bu önemli ve bence hiçbir biçimde "Türk düşmanı" olmayan filmini Türk kamuoyundan inatla gizlemeyi marifet sayıyor.

Bize tanıtılmayan ustalar

Birçok önemli yönetmenin önemli filmleri zamanında Türkiye'ye gelmemiş. Buradaki örnekler artık sansürle ilişkili değil. Sadece ticari bulunmadığı, anlaşılmaz sayıldığı için... Örneğin Digitürk'un mini Richard Lester toplu gösterisinde, bu İngiliz Yönetmeni'nin 1960'ların ortalarında öncülük ettiği o taptaze, biraz absürd ve kıvrak mizahın ör-

nekleri sunuluyor. 1965'te Cannes'da Altın Palmiye alan "Knack... and How to Get It", "Erkekler Arasında" diye gösteriliyor. Bu film, 60'lardaki 'swinging London'un, farklı ve radikal gençlik arayışlarının ve değişen bir dünyanın bir yansıması sanki. Ve bir açıdan, 1968 olaylarının habercisi. Onu zamanında görmüş olmayı isterdim!... Keşke Digiturk, Lester'in Beatles gurubuyla çevirdiği ve gurubun ününe rağmen yine de Türkiye'ye getirilmeyen o ünlü filmleri, "Help" ve "A Hard Day's Night"ı da programına alsın...

Bir Stanley Kubrick toplu gösterisi, hem insanın ağzını kulaklarına vandırıyor, hem de üzüyor. "2001" ve "Lolita" zamanında nasılsa bizde gösterilmişti. Peki, ama "Katilin Busesi", "Barry Lyndon", "Cinnet - Shining" nasıl oldu da Türkiye'ye hiç uğramadı? "Otomatik Portakal" ve "Full Metal Jacket", çevrilişlerinden uzun yıllar sonra, Warner Bros'un himmetiyle getirilip gösterilmişlerdi. Geç olsun da güç olmasın!... Böylece Kubrick denen çağın belki en önemli yönetmenini de çok geç ve düzensiz biçimde tanıdı Türkiye... Yazık değil mi?

Fellini ve Bergman'ı es geçmek...

Fellini'nin de "Satiricon", "Roma" gibi en önemli filmleri bize gelmedi, şimdi Digiturk programında... Pier Paolo Pasolini'yi ise hiç tanımadık. Piyasada oynayan tek filmi (o da kuşa çevrilerek) "Dekameron Geceleri" olmuştu. Şimdi bu film ve üçlemenin diğer iki yapıtı olan "Bin bir Gece Masalları" ve "Canterbury Hikâyeleri" Digiturk'de. Üstelik yakında, sanatçının ve belki de tüm sinemanın en lanetli filmi sayılabilecek olan "Salo"yu göstermeye hazırlanıyorlar. Oysa Pasolini'yi zamanında görmek, belki örümcek kafalarımızın içini daha erken aydınlatabilirdi!...

İlk birkaç filmiyle Amerikan tarzı 'tür sineması'nın tozlarını iyice silkeleyen Robert Aldrich'in bu siyah beyaz filmlerini, "Hücum!", "Öp Beni Öldüresiye" ve "Büyük Bıçak"ı yıllar sonra da izlemek çok keyifli. Biri şöyle bir oynayıp kaybolmuş, ikisi hiç gelmemişti. "Sessizlik" dışında hiçbir filmi ticari sinemalarımıza asla gelmemiş olan Ingmar Bergman'ınsa üç filmi gösteriliyor: "Anna'nın Tutkusu",

"Persona" ve "Kurtların Saati". Steven Spielberg'in onu yücelten sözlerinin katkısıyla... Umarım sıra bu çok verimli sanatçının diğer filmlerine de gelir...

Ya Woody Allen?

Ya Woody Allen? Yukarıdaki büyük isimlerle kıyaslanmayacak kadar hafif ve eğlendirici gözüken sinemasıyla (bu bir aldatmaca bile olsa!) en azından belli bir seyirci kitlesine hep ve her yerde sahip olan Allen de çok uzun bir süre ihmal edilmişti. İlk filmlerinden sadece "Sleeper – 200 Yıl Sonra" nasılsa ülkemize gelmiş, ama sonraki verimi ısrarla Türk aydınından uzak tutulmuştu. Oysa onun nevrotik Manhattan'lılarında bizim nevrotiklerimizle ne çok benzerlikler vardır!... Sonradan Allen'le getirticilerimizin ve de seyircimizin yıldızı barıştı, birçok filmini görebildik. Ama sanırım ki şimdilerde Digitürk'te oynayan "Annie Hall", "Manhattan", "Seks Hakkında Sormak İstedığınız Her şey" gibi filmler zamanında ülkemizde oynasaydı, Woody hayranları daha çok ve daha yerleşmiş olurdu. Üstelik son filmleri de nedense düzenli biçimde getirtilmiyor. Örnek olarak, yeniden siyah-beyaza döndüğü kalabalık kadrolu "Celebrity Şöhret"i ilk kez Digitürk'de izleyebilirsiniz.

İngiliz 'kurbanlar'...

İngilizlerden John Schlesinger veya Ken Russell da getirticilerin kurbanlarından. İlkinin "Sunday, Bloody Sunday - Kanlı Pazar" ya da "Yankiler" adlı önemli ve kişisel filmlerini, Russell'ın ise "Aşık Kadınlar" başta kimi filmlerini, şimdi yıllar sonra küçük ekranda keşfedebilirsiniz. Lawrence uyarlaması "Aşık Kadınlar" gibi bir filmin zamanında (1970'lerde) getirilip gösterilmesi, ülkemizde de sinema estetiğinden modern ahlaka, edebiyat uyarlamaları tartışmalarından perdede çıplaklığa bir şeylerin belki daha farklı görülmesini ve yargıların daha önce değişmesini sağlayabilirdi. Ama olmadı.

Tekrar ve ısrar ediyorum: sinemacılarımız, özellikle de bir zamanların astığı astık, kestiği kestik ithalci şirketleri, sinema sanatına ve de Türk halkına ihanet etmişler, kimi en önemli filmleri Türk seyircisinden adeta bilinçli ve sistemli

biçimde kaçırmışlardır. O açıdan ben, yabancı şirketler 1989'dan itibaren Türkiye'ye gelip kendi şubelerini açtıklarında, bunu olumlu karşıladım. Hiç olmazsa taşra tüccarı kafasıyla film seçme olayı sona erecekti. Nitekim erdi de...

Benzer bir ihaneti de yakın yıllarda Türk televizyonculuğu gerçekleştiriyor. Anlı-şanlı büyük kanallarımızda her şey var, ama ciddi ve düzenli bir sinema politikası yok. Böylece, yeni filmlerin ancak en kötülerini bin bir reklamla bölünmüş olarak zaman zaman karşımıza gelse de, sinema tarihinin klasikleri veya Türkiye'nin ıska geçtiği o önemli ve güzel filmler asla ekrana gelmiyor. Bir kitle kanalının, hiç olmazsa haftada bir kez ve de prime-time'ın dışında, sinema sanatının geçmiş birikimini ekrana getirmesi gerekmez miydi? Sinemaya bu kadarcık saygı ve sevgi göstermek gerekmez miydi? Şimdi, geçmişin birikimine ciddi biçimde yer veren bu (paralı veya parasız) özel kanallar sayesinde, Türk halkının uğradığı bu çifte ihanet, tüm boyutlarıyla ortaya çıkıyor. Ve bu da ilişkili kişi ve kurumlara onur kazandıracak bir olay değil...

2001

Bir genel yayın müdürünün yazısı dolayısıyla
GENÇLERE BENDEN FARKLI TAVSYELER

Bu yazıyı Cannes 2001'in kimi genel izlenimlerine ayırmak istiyordum aslında... Ama başka olaylar ön plana geçti. Özellikle üzerinde durmak, hatırlatmak ve belgelemek istediğim bir yazı. Ve aslında Cannes Festivali'yle de bağlantılı.

Cannes 2001, bizim basında yansıdığının tersine çok başarılı bir şenlik oldu. Yarışma bölümünde yer alan filmler, bir-iki istisnasıyla hep olumlu karşılandı, tartışıldı. Bu şenlikten ve yarışmadan çok sayıda filmin bütün bir yıl boyunca adından söz ettireceğini ve bizde de keyifle izleneceğini sanıyorum.

İtalyan, Amerikan, Fransız ve Uzakdoğu Sinemaları şenliğe yine damgalarını vurdular. Nanni Moretti'nin çok duygusal, ama kesinlikle melodrama sapmayan filmi "Oğu Odası", genel bir onayla Altın Palmiye aldı. Avusturyalı Michael Haneke'nin Fransız yapımı filmi "Piyano ğretmeni" jüri dl ve kadın-erkek oyuncu gibi tam 3 ödülle döndü şenlikten... Tüm Haneke filmleri gibi tartışılacak bir filmdi bu... Ama nemi ve etki gücü yadsınamazdı.

Amerikan Sineması'nın yenilikçi ve nc tavrı, David Lynch ve Joel Coen ustaların filmlerinde somutlaşmıştı. Bu açıdan ikisinin de en iyi yönetmen dln ortaklaşa olarak almaları şaşırtıcı olmadı. Canlandırma sineması rneği ve bu dalda 1970'lerdeki "Kedi Fritz"den beri ilk kez yarışmaya katılan "Shrek" ise harika bir filmdi. Çok yakında bizim de göreceğimiz.

Asya'dan Tayvanlı Tsai Ming-Ling'den Japon Shohei Imamura'ya, yine Tayvanlı Hou Hsiao Hsen'den İranlı

Mohsin Makhmalbaf'a kadar kimi unutulmaz filmler geldi karşımıza... Ve Asya Sineması'nın yükselişine tanıklık etmeyi sürdürdüler.

Yararlı ve pratik bir iş birliği

Yazıya gelince... Hürriyet başyazarı Sayın Ertuğrul Özkök'ün 24 Mayıs tarihli ve "Bir Kokteylin Perde Arkası" başlıklı yazısıydı bu... Görünüşte masum ve zararsız bir yazı... Sayın Özkök'ün zaman zaman (ve artık Pazar günlerini de beklemeden) yazdığı, politika dışı, sanat, kültür ve pop-kültür üzerine yazılardan biri... Ama bakın, ne çok yan ve art anlam ve mesaj içeren...

Özkök yazısını, Bahçeşehir Üniversitesi'nin Sinan Çetin'in Plato Film Şirketi'yle yaptığı bir anlaşmanın açıklanma kokteyli nedeniyle yazmış. Bu anlaşma gereği, söz konusu okulun iletişim fakültesi öğrencileri, Plato Film'de staj nitelikli çalışmalar yapacak, daha mezun olmadan sinema ve reklam piyasasını tanıyacak ve böylece iş bulma olanaklarına kavuşacaklar.

Özkök gibi ben de üniversitelerin var olan kuruluşlarla pratiğe yönelik bir iş birliğine gitmelerine taraftarım. Öğrencileri hayata hazırlamak ve onlara ülkenin gerçek koşullarıyla önceden tanışmak olanağı vermenin ne zararı var? Olasılıkla da büyük yararı var.

Bir Sinan Çetin güzellemesi

Ama bakınız, Sayın Özkök buradan yola çıkıp nerelere ulaşıyor... Önce Sinan Çetin için kimi saptamalar: "Çetin sadece sinemayı iyi bilen bir yönetmen değildir. Aynı zamanda iletişim piyasasını da çok iyi bilen bir işletmecidir. Yeşilçam gerçeğini seven bir insandır. Cesurdur. Sinema alanında uzman geçinen, karlılığı küçümseyen ve bu kafalarıyla piyasa üzerinde terör estiren zihniyete karşı fikirlerini korkmadan savunur"

Bu yağlı-balılı Çetin övgüsünden ve Sinan Çetin'i tam anlamıyla kahramanlaştırma ve gençlere örnek gösterme gayretkeşliğinden sonra, Sayın Özkök hızını alamıyor ve bakın neler diyor: "70'li yıllardan itibaren Yeşilçam'a sırtını dönen, onu küçümseyen yeni bir zihniyet Türk Sineması'na

hâkim oldu. () İdeolojik özelliği ağır basan sıkıcı filmler piyasaya girdi. Bu zihniyet, Yeşilçam müşterisini kaçırdı. Sinema salonları boşaldı” Ve bu durum sonucu, “son derece dramatik” bir dönem başlamış: Yönetmenler, yıllarca ağır eleştiriler yönelttikleri devlete gidip para istemeye başladılar. Ama bu parayla yine sıkıcı filmler yapmaya devam ettiler”

Özkök bundan sonra eski Yeşilçam’a övgüler yağıdırıyor, bunların hala kimi kanalları kurtardığını söylüyor ve şimdi “tekrar iş yapan filmlerin piyasaya girdiği yeni bir dönemin başladığını” müjdeliyor.

Yıllardır söylenen sözler

Ertuğrul Özkök’ün tüm bu sözlerinin, bir başka birisinin, Sinan Çetin’in yıllardır katıldığı sayısız TV Show ve Magazin Programı’nda dile getire geldiği düşüncelerinin tıpatıp aynısı olduğunu, bu işleri biraz izleyen herkes elbette fark etmiştir. Demek ki, Hürriyet grubunun son zamanlarda tüm ‘iş yapan’ yerli filmleri kendi binasında, kendi mensuplarına izlettirme operasyonu, bu sonucu verdi.

Eğer Hürriyet gurubu biraz daha sinemasever olup, bu gösterilerde diyelim ki son dönemin ödül üzerine ödül alan genç yönetmenlerinin, örneğin Nuri Bilge Ceylan’ın, Zeki Demirkubuz’un, Derviş Zaim’in filmlerini izlese ve filmlerle birlikte onları çağırıp biraz da onların sinema üzerine görüşlerini dinleseydi, Türk Sineması’na bakışları da, Sayın Özkök’ün yazısı da belki tümüyle farklı olurdu.

Özkök bir bilim adamı değil. Bir gazeteci. Ama karmaşık olayları böylesine basitleştirmeye nasıl eli varıyor, hayret... Örneğin “ideolojik özelliği ağır basan sıkıcı filmler” lafına dikkat ediniz... Hangi filmler bunlar? O yıllarda “ideolojik özellikleri ağır basan” başlıca yönetmenimiz Yılmaz Güney’di. Güney filmleri için her şey söylenebilir, ama ‘sıkıcı’ oldukları bugüne dek hiç söylenmedi. Buna karşılık, doğrudur, özellikle 1980’lerden sonra, bireye, insanın derinliklerine eğilmeyi deneyen, psikolojik ağırlıklı çabalar oldu. Onlar genelde Yeşilçam’ın, piyasanın ve genel-geçer seyircinin beklentilerine uymayan, ağır tempolu filmler

yaptılar. Belki 'sıkıcı' sözcüğü onlar için söylenebilir. Ama tüm o filmlerin de ideolojik olmakla en küçük bir ilgisi yoktu ki!...

Karmaşık bir süreci basitleştirmek

1970'ler sonrası Yeşilçam'ın çöküşü, Özkök'ün "ideolojik özelliği ağır basan sıkıcı filmleri"yle açıklanamayacak kadar çok yönlü ve karmaşık bir olgudur. Bunda, 1974'de başlayan TRT yayınları, aynı yıl yapılan Kıbrıs Müdahalesi sonucu doğan ve hemen Hollywood filmlerini de kapsamına alan Amerikan ambargosu, biraz da bunların yan sonucu olan ünlü seks filmleri gibi çok çeşitli olguların etkisi vardır.

Ama temel etken, 1960–70'lerle birlikte patlayan Türkiye'nin büyük değişiminin sinemaya yansımalarıdır elbette... Sizler, bugün ekranlarda izlediğimiz suya-sabuna dokunmayan klişeleşmiş Yeşilçam filmlerinin, o masal ve kuklalar dünyasının, 1970'lerden bu yana öylesine değişen, hatta alalak-bullak olan bir ülkeyi beslemeye devam edebileceğini nasıl hayal ediyordunuz ki?

Yönetmenlerimiz, doğrudur, hep devletten yardım istemişlerdir. Ama bunun utanıp sıkılacak ya da "son derece dramatik" bulunacak nesi var? Dünya üzerinde, neredeyse devletten de güçlü olan Hollywood dışındaki tüm ulusal sinemalar, hem de yarım yüzyıldır, kendi devletlerinden yardım almaktadırlar. Hem de istemeden, talep etmeden... Devletleri onların bu yardımı hak ettiğini hep düşünmüş ve bu yardımı yapa gelmiştir. Çünkü ulusal sinemalar, bir ülkenin, bir halkın en büyük tanıtım aracıdır, ulusal kimliğin evrensel düzeydeki en geniş ve büyük yansımasıdır. Devlet bu olaya niye yardım etmesin, niye sinemaya arka çıkmasın ki?

Her şey 'iş yapmak' demek mi?

"İş yapan filmlerin geri dönmesi", herkesi, hepimizi memnun etmektedir kuşkusuz... Türk Sineması'nın seyircisiyle yeniden ilişki kurması, daha doğrusu kendisine yeni bir seyirci yaratması son derece olumlu bir olaydır. Ama, kaç kez yazdık ve söyledik... Sinema geniş ve çok yönlü bir

alandır. Bu alanda sadece geniş bir kitleye yönelik, iş yapma amacıyla yola çıkmış ve gerçekten de iş yapan filmler vardır, ama başka amaçlarla yola çıkmış, başka tür filmler de vardır ve olmalıdır. Sinemayı nasıl olur da yalnızca bir yatırım, bir ticaret ve bir üretim alanı olarak düşünebilirsiniz? Sinemanın sanat yanı ne oldu peki? Boşuna mı -ve bunca tartışmalardan sonra- ona Yedinci Sanat dediler?

O yedinci sanat ki, elbette ilk başta geniş bir kesime hitap etmeyen, yenileyici, öncü, avant-garde, farklı ve cesur filmlerle kendisini yenileyecek, bir yaratış alanı ve bir özgün dil olarak varlığını koruyacak... Ne Picasso'nun ilk resimleri, ne Le Corbusier'nin ilk projeleri, ne Prokoviev'in ilk besteleri, ne Henry Moore'un ilk yontuları büyük kesime seslendiler. Tüm bu sanatçıların anlaşılması, kabul edilmesi yıllar aldı. Ama onlar olmasaydı, resim, heykel, mimarlık veya müzik sanatları bugünkü zenginlik ve özgünlüğe ulaşmış olabilir miydi?

70'lerde bitmedi, yeni başladı

Türk Sineması 1970'lerde bitmedi, bir anlamda yeni başladı. Milat tarihi de Yılmaz Güney'in "Umut" filmidir (1970). Bu filminden başlayarak sinemamız dışarıda tanınmaya başlamış ve ödül üstüne ödül almıştır. 1970 sonrası Türk Sineması'nın dünya üzerindeki ödül sayısı herhalde 100'ü bulmuş, belki de aşmış olmalıdır. Yalnızca Nuri Bilge Ceylan'ın "Mayıs Sıkıntısı" son 2 yıl içinde bir düzineyi aşkın önemli uluslararası ödülün sahibi olmuştur. (Oysa ondan önceki dönemde sinemamızın tek önemli ödülü, "Susuz Yaz"ın 1964 Berlin Altın Ayı'sıdır. Ama bu Metin Erksan başyapıtının da özlemle anılan klasik Yeşilçam'dan ne denli uzak olduğu bilinir)

Peki, ama tüm bu dönem kötü müdür? Tüm bu filmler, ödüller ve başarılar hayal midir, düş müdür? Yoksa, kimilerinin sandığı gibi, kollarını tüm dünyaya yaymış bir sanat mafyasının, bir 'solcular' ya da 'enteller' organizasyonunun eseri midir? İnsan gerçekten şaşıp kalıyor!...



Nuri Bilge Ceylan "Mayıs Sıkıntısı"

Cannes'ı da çürütmek...

Ama Özkök, yazısının daha başında, bu uluslararası ödüller dayanağını çürütmeyi deniyor. Aynen şöyle demiş: "Bu yıl Cannes Film Festivali'ni kazanan İtalyan yönetmene, bu ödülün sırf Berlusconi'ye karşı duyulan tepkiden verildiği yorumları yapılıyor. Bu beni hiç şaşırtmadı. Cannes Film Festivali'ni kazanan filmlerin piyasada neden hiç iş yapmadığını çok güzel açıklayan bir olay!"

Bu tespitin neresine eğilip hangi cümlesini eleştirelim, şaşırdım... Cannes Festivali'ni kazanan filmler hangi piyasada hiç iş yapmıyor? Dışarıda mı, Amerika'da mı, Fransa'da mı, bizde mi? Amerika'da yapmadığı doğru, çünkü kendi içine dönük bir büyük ada olan ABD'de genel geçer seyirci Cannes'ı duymamış bile olabilir. Ama bundan bize ne? Fransa ve Türkiye dahil geri kalan ülkelerde ise, iş yapan Cannes galibi filmler var ("Ucuz Roman" gibi), iş yapmayanlar var...

Dünyada ilk kez böyle eleştiri yapılıyor!

Daha ötesi, bir başyazar, Cannes Festivali gibi bir büyük kültür platformunun gerçek anlamından bu kadar habersiz olabilir mi? Cannes ve de başka festivaller ve ödül sistemleri (ki bunlara bir ölçüde Oscar'lar bile dahil edilebilir), en çok iş yapan / yapacak filmleri seçmek için düzenlenmiyor. En iyi, en sanatsal nitelikte filmleri seçmek için

düzenleniyor. Saygın Cannes (ya da Berlin, Venedik vs.) jürilerine hep eleştiri gelir. Ama bunlar hep en iyi filmleri seçmedikleri içindir. En ticari filmleri seçmediler diye bir eleştirinin herhalde dünyada ilk kez Ertuğrul Özkök'ün kaleminden yapılmış olması ilginçtir.

Ayrıca, Sayın Özkök'e sormak gerekir: tüm Avrupa'da, İtalyan seçimleri dolayısıyla, gerçekten de tam Cannes 2001'e denk gelen bir aydın tavrı ve tepkisi oluşmuştur. O günlerde Fransız Gazeteleri'ni izlediğim için çok iyi biliyorum. Silvio Berlusconi gibi bir medya kralının, birçok Avrupa aydınına göre bir medya şaklabanının ve de dürüstlüğü üzerinde ciddi kuşkular dolaşan birinin İtalya'da başbakanlık koltuğuna oturması, ciddi Avrupa kamuoyunu gerçekten rahatsız etmiştir.

Özkök bu Avrupalı aydın tavrına karşı mıdır? Böyle olaylarda bu tür ortak tavırların Avrupa'da aydın olmanın namusu gereği olduğunu, Türkiye'nin Avrupa ile bütünleşmesini ve onunla aynı değerleri paylaşmasını savunan bir tavrın sahibi gözükken Özkök'ün bilmemesi ve bu tavrı küçümsemesi düşünülebilir mi?

Ama daha vahimi de var... Sayın Özkök, yazısında, Türkiye'deki tüm iletişim fakültelerinde okuyan gençlere de seslenmekte ve onlara bizce çok gerici ve tutucu, giderek tehlikeli bir mesaj vermektedir: "Türkiye'deki iletişim fakültelerinin çoğunda iletişim sektörünün ekonomik bir iş alanı olduğu gerçeği dikkate alınmaz, hatta bu piyasaya çok düşmanca bakan bir zihniyet hâkimdir.

() Bu zihniyetle mezun olan çocuklar, meslek hayatlarının ilk 10 yılında çok mutsuz olurlar. Oysa 'piyasaya düşman' insan yerine 'piyasayı iyi yönde değiştirmek' arzusu olan insan yetiştirilse, hem öğrenci meslek hayatında mutlu olur hem de iletişim sektörü karlı çıkar"

Aman gençler... Tam tersini yapın!...

Bunun Türkçesi şudur: Aman, siz gençler!... Okulda ya da iş hayatına daldığınızda, sakın ola ki muhalif, piyasa karşıtı ve bozguncu tavırlar benimsemeyin. En iyisi, düzenle hemen anlaşmak ve piyasa koşullarına boyun eğmektir. Bunu yapıp da, benim kuşağımın başına geldiği gibi, ilk 10

yılınızı kaybetmeyin. Düzenle baştan anlaşıp, statükoyu hemen kabullenin. Örneğın Sinan Çetin Amcanızın şirketine girip ondan feyiz alın, onun gibi iş yapan filmler çekin... Karlılık, kazanç ve kazanmak baş amaçlarınız olsun...

Kusura bakmayın, ama ben de, elbette Hürriyet'in başyazarından çok daha az okunan bu köşede, tam tersi bir şeyler söylemek istiyorum gençlere... Sizler, bu ülkede kimi şeylerin değışmesi için son ve artık tek umudumuzsunuz. Bizler yorulduk, yaşlandıık, düzenle uyum sağlamak zorunda kaldık.

Sizler, gençlik heyecanlarınızı daha yıllar boyu yitirmeyin, hep muhalif ve dik başlı olun ve öyle kalın, statükoları sarsmaya, değıştirmeye, dönüştürmeye çalışın. Sizler de teslim olduğunuz andadır ki, bu görev yeni kuşaklara, yarının gençlerine kalacak. Ama sizleri, daha okul çağı bile bitmeden, her türlü başkaldırıyı bir yana bırakarak uslu ve uysal çocuk olmaya, boyun eğen, uzlaşmacı ve statükocu tavırlara davet eden hiçbir çağrıya kulak vermeyin... Anlı-şanlı başyazarlardan da gelse...

2001

Türk basınının şaşırtıcı ve şaşı Cannes yorumları üzerine **CANNES, HÜLYA AVŞAR VE BASINIMIZ**

Cannes Festivali'nden dönüp gazetelere bakarken şaşırdım kaldım. Bu yıl çok parlak olan festivalden ve yarışmadaki birbirinden güzel filmlerden hiçbir şey yoktu basını-mızda... Sanki dünyanın belki Oscar'lardan sonra ikinci ve Avrupa'daki birinci önemdeki sinema olayı, Türk okurunu ve sinemaseverini hiç ilgilendirmiyordu. Oradan yansıyan tek olay, "Hülya Avşar'ın Cannes Çıkartması" idi.

Cannes'la son derece dolaylı bir ilişkisi olan, her yıl festival sırasında Cannes civarındaki Mougins tepelerinde yapılan ve Elizabeth Taylor'un başkanlık ettiği bir AIDS'e karşı mücadele için bağış toplama yemeğine, parasını öde-yerek katılmıştı Hülya Avşar...

Ve anlı-şanlı gazetelerimiz bu iş için oraya özel muhabirler yol-lamışlardı. Onlar da kendilerini oraya götüren sponsorlara karşı görevlerini yapmak için, Av-şar'ın nasıl ilgi uyandırdığına, ortalığı yakıp yıktığına dair ha-berler düzmüşlerdi.

Her yıl Hülya Avşar kadar güzel sayısız kadının ortalarda fink attığı, plajlarda soyunup dökündüğü Cannes'da asıl ola-yın ne olduğunu artık sokaktaki adam bile biliyor. Ama anlaşı-lan gazetelerin başındakiler bil-



HülyaAvşar

miyor. Cannes’da asıl olay elbette sinema... Orada sinemanın yüreği atıyor, bir yıldır özenle hazırlanmış ve dünyanın her bir yanından gelen filmler ilk kez dünya kamuoyu önüne çıkıyor, sinema konuşuluyor, sinema tartışılıyor. 12 gün boyunca her şey sinema için yaşanıyor.

Ve büyük gazetelerimiz oraya bir sinema yazarı değil, magazin muhabiri yolluyor, koca Türkiye’yi “Hülya Avşar Cannes’ı fethetti” yalanına layık görüyor, dünya çapındaki bir olaya bir kez daha alaturka gözlüklerle bakarak sanki Türkiye’nin Avrupa ile bütünleşmesine engel koyuyor, Türkiye’yi önemli bir sanat platformundan tümüyle habersiz bırakarak onun yalnızlığını artırıyor.

Her neyse... Ben bu yıl da oradaydım ve Cannes’ı baştan sona izledim. İzlenimlerimi merak edenler, Milliyet Sanat Dergisi’nin 1 Haziran sayısını alıp bakabilirler. Ayrıca bu izlenimler sanırım gelecek sayılarda da sürecek.

2001

Kadınları koruyalım derken başımıza gelenler...
PEKİ, ERKEKLERİ KİM KORUYACAK?

Hatırlıyorum da bir dönemde, uygar, çağdaş, kadın sever ve de 'maço olmayan' bir erkek yazar olarak kadınları, kadın filmlerini ve de basınımızdaki kadın kalemleri nasıl özel bir dikkatle izler, yeri geldiğinde ön plana çıkarır, savunur ve desteklerdim...

Ama kadınların artık böyle savunulmaya ihtiyacı yok. En azından medyadaki kadınların yok... Onlar, tersine, güçlü, atılgan, hadi sözcüklerden kaçınmayalım, kimi zaman saldırgan ve küstah olmasını, hatta savunmadan saldırıya geçmesini öyle iyi öğrendiler ki... Elllerinden kimse kurtulmuyor: basınımızın en kıdemli ve saygın, ya da en şiddet saçan kalemleri bile...

Birkaç yıl önce Sayın Metin Toker, Milliyet'te kimi kadınlara şöyle bir dokundurmuştu da, Zeynep Oral ve Ayça Atikoğlu gibi hiç de saldırgan sayılmayacak kalemlerden öyle bir zılgıt yemişti ki...

Ama şu günlerde olanlar ona taş çıkartır. Hıfzı Topuz bir anılar kitabında Melih Cevdet, Çetin Altan ve Mine Kırıkkanat arasında olan çok özel bir olaydan söz ettiğinde, Mine olayı kendi cephesinden ballandıra ballandıra anlattı, Anday ve Altan'ın gıkları bile çıkmadı... Emin Çölaşan, bir söyleşi nedeniyle Ayşe Arman'a giydirdi. Ama Arman öyle bir yanıtladı ki aşkolsun!... Rahmetli Özal sağ olsaydı, o pek sevdiği deyimle "kıc üstü oturttu" der çıkardı!...

Sonra Perihan Mağden'le Fatih Altaylı atışması yaşandı. Mağden'le başa çıkmak kolay değildi, agresif Altaylı bile

bunu başaramadı. Ve benim gördüğüm kadarıyla, 'son söz' Mağden'de kaldı. Donatella Pia olayında da galip gelen, elbette bu hanım yazar oldu. Önce herkes ona pek bir kızmıştı. Sonra kadın yazarlar arası öyle bir dayanışma oluştu ki, aleyhte yazan Hakkı Devrim ve onu Radikal'den kovan İsmet Berkan eşekten düşmüş karpuzla döndüler, bir küfür yemedikleri kaldı. Signora Pia ise 'terfien" Milliyet'e alınarak ödüllendirildi.

Evet, kadınlar artık basında ve medyada yavaş yavaş tüm mevzileri ele geçiriyorlar. Kendi adıma çok memnunum: güzel ve akıllı kadınlarla çalışmayı hangi akli başında erkek istemez?

Ama yine de dikkat: galiba yakında erkekler arası bir dayanışma platformu kurmak ve birbirimizi kollamak zorunda kalacağımız günler hızla yaklaşıyor!...

2001

TV yarışmalarının hatırlattığı klasik film
ATLARI DA VURURLAR, EVET...

1930'ların Amerikası... Kapitalizmin ana vatanı olmaya ve 20. yüzyıla ekonomi destekli siyasal gücüyle damga vurmaya hazırlanan bir toplumun, birden beklenmedik ve benzersiz bir ekonomik çöküntüyle sarsılması, borsanın çöküşüyle birlikte bir günde değersiz paçavralar haline gelen onca hisse senedi ve tahvil, birden sıfıra inen servetler, yok olan aileler, intiharlar, sefalet ve yoksulluk öyküleri, dramlar ve iç burucu hikâyeler...

Ekonomik çöküşü yaşayan her toplumda olduğu gibi, burada da durumdan yararlanmaya ve çöken yaşamları kul-



Sydney Pollack: "Atlan da Vururlar"

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

lanmaya kalkışan bezirganlar, açıkgozler, hayat tacirleri çıktı. Ve de, kısa zamanda koca Amerika'nın gözdesi haline gelen dans maratonları... Yani, "caz çağı"nın hemen ertesinde, dansa ve eğlenceye alışmış bir toplumu bu kez insanlığın sınırını zorlayan yarışmalarda buluşturmak ve insanları, fiziklerini sonuna dek zorlayan, kimilerinin pistte düşüp kalmasına yol açan acımasız bir yarışmanın kobayları olarak kullanmak...

Tüm bunlar gerçekten yaşandı. 1930'ların Amerikası, masum bir yarışma görünümü altında günlerce süren ve ödülü almak isteyenlerin kendilerini tükettikleri maratonlar düzenledi: düzinelerle insanı öldüren ya da sakat bırakan acımasız modern çağ gladyatör dövüşleri sanki... Bu olaylar sonradan kitaplara konu oldu. Gazetecilikten gelen Horace MacCoy'un ki en ilginçiydi. Ve liberal yönetmen Sidney Pollack'ın elinde, bu kitap, 1969 yapımı unutulmaz bir filme dönüştü: "Atları da Vururlar"

Ödül peşindeki genç çifti Jane Fonda - Michael Sarrazin ikilisi, tüm rezaletin farkında olan, ama ne pahasına olursa olsun oyun sürmeli kuralını uygulayan organizatör-takdimciyi Gig Young oynadı. Yan rollerde Susannah York, Bruce Dern, Red Buttons gibi iyi oyuncularla birlikte... Ve film 7 dalda Oscar adayı oldu, bunlardan sadece Gig Young'a ödülü kazandırdı.

Bu unutulmaz film bulunsa da bir kanalda gösterilse... Çünkü eminim ki, şu bunalım günlerinde kimi kanalların bize reva gördüğü kimi yarışmaların zihniyeti, bundan hiç farklı değil. İnsan onuru ve kişiliği benzer biçimde çiğneniyor ve katılanların sağlığı, hatta hayatı tehlikeye atılıyor. Ve tüm bunlar, "bir avuç dolar için!" Film izlese, belki herkes kendine göre ders alır ve olay üzerinde biraz daha düşünme fırsatı doğardı.

***TRT'nin ve genelde kanalların sinemaya verdiği yer
dolayısıyla***

BİR MEKTUPTAN BÖLÜMLER

TRT 2'ye açıldığı 1985 yılından beri çeşitli sinema kuşakları hazırladım. Önce "Dünya Sinemalarından" adlı bir kuşakta çeşitli ülkelerin sinemalarından örnekler sundum. Ama gönlümde sinema tarihine ve unutulmaz klasiklere eğilen kuşaklar vardı. Daha sonra, "Sinema Tarihinden Bir Yaprak"ta buna daha çok yaklaştım.

Kısa bir ayrılıktan sonra, bu kez 1995 yılında, yani tüm dünyada sinema sanatının 100. yılının büyük bir coşkuyla kutlandığı dönemde, ben, Murat Özer ve Jale Atakan'la birlikte "Sinema 100 Yaşında" kuşağına başladım. Bu kuşağı nasıl heyecanla hazırladığımızı anlatamam. TRT'nin elindeki gösterilebilecek tüm filmleri seferber ediyor, yeni paketler alınmasını sağlıyor, filmlerimizi özenle seçiyorduk. Böylece, bir buçuk yıla yayılan bir süre içinde, sinema tarihinin gerçekten de sayısız önemli filmini gösterdik. Ölçüt olarak 1996'da çıkan "100 Yılın 100 Filmi" adlı kitabımı alırsak, o kitaba giren filmlerden 35 kadarını bulup gösterebildik. Yani üçte birden çoğunu... Ve ayrıca sayısız önemli filmi.

"Sinema Büyüsü" nasıl doğdu?

Böylece sinemasevere "Hoşgörüsüzlük"ten "Son Adam"a, "Altına Hücum"dan "Potemkin"e, "General"den "Metropolis"e, "Napoleon"dan "Frankenstein"a, "Atalante"den "Serseri Aşıklar"a, "Yurttaş Kane"den "Malta Şahini"ne, "Korkunç Ivan"dan "Gilda"ya, "Kahraman Şerif"ten "Johnny Guitar"a, "Çifte Tazminat"tan "Ölüm Korkusu"na, "Fil Adam"dan "Pulp Fiction"a sayısız başyapıt sunduk.

Kuşak sonra "Sinema Büyüsü"ne dönüştü. Ve önce Murat Özer, şimdi de Alin Taşçıyan'la birlikte sunduğumuz program, o isim ve format'la sürüyor.

Ne yazık ki son dönemde film sorunları başladı. Klasikler ortalarda yoktu, TRT'nin elindeki paketlerde yer almıyordu. Yakın tarihli filmlerse yeterince kaliteli değildi. Ama her filmin ilginç bir yanı vardır, en azından bir-iki oyuncusu ya da yenilik getiren bir yanı diyerek, biz yine kuşağı sabırla sürdürdük.

Ne var ki artık sanırım dibin dibi gözüktü. Uzun yıllardır ilk kez, içinde bulunduğumuz Kasım ayının filmlerini ne basına göndermeye, ne de tanıtımını yapmaya gönlüm elvermedi. Hatta sunuşları hazırlarken bile zorlandık. Çünkü bunlar, adında ve jeneriğinde Sinema, Büyü, Tarih, Klasikler, Sanat vb. şeyler taşıyan bir kuşağa yakışan filmler değildi.

Özel bir mektup, ama...

Ben, zaman zaman yaptığım gibi, TRT Genel Müdürü Sayın Yücel Yener'e bir mektup yazdım. Her dakika Ankara'ya gidip görüşmek mümkün olmuyor, telefondaki konuşmalar ise kalıcı ve yeterince rahat olamıyor. Bu nedenle, üç sayfalık bir mektup yazıp göndermeyi daha uygun buldum.

Bu mektup, aslında kuşku yok ki kişiye özeldir. Ama sonra baktım, o kadar da değil. Sonuç olarak, mektubun hemen hemen tümü, benim kuşağım için TRT'den belediklerimi anlatıyor. Bunda ne utanacak, ne saklanacak bir yan var. Mademki TRT kamunun parasıyla dönen ve bu açıdan, her programında bir ölçüde kamunun denetimi altında olan bir kurumdur. Ben de TRT ile olan sıkıntılarımı ve kurumdan beklentilerimi siz sinemaseverlere yansıtmayı uygun gördüm.

Biliyorum, bu derginin okurları arasında çok sayıda has sinemasever ve bizim kuşağa ilgi duyan TV seyircisi var. İşte onlara, TRT ile benim ve kuşağımız arasındaki ilişkilere ışık tutacak bir belge. Sayın Yücel Yener'e yazdığım mektubun başındaki genel görüşleri ve girizgâhı atarak, kuşakla ilişkili talep ve dilekleri içeren bölüm:

Niye kültürden habere geçiş?

(...) "TRT 2'yle ilgili kimi itirazlarım oldu, hâlâ da var. Bunları o günlerde gazetemde de yazmıştım: başından beri bir kültür-sanat kanalı olarak planlanan ve bu açıdan Türkiye'de benzeri olmayan bir kanalı, benzerleri bulunan bir haber kanalına dönüştürmek, ne derece doğrudu? Ama bunun da, kimi özel kanallardaki haberciliğin özellikle son dönemde ortaya çıkan şova, abartmaya, adeta felaket tellallığına ve kimi zaman kişisel-kurumsal çıkarlara dayalı niteliğine karşı bir alternatif geliştirmek arzusuna dayalı olduğunu düşünerek, olaya bir ölçüde ben de sahip çıktım. Hele kanal, bir 'bilgi kanalı' niteliğiyle sanat ve kültürü de belli ölçüde sahiplenen bir niteliğe kavuştuktan sonra...

Bu arada bizim (yani Alin Taşçıyan'la benim ve de Rekin Teksoy'un) kuşaklarımız da yeni düzenleme içinde yer aldı. Ama nasıl... Eskiden biz, TRT tarafından önümüze getirilen çeşitli yabancı film paketleri içinden rahatça bir seçme yapar, programımıza uygun bulduğumuz filmleri işaretlerdik. Sinema tarihinden gelen, birçok döneme ve ülkeye ait zengin paketler olurdu. Son dönemde ise bunlar yok. Bizler, seçimine hiçbir biçimde karışmadığımız, sinema sanatı açısından oldukça da yoksul toplamlardan, film seçmek bile değil, bize empoze edilen filmlerle yetinmek zorunda kaldık. Ve sanırım ki kuşaklarımızın neredeyse yıllar boyu özenle, çabayla, emekle oluşan saygınlığı da ciddi biçimde yara almaya başladı.

Sayın Yener. Özellikle TRT-2'nin hep gerçek ve has sinemaya yönelik olagelmış kuşaklarının, Sinema Büyüsü ve Sinema ve Edebiyat'ın saygınlıklarını yitirmesinden kimse- nin bir yarar sağlayacağına inanmıyorum. Hatta bunun, çağın en güçlü sanatı sinemaya gönül vermiş belli bir seyirci kitlesi açısından çok zararlı olduğuna ve TRT'nin hele şu dönemde yaptığı toptan atılım ve hamlelere tuhaf bir istisna teşkil ettiğine inanıyorum.

Niçin programcı-yazarlara danışılmıyor?

Kitleye dönük olmayı özellikle TRT-1'e bırakan, diğer kanallarını farklı amaçlara yönelik daha özel ve yararlı işlevlere tahsis eden TRT kurumu, en azından Atilla Dorsay,

Rekin Teksoy, Alin Taşçıyan, şimdilerde Ali Hakan gibi sinema yazarları ve ayrıca sinemaya gönül vermiş olan sayısız yapımcıyı barındıran kadrosundan, niçin sinema sanatının tanıtılıp sevdirmesi yönünde daha iyi yararlanmaz? Niye daha iyi ve düzeyli filmler seçip almayı, niye özellikle bu iki sinema kuşağını sinemasever için vazgeçilmez birer program kılmayı denemez?

Bakınız, CNBC-e adlı kanal, Nuri Çolakoğlu'nun attığı temeller üzerinde, bütün gün ekonomiyle ilişkili haberler verdikten sonra, akşam 19.00'dan itibaren gösterdiği yabancı film ve dizilerle azımsanmayacak bir kesim için vazgeçilmez bir sinema kanalı oldu. Kaliteli film, çağdaş dizi ve her tür müziği içeren konserlerle, bu kanal şu anda Türk aydınları için vazgeçilmez bir nitelik taşıyor. Bilmiyorum, rating hesaplarına ne derece yansıyor? Ama bu kanalın yarattığı havayı TRT-2 yıllar öncesinden yaratabilirdi. Hâlâ da yaratabilir.

Beklediğim liste

Ben, çerden-çöpten filmlerle geçirdiğim son aylara karşın, Dış Kaynaklı Alımlar bölümünde bekleyen film paketlerinden sadece bir tanesine son dönemde asılmış ve MCA



Orson Welles: "Bitmeyen Balayı"

adlı şirketin geniş listesinden 30 filmin ilk ağızda getirilmesini önermiştim. Bu listeyi getirtip bir göz atınız lütfen: sinemayla çok yakından ilişkisi olmayan birisi için bile heyecan verici bir liste bu... Aralarında Josef von Sternberg, Cecil B. de Mille, Ernest Lubitsch, Fritz Lang, Max Ophüls, William Wyler, Douglas Sirk gibi klasik dönem ustalarının, Orson Welles'in "Touch of Evil" başyapıtının, ayrıca "American Graffiti", "Carlito's Way", "Missing", "Monty Python", "Rollercoaster" gibi siyasaldan bilim-kurguya daha yakın bir yakın dönemin kilometre taşı filmlerinin yer aldığı bir küçük liste... Ama, bizim kuşaklarımızı en azından altı ay boyunca besleyecek ve rahatlatacak bir liste...

Ve bu liste bir türlü alınamıyor. Bu filmler aylardır, hatta yıllardır bir türlü getirilemiyor. Pahalı bir liste olduğunu da sanmıyorum (gerçi işin o yanlarını bilmem), çünkü çoğunluğu nispeten eski filmler oluşturuyor.

Lütfen, en azından şu küçük listeyi bir an önce hayata geçirin...

TRT -2'yi haftada üç-dört filmle bile ciddiye alınan bir sinema kanalı haline getirelim. Az, ama çok iyi seçilmiş öz filme dayalı iki-üç kuşak bile, emin olun, bu görüntüyü ve bu izlenimi sağlamaya yeter. Bizler kuşaklarımızın saygınlığını yeniden kazanalım, TRT de özel kanalların el atmadığı bu alana, yani has ve düzeyli sinema eserlerine eğilmek gibi zaten bence asli görevleri arasında olan bir işi savsaklamamış olsun"

Dünyadaki tam tersi

İşte sizlere ilginç olduğunu sandığım bir belge. Bakınız, bizler kuşaklarımızın düzeyini koruması için ne kaygılar besliyor, ne girişimlerde bulunuyor, neler yazıp çiziyoruz.

Dünyanın önde gelen ciddi TV kuruluşlarının sinema programlarını inceledim. Hemen hepsinin başında danışman olarak çalışan sinema uzmanları var ve filmlerin alımı onlara danışılarak yapılıyor. Bizde de böyle olmaması için bir neden yok. En azından, bizim kendi kuşaklarımızdaki filmler için, TRT'ye gelmiş listelerden tercih ve film seçme hakkımız olmalı.

Bakalım, TRT talebimize ne yanıt verecek? İsteğimiz bir ölçüde de olsa sağlanacak mı? Yoksa biz, yeni dönemde böylesine ıvır-zıvır filmler sunmamak için, kuşaklarımızı bırakıp gitmek zorunda mı kalacağız? Hep birlikte bekleyip göreceğiz.

2001

***Murathan Mungan sinemanın anlatım gücünü
küçümsüyor mu?***

YENİ ELEŞTİRMENLER, FARKLI TAVIRLAR

Sinema gündemi çeşitlendi, zenginleşti. Üst üste gösterime giren önemli ve farklı filmlerin ardı gelecek ve perdelerimiz yakında yine sürprizlere açılacak. Yalnızca "İki Kule", "Harry Potter" gibi merakla beklenen kitle filmlerini kastetmiyorum. Farklı sinemalardan gelen "Dönüş Yok", "Hayatımın Çalım", "Uzak" gibi filmler tartışmalar açmaya ve değişik tepkiler toplamaya aday.

Bu arada basında sinemaya ilgi de büyüyor. Ve hemen herkes sinema üzerine kalem oynatıyor. Bunun bir sonucu olarak sinema yazarları arttı ve biz de SİYAD'a yeni üyeler aldık. Son haftalarda sinema yazarları derneğine alınan dört yazarın üçünün kadın olması, benim için ayrı bir sevinç nedeni oldu. Çünkü bu alanda da, diğerlerinde olduğu gibi, kadın duyarlılığına ve bakışına gereksinmemiz var.

Böylece, Aslı Selçuk, Yeşim Tabak, Banu Bozdemir ve de Sinema Dergisi'nin yorulmak bilmez yazarı Engin Ertan yeni üyelerimiz oldular. Yakında onlara uzunca zamandır bu konuda yazan Mevlut Tezel, Ferhan Baran gibi adların eklenmesi, bizi daha da güçlendirecek.

Ama sinema üzerine yazarlar yalnızca sinema yazarları değil. Birçok kalem, kimi zaman iki cümleyle, kimi zaman ise bizim yazılarımızı aşan uzunlukta, gördükleri filmler üzerine yazıyorlar. Buna ilke olarak çok olumlu baktığımı, herkesin her şey üzerine yazma hakkına saygı bir yana, filmler üzerine ne kadar yazılırsa sinemanın o denli ilgi çekerek güçleneceğini düşünüyorum, bunu birkaç kez de

yazdım. Tam 35 yıldır sinema üzerine bıkmadan yazmış ve de gençleri kendi alanında her zaman desteklemiş kıdemli bir eleştirmen olarak, bu konudaki görüşümün içtenliğine sanırım inanırsınız.

Hariçten okunan gazeller

Ama kimi noktalar da dikkatimden kaçmıyor. Öncelik ve özellikle, bu 'hariçten okunan gazeller' arasındaki nitelik farkı. Özetle, kimi çok yüzeysel ve kolaycı biçimde bakıyor. Kimiyse alabildiğine entelektüel ve seçkin biçimde... Örneğin içtenliğinden asla kuşku duymadığım bir Hıncal Uluç, yine meseleyi 'bu benim zevkim, kim karışır' çatısı altında oldukça popülist bir düzeye çekiyor ve kitle filmleri dışında olup bitenlere hem ilgi duymuyor, hem de ilgi duyanları kınıyor. Örneğin Soderbergh'in "Çok Özel" filmini görmüş (niye bu filmi seçmiş ki... Film üzerine tüm yazılarda, bunun adı gibi çok özel bir film olduğu belirtiliyordu), beğenmemiş. Ben görmedim, ama okuduklarıma göre sanırım ben de beğenmezdim.

Ancak Hıncal bununla yetinmiyor, yine geleneksel tavrıyla filmi beğenen tüm eleştirmenlere çatarken, eleştiri kurumunu bir kez daha harcıyor. Haksız yere, haksız biçimde... Çünkü sinema yazarlarının yıldız tablosuna bakıyorum, bu filmi gerçek anlamda beğenip *** veren tek bir kişi çıkmış. Öbürleri ise * ya da ** vermişler. Bu da hakları değil mi? Herkes bu filmi çok beğenip **** verse ne yazar?

Hıncal, daha önce de yazmıştım, her konuda gösterdiği ve yine içten olduğuna inandığım hoşgörüyü sinema eleştirisi konusunda göstermiyor, farklı düşünen eleştirmenleri sürekli kınıyor, hatta hakaret ediyor. Basından eleştiri kurumu tümüyle kalksa -ki zaten sinema dışında pek kalmadı- acaba sevgili Hıncal çok mu memnun olacak? Ve sırf kendi yazıları ve yargılarıyla baş başa kalmak onu çok mu mutlu edecek?

"Dönüş Yok" tartışması

Aynı Hıncal, Filmekimi'nde gösterilen "Dönüş Yok" konusunda Radikal başyazarı İsmet Berkan'la giriştiği tartışmada ise bence ilke olarak haklıydı. Gerçek bir sinema sev-

gisi ve tutkusu, hatta sırf merakı, perdede bizi isyan ettiren şeyleri de görebilmemize yol açmalı. "Dönüş Yok"un tüm itici yanlarına karşın aslında önemli ve ilginç bir film olduğunu düşünüyorum, bunu da film gösterime çıktığında yazacağım.

Ama aynı Hıncal eleştirmenlerin bu film konusunda niye yazmadıklarını sorarken, son derece haksızdı. Eleştirmenlerin her gün, Bekir Coşkun'un deyimiyle 'otopark gibi' yerleri yok, Hıncal gibi... Haftada bir, ilanlarla ve film yağmuruyla boğuşarak, aktüaliteyi izlemek zorundalar. "Dönüş Yok"u da ancak sinemalara geldiğinde yazacaklar. O zaman benim de Hıncal'a son ayların o tartışılan filmlerini, "Kanlı Pazar"ı, "Konuş Onunla"yı, "Kutsal Direniş"i, "Taraf Tutmak"ı, "Yeni Başlayanlar İçin İtalyanca"yı, "Azap Yolu"nu niye yazmadın diye sorma hakkım doğar. Öyle değil mi?

Retorik eleştiriler

Elbette başka popüler yaklaşımlar da var. Ama acaba çok gerekli mi? Örneğin reklam filmleri üzerine yazdığı yazılar büyük bir keyifle okunan, çok sempatik ve zeki gözükken bir yazar, şimdi yeni köşesinde filmlere de değinince sanki bir şeyler eksik kalıyor. Bir yüzeysellik, bir kavrama eksikliği söz konusu. Elbette sinema üzerine herkes yazabilir, ama bunu oldukça uzun ve kapsamlı yazılara dönüştürünce, bilgi ve deneyim eksikliği meydana çıkıyor. En azından o severek okunan yazar konusunda bunun bir ilerleme olmadığını düşünüyorum.

Ama örneğin Nur Çintay ya da "Konuş Onunla" konusunda yazdığı zaman Balçıçek Pamir gibi yazarların ilginç olduğunu ve kadınca yorumlarıyla bize bir şeyler kattıklarını düşünüyorum. Bu elbette bir kadın-erkek meselesi değil, ama alçakgönüllü olmakla daha iddialı olmak arasındaki fark... Hemen hep ilk tavrı benimseyenlerin lehine çalışan...

Tuna Erdem ve Fatih Özgüven

Bu, konunun bir yanı. Öte yanındaysa sinemaya ve filmlere son derece üst düzeyden yaklaşan ve yazılarında sinema sevgisinden çok makro düzeyde bakma, retorik yapma, üslubu ön plana çıkarma ve hadi adını koyalım, kendini gösterme arzusunu saklamayan yaklaşımlar var. Bu yazılar sıradan ve klasik film eleştirisi değil, filmler üzerine birer deneme gibi duruyor. Elbette herkes aynı kaba konulamaz ve bu tür yazıların arasında da farklılıklar var.

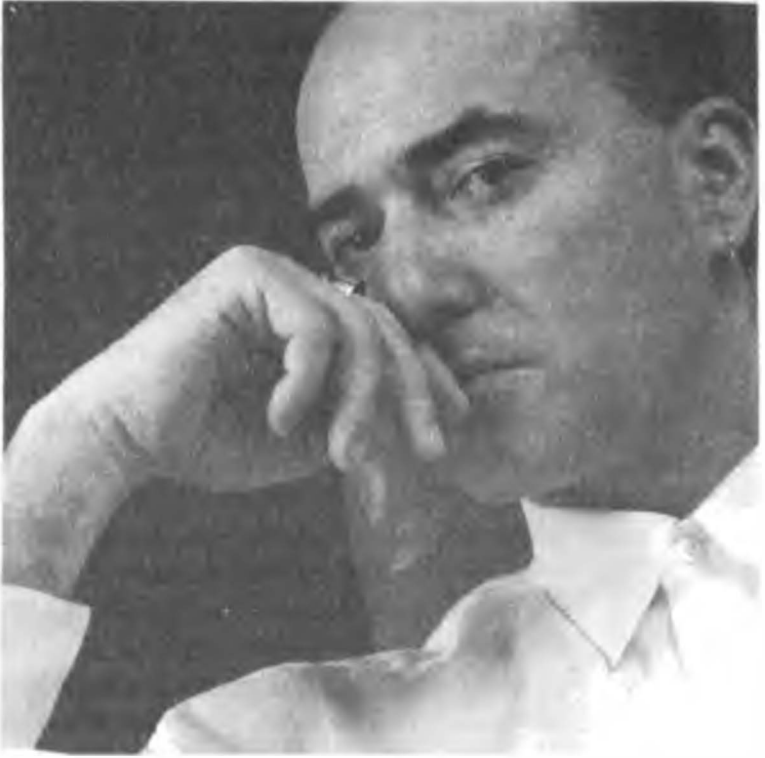
Örneğin bir zamanlar Tuna Erdem'in yazıları bu türdendi. Biraz "ağır eleştiri" türünden... Kılı kırk yaran ve filmlere bir toplum bilimci tavrıyla yaklaşan... Biraz kendimi zorlayarak da olsa o yazıları keyifle okurdum. Ama sonra kesildi. Şimdi aynı Tuna Erdem'in bir TV programındaki film yorumlarını dinlerken hayretler içinde kalıyorum. Yazarken kaleminden ateş damlayan Erdem, nedense konuşurken son derece genel ve yüzeysel yargılarla yetiniyor.

Fatih Özgüven de başka şeylerin yanı sıra sinema üzerine yazıyor. Bilgisine ve analizlerine bir diyeceğim yok. Ama onda da temel bir eksiklik seziyorum: sinemayı gerçek anlamıyla sevmiyor. Sevgi yılışıklığı yapacak değilim, ama bir sanata temelde onu sevmeden yaklaşmanın yararına da inanmıyorum. Bugüne dek okuyabildiğim Özgüven yazılarından onun bir tek filmi sevdiğine tanık oldum: "İşaretler". Filmin -tartışmalı- değeri bir yana, biraz az değil mi?

Ama ne yazık ki bu Pauline Kael tavrı bizde gitgide yaygınlaşıyor ve filmlere sevgiyle, özenle, dikkatle, hatta saygıyla yaklaşma tavrı yerine, üslubun ve zekanın ön plana çıktığı bir eleştiri türü ortaya çıkıyor. Çok değerli bir genç yazar olan Yeşim Tabak'ta da benzer bir tavır var. Onun da biraz daha anlaşılır olma ve üslup gösterisi yerine filmi kavrama çabasına girmesini yeğlerdim, kendi adıma...

Murathan Mungan: yazar tavrı

Bana bu ay için bu konuyu asıl ilham edense Milliyet-Kültür'de Murathan Mungan'ın bir sayfası oldu. Sayfası,



Murathan Mungan

çünkü Mungan'ın bir köşesi değil, bir tam sayfası var. Bir de basınımız sanat-kültüre yer vermez deniyor... Tam sayfa koparmak bugüne dek hangi politika-ekonomi yazarına nasip oldu ki? Çok da iyi oluyor. Böylece sevgili Mungan o hafta ne yapmış, nereleri gezip neler okumuş, kiminle dertleşip söyleşmiş, ne yiyip içmiş gibi konuların yanı sıra, hangi kitabı basılıyor, hangisi yazılıyor, kapakları kim yapıyor, dış ilişkileri nasıl gidiyor, hangi ülkede hangi yayıncıyla anlaşıyor gibi ayrıntıları sıcağı sıcağına izliyoruz.

Hakkı Devrim'le Hıncal Uluç'un aralarına Ayşe Arman'ı da alarak giriştikleri, yazarın kendi tanıtımını yapıp yapmaması konusundaki tartışmada, bence asıl Murathan Mungan örneği unutuldu. Çünkü o bu işin dik alasını yapıyor ve çağımızın gerçekten bir "kendi reklamını kendin yap" çağı, artık 'dönüşü yok' bir narsisizm dönemi olduğunu kafamıza vurarak bize anlatıyor. Helal olsun!...

Murathan Mungan'ı aslında çok severim, o da bunu bilir. Birkaç yıl önce Zülfü Livaneli'nin "edebiyatımızı basan eşcinseller" temalı yazısına -o dönemde aynı gazetede yazdığımız halde- nasıl karşı çıkmıştım, Mungan çok iyi hatırlar. Yukarıdaki alayımı da, umarım bu kanıtlanmış dostluğun ışığında okur ve alınmaz.

'Hikaye sinemasından yorulmak'...

Mungan, 7 Kasım tarihli Milliyet-Kültür'de Filmekimi'nde gördüğü üç film üzerine uzun uzun yazmış: "Konuş Onunla", "Taraf Tutmak" ve "Aşkın Büyüsü" İlk iki filmi belli ölçüde beğeniyor, ama o denli değil. Gerekçesi ise özetle ve kendi sözleriyle şu: "Galiba ben artık hikâye sinemasından yorulmuşum. 'Giriş-gelişme-sonuç' üzerine kurulu geleneksel dramatik gramer, seyir hevesimi eksiltiyor" Mungan, Istvan Szabo'nun sinemasını ise "eski" buluyor: "sinemasal olarak heyecanlanmadım, çünkü benim için eski, yaşlı bir sinema bu"

Öte yandan Mungan, Godard'ın Batı'da olduğu gibi bizde de seyirciyi ikiye bölen ve kimilerini salondan kaçır-
tan son filmi "Aşkın Büyüsü"nü övgülere boğuyor. Ve de ayrıca Peter Greenaway'le yaptığı konuşmayı hatırlıyor: "... Sinemanın hikâye anlatmadaki ısrarı üzerineydi. Greenaway sinemasının kendini hikâyeden uzağa savurma gayretini her geçen gün biraz daha anlıyorum"

Ortaya çıkan sonuç şu: Mungan klasik hikâye anlatma sinemasını sevmiyor, deneysel ve hikâyeyi ortadan kaldıran açık biçimde entelektüel çabalara saygı duyuyor. Yani, bir açıdan Hıncal Uluç'un temsil ettiği popülere prim veren anlayışın 180 derece zıddı...

Tam bir edebiyatçı tavrı

Murathan'ın Godard, Greenaway gibi sinemayı sürekli yenilemeye çalışan, bu uğurda 'şeytanın avukatlığı'na soyunmuş deneyci, araştırmacı sanatçılara duyduğu saygıya benim de saygım var. Ama ayrıntılar bir yana, bu sonuç olarak bana tipik bir edebiyatçı tavrı gibi gözüküyor. Has

edebiyatçılar, asıl işi yazmak olan aydınlar, sinema eleştirisine soyundukları zaman, genelde ortaya çıkan bir durum bu...

Çünkü onlar, hayatlarını adadıkları alanın, yani yazının herhangi bir yetkisinin, otoritesinin ve özelliğinin elinden alınmasına karşı çıkıyorlar. Bilinçli ya da bilinçaltı biçimde... Bu yüzden, hikâye anlatmanın hâlâ edebiyatın işi olduğunu düşünüyorlar, bu işi sinemaya kaptırmak istemiyorlar. Bir tür mesleki savunma içgüdüğü, bir ömür adanmış bir uğraşın korunması...

Oysa sinema, ne denirse densin, bir yüzyıldır temelde bir hikâye anlatma aracı olarak ortaya çıktı, öyle gelişti. Tüm öteki özellikler ve belgeselden deneyselle tüm öteki ve çok saygın uğraşlar, hep alternatif çabalar olarak kaldılar. Sinema, burada anlatılması çok uzun olacak nedenlerle, önce tiyatroyun, sonra bir ölçüde edebiyatın yerini aldı ve 20. yüzyılın kusursuz hikâye anlatma aracı ve alanı olarak belirdi.

Bu tarihsel gelişmeyi yadsımak ve sinemayı ancak küçük bir azınlığın ilgisini çekebilecek deneysel çabalara indirgemek? Bu elbette yapılabilir, ama bunun gerçek sinema sevgisi ve tutkusuyla, hatta sadece gerçekçi olmakla ilişkisi olabilir mi? Bu sadece aşırı aydınca bir tavır, edebiyatın temel dayanaklarını korumaya ve "sinemanın kötülükleri"nin öcünü almaya dayalı tipik bir edebiyatçı tavrı ve görüşü değil mi? Ben öyle olduğunu sanıyorum.

Godard övgüsü

Zaten Murathan da Godard filmi yazısının bir yerinde "O, bir kitle sanatı olan sinemayı edebiyat kadar kişiselleştirmişti" diyerek bunu itiraf ediyor. Evet, sinema çağımızın en büyük kitle sanatıdır. Onu tümüyle kişisel çabalara indirgemek ise onun ölümü, en azından kitle sanatı olma özelliğini yitirmesi demektir. Murathan'a kendimce ceza veriyorum: Cine 5'in yayınladığı Greenaway filmi "Sekiz Buçuk Kadın"ı üst üste beş kere izlemek!...

Elbette bu denli zıt görüşlerin, hem de dergilere gerek bırakmayan biçimde gündelik basında dile gelebilmesi, as-

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

lında son derece ilginç. Biz sinema yazarları, hayatını sinemaya adanmış eleştirmenler içinse, bu iki zıt görüşün ortalarında bir sağduyu noktasında mevzilenmek, sanırım yalnız en akıllıca değil, aynı zamanda tek gerekli ve de mümkün olan tavrı.

2002

Video-kaset büyü eseri imişçesine ortadan yok olurken...
NEREDEN ÇIKTI DVD DENEN BU BELA... YA DA
SİNEMASEVER NEDİR, NASIL OLUNUR?

Bir DVD'miz eksikti, o da tamam oldu. Günün modası bu: herkes birbirine şu ya da bu DVD'yi aldın mı diye soruyor. Gazetelerde çarşaf gibi DVD haber-köşeleri, sürelerinin neredeyse yarısını DVD haberlerine ayıran TV sinema programları... Ve de, benim gibi henüz bu çağdaş buluşun nimetlerinden yararlanmayanlara karşı buruk, içten içe alaycı bir gülümseme...

Teknik-teknolojik buluşlar konusunda biraz -eski deyimiyle- temkinli olduğumu itiraf edeyim. Her yeni icadın üzerine saldırmam, tersine belli bir tereddütle, şüphenin üste çıktığı bir durak-samayla yaklaşıyorum. Öncelikle her yeni buluş, benim pek ustası olmadığım yeni ve karmaşık kullanım biçimlerine, kimi zaman zor pratiklere, öğrenilecek bir sürü şeye ve edinilecek bir hayli beceriye ihtiyaç duyacaktır.

Ayrıca ben teknik-teknolojik aygıtların insanoğlu için tekniği aşan bir yakınlık, neredeyse bir duygusalılık nedeni olduğuna inanmışımdır. O yüzden, eski daktilolarını yepyeni ve çağdaş



"Paramparça Aşklar ve Kötülikler"

bir bilgisayar için bırakmayanlara, hala CD yerine 'albüm' alanlara, betamaks videolarını hazine gibi saklayanlara büyük sempati duyarım. Çünkü onlar için her yeni teknik aşama, eski bir aygıtın, eski bir cihazın, yıllarca kullanılmış tüketim ürünlerinin toptan terk edilmesi, hatta yok edilmesi anlamına gelir.

Nasıl vaktiyle pikaba geçtiğimizde eski gramofonlarımızı ve taş plaklarımızı atıp sattıysak, nasıl o eski albümler ve 45'likler kapanın elinde kaldıysa, nasıl evimizin ayrılmaz parçaları olmuş tüm o güzelim aygıtlar, o borulu gramofonlar, o mobilyaya gömülmüş pikaplar, o makaralı teypler, o kasetler ve onlar için yaptırdığımız zarif dolaplar, o görkemli kitaplıklar ve başka şeyler artık neredeyse işimize yaramıyorsa, şimdi de son dönemde oluşmuş o video-kaset arşivlerinin hallaç pamuğu gibi atılması zamanı gelmiştir. Çünkü yeni hakim-i mutlak DVD'dir.

Teknolojiye evet, ama...

Böyle söylediğime bakmayın: ben de elbette çağdaş teknolojiyen ve onun nimetlerinden biraz rötarla da olsa yararlanan biriyim. Bilgisayara geçişim, doğrudur, biraz gecikti. Ama şimdi onsuz bir yaşamı düşünemiyorum bile... Eski albümlerin resimlerini, boyutlarını, renk ve kokularını öylesine severdim ki, CD'ye geçmekte de zorlandım. Ama şimdi CD'siz bir müzikal hayat da düşünemiyorum.

Ne var ki DVD konusunda çok tereddütlerim var. Evet, teknik açıdan üstün ve dijital görüntü kalitesi mükemmel. Ama hemen hemen aynı mükemmellik, dijital yayın yapan TV kanallarında da var. Örneğin tüm Digiturk kanallarında... Ve ben, bir süre iyice yavaşlattığım filme alma olayını, özellikle Digiturk evime girdikten sonra yeniden hayata geçirdim ve sonuçtan da son derece memnunum.

"Yönetmenin kurgusu" tuzağı

Ama DVD'ler asıl başka özellikleriyle reklam ediliyor. Bunlardan biri, filmin çoğu zaman yönetmenin kurgusu diye anılan daha uzun bir kopyasını içermeleri... Peki, ama filmler zaten yönetmenlerin eseri değil midir? Fransız

sinema eleştirisi 'auteur' kuramını ortaya atıp filmlerin sonuç olarak yönetmenlerinin imzasını, damgasını taşıdığını kanıtladığından, yani şöyle-böyle 40 küsur yıldan beri, biz karşımıza gelen filmleri yönetmenleriyle anıyoruz. Kimse filmi yapımcısının ya da şirketinin adıyla anmıyor artık, hemen herkes yönetmenleri biliyor, tanıyor. Onlar sonuç olarak isimleri, saygınlıkları ve birçoğunun taşıdığı reklam gücüyle, zaten filmlerin asıl sahipleri ve sorumluları...

Elbette kimi aşırı ve aykırı örnekler göstermek, işte RKO Welles'in "Muhteşem Ambersonlar"ını, Fox Mankiewicz'in "Kleopatra"sını, Paramount Cimino'nun "Heaven's Gate"ini nasıl doğramıştı diye yakınmak mümkün... Ama başına böyle felaketler gelen kaç film var? Bazı önemli ve ilginç yapımcı-yönetmenlerin bizzat kendi elleriyle kestikleri kimi filmleri bir süre sonra eklenen-ekledikleri sahnelerle kamuoyuna sunmaları da anlaşılabilir. Böylece diyelim ki Ridley Scott'un "Blade Runner", Coppola'nın "Apocalypse Now", Jean-Jacques Beineix'in "Betty Blue" gibi filmlerini, kimi zaman yarım saate varan eklerle izliyoruz. Ama bunlar yine çok azınlıkta...

Ekler illa da yararlı mı?

Ayrıca bu denli uzun eklemelerin filmin lehine çalıştığını, daha önce kesilmiş sahnelerin illa da çok önemli olup filme çok şey kattığını söylemek doğru mu? Kimi zaman yönetmenin bizzat filmini belli bir kıvama ve dengeye kavuşturduktan yıllar sonra, köşede-bucakta kalmış bölümleri ekleyerek o filme illa da iyilik edildiğini ileri sürmek mantıklı mı? Bu iş sizce sinema sanatına dönük olarak mı çalışıyor, yoksa DVD sektörünü yepyeni bir reklam kampanyasının rüzgarıyla geliştirmek amacına mı yönelik?

Bir de ekler var. Özellikle yakın tarihli filmler için... Bunların ancak çok az bir bölümü filmle ve filmin çekim zamanıyla ilişkili. Kimi set çekimleri, kullanılmayan bölümler, çekim sırasında yapılmış söyleşiler gibi... Bunların da belki filmle direkt bir ilişkisi yok. Ama yine de özellikle o filmi çok sevenler için belli bir önem taşıdığı söylenebilir.

Peki ya çekimden yıllar sonra, sırf DVD paketini büyütme ve zenginleştirmek için yapay olarak eklenen bölümler? Yönetmenle, görüntü yönetmeniyle, senaryo yazarıyla, bulunursa eseri filme alınmış yazarla, oyuncular, müzikçiler, ışıkçılar vb. ile yapılan konuşmalar? Giderek asistanlar, vaktiyle film çekilirken oradan geçenler, yönetmenin karısı, bal-dızı ve filmi çok seven kızıyla da konuşmalar... Maksat gönüller şen olsun ve DVD'yle kasalarımız dolsun...

Önemli olan çok film izlemek

Buradan yola çıkarak temel bir soru akla geliyor elbette...

Sinemaseverlik nedir, nasıl sinemasever olunur? Kimileri ne kadar çok ve bol DVD izlenirse o kadar sinemasever olunur diye düşünüyor sanki...

Oysa bence bu sorunun temel bir yanıtı var. Sinemasever olmak için bol bol film izlemek gerekir. Ne kadar çok film izlerseniz, o kadar çok sinemasever olursunuz. Elbette zaman içinde abur-cubur filmlerden, örneğin Quentin Tarantino'nun vaktiyle bir videocuda çalışırken bol bol izlediği türden filmlerden (her türlü kan, şiddet, 'göre' filmleri, ucuz B filmleri, sefil bilim-kurgular, vs.) daha ciddi filmlere kayılması tercih edilir.

Ama unutmayın ki Tarantino bile onca kötü film den sonra "Pulp Fiction" diye bir başyapıt yapmıştır. Ve inanıyorum ki o filmin yapısı içinde sayısız B filminin küçük ve görülmez katkıları vardır. Ama yine inanıyorum ki, Tarantino zamanında DVD olsaydı ve o da modaya kapılıp birçok kötü film yerine 'birkaç iyi film' ve onların tüm takım-taklavatıyla ömür tüketseydi, belki "Pulp Fiction"u yapamazdı, hatta belki sinemacı bile olamazdı.

Gereksiz zaman harcamaları

Demek ki bu DVD olayı, aslında bir film, tek bir film için bize gereksiz zaman harcatıyor. Film izlemenin ötesine geçip sonradan eklenen ve çoğu zaman gereksiz olabilecek parçaları ve bir sürü ıvır-zıvır röportajı izliyorsunuz. Oysa bunun yerine, belki aynı zamanda 2 veya 3 filmi izleyebilirsiniz. Eee, hayatımız da sonsuz değil ve vakitimiz gitgide daralıyor. Öyle değil mi?

Elbette her sinemaseverin hayatında çok önemli olan, adeta taptığı birtakım filmler vardır. Eğer çıkan DVD o filmle ilişkiliyse, niçin olmasın? Belki o film üzerine her şeyi, mümkün olduğu kadar çok şeyi öğrenmek ve bilmek sizi zenginleştirecek, sinema tutkunuzu boyutlandıracaktır. Buna itirazım yok. Ama her gün piyasaya çıkan sayısız filmin hepsi bu tarife girer mi? Ve size aslında, gereksiz olan birçok şeyin yutturulduğuna dair hiç mi şüphe uyanmıyor içinizde?

Bence asıl sinemasever olanlar illa da DVD tuzağına düşenler değil. Bu karmaşık çağdaş teknoloji içinde ve şu kısır televizyonculuk ortamında sunulanları en iyi biçimde değerlendirenler. Öncelik elbette sinemalarda ve artık günü gününe gelen filmlerde olmalı. Gerçek bir sinemaseverin asla "ben bunu sinemada görmeyeyim, DVD'sini veya ucuz olsun diye kaçak VCD' sini bekleyeyim" diyeceğini düşünemem, düşünmek istemem.

TV kanallarını iyi izlemek

Çoğalan kanalları ve oralarda sunulanları da en iyi biçimde değerlendirmek gerekir. Bir aralar heyecan verici bir düzen kuran CNBC-e, artık sürekli tekrarlar ve inanılmaz reklam yoğunluğuyla çekiciliğini bir ölçüde yitirdi. Şimdi en önemlisi Digitürk ve orada sunulan filmler. Benim için, özellikle MGM kanalında sunulan klasikler.

Ben gerçek bir sinemaseverin DVD hevesi yerine MGM kanalından örneğin bir Truffaut, Pasolini veya Taviani Kardeşler filmlerine, bir Roger Corman'ın Edgar Allan Poe'dan uyarlama korku filmlerine, şu aralar gösterime giren İngiliz Free Cinema Klasiklerine yoğunlaşmış çabalarını ve belki bu çabadan çıkacak kimi inceleme yazılarını bekliyorum. Ama galiba Godot'yu beklemekten farksız biçimde...

Ben hangi sinemaseverin Kanal D'nin kimi zaman sabaha karşı gösterdiği klasiklerin, örneğin o unutulmaz korku filmi "House of Wax - Mumyalar Müzesi", melodram başyapıtı "That Forsythe Woman" veya tutku üzerine filmlerin doruk noktası "Pandora"yı keşfettiğini merak ediyorum (Ben ettim: o saate kadar oturup onları kaydettim üstelik). Ve elbette Alin'le bizim Sinema Büyüsü

kuşağımız... Daha önce de yazmıştım: bu kuşağa kimileri 1930'lara dek inen önemli klasikler aldirmayı başardık. Aralarında Lubitsch, Ophuls, Sirk, Wilder gibi ustaların filmleri de olan...

Ve bunların kimilerini alt yazıyla, Mae West, Marlene Dietrich Claudette Colbert, Gary Cooper, Marilyn Monroe, Meryl Streep gibi sanatçıların gerçek sesleriyle oynatmayı da sağladık. Bu filmlerin bir bölümü sadece bir kez gösterilmek kaydıyla alındı. Dolayısıyla benzersiz Mae West'in "Ben Melek Değilim", Lubitsch'in "Mavi Meleğin 8. Karısı", Ophuls'un "Sürgün" gibi filmleri, bir daha asla ekrana gelmeyecek. Levent Kırca'nın dediği gibi 'tekrarı yok bunun!' Üstelik bu filmlerin henüz DVD'si filan da yok. Bilmem tüm bunların farkında mısınız, sevgili sinemaseverler?

2002

Not: Bu yazıyı şimdi okurken bir kez daha altını çizmek istiyorum: bu DVD'ye ve avantajlarına karşı bir yazı değildi. Nitekim o günden beri ben de DVD edindim ve DVD koleksiyonumu yapmaya başladım. Yazı, birden bir şeye yoğunlaşıp tüm öteki olasılıkları ve olanakları birden unutuveren göçebe bir zihniyete karşı eleştiriydi. Nitekim DVD'ye geçmeme rağmen ne iyi filmleri TV'den izlemeyi unuttum, ne tüm videokaset koleksiyonumu çöpe attım, ne de videoya kayıdı tümüyle bıraktım.

“Bebekler”, “Oğul” ve kimi başka örnekleriyle
İÇİMİZİ ACITAN O DRAMA YÜKLÜ FİMLER

Sinema eserlerini değerlendirme ölçütlerimiz ne denli farklı, ne kadar çelişkili... Böyle olması da doğal. Hepimiz, her birimiz sinemaya farklı biçimlerde bakıyor, ondan farklı şeyler bekliyor, farklı tatmin, doyum, zevk ve keyif alma süreçleri umut ediyoruz. Kimimiz daha çok akıllı ve akılcı, serinkanlı ve soğukkanlı biçimde bakıyor. Kimimiz duygusallığını yenemiyor ve daha çok yüreğiyle bakıyor. Kimimiz hesaplı, milimetrik, çok iyi imal edilmiş filmlere, kimimiz doğal bir ırmak gibi kendi yolunda rahatça akan giden yapımlara düşkün... Kimimiz sadelik, ciddiyet ve tutarlılık, kimimiz ölçüsüzlük, çılgınlık ve coşku arıyor.

Kimimiz modern mimarının yalın çizgilerini, kimimiz barok sanatın sonsuz kıvrımlarını tercih ediyor. Kimimiz gülmek, kimimiz ağlamak, kimimiz düşünmek, kimimiz tartışmak istiyor. Kimimiz için sinema bir öğleden sonrasını veya hafif içkili bir akşamı patlamış mısır eşliğinde tamamlayacak bir toplu eğlence... Kimimiz için bir tapınağa gider gibi, tüm inanç ihtiyaçlarımızı seferber ederek yapılan bir ziyaret... Kimimiz içinse bir açık oturuma gider gibi, tüm düşünce yeteneklerinin hazır tutulduğu bir düşünsel alan... Bir film kimimiz için hazza yönelik bir doyum aracı, kimimiz içinse kendi başına bir nesne, bir amaç, bir soylu yaratış... Gel de orta yolu bul...

Yine de, değer ölçütlerimizin farklılıklarına değinmek ve kimi ortak noktalar saptamaya çalışmak eğlenceli bir iş gibi gözüküyor. Aylar önce, Murathan Mungan'ın artık konulu, hikayeli filmleri pek sevmediğini yazması üzerine

kaleme aldığım bir yazıda buna biraz değinmiştim. Şimdi geride kalan İstanbul Festivali'nin sinemalara da gelecek birkaç filminden yola çıkarak, bu konuda yeniden biraz fikir jimnastiği yapmak istiyorum.

Festivaldeki 'en iyilerimiz'

Festival sonrasında Sinema Gazetesi ilginç bir şey yapmış. Sinema yazarlarına festivalin üç flaş filmini sormuş. Farklı şeyler çıkmış doğallıkla... Ben kendi adıma, önceden bildiğim, gördüğüm filmleri kale almadan, festivalde keşfettiğim filmlerle sınırladım kendimi ve ortaya Bebekler / Oğul / Balzac ve Çinli Terzi Kız'dan oluşan bir üçlü çıktı. 13 yazarın andığı filmlerde, "TanrıKent" 7 kere, "Bebekler" ve "Rus Hazine Sandığı" dörder kere, "Geçmiş Olmayan Adam" 3 kere, "Tokyo Hikayesi", "Daima Lilya", "Ya Hep Ya Hiç" ve "Karanlık Sular" ikişer kere anılmış.

Ben, elbette klasiklerle yeni filmlerin, dramatik yapımlarla belgesellerin birbirine karıştığı ve 200'e yakın böyle bir toplam içinde 'en iyiler' listeleri yapılmasına karşıyım. Bu açıdan, sonuçların gerçek anlamda ciddilik taşıdığı söylenemez. Yine de kimi filmler açık biçimde ön plana çıkıyor ve belki bize ilginç bir tartışma konusu getiriyor.

Kendi kendime, aslında ikinci kez gördüğüm (ama bu kez birçok yeni ve çarpıcı yanını daha keşfettiğim) Takeshi Kitano filmi "Bebekler"le Dardenne Kardeşlerin önceki Cannes'dan beri kaçırdığım ve nihayet bu kez görebildiğim filmleri "Oğul"u niye bu denli sevdiğimi sordum. Üçüncü filmim olan çok sevimli Çin yapımı "Balzac ve Çinli Terzi Kız"ın yerine aslında başka filmler de olabilirdi: örneğin "Guguk Kuşu", "Sınırsız Kentte", "Aşık", "Kişisel Sürat" ya da şaşırtıcı korku-gerilim filmi "Üç" de olabilirdi bu... Elbette "Geçmiş Olmayan Adam" da en çok sevdiğim filmlerden biriydi, o da olabilirdi. Ama ilk iki filmim sanırım değişmezdi.

Benim gözde türüm

Çünkü ben sinemada daha birçok tür film arasından bir tür filmi çok seviyorum. O da insana değin çok dramatik,

çok heyecan verici, çok duygu yüklü yeni ve farklı bir açılımı getiren filmler. Bu tür filmler öncelikle insan üzerine yapılmış güçlü, sağlam bir gözleme dayanırlar. Ama bu gözlem elbette bir psikoloji ya da insan bilimi dersi gibi bilimsel ve nesnel biçimde verilmez. O bir bilimsel araştırma olurdu, bir sanat yapısı değil.

Ama insan davranışları ve insan karakteri üzerine bize yeni ve çarpıcı şeyleri güçlü biçimde hissettirerek söyleyen filmler, beni hala çok heyecanlandırıyor. Belki de sanatın ana ve de tek konusunun insan olduğuna ve olması gerektiğine dair o temel ve belki biraz eski moda kalmış inancım yüzünden... Ben hala çok deneysel, çok araştırmacı, çok biçimci, çok hesaplı-kitaplı, çok mamul filmleri o denli sevmiyorum. Çünkü aslında hepsi kendi başına çok saygın olan bu özellikler, bir filmi sonuç olarak insana ve insanın yüreğine, özüne yönelmekten biraz uzaklaştırıyor gibi geliyor bana...



Takeshi Kitano: "Bebekler"

"Bebekler"i sevdim. Çünkü bu elbette adına Takeshi Kitano denen özgün sanatçının Japon kukla oyunlarından da esinlenen son derece estetik ve inanılmaz görsel zenginlikler içeren dünyasının bir yansımasıydı. Bilmiyorum, o ilk ve de sonbaharlar neden yalnız Japon filmlerinde böylesine olağanüstü renkler giyinirler?

O sarılar, kırmızılar, morlar ve turuncular niye yalnızca Japon filmlerinde yapraklar, ağaçlar ve orman görüntüleri aracılığıyla bir resim sergisinin cümbüşü gibi perdeden bize doğru yansılar? Her büyük Japon ustası, Kurasawa'dan Kitano'ya ve siyah-beyaz estetiği için de olsa Ozu'dan Mizoguchi'ye öncelikle bir ressam mıdır? Bilmem ki...

Aşkın inanılmaz yüzleri

Ama bu 'giysi'nin ardında asıl öz ve ruh vardı ki, olasılıkla beni "Bebekler"e asıl hayran bırakan o olmuştu. Birbiriyle iç içe örülmüş üç aşk hikayesi düşünün... Birinde, daha iyi bir evlilik uğruna terk ettiği genç kızın intihar girişiminde bulunması ve aklını yitirmesi sonucu, bir derviş gibi her şeyi -işini, parasını, düzenini, geleceğini- geride bırakarak onunla birlikte simgesel bir yolculuğa çıkan ve işlediği büyük günahı, bu tam anlamıyla 'kendini adama' yoluyla ödemeye çalışan bir genç yuppie'nin öyküsü vardı.

Öbüründe, yıllar önce parkta kendisine hazır yemek getiren bir genç kıızı terk edip ünlü bir Mafya babası olan bir adam, onca yıl sonra kadının her gün aynı parka gelip hiç gözükmeyen erkeğine yemekler getirdiğini öğreniyor ve bu gecikmiş davete icabet ediyordu. Ama hala o genç kız havasını taşıyan kadın onu tanı mıydı bile...

Bir üçüncüsünde ise, idol bir şarkıcıya hayran ve aşık olan bir genç adam, onun geçirdiği bir kaza sonucu yüzünün zedelenmesi karşısında, kendi gözlerini kör etmeyi seçiyordu. Çünkü yüzü yaralı sanatçının kendisini bu halinde görmeyen bir hayranının karşısına çıkmayı ve onunla olmayı daha kolay kabul edeceğini düşünüyordu.

Sinemanın en iyi aşk filmlerinden...

Evet, aşk. Ve aşkın yarattığı mucizeler, aşkın kendisini kanıtlama ve gösterme biçimlerinin hiç duyulmamış türde olanları... "Bebekler"de öncelikle ve özellikle bu vardı. Onun için bu filmi bu dergide geçen aylarda verdiğim En Unutulmaz 30 Aşk Filmi arasına dahil etmeyi düşünmüş, son dakikada sığmadığı için çıkarmıştım.

Hata etmişim. Kitano'nun filmi böyle bir listede mutlaka yer almalı. Çünkü aşkın hiç bilinmeyen yüzlerini anlatmak gibi çok zor bir işin üstesinden geliyor. Ve bunu öylesine bir üslupla veriyor ki, hikaye ve anlatım tarzı, yani öz ve biçim burada eşsiz bir örnek oluşturacak şekilde birleşiyor.

Çok özel ve aykırı bir hikaye

"Oğul" da aynı biçimde çok özel, çok yoğun, çok dramatik bir olay anlatıyor bize... Bir ıslah evinin sorumlusu olan heykel yüzlü, sanki tüm duygularını gömmüş Olivier, Francis adlı o melek yüzlü çocuğa niye böylesine ilgi duyar, onun peşinde dolaşır? Bir sapık mıdır o? Filmin neredeyse ortalarına doğru bir cümle, Olivier'in mutsuzluğu yüzüne yansımış eşinin tek bir cümlesi, gerçeği bize bildirir: Francis, Olivier ve eşinin tek çocuklarının katilidir.

Olivier genç çocuktan yok olan bir mutluluğun intikamını alma peşinde midir? Yoksa yaşamı, kaderi kendisine bırakılmış bu zavallı küçük katil konusunda vicdanını mı sürekli bir sınava sokmaktadır?

Bu son derece dramatik konu, yine son derece alt düzeyde işlenir. Her türlü klişe sahne dışına itilir: bu ne bir aile faciası, ne bir intikam öyküsüdür. Sadece kaderin birbirlerine kenetlediği arayış içindeki üç insanın karmaşık öyküsüdür. Bütün dram, filme ustaca yerleştirilmiş ve tam sırası geldiğinde ortaya dökülen üç cümleyle verilir.

Gerisi, son derece iyi düşünülmüş modern bir sinemanın kusursuz yapısına ve ritmine, uzun çekimlerin içinde bir yüzden öbürüne hızla gidip gelen oynak bir kameraya bırakılmış ve böylece klasik, soylu bir dram olan konusuyla modern ve son derece iyi hesaplanmış anlatımı arasında müthiş bir denge kurmuş bir filmidir. Bence bu Belçikalı kardeş sinemacıların Altın Palmiye ödüllü "Rosetta"larından da daha iyi olan...

Drama hep vardı...

Evet, çünkü adına dram ya da drama sanatları denen şey, insanlığın başından beri vardı. Antik tiyatro, Homeros, Dante veya Cervantes bize bu türden öyküler anlattılar.

Tıpkı Dede Korkut Hikayeleri ya da Bin bir Gece Masalları gibi... Drama sanatları, insanlık durumu denen şeyi ele alıp yansıtmada, bize onun bin bir yüzünü göstermede, bize kendimizi, kendi türümüzü, karakterimizi ve kişiliğimizi yansıtmada öncü ve aracı oldular.

Ve zaman içinde bu, sanatın temel işlevi haline dönüştü. Bugün yeni bir yüzyılın ve yeni bir çağın eşiğinde, bu işlevin bittiğine dair herhangi bir belirti ya da kanıt mı var?

O yüzden, ben filmlerin hikayelerini hala önemsiyorum. Elbette bu tek kural değil: örneğin bir David Lynch filminin, diyelim ki "Mulholland Çıkmazı"nın hikayesi yüzünden önemsenmesi mümkün mü? Ki ben o filmi bir başyapıt saymış ve geçen yılki filmler listemin tepesine oturtmuştum.

Demek ki, biçim de önemli, sinema dilini bir sihirbaz gibi, bir büyücü gibi kullanmak ve özgün bir dünya yaratmak da önemli. Ama böylesine bir üslup ve anlatım ustalığı etkili bir hikayeyle, insana dönük, insanı anlatan bir dramla birleşirse, bence daha da iyi. Hatta en iyisi o...

Bizi ilgilendiren ya da ilgilendirmeyen meseleler

Elbette bu dediğim herkes için geçerli değil. Dramdan, dramatik konulardan, 'büyük' hikayelerden hoşlanmayan bir seyirci ve de eleştirmen kitlesi var. Yıllar önce, üstelik çok da sevdiğim bir eleştirmen arkadaşımın Spielberg'in "Schindler'in Listesi" için yazdığını hatırlıyorum. Şöyle bir şeydi: "Bu mesele doğrusu beni çok ilgilendirmiyor, ama film..." Vs. vs. Filmin anlattığı dram, bu eleştirmen arkadaşı 'çok da ilgilendirmiyordu', onun 'meselesi' değildi.

Yani Nazilerin ikinci savaşta 6 milyon Yahudi'yi yok etmiş olmaları, tarihin en uygar ulusu diye geçinen bir milletin böyle bir soykırımı 20. yüzyılın ortasında yapmış, yapabilmiş olması, insan karakterini ve insanoğlunun en çirkin, iğrenç, zayıf ve zavallı yanını görkemli biçimde ortaya çıkartan bu en büyük insanlık suçu, bu arkadaşımızın ilgi alanı içinde kalmıyordu. Eee, o zaman elbette 'büyük' konulara, çağdaş trajedilere, insan dramlarına ilgi duymayan bir kuşağın yetişmesi kaçınılmaz. Çünkü artık her

türden film yapılıyor, her tarz beğeniye seslenen çeşitli yapımlar var.

İnsanoğlunun yüceliği ve zavallılığı

Ama insanoğlu üzerine aslında belki bilinen, ama hatırlanmasında yarar olan şeyler söyleyen filmler, bir kez daha onun gücünü ve zaafını, yüceliğini ve zavallılığını, görkemini ve pespayeliğini bize hatırlatan geniş boyutlu bir hikaye içinde, hikayenin 'crescendo' halinde yükseldiği ve bir noktada sanki insanın içini cız ettirecek, yüreğini acıtacak kadar yüksek bir dram yoğunluğunun adeta patladığı o filmler, benim hala gözdem.

Ben hala hikaye anlatan bir sinemaya inanıyorum ve hele o hikaye, "Bebekler", "Oğul", "Konuş Onunla", "Uzak" vb. filmlerdeki gibi ideal bir öz ve biçim uyumunu gerçekleştiren biçimde anlatılmışsa, onu bir başyapıt olarak selamlıyorum.

İşte benim tavrım ve filmlere bakışım bu... İlgilenenlere duyurulur.

2003

***Berlin galibi Türk-Alman ortak-yapımmm
yaratıcıları anlatıyor***

**ÖNCE YARIŞMAYA ALINMADI,
SONRA ALTIN AYI ALDI**

Bir Türk yönetmenine Metin Erksan'dan 40 yıl sonra, bir Alman yapımına ise 1986'dan beri ilk kez Altın Ayı getiren "Duvara Karşı"nın yönetmeni Fatih Akın, sadece 31 yaşında, Avrupa Sineması'nın en umut verici genç yönetmenlerinden biri artık... 1995'te kısa filmlerle başlayan sinemacılığı, bu Hamburg doğumlu Alman vatandaşını çift-kültürlülüğün en görkemli başarı örneklerinden biri haline getirmiş durumda. Çünkü o, kusursuz Türkçesinden Türkiye'yle olan sıkı gönül ve akıl bağlarına kadar her şeyiyle kökenlerine bağlılığını koruyor. Ve bu iki kültürden de yeterince beslenerek özgün ve yaratıcı olmayı başarıyor. Berlin Festivali'ne katılan iki Alman filminden biri olan "Nightsong-Gece Şarkısı" kendi ülkesinde adeta hakaretlerle karşılanırken, bir Alman-Türk ortak yapımı olarak sunulan "Duvara Karşı" övgülerle ve de görkemli bir Altın Ayı ile karşılanıyor. Az şey mi bu?

Yıllar önce, o daha sadece "Kısa ve Acısız" (1997) adlı ilk uzun filmiyle dikkat çekmişken, Strasbourg'da Faruk Günnaltay'ın düzenlediği Türk Sineması Günleri'nde bir masa etrafında başlayan arkadaşlığımız, bu kez Berlin'de "Duvara Karşı"nın yarattığı heyecan dalgası içinde pekişiyor. Akın'ın tüm kişileri gibi hayatı 180 kilometreyle yaşayan, iki farklı kültürün çatışması içinde ezilmekten sert çıkışlarla kurtulmaya savaşı, özgün ve kişilikli kahramanları olan bir hikaye bu... Hamburg'da başlayıp İstanbul'da noktalan bir aşk hikayesi...Aile baskısından kurtulup hayatını istediği gibi yaşamak, 'bol bol seks yapmak' isteyen bir Türk

kızı... Alman karısını yitirdikten sonra yaşam zevkini de yitirmiş ve alkolik olmuş, hayatı kaymış bir Türk... Bir formallite evliliğiyle başlayıp gerçek bir aşka, giderek tutkuya dönüşen bir ilişki... Aşırı durumlar, genel-geçer ahlaka meydan okuyan bir başkaldırı, Almanlara atılmış ince fiskeler ve en çok onları güldüren iğneli sataşmalar... Hepsi dur durak bilmeyen bir sinemayla anlatılmış olarak karşınızda... İşte Berlin 2004'de aralarında Angelopoulos, Ken Loach, Eric Rohmer gibi devler de bulunan ustaların filmleri arasından sivrilerek Avrupa sanatının en büyük ödülllerinden birini kapam "Duvara Karşı"nın bir özeti...*Fatih'in coşkusu ve öfkesi*

Fatih içten bir coşkuyla konuşuyor. İster basın toplantısında dünya medyasının karşısında, isterse aramızda olsun... Bu filmi ve bu hikayeyi yıllarca içinde taşıdığını, günün birinde bunun derisini delen bir sivilce gibi patladığını söylüyor. "Hep deneylere açığım, sanatta klasik kalıpları kırmak isterim" diyor. Oyuncularına hep güvendiğini ve onları oldukça özgür bıraktığını, böylece çekimde kimi şeylerin değiştiğini anlatıyor.

Fatih kendisinin de geleneksel bir çevreden geldiğini, amacının o çevreyi tümüyle eleştirmek olmadığını söylüyor: "O çevrede çok iyi, çok insanca şeyler var. Ama eleştirecek yanları da var." Bu ve benzeri filmlerle birçok tabunun yıkıldığını ve kuşakların birbirini anlama şansının doğduğunu belirtiyor. Akın'a göre üç tip insan var onun filmlerinde... Türkler, Almanyalı Türkler ve de Almanlar. Alayla "en mutlu Türkler, İstanbullu Türkler" diyor. Basın toplantısında İstanbul'un büyüleyici hareketliliğini öve öve bitiremiyor. Türkiye'nin de dünyanın en hızla değişen, en dinamik toplumlarından biri olduğunu açıklıyor. Bir Alman "Ne zaman Almanları anlatacaksınız?" diyor. Fatih öfkeleniyor: "Ben zaten Almanları anlatıyorum. Bizler burada doğduk, Alman vatandaşıyız. Ama bizleri hala "misafir işçi" gibi görenler var. Bu ve benzeri deyişleri kabul etmiyorum ve protesto ediyorum" diyor. Salondan bir alkış kopuyor. İşin tuhafı alkışlayanlar yabancı, hatta çoğu Alman... Bu 'yabancı'nın Almanya'da hala geçer akçe olan azınlık ve farklı kültür düşmanlığını böylesine eleştirmesi, buna karşı savaş-

ması aydın Almanların da hoşuna gidiyor. Fatih, Almanlara kızıyor, onların her şeyi kategorize etmeye meraklı olduğunu, sol entelektüellerde bile ırksal önyargılar olduğunu söylüyor. Kendisinin hem Alman hem de Türk olduğunu, ama Almanların bunu bir türlü kabul edemediklerini belirtiyor. Film önce yarışmaya alınmamış, ancak 10 gün kala kabul edilmiş. Filmdeki seks sahnelerinin Türkiye’de belki eleştirileceğini, ama bu hikayeyi başka türlü anlatamayacağını söylüyor. Türkiye’deki tepkilere çok önem veriyor, tüm eleştirileri izliyor. Ve bu filmin de bizde nasıl karşılanacağını çok merak ediyor. Hemen söyleyelim: film satın alındı ve bir-iki ay içinde seyircimizin karşısına çıkacak. Ödül öncesi yapılan satışın 50 bin dolar civarında olduğu söyleniyor. Ödül sonrasına kalsaydı, kuşkusuz daha yüksek olurdu. *Oyuncular ne diyor?* Birol Ünel, Almancası Türkçesinden iyi olan bir sanatçı. Biz hiç tanımıyoruz, ama Almanya’da oldukça popüler. Uzun yıllardır Almanya’da olan sanatçı, ciddi bir tiyatro eğitimi almış, çeşitli sahnelerde boy göstermiş. 1988’den beri sinema yapıyor, Türk ve Alman yönetmenlerin filmlerinde oynamış. Fatih’in de tüm filmlerine katılmış. Pahalı savaş filmi “Kapıdaki Düşman”da bir Alman subayını oynaması hatırlanıyor. Filmdeki Cahit kişiliğini kendisine benzetiyor, kendinden çok şey kattığını söylüyor. Filmde bir sahnede birden İngilizce konuşmaya başlaması niye? “Biz Almanyalı Türklere dil sorunu var. Ana dilimizi biraz yitirdik. Bazen farkında bile olmadan bir dilden öbürüne geçiyoruz. O sahne bunu anlatıyor”. Ünel, çok-kültürlülük denen olayın aslında bir armağan olduğunu, bunun Almanlar için bir nimet olduğunu söylüyor. Ama tüm Almanların bu nimetin farkında olmadığını ekliyor. Tabii ki bizim için belki en ilginç Sibel Kekilli. 1980 doğumlu bu gencecik Türk kıızı, hiçbir oyunculuk eğitimi almamış, Essen’de bir büyük mağazada çalışırken ‘keşfedilmiş’. Buna karşın filmde çok iyi oynuyor, adeta tüm filmi üzerinde taşıyor. Ve de rol gereği bol bol soyunuyor, seviyor. Peki, Almanyalı Türk çevresi ve özellikle ailesi bunu nasıl karşılayacak? Fatih Akın, Sibel’i 250 aday arasından seçtiklerini, varoşlardan gelen birçok yetenekli Türk kızının ‘soyunma sorunu’ nedeniyle geri döndüğünü söylüyor. Sibel’e kolay-

lık olsun diye filmi hikayenin akışına göre kronolojik olarak çektiklerini ekliyor. Sibel ise biraz utangaç, ama kendine güvenli biçimde konuşuyor. Her şeyi rol için yaptığını, tepkilere göğüs gereceğini söylüyor. Aileden sadece dayısı görmüş. Annesinin zaten hep arkasında olduğunu söylüyor, ailesine güveniyor. Ayrıca filmin yararına inanıyor: "Aileler görecekler, çocuklarına arka çıkmazlarsa neler olabileceğini anlayacaklar. Bu bir mesaj olacak" Sibel filmi çekerken çok olgunlaştığını, hayatı daha iyi tanıdığını söylüyor. "Bir film çektim, hayatım değişti" diyebilir artık... O, Yunanlı profili, zarif güzelliği ve içten oyunuyla önü çok açık bir oyuncu, geleceğin parlak bir sanatçısı...İşte mucize gibi gözükten bir başarının ardındakiler... Ben, hele Yunanlı Angelopoulos'un filmi Altın Ayı için en büyük aday olarak gösterilirken alınan bu ödülün siyasal uzantıları bile olduğuna ve Türkiye'nin AB için önünü birazcık daha açtığına inanıyorum. Bu filminden sonra eminim ki Almanlar yanı başlarında ki Türklere biraz daha farklı, daha olumlu bir gözle bakacaklar.

Gel de Nanni Moretti'yi hatırlama!...
O ELEŞTİRMENİ BİR ELİME GEÇİRSEM!...

Sinema eleştirisi konusunda elbette olabildiğince demokrat ve özgürlükçüyüm. Dedikleri gibi, 'mesleğin duayeni' olarak zaten başka türlü yapamam. Bu konuda Voltaire'in ünlü sözlerini biraz değiştirerek rahatlıkla kullanabilirim: "Eleştirinize tümüyle karşıyım, ama onu özgürce yazabilmeniz için hayatımı bile veririm"

Yine de özellikle son günlerde şaşırmıyorum değilim. Kimi zaman benim ve kimi arkadaşların söz ettiği film, sanki aynı film değil. "Farklı bakmak" gibi çok doğal olan bir şey değil bu... Sanki tümüyle tersten bakmak ve akı kara, karayı ak gibi görmek...

Naçizane söylemeliyim: tehlikeli bulduğum bir eğilim, filmi tek başına olarak değil, eleştirmen olarak da değil,



Nanni Moretti

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

sanki bir kulüpçülük tavrıyla ele almak. Yani filan veya falan yönetmenin her yaptığına, her dediğine olumlu gözle bakıp övme gereksinmesi duymak...

Böylece, kimi yerli veya yabancı yönetmenler hiç yanılmaz, hiç kötü işler yapmazlar, her yaptıkları harikadır. Yerlileri bir yana bırakayım, alınanlar olur. Ama örneğin Michaël Haneke'nin her filmini övmek şart mı? Son filmi dışarıda onca farklı ve çokluk olumsuz, hatta çok olumsuz eleştiriler almışken, "o benim yönetmenim" tavrıyla, sırf muhalif, tedirgin edici ve kışkırtıcı bir sinemanın şampiyonu olduğu için, bu yeni filmini de göklere çıkarmak illa gerekli mi?

Eleştiri, kulüpçülük veya amigoluk gibi yapılmaz, her filmde yeniden düşünülüp söz konusu edilmesi gereken sinema sanatının kendine özgü değerleri ve ölçütleriyle yapılır.

Bir de şu son Japon işi kanlı-bıçaklı film üzerine yazılanları okurken, nedense birden Nanni Moretti'yi ve bizde de gösterilen harika filmi "Sevgili Günlüğüm"ü hatırladım. O son derece öz yaşamsal filmde Moretti, yazın Roma'da neredeyse tek başına kalmıştır ve vakit geçirmek için, bir gazetede yağlı-ballı övülen bir Amerikan korku filmine gider. Sinemadan çıktığında suratı allak-bullaktır ve düşünceleri yönetmenin sesiyle şöyle yansır: "Ah, bana bu filmi öven o eleştirmeni şu anda bir elime geçirsem!"...

Demek herkesin başına gelebiliyormuş!...
HINCAL'A DA GEÇMİŞ OLSUN!

Sevgili Hıncal Uluç geçenlerde bizim eleştirmenlerin burun kıvırdığı gerilim filmi "Hayatın Benim"i beğendiğini yazdı. Ve böylece bana katıldı.

Ama daha da önemlisi, eleştirmenlerin hemen hepsinin çok beğendiği, seyircininse pek ilgi göstermediği çok özel



Hıncal Uluç

bir filmi, "Hayatın İçinden"i de çok sevdi ve övdü. Amerikan Bağımsız Sineması'nın bu çok hoş örneğini beğenip okurlarına da tavsiye etmesi asıl güzel olan...

Ama sen misin bunu yapan!... Hemen okurlarından tepki gelmiş. Hatta biri "hafta sonumu mahvettin" türünden bir şeyler yazmış. Hınçal'ı bu güzel filmi de beğendiği için elbette ve içtenlikle kutluyorum.

Ama böylece, o da biz eleştirmenlerin konumuna düştü ve dersini aldı. Alışılmadık, normlara uymayan, insan gerçeğini doğallıkla ve içtenlikle yansıtan birçok filmin başına geldiği gibi, bu film de herkese, her nabza göre değil. Ne var ki siz eğer böyle bir filmi beğeniyorsanız, tepki alma pahasına da olsa bunu yazacaksınız. Küfür de yeseniz, tehdit de alsanız, beğendiğiniz şeyi savunacaksınız.

Hınçal'ın, bir kerelik de olsa, zaman zaman oldukça sert biçimde eleştirdiği biz sinema yazarlarının konumuna düşmesi, acaba bir takdir-i ilahi midir? Ve de bizi daha iyi anlamasını sağlar mı dersiniz?

2004

Sanatçı biyografileri onların yaratma gizlerini verebilir mi?
SANATÇILAR ÜZERİNE MERAK EDİP DE SORMAYA
CESARET EDEMEDİĞİMİZ HER ŞEY!...

Fatih Özgüven'in Radikal'deki "Sylvia Plath sahiden yaşadı mı?" adlı yazısı, tipik bir Özgüven yazısı. Yani, bir filme klasik eleştirmen tavrının dışında bakarak, çok daha 'makro' düzeyde yaklaşmak, bunu yaparken edebiyat, sanat ve toplumbilim açısından oldukça 'yükü' olduğunu hissettirmek, aynı biçimde yazıyı olabildiğince zekice yazılmış halde sunmaya çalışmak ve bunu da başarmak... Daha ne istenir?



Gerçek Sylvia Plath ve eşi

Tüm bunlar kendi adıma çok olumlu bulduğum şeyler: üslubuna özen göstermekten zekasının parlaklığını sınamaya ve filmler üzerinde genel-geçer olmayan yeni şeyler söylemeye dek... Kim bunlara karşı çıkabilir? Ama tüm bunlar Fatih'in tüm yazılarını sonuç olarak doğru ve haklı kılmaya yetmiyor. Tıpkı bu yazıda olduğu gibi...

Aslında derdim "Sylvia" gibi benim de çok matah (Lale Müldür, dikkat: matrak değil, matah!) bulmadığım bir filmi savunmak ya da övmek değil. Ama bu vesileyle sanatçı, özellikle de yaratıcı sanatçı biyografisi denen tür ve giderek sinemanın büyük sanatçılarla olan ilişkisi söz konusu edilebilir ve Fatih'ten çok farklı sonuçlara ulaşılabilir gibi geliyor bana... Bunu yapmaya çalışacağım.

Gerçekler acıdır, sayın seyirciler!...

Özgüven yazısında özellikle şöyle diyor: "Sylvia", Amerikalı şair Sylvia Plath'ın kocası tarafından boynuzlanmaktan, çocuk bakmaktan ve kavga etmekten ne zaman vakit bulup da şiirlerini yazdığı konusunda en ufak bir ipucu vermeyen bir şair biyografisi. (Filmin kötü adamı Ted Hughes'in da başlıca meşgalesi karısını boynuzlamak, çocuk bakmamak ve karısının kavgalarına maruz kalmak olmuş). İyimser bir ihtimalle filmin iddiası Sylvia'nın tam da bu yüzden bir kurban haline geldiği, ama her hayatı böyle iki ya da üç kaleme indirgediniz mi, arka çıkma iddiasında olduğunuz hayata en önce siz haksızlık etmiş oluyorsunuz. () Mezar yazıtına indirgenmiş bu biyografik fotoroman, aslında sinsi sinsi şuna oynuyor galiba: Sylvia Plath'la aynı özlemlere ve dezavantajlara sahip olan (ya da olduğunu sanan) seyirciye "işte ben de aynı acılar içindeyim, işte ben de bu yüzden yazamayacağım" dedirtmek... Oysa gerçekler acıdır, sayın seyirciler. Sylvia Plath, bütün o çamaşır bulaşıkla birlikte mükemmel şiirler yazmış. Nasıl oluyor da oluyor? Bu tür filmlerin asla sırrına varamayacağı işte tam da bu"

Sinemadan beklenen ve de beklenmeyen

Sinema sonuç olarak tüm sanatlardan yararlanan, bir anlamda hepsinin bileşkesi olan ve ayrıca teknolojiye de büyük ölçüde destek alan muhteşem ve muazzam bir sanat dalı olabilir. Çoğumuzun düşündüğü gibi... Ama tüm bunlar bile, sinemaya yapabildiklerinin ötesinde daha büyük işlevler yüklemek, bir diğer deyimle ondan yapamayacaklarını talep etmek için bir neden değil. Yapamayacaklarından biri de bence bir büyük sanatçının dehasını, yaratış sürecini ve eserini açıklamak.

Nasıl bunu yapsın ki, bir büyük sanatçının kimliği ve de eseri temel birkaç öğeden oluşur. Bunlardan biri onun beynidir, beyninin kıvrımlarında saklı olan yaratma yeteneğidir. Bir başka adla deha dediğimiz şey... Sinema dehayı nasıl anlatsın, beynin içine nasıl girsin, yaratış süreci denen şeyin başlangıç noktasına, o çok az insana Tanrı ya da doğa tarafından bağışlanmış büyük gücün kaynak pınarına insin?

Soru şöyle de sorulabilir elbette: hangi film ya da kitap bunu yapabildi bugüne dek? Konumuz sinema olduğuna göre onunla sınırlarsak, hangi filmi izleyerek o sanatçının dehasına ulaşabildik?

Ressam, yazar ve bestecilerin gizi

Michelangelo, Rembrandt, Van Gogh, Gauguin, Toulouse-Lautrec, El Greco, Goya, Picasso, Modigliani üzerine, üstelik oldukça kötü filmler izleyerek onların resim dehasının doğası, yapısı, kaynakları ve temelleri üzerine en küçük bir fikir sahibi olabildik mi? "İnci Küpeli Kız" gibi çok "jantiy" ve sempatik bir film bile, bize Vermeer'in yaratış süreci üzerine gerçek bir ipucu verdi mi?

Aynı ve benzer biçimde, diyelim ki Shakespeare, Ömer Hayyam, Edgar Allan Poe, Jack London, Eugene O'Neill, Mark Twain, Emile Zola, Victor Hugo, Gustave Flaubert, Marcel Proust, Bronte kardeşler, Oscar Wilde, Hemingway, Scott Fitzgerald, Henry Miller vb. ünlü yazarlardan hangisinin sanatını, çeşitli biyografik filmler sayesinde gerçek yüzüyle tanıyabildik?

Benzer şeyler elbette Beethoven'den Mozart'a, Çaykovski'den Rimsky-Korsakov'a, George Gershwin'den Cole Porter'a, Elvis Presley'den Chuck Berry'ye sayısız müzikçinin hikayesini anlatan filmler için de söylenebilir.

Sinema emeği nasıl versin ki?

Bu ünlü sanatçıların sanatının, dehanın yanı sıra bir diğer ayağı da elbette emektir: sonsuz ve bitmez tükenmez bir emek... Bir şiirin, bir romanın, bir senfoninin, hatta bir pop-şarkısının kimi zaman günlere, hatta aylara-yıllara yayılan o yıpratıcı, yorucu, ruhu ve bedeni köreltici yaratış süreci... Peki, sinema bunu nasıl verebilir ki?

Genelde iki saatlik bir süre içinde başlayıp bitmek geleneğine sahip sinema sanatı (bunu bir TV dizisi olarak kabul edip "2 saat" faktörünü devreden çıkarsanız bile), bu kahredici çabayı, damla damla ter dökmeye dayalı bu emeği nasıl verebilir ki? Ne kendi yapısı, ne seyircinin sabrı ve alışkanlıkları bunu vermeye yeterlidir. Kısacası, sinema dehayı ve yüce yaratışları anlatmaya uygun bir alan değildir. Ondan bunu beklemek haksızlık olur.

Ama, asıl önemlisi bence şu: biyografi denen tür zaten dehanın kökenlerine inmek veya emeğin günlük ve tekdüze raporunu vermek için yola çıkmaz. Biyografilerin -kitap olsun, film olsun- bence temel amacı şudur: o sanatçının sanatçı / yaratıcı yönlerinin dışında kalan insan yönlerine eğilmek... O yaratış sürecinin dışındaki normal, sıradan, bizim gibi insanı bize tanıtmak...

Çünkü sanatçılar ne de olsa birer insandırlar: sıradan, zayıf, kusurları, hataları olan, hatta büyük, çok büyük yanlışlar yapabilen... O yanlışlarını bilmek de ilginçtir, ilginç olmakla kalmaz, o yanlışları belki de ve hatta mutlaka onların yapıtlarının, yaratışlarının, eserlerinin üzerine apayrı bir ışıkla eğilmemizi sağlar.

Sanatçı üzerine tüm bilmek isteyip de sormaya cesaret edemedikleriniz!...

Sanatlarını ister aydınlatсын, isterse aydınlatmasın, diyelim ki Michelangelo, Çaykovski, Oscar Wilde, Marcel

Proust, Andy Warhol ya da Cole Porter'in eşcinsellikleri, Ezra Pound, Drieu la Rochelle veya Gabriele d'Annunzio'nun 'faşistlikleri', Montherlant, Mayakovski, Virginia Woolf veya Hemingway'i intihara iten nedenler, Van Gogh, Edgar Allan Poe veya Camille Claudel'in 'deliliği', beni son derece ilgilendiriyor.

Bunlar, onların insan yanları: elbette sanatçı yanlarıyla ve sanatlarıyla bütünleşen, onun oluşmasına önlenemez biçimde katkıda bulunan... Ama bir biyografide bunlar öne çıkarsa -ki bu hem kaçınılmaz hem de ayrıca bana göre son derece ilginçtir- nerede bu besteci, yazar veya heykeltıraşın sanatı, bir kitabı, senfoniye veya heykeli yaratış süreci diye feryat etmenin çok anlamı var mı?

Ve ben, kendi adıma, örneğin büyük Fransız düşünürü Louis Althusser'in günün birinde çıldırıp karısını öldürmesinin hikayesini anlatan bir filmi merakla bekliyorum!... O filmde elbette Althusser'in derin felsefesini ve çağımızın anlamını yorumlayan düşüncelerini bulmak umuduyla değil...

Ama böylesine bir zekanın, bu tür bir 'insanlık suçu'nu nasıl, hangi koşullar altında ve kendisine göre hangi gerekçelerle işlediğini görmek için... O film yapıldığı gün, koşa koşa görüp izleyeceğim. Tıpkı sayısız büyük sanatçının 'özel' noktalarına, gizli hayatlarına ve zaaflarına eğilen diğer biyografik filmlerde olduğu gibi...

2004

Bir tartışmadan yola çıkarak
BRIÇ: "SOSYETE OYUNU" MU, ZEKANIN
SINIFLAR-ÜSTÜ
EVRENSEL ÇALIŞMA ALANI MI?

Tatil günlerimde, her zamanki gibi ve her gazeteci gibi yine gazetelerden vazgeçemedim. Ve ben de tüm SABAH okurları gibi gazetemizin içindeki karşılıklı atışmaları izledim. Bir gazetede farklı, hatta tümüyle çelişkili görüşler olması ve bunların güncel polemiklere dönüşmesi, eskiden çok rastlanan bir şey değildi. Şimdi bol bol var. Ben de birçokları gibi bunun sonuç olarak, bir fikir çeşitliliği ve bir demokratik gösterge olduğuna inanıyorum.

Bu tür polemiklere karışmak huyum yok. Öncelikle gazetede "sanat yazarı" konumum buna elvermiyor, ayrıca yer de vermiyor. (Bunu bir yakınma gibi alanlar, olasılıkla haklıdır).



Briç: Yıllardır vazgeçemediğim oyun

Ama Ahmet Hakan-Hıncal Uluç arasındaki polemikte değinilen bir konu oldu ki, buna ne olursa olsun yanıt verme gereğini duydum. Üstelik kimse de değinip iki satır yazmadı.

Bu konu, briç konusuydu. Hıncal Uluç'un briç ve satrancın kendi yaşamındaki yerine ve önemine değinen bir yazısı, Hıncal'la Ahmet Hakan arasında ünlü "Cezayir sokağı / Fransız sokağı" atışmasında Hakan'a aynen şunları yazdırttı: "Bazıları her ne kadar 'dünyanın en sıkıcı oyunu' dese de, Şiar Yalçın briç dersi vermesi için ikna edilecek ve böylece iyi bir köşe yazarı olmak için ilk adım atılacak" Söz konusu cümle, Hakan'ın "aylaklık günlerinde kendisi için hazırladığı rehabilitasyon programı"nın maddelerinden biriydi ve yazının genel ruhuna uygun olarak, Hakan'ın 'halk çocuğu' kimliğiyle karşı olduğu, ona ters düşen bir dizi işin veya uğraşın arasında sayılmıştı.

İsmet Paşa da briç tutkunuydu.

Ahmet Hakan'ın yanılması

Bakınız, Ahmet Hakan'ı ünlü Batılı deyimiyle 'Tete de Turc - Türk kafası' gibi görüp bir yumruk da benden diye vurmaya hazırlananlardan değilim. Ahmet Hakan'ı ilke olarak severim, yazılarını dürüst ve içten bulurum. Onun bizim gazetede en azından AKP'ye oy veren geniş bir kitleyi temsil ettiğini bilirim, onun son dönemde bu partiye yakıştırılan sosyolojik deyimiyle "Anadolulu olmak" özelliğine soyunmasını anlayışla karşılarım.

Ama şunu da belirtmek, Ahmet Hakan'dan yaşı hayli büyük bir meslektaş olarak, benim görevim: Hakan zaman zaman fazlasıyla demagojiye sığınıyor. Gerçi yazılarında, seslendiği kitleye özellikle hoş görünmeyi amaçlayarak demagoji yapmayan köşe yazarı artık yok gibi bir şey.

Yine de, diğer konular bir yana ama Hakan'ın briç konusundaki demagojisi fazlasıyla sırtlıyor. Hakan sanki briçi 'Batılı tarz yaşamın' ya da üst sınıfların, laik kesimin, sosyetenin, ne bileyim ben, tüm bu ona ters gelen kesimlerin bir simgesi-özellik olarak ele alıyor.

Acaba gerçek öyle mi? Ya ben de bambaşka bir demagojiye sığınarak "briç Türkiye'de özellikle askerin oyunudur" desem... Bu oyunu rahmetli İsmet Paşa'nın da

Kurtuluş Savaşı'nın en civcivli günlerinde, hatta ondan da önce cephe gerisinde sık sık oynadığını ve kafasını savaşın geriliminden böyle kurtardığını hatırlatsam...

Bu oyunun, Encyclopedia Britannica'daki bilgiyle, 18. yüzyıl başlarından beri İngiltere'de ortaya çıktığını, 1970'ler itibarıyla dünyada birkaç yüz bin kişi tarafından oynandığını, sadece Kuzey Amerika'da 6000 briç kulübü olduğunu, briç üzerine 5000'i aşkın kitap yazıldığını ve bunların yılda toplam 1 milyon satış yaptığını söylesem... Briçin türlerinden biri olan Hidiv adlı bir oyunun 1870'ler öncesinde İstanbul'da popüler olduğunu da eklesem...

Şans değil, akıl oyunu

Benim briç tutkumun öyküsü

Ben de bir briç tutkunuyum. Daha üniversitenin ilk yıllarında oyun bizim gruba Faruk Sarç arkadaşım tarafından takdim edildi, kısa zamanda benimşendi. Balıkesir Ordonat Okulu'ndaki askerliğim sırasında akşamüstleri koğuşlarda, yatakların üstünde oynardık. Sonra hayata atılınca da briçten hiç vazgeçmedik. Belli bir gurubumuz vardı, Allah'a şükür hala da var. Zaman zaman yeniler katıldı, girip çıkanlar oldu. Kimi arkadaşlarım Türkiye'de de mantar gibi biten kulüplerdeki turnuvalara katılmak ve oyunu daha düzenli bir yarışma atmosferi içinde oynamak yolunu seçtiler.

Briç temelde yalnızca bir şans oyunu değildir. Şansın rolü vardır elbette: elinize iyi kağıtlar gelmesi gerekir. Ama asıl iş düşünmektir: iyi düşünme, gerekli biçimde oynama, kartları en iyi biçimde değerlendirme. Bu oyunda ihtiyatlılıkla atılganlık, güvenle cesaret, zekayla tedbirlik en uygun biçimde dengelenir. Ne çok güvenceye sığınmak iyidir ne de büyük risklere atılmak... En iyisi ideal bir karışım kurmaktır: tıpkı hayatta olduğu gibi... Briçte asla büyük paralar dönmez, bu açıdan poker ya da rulet gibi 'aile mahveden' oyunlardan değildir. Briçi üst sınıfların, 'sosyete'nin oyunu sanmak, yalnız o sınıfların zeki olduğunu iddia etmekle eş anlamlıdır. Ve Tanrı'nın ya da doğanın zekayı ve de yeteneği insanlara sosyal sınıflarına göre dağıtmadığı gerçeğini yadsımak demektir.

Mekanımız artık ENKA

En büyük özelliği, insanın kafasını dinlendirmesidir. Bu oyunla tüm gündelik yaşam dertlerinizden uzaklaşır ve sonra, her şeye yeniden başlamak için güven ve moral kazanırsınız.

Yıllar boyu evlerde oynadığımız briçi, son yıllarda ENKA'nın İstinye yokuşundaki sosyal tesislerinde oynuyoruz. Artık aramıza başta Şarık ve Lale Tara olmak üzere ENKA'cılar ve başka dostlar da karışıyor. Biz onlarla çok mutluyuz, ama bilmem onlar bizim biraz gürültücü ve tartışmacı gurubumuza nasıl bakıyorlar?

Ve briçi herkese tavsiye ediyoruz. Ahmet Hakan'a da... Bir kez öğrensin (ben gönüllü olarak öğretirim), biraz oynasın, bunun 'dünyanın en sıkıntılı oyunu' olmak bir yana, dünyanın sıkıntısına çare olan tek oyun olduğunu sanırım o da kabul edecektir.

2004

Yıllar önce onlara özel bir ödöl vermiştik
SİNEMA YAZARLIĞININ BASINDAKİ TUTKULU
AMATÖRLERİ

İnsanlar ikiye ayrılır: sinemaya gidenler ve gitmeyenler... diye düşünmüyoruz elbette!... Ama yine de sinemaya gidenleri çok seviyoruz. Ve bu alanı meslek seçmemiş olsalar da, çabaları alçakgönüllü olsa da, sinema için bir şeyler yapanları ya da ara sıra da olsa sütunlarında sinemadan, filmlerden söz edenleri de seviyoruz.

Öte yandan, sinema yazarları ilgi görüyor, sinema yazıları okunuyor. Bunu özellikle gençlerden gelen tepkilerden anlıyoruz. Yine eskisiyle kıyaslanmayacak kadar çok sayıda genç, bu alanda bir şeyler yapmak istiyor, film yapmak isteyenler kadar filmler üzerine yazmak isteyenler çıkıyor. Tüm sinema kurslarında artık eleştirmenler de



Bir zamanlar (1980 yılında) SİYAD ödülü verdiğimiz ünlü isimler: Rekin Teksoy, Halit Refiğ, Oktay Akbal, Burhan Arpad, Vehbi Belgil, Hüsamettin Bozok, Tank Dursun K., Şakir Eczacıbaşı, Salah Bırsel, Tuncan Okan ve Prof. Alim Şerif Onaran

görev alıyor, eleştirmenlik ve sinemaya bakış konularında ders veriyorlar.

Kendi adıma, sinema üzerine yazanlara hiçbir zaman "hariçten gazel okuyorlar" diye bakmadım. Sinema gibi çağımızın en etkili iletişim alanı, en gelişmiş sanatı, en popüler eğlencesi olan bir alana çok kimsenin ilgi duyması ve eğer bir sütun veya köşeleri varsa zaman zaman filmler üzerine de yazmaları normaldi. Hatta bu sinema için bir nimetti, bir avantajdı, bir ayrıcalıktı. Bir sinema yazarının bundan yakınmaya hakkı olabilir miydi?

Eski bir resimde birleşenler

Geçmişte kalmış bir tören

Bakınız, kurucusu ve (artık son bir-iki yıl için) başkanı olduğum SiYAD'ın tam 1980 yılında Emek sinemasında düzenlediği törenden kalan sararmış, ama tarihi değeri olan bir resim... Benim fikrime uyarak, sinema yazarlığına emeği geçmiş ünlü kişilere, özellikle de edebiyatçılara özel bir ödül vermişiz. Halit Refiğ gibi bir yönetmen, Oktay Akbal, merhum Burhan Arpad, Hüsamettin Bozok, Tarık Dursun K., merhum Salah Birsal gibi edebiyatçılar, Rekin Teksoy ve hiçbiri artık yaşamayan Vehbi Belgil, Tuncan Okan, Prof. Alim Şerif Onaran gibi sinema yazarları...Şakir Eczacıbaşı gibi bir fotoğraf ustası ve Orson Welles hayranı... Başkaları da vardı onurlandırmak istediğimiz: Metin Erksan veya Attila İlhan gibi. Ama nedense katılmamışlardı.

Biz ki çeyrek yüzyıl önce böyle düşünmüşüz, böyle bir tören düzenlemişiz. Edebiyatçı, gazeteci veya köşe yazarlarının sinema üzerine kalem oynatmasına nasıl karşı çıkabiliriz? Tüm o yazılar, kimi zaman yüzeysel de olsa, sonuç olarak ancak yararlıdırlar. Çünkü kimi filmlere dikkat çekerler, kimi çabalara ışık tutarlar. Ve sinema biraz da o yazılar sayesinde hep güncel kalır.

Günümüz basınından isimler

Günümüz basını ve sinema

Günümüz basınında da birçok gazeteci-yazar sinemayla ilgileniyor, film izliyor ve zaman zaman da olsa bunlar üzerine yazıyor. Örneğin Güneri Civaoglu gerçek bir

sinema tutkunu: zaman zaman bana telefon açıp oynayan filmler üzerine fikir soracak kadar... Milliyet'ten Hasan Cemal da meraklıdır: ama eşi Ayşe Sözeri'yle gözleri gibi baktıkları küçük kızları yedi yaşının tüm ilgi ihtiyacı içindeyken, belki de çok vakti kalmıyor olabilir... Meral Tamer'le Osman Ulagay tam birer festival kuşudurlar. Hasan Pulur'sa Türk filmlerini kaçırmaz ve sık sık da yazar.

Hürriyet'ten Hadi Uluengin de sık sık filmlere değinir. Doğan Hızlan'ınsa eli mahkumdur: yoksa haftada bir Osman Giritli kostümünü giyip film eleştirisini nasıl yapacak? Cumhuriyet'ten Ali Sirmen ve Oral Çalışlar, ama özellikle artık eleştirmenliğe de soyunan sevgili Doktor Erdal Atabek sinemaya giderler. Vatan'dan Ruhat Güngör Mengi ve Okay Gönensin de iyi filmleri kaçırmaz. Ayrıca Radikal'den Can Barslan ve Elçin Yahşi, Posta'dan Yazgülü Aldoğan, sinema yazarları için özel olarak yapılan basın gösterimlerini de düzenli biçimde izlerler.

Hıncal Uluç - Emre Aköz farkı

Sabah'a gelince... Hıncal Uluç herkesin bildiği gibi sıkı bir sinema izleyicisidir. Sinema üzerine yazmayı bileğinin hakkıyla almıştır o... Ahmet Hakan da zaman zaman sinemadan ilginç referanslar veriyor. Ama kusura bakmasın, Emre Aköz bir yazı yazarak "ben yıllardır sinemaya gitmiyorum" itirafında bulunup üç gün sonra bir filmi beğenmediğini yazarsa, kimse bunu ciddiye almaz. Çünkü sinema bir çiçek gibidir, tüm meraklara benzer biçimde... Devamlı sulanması, özen gösterilmesi gerekir. Bırakılan, terk edilen, gelişmeleri izlenmeyen bir merak, kurur gider. Susuz kalmış bir çiçek gibi...

Genel yayın müdürlerini sona bıraktım: çok önem verdiğim için... Sabah'ta Ergun Babahan, Hürriyet'te Ertuğrul Özkök, Milliyet'te Mehmet Y. Yılmaz, Radikal'de İsmet Berkan gibi 'kaptanların' sinemaya yakın olmaları ve fırsat buldukça film izlemeleri, bizim için de, okurlar için de ne şans!...

Değişim... Ama nasıl, ne tür bir değişim?
41. YILINDA ANTALYA'DA NELER OLUYOR?

Hey gidi günler hey... Antalya Festivali bu yıl tam 41. kez yapılıyor. 41 buçuk kere maşallah!... Türk Sineması'nın son 40 yılında onunla alabildiğine iç içe olmuş, onun başarı ve eksiklerine, şahlanma ve düşüşlerine tanıklık etmiş, Yeşilçam'la ayrılmaz bir bağ kurmuş bir etkinlik... Benim kişisel tarihimde ise sayısız anıyla, deney ve izlenimle dolu bir olay...

Tümüyle Ümit Utku'nun etkisi ve yönlendirmesiyle, zayıf jüriler ve son derece tartışılır kararlarla geçen ilk dokuz yılından sonra, 1974'den başlayarak yine sinema sektörünün derin etki ve denetimiyle, ama çok daha sağlıklı biçimde gelişti festival... O 1974 yılı bir dönüm noktası ve benim için de unutulmaz anılarla doluydu. Jüri şöyle oluşmuştu: Dr. Arşevir Alyanak, Recai Akçaoğlu, Melih Başar, Atilla Dorsay, Berker İnanoğlu, Prof. Alim Şerif Onaran, Mahmut Tali Öngören, Sami Şekeroğlu, Semih Tuğrul. Oysa tam bir yıl önceki jüriye bakınız: Mahmut Baler, Nihat Akçan, Oğuz Özdeş, Ahmet Üstel, Cahit Gürbüzen, Vasil Anas, Metin Çakallıklı, Zeki Özer, Kenan Değer, Atıf Başkan. Tanıdığınız isim var mı?

Sonuçlar da ona göreymi elbet... 1973 yılında sinemamızın çoktan unutulmuş melodramlarından "Hayat mı Bu?" birinci seçiliyor, ertesi yıl ise gurur verici bir film, Lütfi Akad ustanın "Düğün"ü Altın Portakalı kucaklıyordu. Süreyya Duru'nun "Bedrana"sıyla Safa Önal'ın "Umut Dünya-

sı"na ikincilik-üçüncülük vermekten neredeyse üzülyorduk: öylesine iyi filmlerdi onlar da... Antalya'da bir devrim olmuş ve festival sinemanın gerçek anlamda hizmetine girmişti, artık hep de öyle kalacaktı.

Unutulmaz jüriler ve anılar

Sonra birçok kez gittim. Bu bilgileri aldığım sevgili Agah Özgüç'ün "Antalya Festivali'nin 40. Yılı" (2003) adlı kitabı beni 7 kez jüri üyeliğiyle bu alanda rekor sahibi ilan etmiş!... Ama onun dışında da gazeteci kimliğiyle çok kez bulundum.

Ne çok anım var... 1974 jürisinde merhum Berker İnanoğlu'yla neredeyse düşman gibi başlayıp büyük dost olarak ayrılmamız... 1976'da jüri toplanırken, sonuçlar duyulmasın diye kapıya dikilen polisler... 1986'da jüri başkanının bir milletvekili (ANAP'lı Süha Tanık) olmasının getirdiği rahatsızlık ve Tanju Gürsu'yla yöntem üzerine çekişmelerimiz... 1989'da ünlü yapımcımız Hürrem Erman'ın yemek davetinin sonra hesabı bölüşmemizle sonuçlanması; benim büyük ısrarımla "Hanım" için Halit Refiğ'e verilen yönetmen ödülü nedeniyle Yavuz Özkan'ın bana savaş açması; Yavuz Turgul'la kurduğumuz gönül dostluğu...



Bir zamanlar (1989 yılında) Antalya Jürisi

1993'te "Mavi Sürgün" için savaşmam, Hülya Koçyiğit, Engin Cezzar, Nedim Otyam, Tunç ve Jale Başaran'la içtenlik dolu beraberliğimiz... 1999'da "Salkım Hanım / Mayıs Sıkıntısı" tartışmaları; Çolpan İlhan'ın kişiliği; Prof. Ünsal Oskay'ın nutuk-konuşmaları; festival başladığı gün çıkan olumsuz "Harem - Suare" eleştirim nedeniyle yapımcı firmanın aleyhimde bildiri dağıtması... Hepsi oya gibi işlenmesi gereken ve umarım ilerde işlenecek unutulmaz anılar. Acı ya da tatlı...

Ya bugün neler oluyor, festival nereye gidiyor?

Bu kadar anıdan sonra günümüze gelelim ve soralım: Antalya'da neler oluyor? Anlatacak çok şey var, ama işte yapabildiğim kadar bir özeti.

Antalya'da 40 küsur yıl sonra çok şeyin değişmesi gerekiyor. Buna kimsenin itirazı yok. Nitekim son aylarda, konuya ilgi duyan Kültür ve Turizm Bakanı Erkan Mumcu'nun direktifleriyle, bakanlığa bağlı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürü Dr. Abdurrahman Çelik ve Antalya'nın yeni belediye başkanı Menderes Türel'in başını çektiği bir dizi toplantı yapıldı. Birine beni de (son dakikada) çağırdılar, ertesi gün tatile çıktığım için ancak bir saat kalıp görüşlerimi açıkladım.

Evet, değişim... Ama nasıl ve ne amaçla? Kendi adıma, ünlü kortejden jürilerin oluşumuna, galaların canlandırılmasından kültürel etkinliklere çok şey düşünüyordum, önemli bölümünü de orada açıkladım. Ayrıca bizden, yani SİYAD - Sinema Yazarları Derneği'nden ciddi ve kalıcı bir yazı, bir rapor istenmediğini de eklemeliyim.

Karmakarışık bir sistem

O toplantıda "Neredesin Firuze" filmiyle tanıdığımız yönetmen ve reklamcı Ezel Akay son derece garip şeyler önerdi. Özetle, klasik jürilerin diyelim ki görüntü, müzik, ışık gibi şeylerden anlamadığını, onun için her alanın emekçilerinden oluşan ayrı ayrı jüriler oluşturulmasını ve Antalya Ödülleri'nin 'sinema sektörü ödülleri' haline gelmesini önerdi. Yani dünyanın hiçbir yerinde var olmayan karmaşık bir ödül sistemi. Hiçbir festivalde olmadığı gibi,

sonuç olarak sektör ödülleri sayılabilecek olan ve sinemacıların sinemayı ödüllendirmesi olan Oscar’larda bile yok: orada da diyelim ki görüntü ödülünü yalnızca görüntü yönetmenleri değil, diğer dalların üyeleri de veriyor: yönetmenler, oyuncular, yazarlar, vs. vs.

Böylece, dünyanın hiçbir yerinde var olmayan karışık, karmaşık, pahalı ve pratik açıdan zaten uygulanamaz bir öneriydi bu... Ben ve ayrıca Afif Yılmaz ve Kadri Yurdatap , buna şiddetle karşı çıktık.

50-60 kişilik jüri!...

Ama sonra ne oldu? Bu kez, beş kişilik bir İcra Komitesi oluşturulmuş: Menderes Türel’in başkanlığı altında Dr. Abdurrahman Çelik, AKSAV - Altın Portakal Kültür ve Sanat Vakfı’ndan Cengiz Haydar Barut, sektörden ise SESAM Genel Başkanı Kadri Yurdatap, TÜRSAK Genel Başkanı Engin Yiğitgil ve de Ezel Akay.

Ve sonunda Akay’ın önerileri biraz yumuşatılarak kabul edilmiş. 8–10 kişilik jüriler ‘yetersiz’ bulunup tam 50 kişilik bir jüri tasarlanmış... Evet, yanlış okumadınız. Antalya’da bu yıl tam 50 kişilik, olasılıkla da daha kalabalık bir jüri toplanıyor. Nerede çokluk, orada hoşluk... diye düşünmüşler herhalde... Sanki 50 kişinin tartışıp sağlıklı bir sonuca varması mümkünmüş gibi... Ya da belki bu 50 kişiyi ayrı jüriye bölüp değişik ödülleri farklı jüriye verdirmeyi mi amaçlıyorlar? Meçhul...

Kısacası, değişelim derken Antalya içinden çıkılmaz bir karışıklığa itiliyor. Hem de bir tek kişinin, Ezel Akay’ın önerileri doğrultusunda... Akay’ın kimilerinin sandığı gibi bir dahi olup olmadığını ise zaman gösterecek. Hem de çok yakında...

2004

Bir Türk sinema yazarının 24 saati
SİNEMAMIZ DIŞARI AÇILIYOR... BİRAZ DA
YAZARLARIN KATKISIYLA...

Gençler merak ediyor: bir sinema yazarının 24 saati nasıl geçer? Bizler sinemayla mı oturup kalkar, onunla mı nefes alır veririz? Bu sanatla ilişkimiz nasıldır, hayatımızın kaçta kaçını doldurur, herkesin hafta sonu eğlencesi olarak yaptığı iş, bizim için neredeyse bir yaşama biçimi mi olur?

Aslında başka şeylerden söz edeceğim, ama bu bir 'girizgah' olsun... Çok özetle, günümüzde bizde ya da dışarıda basın, TV veya internette bu işi yapanların programı birbirine benzer. Artan film sayısı ile birlikte haftanın beş, hatta Cumartesi sabahlarının da katılmasıyla altı gününü biz basın gösterimlerinde geçirir ve filmleri önceden izleriz. Cumartesilerimiz gitti, umuyorum ki Pazar sabahlarımızı da doldurmaya kalkmazlar!...

Sonra o filmler üzerine yazılır, çizilir. Tüm sinema tarihi konusundaki merak TV programları, video, şimdilerde DVD ürünleriyle giderilmeye, o müthiş birikim köşesinden-bucağından keşfedilmeye çalışılır. Kitaplar, anılar, biyografiler, incelemeler izlenip okunmaya çalışılır. Ayrıca basında, medyada başka işi olanlar, dergi veya sayfa yönetenler zaten çoktur. Bir koltukta birkaç karpuzu olanlar, bu meslekte az değildir.

Dış ülkelerde çabalar

Diğer karpuzlarını boşaltıp kendisini hemen tümüyle sinemaya adanmış olan bir azınlık, örneğin bendeniz ise kamuoyunun pek görüp bilmediği, ama yine sinemayla ilişkili iş-

ler yaparız. En önemlisi, dış ülkelerdeki kuruluşlar, organizasyonlar ve yayın organlarıyla ilişkidir. Türk sinemasını birçok kuruluş nezdinde temsil eder, yıl boyu birçok yazı yazar, yenilikleri duyurur ya da festivallere film öneririm. İngilizce ve Fransızca yazdığım yazılar, birçok yerde yayınlanır.

Birkaç örnek vermek gerekirse, 1980'lerde sinemamızın ilk kez dışarıda tanındığı yıllarda birçok Fransız sinema dergisine yazılar yazdım. Yine o yıllardan beri sinemamızı genel olarak ya da yönetmen bazında tanıtan festivallerin kataloglarına genel bakış ya da biyografiler kaleme aldım. ABD'nin en ciddi sinema dergisi olan Film Quarterly, Asya Sineması'nın platformu Cinemaya Dergisi, zaman zaman yazdığım dergilerdir. Bir dönemde Larousse Sinema Ansiklopedisi'nden İtalyanca bir ansiklopediye Türk sanatçıları maddelerini yazdım, Hacettepe yayını İngilizce bir "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'si" kitabından "The Cinema of Asia" adlı bir kitaptaki Türk sineması maddesine, birçok kalıcı yayında yer aldım.

10 küsur yıldır, sinema aleminin başlıca bilgi kaynak kitabı olan IFG - International Film Guide'daki Türkiye maddesini yazıyorum, bu yılın yazısını yeni yolladım. Fransa'dan Belçika'ya, İngiltere'den ABD'ye kimi ülkelerde sinemamız üzerine konuşmalar yaptım. France Culture'den BBC'ye çeşitli radyolar da zaman zaman telefonla benden bilgi ve izlenim alırlar. Vs, vs.

Bütün bunları kamuoyu bilmez, zaten bilmesi de gerekmez. Ben de bunlardan hiç söz etmem: bugüne dek etmedim. İlk kez bir yazıda bunları açıklıyorum, çünkü yeri geldi. Ayrıca en azından kültür insanlarının ve kültürümüzü yönetenler, örneğin Kültür Bakanlığı, Dış İşleri Bakanlığı Kültür Dairesi gibi kurumlar bunlardan haberdar olmalı diye düşünüyorum. Gerçekten uygar bir ülkede zaten olurlardı, ama bizde?

Granada'da Türk Sineması'nı anlatmak

Son günlerde bu tarz iki etkinliğe katkıda bulundum. İlki, Madrid Üniversitesi'nde Sinema Tarihi öğretmeni olan dostum Prof. Alberto Elena'nın davetiyle katıldığım bir İslam Ülkeleri Sineması sempozyumu oldu. İspanya'nın en

büyük üniversitelerinden olan Granada Üniversitesi'nin yaz programları çerçevesinde düzenlediği dört günlük etkinlikte, Magrip Ülkeleri (Tunus, Fas, Cezayir), Türkiye ve İran Sinema'ları üzerine birer bildiri, ikişer film ve tartışma ortamı vardı. Dışarıdan ben Türk Sineması'nı, İranlı bir yazar ise İran Sineması'nı tanıtmak üzere çağırılmıştık. İngilizce konuşmalarımız anında çeviriyle İspanyolcaya çevrildi.



Nuri Bilge Ceylan: "Uzak"

Bizden seçilen iki film, "Güneşe Yolculuk" ve "Uzak"tı. "Güneşe Yolculuk"tan sonra bir de tartışma yapıldı. Özellikle genç öğrencilerin ve de öğretim üyelerinin Yeşim Ustaoglu'nun filmindeki cesaret ve olgunluğa hayran kaldıklarını belirtmeliyim. Kendisi de bizdeki Kürt ve PKK sorununa benzer bir Bask sorunu ve ETA terörüyle boğuşmakta olan İspanya, bu konudaki bu cesur Türk filmi büyük ilgiyle karşıladı. Hatta bir öğrenci aynen şöyle dedi: "Bize 'İbrahim Bey ve Kuran'ın Çiçekleri' geliyor, ama bu film ve benzerleri gelmiyor. Niye?" Ona en azından "İbrahim Bey" in Türk filmi olmadığını, bunların kıyaslanamayacak çok farklı filmler olduğunu ve filmlerin bir ülkeden öbürüne seyahat etmesinin başta ticari çok sayıda koşula bağlı zor bir iş olduğunu anlatmaya çalıştım.

Sinemamız New York'ta

Sinemamızın birden dışarıda görmeye başladığı büyük ilgi, başka türlü etkinliklerle de somutlaşıyor. Bunlardan bir diğeri de, Moon and Stars Project adlı, ABD'de Türk kültü-

rünü tanıtmaya yönelik bir kuruluşun çabasıyla bu yıl 6. kez yapılacak olan New York Türk Filmleri Festivali. Geçen yıl katıldığı İstanbul Festivali'nde tanıştığım Mevlut Akkaya'nın yöneticiliği altında yapılan festivalde yılın en seçkin filmleri gösterilirken, küçük toplu-gösteriler de yapılıyor.

Örneğin bu yıl bir Erden Kıral filmleri gösterisi, İlk Filmler bölümünde Canan Gerede, Yönetmenler Dış Ülkelerde bölümünde Almanya'da çalışan Seyhan Derin ve Yüksel Yavuz'un filmleri var. Günümüzün Türk Sineması'ndan da "Vizontele Tuuba", "Okul", "Bekleme Odası", "Çamur", "İnşaat", "Karşılaşma", "İnat Hikayeleri", "Neredesin Firuze?" filmleri, ayrıca belgeseller ve kısa filmler var. Hepsi 2-13 Ekim arasında 32. Cadde'deki Film Arşivleri binasında yer alacak olan... Bu festivalin katalogu için de benim yazılarımdan yapılan çeviriler kullanıldı ve bundan büyük onur duydum.

İşte size bir yandan bir sinema yazarının yoğun gündemi, öte yandan sinemamızın gitgide nasıl dışarı açılmakta olduğuna dair birkaç bilgi ve izlenim... Umarım ilginizi çekmiştir.

2004

Gelinen son nokta gerçekten de şaşırtıcı
TV HABERCİLİĞİ: PERHİZ VE LAHANA TURŞUSU

Gündelik basın içinde asıl yaptığımız işin dışında kalan çeşitli şeyleri de kimi zaman sevinçle, ama çoğu zaman acıyla, öfkeyle, hatta isyanla gözlemliyoruz. Ama bunlar üzerine yazmak mümkün olmuyor: bizim işimiz, bizim alanımız değil... Ayrıca bizim yazdığımız gazetenin, bizim ait olduğumuz yayın gurubunun eleştirilmesi de kolay değil.

İşte bunlardan biri. Beni son zamanlarda en çok rahatsız eden şeylerin başında geleni. Yani haber bültenlerimiz. Özellikle büyük kanalların, akşamüzerleri çok kişiyi ekran başına toplayan ve büyük kitlenin dış dünya ile hemen tek ilişkisini oluşturan haber saatleri.

Çok kişi hatırlar: bu ülke yıllar boyu haberleri TRT'den aldı. Devletin bir numaralı kanalı, uzun yıllar boyu TV haberciliğini tekelinde tuttu. 1989 yılından itibaren özel TV yayıncılığı başladıktan uzun süre sonra bile, TRT haberciliği rakipsiz sayıldı ve saat 20.00'de ekran başına geçilip haberler izlendi, ondan sonra ilk özel kanalların cicili-bicili programlarıyla avunmaya dönüldü.

Son dönemde gelişen habercilik

Ama bu durum, özellikle 1995-96 'dan başlayarak değişti. Özel kanallar, birer-ikişer ve belki de çok istemeden özel haberciliği geliştirmek zorunda kaldılar. İstemeyerek, çünkü habercilik çok büyük yatırım isteyen pahalı bir alandı. Ve üstelik bunun direkt getirisi de yoktu:

İŞTE BÜYÜ ZAMANI

haberlere reklam alamıyordunuz çünkü... Allah'tan bu hala süregelen (ve arada bir büyük kanalın değıştirme çabalarına karşın değışmeyen) temel bir ilke olarak kaldı. İlkesizliği ilke edinmiş bir medya dünyası için ne büyük olay!...

Özel kanallar bu pahalı işe sıvandı, çünkü haberin ve haberciliğin yatırımını çıkaran bir altın madeni olduğu keşfedilmişti. Seyirci haberleri genelde izliyordu, ama ondan sonra da aynı kanala takılı kalıyor ve sonraki programları da izleme şansı yüksek oluyordu. Böylece, seyirciyi ekrana bağlayan iyi haberciliğin para harcamaya değer bir yatırım olduğu anlaşıldı. Haberin öncesinden başlayan ve haberin içinde de şöyle veya böyle tanıtımı yapılacak eğlence programlarıyla bir kanal, seyircisini tüm prime-time'da ekrana bağlama imkanına kavuşuyordu, en azından yaklaşıyordu.

Böylece haberler de mantar gibi çoğaldı, çiçek gibi açıldı, çeşitlendi ve zenginleşti. Üstelik TRT'nin devlet kurumu olmasının getirdiği önlenemez protokol haberciliği öylesine sıkıcılaşmıştı ki, böylesine kayıt-kuyut içermeyen ve haberleri gerçek önem sırasına göre verme özgürlüğüne sahip özel TV haberciliği, birden herkesin pek hoşuna gitti, uzun süre rakipsiz kalan TRT-1'in haber saati bile ikinci, üçüncü veya daha geri planlara düştü ve özel habercilik patladı.

En son gelinen nokta

Peki, bundan neredeyse 10 yıl sonra hangi noktaya geldik? Hemen ve açıkça söyleyeyim: o beğenmediğimiz TRT haberciliğini bile özleyecek bir konuma, büyük kanalların daha düne kadar iyi-kötü izlediğimiz haber saatlerini artık izleyemeyecek ve ya TRT, ya da özel haber kanallarının haber bültenlerine kendimizi zar-zor attığımız bir psikolojik ortama gelmiş durumdayız. 10 yıldan bile kısa bir süre içinde TV haberciliğinin geldiği bu noktayı alkışlamak mı gerekir?

Nasıl öyle olmasın ki, haber bültenlerimiz artık polisiye olaylara, eski deyimle adli vakalara baş yeri veriyorlar. Size dünyamızın ve ülkemizin en önemli, en genel ve en yaşamsal haberlerini, ülke olarak, halk olarak ve elbette birey olarak



hayatımızı en çok etkileyecek güncel veya geleceğe dönük oluşumları ve gelişimleri vermek yerine, kim kimi vurmuş, hangi kanlı cinayetler işlenmiş, kim kimle kavga etmiş, hangi trafik kazasında kaç kişi ölmüş, bu tür çok daha sonra verilmesi gereken sıradan olaylarla başlatıyorlar, haber saatlerini...

Genelde tatsız, iç karartan, insanı pasif bir umutsuzluğa yönelten haberler... Ancak sabredip bu gündelik şiddet, kaza, ölüm-kıyım raporlarına dayanabilerseniz, ardından gerçekten önemli haberler geliyor: bütün dünyanın ilk haber olarak izlediği önemli siyasal, ekonomik gelişmeleri, siz ancak 15-20 dakika sonra ve özet halinde izlemeye başlayabiliyorsunuz.

Daha başta beliren 'konuklar'

Kimi başka kanallarda, daha ilk andan itibaren bir konuk beliriyor: haberler onunla birlikte izleniyor. Araya onun yorumları giriyor ve haber bülteni, bitmek bilmeyen bir söyleşi programına dönüşüyor. O kişi başbakan, dışişleri bakanı, anakent belediye başkanı vb. düzeyde çok önemli, çok sorumlu bir kişi olsa bile, bu durumu yadırgıyorum: haberlerin kanalın kişiliğiyle, eğilimleriyle ilişkili bir bağımsızlığı, bir özel kimliği olmalı. O konuk, başbakan bile olsa, ancak belli bir yerde ve kısa süre için konuk olabilir ve yorum getirebilir.

Kaldı ki bu konuklar, genelde o anlamda VIP de olmuyorlar, Türkiye'nin çok hızlı değişen gündeminin o an için ilginç kıldığı herhangi biri oluyorlar: bir sporcu, bir hakem, bir oyuncu, bir TV şahsiyeti, bir dizi kahramanı, bir manken, vs.

Kimi kanallarda, bir ara en önemli haberi arada duyurup "az sonra" demek huyu vardı. Şimdiyse bunun farklı ve çok daha yorucu bir uygulaması başladı. Haberlerin başlamasıyla birlikte alttan sürekli en 'flaş' bulunan haber veya konuğun adı geçmeye başlıyor. Hiç ara vermeden, dur-durak bilmeden... Siz dünyanın en önemli haberlerini izleseniz bile, alttaki yazı durmuyor, sürekli olarak kafanıza kakılıyor. O duyuru aralıklı olarak yapılsa anlarım. Ama sürekli olmasının ne anlamı var? Seyirciyi ancak böylesinden anlayacak geri zekalı yaratıklar konumuna koymaktan başka?

Bol bol dizi reklamı...

Artık her kanalın o eğlence programlarının, yarışmaların, reality showların ve de dizilerin -kendilerine ait olanlarının elbette- reklamını haber programlarına taşımasından, üçüncü-beşinci sırada onları reklam etmesinden, TV oyuncularını, yarışmaların gencecik adaylarını ve başkalarını sürekli konuk etmesinden söz bile etmiyorum. Bunlara öylesine alıştık ki... Gerçi kendi adıma ben galiba alışmadım, onlar çıkar çıkmaz kanal değiştiriyorum.

Şimdi... Tüm bu TV kanallarının ait oldukları medya guruplarının gazeteleri de var. O gazetelerin hemen hepsinde, Türkiye'nin AB'ne girmesi konusunda çok büyük çabalar harcanıyor. Hem de yıllardır... Birkaç sivri, gerici, muhafazakar ve aşırı milliyetçi kalemin dışında, basın bu konuda çok çaba harcıyor. İlerde Türkiye gerçekten de AB'ye kapağı atarsa, bunda basınımızın büyük onur ve gurur payı olacak. Bu kesin...

Peki ama, aynı gurupların TV haberciliği konusunda yaptıklarını, bu Avrupa Birliği'ne girme çabalarının neresine oturtacaksınız? O Avrupa ülkelerinin hangisinde böyle bir TV haberciliği anlayışı var? Kimi kanallardan Av-

rupa usulü haberciliği izliyoruz. Hatta kablolu TV ya da çanak antenler sayesinde, Batı dünyası kadar kimi Doğu ülkesi TV'lerini de...

Böylesi hiçbir yerde yok!...

Ben gittiğim her ülkede TV haberlerine göz atıyorum. Hiçbir ülkede böylesi bir habercilik anlayışına, hatta onun gölgesine bile rastlamadım. Rastlayacağımı da sanmıyorum.

Bu habercilik anlayışının, bu kanalların başında olan kişilere bunu söyleseniz, yanıtları hazır: burası Türkiye kardeşim, bizim halkımız farklı, o böyle şeyler istiyor. Peki, ama sevgili dostlar, bizi AB'ye almamak için çırpınan ve sesleri her gün biraz daha fazla çıkar hale gelen yeminli Türkiye düşmanları da aynı şeyi söylemiyor mu? "Onlar farklı, onlar bize benzemiyor, onlar Batılı değerlere yabancı" deyip durmuyorlar mı?

Peki, ama habercilik gibi önemli bir konuda onlara böyle düşünüp konuşmak hakkını veren bu durumu yaratıp inatla sürdürmeniz de, o zaman biraz ayıp olmuyor mu? Gazetenizle TV kanalınız arasında sizin yarattığınız bu uçuruma bakıp da "bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu?" diyenler haksız mı?

2004

Atilla Dorsay

Tutkulu Sinema Yazıları

İşte Büyü Zamanı

Atilla Dorsay, büyüüne kapıldığı o fenerin peşinde bir ömür geçirmiş, yaşamını bu işe adanmış, tam bir sinema aşığı...

Sinemanın bu büyük tutkunu, bu kitapta 2000'li yıllarda çok çeşitli ve farklı dergilerde yazdığı, kimileri çok az okura ulaşmış yazılarını toplayarak sinemaseverler için bir başucu kitabı haline getirdi.

Sinemanın özellikle 1940'lardan bugüne yaşanan kimi önemli akımları, türleri ve olayları, unutamadığımız filmler, oyuncular ve yönetmenler, bu kitapta geçit resmi yapacak.

Dorsay'ın sinema tutkusu ve bilgi birikimi sayesinde, Douglas Sirk'ten Billy Wilder'e, Steven Spielberg'den Francis Ford Coppola'ya önemli yönetmenlerin sanatlarını ve filmlerini, eşsiz bir usluptan damıtılmış izlenimlerle yeniden okuyacaksınız.

Buyrun katıksız sinema keyfine...

www.noktakitap.com

ISBN 975-8823-69-8



9 789758 823697

